

عسلے باپیر

خواہ رستی ٹیسلا می

دہرہ بڈکستانی فوڈز و سوسٹینٹ

ہرگی یہ کم

خواہ رستی بہ گستی

وردہ بابہ نہ خیلافیہ کان

ہاک و خاوینی

خواہ رستی و سوسٹینٹ

خواپهرستی ئیسلامی له بهر رۆشنایی
قورئان و سوننه ت دا
خواپهرستی به گشتی
ورده بابته خیلاییه کان
پاک و خاوینی

زنجیره دهرسی

خواپه رستی ئیسلامیی له بهر رۆشنایی قورئان و سوننه ت دا

به رگی یه که م

خواپه رستیی به گشتی
ورده بابه ته خیلاییه کان
پاک و خاوینی

عه لی با پیر

بۆ ئه و کۆرۆنه و وێڵه بانه

ماڤى لى چاپدانەۋەى پارىژراۋە بۇ
نوسىنگەى تەفسىر

ئاۋى كىتاب: خاۋاپەرستى ئىسلامىي لەبەر رۇشنايى قورئان و سوننەتدا
- بەرگى يەكەم
نوسىر: غەلى باپىر
بلاۋكوردەۋەى: نوسىنگەى تەفسىر بۇ بلاۋكوردەۋەى و راگەياندىن/ ھەۋلىر
خەت: نەۋزاد كۆيى
بەرگ: أمين مخلص
نەخشەسازى ئاۋەۋە: عزالدین محمد
نۆرمو سالى چاپ: دوۋەم ۱۴۲۹ك - ۲۰۰۸ز
تىپراژ: ۱۵۰۰ دانە
سەرپەشتى چاپ: نەھرۇ محمود

لە بەرپەشتى گىشتى كىتابخانەكان ژمارەى سىپاردنى (۱۲۶۶) ى سالى ۲۰۰۷ دراۋەتى

بۇ بلاۋكوردەۋەى و راگەياندىن
ھەۋلىر- شەقامى دادگا - ژۇر ئوتىلى شىبرىن پالام
ت : ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
مۆبايل : ۲۲ ۵۱ ۴۶۰ ۰۷۵۰ - ۱۳۸ ۷۲ ۹۱ - ۰۷۷۰
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

www.al-tafseer.com

چہ کہ روزِ جزا کی کتاب لکھنے بہ نوبہ گزروی
فلان و علہ در سہ رجائے و روزگار و نو .

وہ کہ تیرے وہی سلام و لاؤ سہ نہ چہ کہ روزِ شکر

وہ کہ باغِ نورِ خدائی کہ عبادتِ بہ ہر روزِ گزری زنتی

خونِ فتنہ ملا باجا . جہ کہ سوسہ کی خوابہ غنہ

وہ کہ کہ فوہ سبکے یانہ سیر بہ و کار و ہنہ کئی

خوابہ رہ کہ نہ . بجائے کئی و کار و نہ و کئی کیں

بین ہنہ سوسہ سوسہ کہ کہ .

علی بابا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله
بہ بندہ در تہ الخانیہ (۱) ۲۰۱۲ مائتہ ستائصلی و
تقدیرینگی تہ غفرتم تہ فعل کرد بقچاہ و
بدلو کردنہ کتبہ کالم ، خدا بہ جگہ حق و تہ سیرت
نجات سیرت و کاریانہ وہ .
وہ جگہ لہران علیحدہ سہادیکہ حاضر چاہ و
بدلو کردنہ کتبہ کالم تہ بندہ سیرت .

ع
علی بابہ
۱۱ ربیع الثانی ۱۴۳۶
۱۵ / ۵ / ۱۶

ہم و لہ
م

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

(الذارىات - ٥٦)

Alibapir

archive.org/details/galibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - گۆزى

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

پیشکش بی

به بڼه راپستو پرسنه کانی خوی تاكو و بی وینه و بی هاوڼو پاك، كه به مانای راپسته قینه و فراوانی پرستن. خوا ده پرستو، له پرستنیدا گیروده ی شیرك و له شیوه ی پرستنیدا دوو چاری بیدهت نابن، واته: تنها نه و ده پرستو و تنهیا هر یو شیوهش ده پرستن كه خوی دیاری كرده.

بەرایی

ئەم کتیبە (خواپەرستی ئیسلامی) بە ھەر چوار بەرگە کە یەوہ - کە چاپی یە کەمی لە دوو بەرگ دابوو - لەم چاپەدا کتومت وەك خۆی ھێلراوہ تەوہو بیجگە لە پاستکردنەوہی چەند وردە ھەڵە یەکی چاپی، ھیچ جۆرە دەستکارییەك نەکراوہ. شایانی باسیشە کە ئەم کتیبە بە سەرچەم بەرگەکانی یەوہ ھەموو ئەو بابەتانە دەتوێژیتەوہ کە لە زاراوی شەرەزنان دا بە (فقہ العبادات) تەعبیریان لێکراوہو ھەولیشمان داوہ کە تەنیا پەییوەست بێن بە بەلگە ی بە ھێزترەوہ، بەبێ ھیچ جۆرە لایەنگیری و دەمارگیری (الانحياز والتعصب) بۆ ھیچکەس و ھیچ مەزھەب و رایەك.

ئاشکراشە کە لە پووڕو بەرھەمی شەرەزنان (فقہاء) لە بواری فیکھی خواپەرستی یەکان دا دەریایەکی زۆر قوول و فراوانەو مەلە تێدا کردنی و تێدا گەران و سووڕانی بۆ دەرھێنانی گەوھەر و مرواری یەکانی کاریکی ئاسان نیەو منیش ھەولم داوہ، پاش یارمەتی و ھیدایەتی خۆی بەخشر - کە وزەو توانای خۆم بھەمە گەر لەو بارەوہ، جا نازانم تا چ پاددە یەك سەرکەوتوو بووم.

گرنگ ئەو یە بە قەناعەتی خۆم لە گەشتن بە پای راسترو پشت ئەستوور بە بەلگە ی بە ھێزتردا درێغیم نەکردوہو، ھەر کاتیکی کە سیك بە بەلگە ئیقناعم بکات لە مەسەلە یە کدا نەمپێکاوہو رایەکی چاکتر و بە ھێزتر لەوہی کە من پەسندم کردوہ ھەبە، خوا یاریی دان بە ھەقدا ھێنایم پێ وەك ئاو خواردنەوہ وایە.

٩ ی ربيع الثاني ١٤٢٨

٢٦ نیسانی ٢٠٠٧

ھەولێر

پیشه کی

الحمد لله كما ينبغي لجلال وجهه وعظيم سلطانه، والصلاة والسلام على محمد أحسن عباده وأكرم أنبيائه وأعظم برهانه، وآله أجمعين من الصاحب والأزواج والقراة والتابعين لهم إلى يوم الدين:

نهم بوون (وجود)ه بهیینراو و نهیینراو و دوورو نزیکو و وردو درشت و تاریکو و پروون و ژیاندارو بی ژیان و.. هتدهو» همر له گهردیلهیه کهو» تا که هکه شانیتک و همر له پدیه مریشکی کهو» تا ناسمانیتک و همر له دهنکه تۆوی کهو» تا تینسانیتک، تیکپا و تیکپا چارو ناچار، ملکه چو فرمانبهری خوان و توانای لادان و سه ریچییان نیه، وه که خوی زاناو پنهان بین فرمویه تی: ﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْتَغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (آل عمران ۸۳)، واته: جا نایا جگه له بهرنامه ی خوا بهرنامه یه کی دیکه ده خوازن له حالیکدا همر که سیك که له ناسمانه کان و زهیدا هدیه چارو ناچار ملکه چی ویه، وه همر بۆلای ویش ده گیرینه وه؟

به لئ هه موو دروستکراوه کان گهردن که چو پابه ندی نهم سیستم (نظام) هن که خوی به دیینه ره و پهروه ردگاریان بۆ داناون، به لām له نئو هه موو دروستکراوه کاندا خوی کار به جی نینسان و جندی هه لباردوون که به مه بهستی تاقیکردنه و هیان یه کی تا نه ندازه یه ک و یستی نازادیان پویه به خشی، که بایی چاکه کاری و خراپه کاری و (راست رویشتن) یان (چهوت رویشتن) یان بکات، تا کو بۆ تاقیکردنه وه بشین، به لām بیگومان نه وانیش وه باقی کانیات له لایه نه کانی دیکه ی ژیان و گوزهرانیاندا همر ملکه چو فرمانبهری نه و سیستمه گشتی یه نه که خوی

بالا ده ست بؤ سدرله بهرې بوون (وجود) ی داناوه و نه گهر له لایه نه جوړنیه کدی ژیان و گوزهرانیان دا- که نیمان و کوفرو چاکه کاری و خراپه کاری یه- توانای لادان و سدره پړی یان هدیوه، ده توانن له جیاتی نیمان کوفرو له باتی چاکه خراپه هه لېوړن، نهو له لایه نه گشتی و فراوانه کدی ژیا نیاندا توانای سدرپېچی و لاملی یان نیوه چار ناچار، پیان خوځش بی یان ترش، ده بی خوا چونی بؤ دیاری کردوون همر تاوا بکه نو همر بهو جوړه بهرپوه بچن.

تنجا له سؤنگی نهوه وه که ټینسان بؤخوی به تهنیا بهرپیه نازانې و ناتوانې بهرو خوا له خورازی کردن بهووی نه نجامدانی تهرکی به ندایه تی یوه به بی ده لیل و پړی نیشاندر سدر دهریکات، چونکه له لایه کهو نهو تواناو وزه یی که پیی دراوه بهشی نهوه ناکات و له لایه کی دیکه شهوه شهیتان و دارو دهسته کدی همر له رۆژی بهرپوه دوژمنایه تییه کی سامناک و جهنگی کی بی تامانیان له گه لیدا بهرپاکردوه و بهردهوام سدرگرمی فیل و پیلان و نه خشه دارشتن، به لئ له سؤنگی نهوه وه خوی به بهزه یی و کاربه جی په یتا په یتا به بنده هه لېوارده و دانسته کانی خویدا- که پیغه مبه رانن (عليهم الصلاة والسلام) ناین و بهرنامه ی خوی بؤ هیدایه تی ټینسان و ریکه خستنی ژیان و گوزهرانی، په وانه کردوه تاکو ټینسان و جنیدش وه سدرتاپای بوونه وهر لهو به شه جوړنی یه ټیختیاری یه ژیا نیشیان که تییدا تازاد کراون، همر ملکه چ و پابه ندو فرمان بهری خوا بنو، ریزپه (شاذ) نه بن و نه بنه دهنگی کی بؤو نه گونجاو له نیو کورسی یه صدای بووندا وه خوی په روه ردگار فدرمو یه تی: ﴿سُبْحٌ لَّهِ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ (الإسراء - ٤٤)، واته: همر حموت تاسمانه کان و زهوی و همر کهس که تییدا هدی پاک و بی گهردی بؤ خوا راده گه یه نن، وه هیچ شتیک نیه که خوا به پاک نه گری و ستایشی نه کات، به لام نیوه له پاک گرتنه که یان حالی نابن، بیگومان خوا هیدی و لیبورده یه.

هر بویه نهو ثابین و بدرنامهیه که خوی زاناو توانا به پیغهمبه رانی خویدا (عليهم الصلاة والسلام) ناردوویه تی، کالایه کی پر به بالای ینسانه و، په پرهو (منهجی) سهرتاپای ژیان و گوزهرانه، بۆ نهوهی ینسان تاک و کۆمه لای بتوانی له گهل بوونه وهر و دهر وهریدا به هم مو کیان و بوونی و به دهر دهر وون (الظاهر والباطن) و پووح و جهسته وه، خوی یهک دهنگ و یهک رهنگ بکات: ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً﴾ (البقرة - ۱۳۸).

جا بیگومان ثابین و بدرنامهیه که به هم مو پیغهمبه راندا (صلی الله علیهم وسلم) نیرراوه کاکل و نیوه پوک کهی نهوه بوو که گوتمان: (خه لک کردنه بهندهی خوی تاک له هم مو بواری لایه نه کانی ژیان و گوزهرانی تاک و کۆمه لایه تیپاندا) وهک فهرموویه تی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (الانباء - ۲۵)، واته وه له پیش تۆدا هیچ پیغهمبه ریکمان نهاردو. مه گهر پیمان راگه یانده کهوا بیجگه له من هیچ په رستراو نین، ده جا بهس من به رستن.

تنجا به درپژایی میژووش پیغهمبه ران له ئاده مه وه هه تا خاتهم، کیشی بنه په تیپان له گهل خه لکیدا نه وه نه بوو که خه لک خوا نه په رستا، به لکو نهو. بووه که له په رستنیدا هاویه شو هاوه لیان بۆ پیدا کردوون و، ته نیا به شیکی به ندایه تیپان بۆ خوا داناوه به شه کانی دیکه تیپان پیشکش بهو بت و صهنم و طاغوت و فیرعدون و په رستراوه ساخخانه کردوون که کردوویان به هاویه شی خوی بی هاوه ل و بی وینه.

کاری مه زن و سه ختی پیغهمبه رانیش (عليهم من الله أفضل الصلوة وأتم التسليمات) نه وه بووه که له سه ره تاره دل و میشکی خه لک له ژهنگ و ژاری بت په رستی و شیرک خاوین بکه نه وه و خوا به یه کگرتن (توحید) تییدا بچه سپینن و دره ختی نیمانی تییدا برپوینن، پاشان واقعی و بارودوخی هم مه لایه نهی

کږمه لگا که شيان له حوکمى و طاغوت رژيمى نه فامى رزگارو بډار بکهن و بيخه نه ژير سيښه رى حوکمى ثابین و بهرنامه دى خواوه.

نه و پرېسى گږپښ و پاک کړنه و دى عه قلو دلى خه لک و پاکسازى و چاکسازى کږمه لگايه ش که پيغه مبه رانى پايد به رزى خوا ﷺ سهر قافله دى بوون به گشتى له گهل دوو ناسته نگدا روويه روو بډته وه.

په کم: سته و زړو چه و اشته کارى طاغوت ته کان، که زړباش له پاستيتى په يام و بهرنامه دى پيغه مبه ران دلتيا بوون، به لام بډ بهر ژوه وندى لى تيك نه چرون و کورسى ته دخت لى سهرنگوم نه بوون، خه لکيان چه و اشته کړدوه و ايان پيشان داوه که برويان به بانگمازى پيغه مبه ران نيه و لى دوودلو به گومانن: (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا) (النمل - ۱۴)، و (وَلَنَا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ) (هود - ۶۲)

دوهم: نه زانى و هه لڅه ته تاوى و چاوبه ست کراوى و لاسا کړنه و دى کويرانه دى پيشينانى خه لک و جه ماوه ر: (بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهُتَدُونَ) (الزخرف - ۲۲).

تنجا طاغوت ته کان به زړى چاوپيچكى سهرچاوى خه لک و جه ماوه رى هه لڅه ته تاو و چه و اشته کړاوه که يان له و بړويو چونه هه لڅه يده هيناوه که:

خوا چ هه قى به سهر ژيان و گوزهرانى خه لکى يده هديه؟!

پيغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) چون دهبى ثينسان بن و بخون و بخونه وه و به بازاردا بړون و .... هتد؟!

وه خوى په روه ردگار له سهر زمانى نه وانه فرمويه تى: (قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصْلَاحَكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَفْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ تَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّهِيْبُ) (هود - ۸۷)، وه: (وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْسُحُ فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ ذَلِيلًا) (الفرقان - ۷).

بەللى خوينەرى سەنگىن و شېرىن:

تەسك كەردنەوئى چەمك و واتاى پەرسىن و بەندايەتى كەردن بۆ خوئى تاك و
بىوئىنە، دەرد و نەخۆشەيەك نىيە تەنيا خەلگى ئەم رۆژگارەى ئىمەى پىئو گىرۆدە
كرابىو، بانگەشەيەكى بەد نىيە كە تەنيا خەلگى ئەم رۆژگارەى پى چەواشە كرابى
لەلەينە طاغوت و دىكتاتورەكانەو، بەلكو ئەوئىش يەكەكە لە فېل و پىلانە لە
مىژىنەكانى فېرەوون و نەمرود و ئەبووجەهلەكان!

ئىنجا لە راستىدا هەركاتىك ئەو فېل پىلانە نەگرىسەى طاغوتەكان سەرى
گرت و بەرى گرت، كۆيخايەتى بەسەر خەلكدا كەردن و مۆرى كۆيلايەتى بەنىو
چاوانيانەو نانو بار خستە سەرشانىان زۆر سىنا دەبى، چونكە كاتىك خەلك و
حالى كران كە خواپەرستىي و دىندارىي لە هەندىك جەم و جۆل و چالاكى پوحو و
شەخسى بەولاهە هېچى دىكە نىيەو، خواپەرستى و مەسولمانەتى چ كارى بەسەر
سىياسەت و ئابوورى و جەنگ و ئاشتى و... هەندەو نىيەو ئەو مەسەلانە لە دەروەى
بازنەو جوغزى ئابىن دان، رىگا بۆ باباى طاغوت ئاچووغ دەبى كە بلى: دەجا
خەلكىنە مادام ئابىن سىياسەتى تىدانەبى و هەقى بەسەر ژيان و گوزەرانى دنيا تانەو
نەبى و كارى بەو نەبى داخوا چى دەكەن و چۆن دەكەن! وەرن با مەن رىتان پىشان
بەدەم و تىتان بگەيەم كە دەبى چى بگەن و چى نەكەن! وەك فېرەوون گوتوويەتى:
﴿قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّهَادِ﴾ (هافر - ۲۹).

و لە راستىدا هەمان دەردى كە گەلانى پىشوو پىئەو گىرۆدە بوو بوون و
سەرئەفام رىگا بۆ فېرەوون نەمرودەكان تەخت بوو بوو كە بە گەلە فېرەو
خواردووو چەواشە كراوو ژێردەستەكانيان بلىن: **﴿أَنَا أَخِي وَأُمِّي﴾** (البقرة -
۲۵۸)، وە پىيان بلىن **﴿أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى﴾** (النازعات - ۲۴)، ئۆمەتى ئىسلامىش
ئىستە كەم و زۆر دووچارى هەمان دەردى بىرەزاو كوشندە بوو، لە سۆنگەى

ئەوۋە كە چەمك و واتاي دىندارىي و مەسولمانەتى و خواپەرستى (عبادە)يان لە دۆلەت مەشكدا ھېندە تەسك و گچكە بۆتەو، كە بەزە ھەت جىگاي دروشەكانى خواپەرستىشى تېدا دەبىتتەو!

بەلئى لە سۆنگەي ئەوۋە زۆر لە خەلگ و جەماوەرى سادە و ناھائى زۆر لەلای ئاسايى بوو، طاغوتە جۆراوجۆرەكانىش پىيان بۆ ھەمەوار بوو كە بلىن:

ئىسلامەتى و دىندارىي تەنيا پەيوەندى نىوان خوا بەندەيە و ھېچ ھەقى بەسەر خەلگ و كۆمەلگا و گوزەرائانەو نە! نەك ھەر ئەو بەگرە ھەر كەسەك بەناوى ئىسلامىشەو بەسى سىياسەت و ھەللا و ھەرام و.... ھەت بەكات، ئەو سەنورى بەزاندەو بوختانى بە تايىنى خواو كەردەو لەسەر خەلگ و جەماوەرى مەسولمان پىويستە كە ھەستە دەستى ئەو جۆرە كەسانە بەگرن و رىيان نەدەن ئەو جۆرە كەسانە بەكەن و تايىنەكەيان لى بشوینن و تىك بەدەن^(۱)!!

جا خوینەرى بەرپىز:

لەبەر ئەو ھى طاغوتەكان بەھۆى خەلگى چەواشەكراو بەسەھو براوۋە ئاشيان دەگەرپى و مەداريان ساز دەبىو، ھەر ئەوانن كە بەدەستیانەو دەبنە گورزو كوتەك و بۆيان دەبنە چەپەر و پەرژىن، ئىمەش وەك شوینكە و تەوانى پىغەمبەرائى پاىەبەرزى خوا (عليهم الصلاة والسلام) پىويستە كەرد و كۆشى زۆر بەكەين بۆ لابرەنى چاوپىچكى سەرچاوى خەلگى لەخشتەبراو فرىودراو ئىشكەردنى ئاوى سەرناشى ئەو طاغوتانە، بەشكە لە ئەنجامى ھۆشيارى خەلگى و بىندارىوونەو ەياندا پىلان و نەخشەكانىيان ھەلبەشەنەو و بىنە بلىقى سەر ئاوى ئاشى ئاوى لى پراو تەلەى تەقەندراو!

(۱) وەك فەسەمەن دەربارەى مەوسا (عليه السلام) كەتوۋىتەى: ﴿إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُدَلَّ دِينُكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهَرَ فِي الْأَرْضِ الْقَسَادُ﴾ (ھافى - ۲۶).

ناشکرانه که پرو نکرده و بی‌گناه و اتای و شه و زار و کانی نی‌سلام کاری‌گرترین ده‌وری هدی له بیداری و هوشیاری خه‌ل‌کیدا، وه‌ک خوی پ‌روه‌ردگار ف‌رمو‌یه‌تی: ﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَغْدُرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (الرعد - ۱۹)، واته: نایا شه که‌سه‌ی که ده‌زانی ته‌وه‌ی بو تو نیردراوته خوارئ له لایه‌ن پ‌روه‌ردگار ته‌وه، هه‌ق پ‌استه، وه‌ک شه که‌سه وایه که کویره! بی‌گومان به‌س خاوه‌ن عه‌قلان په‌ند وهرده‌گرن و بیدار ده‌بنده.

به‌لئ شه که‌سه که پئی وایه دینداری و خواهرستی له نویژو و ژۆو و زه‌کات و حه‌ج دا کورت هه‌لاته‌وه هه‌ر هینده له به‌رام‌به‌ر نی‌سلام دا خوی به‌ به‌ر‌سیار ده‌زانی هه‌تا شه و شتانه جی‌به‌جی ده‌کات، مسو‌ل‌مانیتی به‌که‌ی ژۆر جیا‌وازه له که‌سیک، که ده‌زانی و د‌ل‌تیا به‌ وه‌ک چۆن به‌ر‌سیاره به‌ران‌به‌ر به‌ جی‌به‌جی کردنی:

أ- ﴿فَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ (الحج - ۷۸).

ب- ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ﴾ (البقرة - ۱۸۳).

ج- ﴿وَاتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ (البقرة - ۱۹۶).

د- ﴿وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب - ۴۱).

به‌هه‌مان شیوه‌ش به‌ر‌سیاره به‌ران‌به‌ر به‌ جی‌به‌جی کردنی:

أ- ﴿فَانشُرُوا فِي الْأَرْضِ وَاَتَعُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ (الجمعة - ۱۰)، ﴿فَانشُرُوا فِي مَنَآكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ﴾ (الملك - ۱۵).

ب- ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ (الأنفال - ۶۰)، ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ﴾ (البقرة - ۲۱۶).

ج- (طلب العلم فريضة على كل مسلم) رواه ابن ماجه، ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ (طه - ۱۱۴).

د- ﴿كَاثُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ (آل عمران - ۱۱۰).

- ه- ﴿أَنْ أَلِيْمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ (الشورى - ۱۳).
- و- ﴿فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ﴾ (المائدة - ۴۸).
- ز- ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ﴾ (النور - ۳۲).
- ح- ﴿كُحِبَّ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ﴾ (البقرة - ۱۷۸).
- ط- ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ﴾ (النور - ۳).
- ی- ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا لَكَالًا مِّنَ اللَّهِ﴾ (المائدة - ۳۸).

چونکه ده زانی که:

- أ- به زهوی خوادا گه پران و سووران بۆ پیداکردنی رۆزی حه لال و به هره و هرگرتن له خیر و بیره کانی سهر زهوی و نیو زهوی.
- ب- ناماده کردن و سازکردنی هیزو توانای جهنگی و جهنگ کردن بۆ پرچداندهوی هیژ و پهلاماری دوژمنان و بهره نگاری کردنیان.
- ج- داواکردنی هه موو جوړه کانی زانیاری و هه و لدان بۆ زیادکردن و گه شه پیدانی زانست.
- د- فرمانکردن به سهر جهم چاکه کان له هه موو بواره کانی ژيانی کۆمه لگاداو، پیگیری کردن له تیکرای خراپه کان.
- ه- به ریاکردنی ثابین و بهرنامه ی خوا وهک خۆی و تیدا په رته وازه نه بوونی.
- و- داد و ده ری کردن له نیوان خه لکیدا به پیتی حوکم و بهرنامه ی خوا.
- ز- ژن بۆ هیئانی سهر جهم کوپو بیوه پیاوانی کۆمه لگاو به شوودانی سهر جهم ئافره تانی بی میژد به کچ و بیوه ژنه وه.
- ح- کوشتنه وهی بابای کوژر.
- ط- جی به جی کردن سزای داوین پیسی له سهر ئافرهت و پیاوانی داوین پیس.
- ی- برینی دهستی پیاو و ئافرهتی دز.

به لئ د هزانئ که نعم نمرکانه — که مستیکن له خبرواریک- زور له وه گه ورترو
 قورستن که به تنیا بوی به پتوه بچن و حه قمن ده بئ بؤ جئ به جئ کردنیان نه که هر
 سهرجم نه ندانمان و تویژه کانی کومه لگا هاوکاری په کتر بکن و ده ستبار بؤ
 په کتر بگرن، به لکو ویرای نه وه ده بئ د هسه لاتیکی بالاو چه ندین ده زگای جوراو
 جوریش هه بن بؤ راپه پاندنیان.

ننجا سهر نه نجام که تیگه یشتنی له باره ی نیسلامه وه راست بؤ وه، کم و زور
 شیوه نه ندازه ی پابه ندیی و کردو کوشش و په نجانیشی له مهیدانی به ندایه تی بؤ
 خوا کردن و دینداریش ده گورئ و نه گهر پیشت پرسی و ابوویس ده توانئ
 به ندایه تییه کی راست و دروست و مسولمانه تییه کی تیرو ته و او بهس له جوغزی
 خودی خویداو به هوئ نه نجامدانی نمرکه شه خسیه کانه و بیئتته دی، له مه و دوا
 دنیا ده بئ که نه خیر وانیه، به لکو نمرکه شه خسیه کان به پینج دروشه کانیشه وه
 پرویه ر (مساحه) یکی زور کم له ژیان و گوزهرانی نینسان داده گرن و، زوریه ی هره
 زوری ده ستورو یاساکانی نیسلام که سهرجم لایه نه کانی ژیان و گوزهرانی
 کومه لگا داده پوښن، پرویان له کومه و کومه لگای مسولمانه و جئ به جئ کردنیان
 له وزه ی تاکه که سدا نه!

نایا تاکه کهس ده توانئ نایینی خوا به ریا بکات و بیکاته په پیره وی ژیان و گوزهرانی
 کومه لگا؟! ﴿أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ﴾ (الشوری - ۱۳).

وه نایا تاکه کهس ده توانئ دادگهری له نیوان خه لکیدا بچه سپینئ له هه موو
 بواری لایه نه کانی ژیاندا؟! ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ
 وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ...﴾ (الحید - ۲۵).

وه نایا تاکه کهس ده توانئ هدرچی چاکه ده له ژیانی کومه لگادا بچه سپینئ و
 په گو پیشه ی هدرچی خراپه ده درینئ؟! ((لتأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَلْتَنْهَوْنَ عَنِ
 الْمُنْكَرِ)) (رواه أبو داود والترمذي).

وہ نایا تاکہ کەس توانای ئەوہی ھدیہ کە کێشەو گیرۆگرفتەکانی خەلکی بە پێی شەرعی خوا دادوھری بکات و ھەق بەچەسپێت و ناھەق و سەتەم لا ببات؟! ﴿فَاَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ (المائدە - ۴۸).

وہ نایا پارێزگاریی کردن لە دین و ژین و ھەو و تاپو و ھەقل و سامان (الدین و الحیاة و النسل و العرض و العقل و المال) ی خەلکی بەتاکە کەس دەکرێ؟! کە ئیسلام بۆ پارێزگاریی لێ کردنی ئەم شەھانە - کە بە شەش شتە پێویستەکان (الضروریات الست) ی داناون - شەش جۆرە سزای سەختی دیاری کردوون کە بە کۆمەلگا و حکومەت نەبێ جێ بەجێ ناکرێن، کە بریتین لە سزایەکانی:

۱- لە ئاین ھەلگەپانەوہ (کوشتن) - بە مەرجێک لە جەنگ و دژایەتیدا بەرجەستە بێ.

۲- کوشتن، کە (کوشتنەوہ) یە ئەگەر کەس و کاری کوژراوہ کە بە (خوین) پازی نەبوون و ئامادەیی (لێبوردن) یشیان نەبوو.

۳- داوین پیسی، کە ئەگەر کچ و کوڕ بن سەد قامچیە، ئەگەرنا، کوشتنە بە بەرد باران کردن، لەسەر پای زۆربە ی زانیان.

۴- بوختان کردن^(۱)، کە ھەشتا قامچیە.

۵- مەیفۆزی یان ھەر جۆرە خۆسەر خۆشکردنێکی دیکە، کە چل یان ھەشتا قامچیە.

۶- دزی و پێگری و جەردەیی، کە بۆ (دزی) دەست بپین و بۆ پێگری و جەردەیی یەکیکە لەم چوارانە بە گوێرە ی سەختیی و سوکی پێگری و

(۱) وەشە (بوختان) لە زمانی کوردیدا مانای وەشە (قذف) لە ھەرەیدا، کە بریتییە لە تۆمەتی داوین پیسی پالدانە لای کەسیکی موسولمانی عاقل و بالغ و پەروشت پاک، ئەک وەشە (بەتان) کە ماناکە ی گشتییە و ھەموو جۆرە تۆمەتیەک دەگرێتەوہ.

جەردەيىيەكە: كوشتن، ھەلۋاسىن، دەستى راست و پىي چەپ بىرېن،
دوورخستىنەو (نفي).

ئىنجا نەك تەنيا ئەم ياساۋ دەستورائە بەيى ھەبوۋنى كۆمەلگايەكى تۆكەم
توندو تۆلۋ دەستەلەت قەۋارەيدەكى شەرى بەرپۈە نابرىن و جىيەجى ناكىرن،
بىگر تەنەت جىيەجى كەرنى ئەرکە تايىبەتى و شەخسىيەكانىش، بەيى ھەبوۋنى
كۆمەلگاۋ قەۋارەيدەكى شەرى، ۋەكو پىۋىست جىيەجى ناكىرن! ئايا نوپۇ
بەكۆمەل-كە زۆرىيە زانايان بە فەزى دەزانن كە بەكۆمەل بىكرى- بەيى ھەبوۋنى
كۆمەل ۋ كۆمەلگاۋ مزگەوت ئەنجام دەدرى؟

ۋە ئايا زەكات -كە ئەرکىكى مالىيە كۆمەلەيتى و سىياسىيە دەبى مىرى
ۋەرى بىگرى -بەيى ھەبوۋنى قەۋارە شەرىي، ۋەك شەرى دىارى كەردە
ۋەردەگىرى و جىيەجى دەكرى؟!

ۋە ئايا رۆژۋوى رەمەزان و زەكاتى (فطر) نوپۇ جەژن لەگەل مسولماناندا
نەيى، ۋەك خۇيان جىيەجى دەكرى؟!

ۋە ئايا جەج و عومر دەگۈنجى بە تەنيا بىكرىن ۋە نەيى و جىكەتەنى
تەيانداندا دانراۋن و رەچاۋ كراۋن، يىنە دى؟!

ۋە ئايا ئىنسانى مسولمان، چ نىر مى، چ پەر چ گەنج، بەيى ھاۋكارى و
ھەل و مەرج رەخساندى كۆمەلگا دەتوانى ۋەك پىۋىست ۋە رەۋشتە بەرزو
خوووخدە پەسەندانە لە خۇيدا بەيىتە دى كە شەرى پىۋىست يان لانى كەم
پەسەندى كەردوون؟! ۋە خۇى لە خووخدە بەدەكان بىارىزى و توخىيان نەكەۋى و
سەلامەت دەرىچى؟!

كەۋاتە: خواپەرستى و دىندارىيە و مسولمانەتى بىرىتە لە فەرمانبەرىي بۇ خواۋ
پىغەمبەرەكى ﷺ و پابەندىي بە ئايىن و بەرنامەكەيەۋە، ۋە فەرمانبەرىي و
پابەندىيەش، مەحالە بە تەنياۋ بە شەخسى بىكرى و ئەنجام بەدرى، چونكە تەنيا

که میځکې په یوه سته به تا که که سه وه و ژور بهی هره زوری پروی له کومه لگه ی مسولمانه و به بې هه بوونی کومه لگا و قهواره یه کی نېسلامی جې به جې ناکړی، مادام وایې هه مسولمانیک بیهو ی به هو ی به ندایه تی کردنییه وه بۆ خوا، خوا له خو ی رازی بکات و به مانای پر به پیستی وشه ی پرستن (عباده) خوا بیهرستی، پیویسته هم له ذاتی خویدا و هم وک ته ندامیک له کومه لگا و کومه لگای نېسلامی دا، سرگره رمی جې به جې کردنی یاسا و ده ستوره کانی بدنامه ی خوا بیت و هه ولې چه سپاندنیان بدات له ژیان و گوزهرانی شه خسی خو ی و گشت کومه لگا و ده وریه ره که ی دا.

جا خوینه ری به پړ!

نهم کتیبه ی به رده ست هه ول و هه نگاو ی که له و پړیه دا و خوا پشتیوان بې ته گر به وردی بیخوینییه و چاک تیی بگه ی، بهرچاوت پروون ده کاته ووه شاره زات ده کات که چو ن چو نی به ندایه تی بۆ خوا ی په ورو دگار بکه ی و بیهرستی، تا کو به هو ی باش په رستی خوا وه، دووهمین پیکه ی نه ری به نه رتی مسولمانه تی له خو تدا به یینه دی و، سه رته نجام ببیه نه و مسولمانه ته و او و کامله ی که شایسته ی په حمت و په زامه ندی و پا داشت و به خششی خوا ی به خشه رو دادگره، خواش پشت و په نا و یاریده ده و رو پړ نیشانده رمان بیت و ده ووی خیر و خوشی دنیا و قیامه تان لی بکاته وه.

۱۶ ی ره جبه ی ۱۴۲۰ ک

۱۹۹۹/۱۰/۲۵ ز

شاره زوور / هه له بجه

بۇ خوشکردنیکى گشتى

خوینەرى بەرپىزو خوشەويست!

وہك چۆن كتيبى (ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي ...) مان بە ھەر شەش بەرگە كەيدەو. بۇ تويۇنەنەوى وردو قىولل لىبارەى پاىەكانى ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىيەو تەرخان كىردو، ئەم كتيبەشمان بە ھەر چوار بەرگە كەيدەو. بۇ پرونكىردنەو تويۇنەنەوى دوو مەين پىكەيتنەرى كەسايەتى مرۆفى مسولمان كە خواپەرستى (عبادە) تەرخان كىردو، ئاشكراشە كە خواپەرست (عابد) بوونى ئىنسان بەرھەم و زادەى پروادار (مؤمن) بوونىەتى. وەك چۆن پەوشت بەرزو جوان بوونىشى. بەرھەمى خواپەرست بوونىەتى.

بەرگە بابەتەكانى ئەم كتيبەش بەمجۆرەى خواری رىز كراون:

بەرگى يەكەم :

ئەم بەرگە بە گشتى لە سى باسان پىكەتو:

باسى يەكەم: خواپەرستى بە گشتى:

ئەمىش ئەم چوار بابەتەى گىرتوونە خۇى:

- ۱- چەمك و واتاى خواپەرستىي.
- ۲- گرنگى و پلەو پاىەى خواپەرستىي لە ئىسلام دا.
- ۳- شوینەوارو بەرھەمە گرنگەكانى خواپەرستىي.
- ۴- دابەشبوونى خواپەرستىي بەسەر ھەموو ئەندامەكانى جەستەدا.

باسی دووهم : بنچینه گرنگه کانی هه‌ئس و کهوتی شه‌رعییانه‌و ژیرانه له‌گه‌ل ورده بابته خیلافیه‌کان دا.

له‌م باسه‌شدا چهند بنچینه‌یه‌کی گه‌وره‌و گرنگی شیوازو چۆنیه‌تی هه‌ئس و کهوتکردنی شه‌رعییانه‌و ژیرانه له‌گه‌ل ئهو مه‌سه‌له فیه‌یه مشت و مێ هه‌لگرانه‌دا، خراونه‌پوو، که خوای کاربه‌جێ له‌ پووێ حیکمه‌ت و به‌رژه‌وه‌ندی زۆرو زه‌وه‌نده‌وه‌ وای هه‌لئخستوون که پووو چۆنیه‌تی جیا جیا و جۆراوجۆر هه‌ل‌ب‌گرن، بێ‌ئهو‌ی بابای موسو‌لمان له‌ بازنه‌ی فراوانی سوننه‌ت به‌جێته‌ ده‌ری.

باسی سییه‌م : پاک و خاوینی (الطهارة):

ئهم باسه‌ش له‌م حه‌وت (به‌ند) ه‌ پێکهاته‌وه‌:

- ۱- ئاو و جۆره‌کانی.
- ۲- پیسی و جۆره‌کانی و چۆنیه‌تی لا‌بردنی.
- ۳- له‌شپێسی گه‌وره‌و گچکه (الحدث الاکبر والأصغر).
- ۴- تاره‌ت گرتن.
- ۵- ده‌ستنیوژ گرتن.
- ۶- ته‌یه‌موم.

به‌رگی دووهم:

به‌رگی دووهمیش ته‌رخان ک‌رداوه به‌ توێژینه‌وه له‌باره‌ی دروشمی یه‌که‌می خواپه‌رستی‌یه‌وه که بریتیه له‌: نوێو به‌رپاک‌ردن (اقامة الصلاة) و له‌ سه‌ره‌تای به‌رگی دووهم دا باسو بابته‌که‌کانی ده‌خه‌ینه‌پوو.

بەرگی سییه‌م:

ئەم بەرگەش تاییبەت کراوە بە لێکۆڵینه‌وه‌ی لەبارە‌ی دوو‌ه‌مین دروشمی خوایه‌ریستی یه‌وه‌ کە بریتییه‌: لە: ماڵ بە‌خ‌شین، خوا پ‌شتیوان بێ‌ لە سەرە‌تای بە‌رگە‌ی سییه‌م دا ئاماژە بە‌ باس و بابە‌تە‌کانی دە‌کە‌ین.

بەرگی چوارە‌م:

ئەم بەرگی چوارە‌مە‌ش تە‌رخان کراوە‌ بۆ توێژینه‌وه‌ی لەبارە‌ی سێ دروشمی سەرە‌کی دیکە‌ی خوایه‌ریستییه‌وه‌ کە بریتین لە:

- ١- رۆژوو‌گرتن و تیعتیکاف.
- ٢- حە‌ج و عوم‌رە‌کردن.
- ٣- زی‌ک‌ری خوا کردن.

کە لە سەرە‌تای بە‌رگی چوارە‌م دا ئاماژە بە‌ باس و بابە‌تە‌کانیان دە‌کە‌ین. ئیستاش تۆو بە‌رگی یە‌کە‌م و باس و بابە‌تە‌کانی:

بەرگی یه‌کە‌م: مە‌ک‌تە‌بی مە‌و‌سە‌ڵە‌ عە‌لی یارپ‌یر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

بەرگی دوو‌ه‌مین: مە‌ک‌تە‌بی مە‌و‌سە‌ڵە‌ عە‌لی یارپ‌یر

www.alibapir.com

بەرگی سێ‌ه‌م: مە‌ک‌تە‌بی مە‌و‌سە‌ڵە‌ عە‌لی یارپ‌یر

Alibapir

(بەرگی یه‌کە‌م: مە‌ک‌تە‌بی مە‌و‌سە‌ڵە‌ عە‌لی یارپ‌یر)

به رگی یه کهم

- ۱- خواپه رستی به گشتی
- ۲- ورده بابته خیلاییه کان
- ۳- پاک و خاوینی

باسی یه کهم خواپهرستی به گشتی

وهك پیشتر گوتمان ئهم باسه ئهم چوار کورته باسهی گرتوونه خۆی:

- ۱- چه مك و واتای خواپهرستی.
- ۲- گرنگی و پله و پایهی خواپهرستی له ئیسلام دا.
- ۳- شوینه وارو به ره مه گرنگه کانی خواپهرستی.
- ۴- دابه شبوونی خواپهرستی به سهر هه موو ئه ندامه کانی جهسته دا.

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and the text "Alibapir".
- Top Right:** Facebook icon and the text "Alibapir".
- Center:** A portrait of a man with a beard and a turban, with the text "Alibapir" below it.
- Bottom Left:** A QR code and the text "Alibapir".
- Bottom Right:** A QR code and the text "Alibapir".
- Bottom Center:** A QR code and the text "Alibapir".

چه مک و واتی خواپهرستی (العبادة):

وشهې (العبادة)، که به هم مو شیو به کارهینانه کانییه وه، (۲۷۵) جار له قورثانی دا هاتوه، وشه یه کی عه ره بی یه، پیو یسته بؤ زانی نی چه مک (مفهوم) و واکه شې سر به فدره ننگه کانی زمانی عه ره بی دابگرین و، گوئ بؤ زانا و پی شه وایانی عه ره بی زان بگرین:

یه کم: خاوه نی (مختار الصحاح) ناوا مانای وشهې (عبودية) و (عبادة) ی کردوه: (... وأصل العبودية: الخضوع والذل، والتعبيد: التذليل، يقال: طريق معبد والتعبيد أيضا الاستعباد وهو إتخاذ الشخص عبداً، والعبادة الطاعة والتعبد والتسك...) ^(۱)، واته: (عبودية) له بنه پرتدا ژیرده سته یی و ملکه چی یه، وه (تعبید) یانی گهردن پې که چکر دن، ده گو ترئ: (طریق معبد - پری یه کی ته خت وه مو ارکراو). دیسان (تعبید) به مانای (استعباد) یش دئ، تهویش بریتیه له کردنه کویله ی که سیلک... دیسان (تعبید) یش هه مان مه به ست ده گه یه نی، ده گو ترئ: (تعبید) واته: کردیه کویله، وه (عبادة) یانی: فدرمان به ری و په رست و قوریانی سهر پین... دوو هم: (راغب الأصفهانی) یش - تویره ره وه ی زهر ده ستی مانا و مه به ستی وشه و زار اوه کانی قورثانی به ریژ - له و باره یه وه گو توو یه تی:

(العبودية: إظهار التذلل والعبادة أبلغ منها لأنها غاية التذلل ولا يستحقها إلا من له غاية الأفضال وهو الله تعالى ولهذا قال: (ألا تعبدوا إلا إياه)، والعبادة ضربان: عبادة بالتسخير وعبادة بالاختيار وهي لذوي النطق وهي الأمور بها في نحو قوله: (أعبدوا ربكم) و (وأعبدوا الله...) ^(۲)، واته: (عبودية) پيشاندانی ملکه چی یه (عبادة) له وی خه ست تره، چونکه (عبادة) نه و پری ملکه چی یه وه

(۱) پروانه (مختار الصحاح)، ص (۱۱۹، ۱۲۰).

(۲) پروانه (معجم مفردات ألفاظ القرآن)، ص (۳۱۹).

شایستہی کہ سیش نیہ مہ گہر کہ سینک کہ خاوەنی ئەویەری چاکەو بەخششە کہ
خوای بەرزە. ھەر بۆیەش فەرموویەتی: (کہ جگە ئەوی نەپەرستە)، وە (عبادە)یش
دوو جۆرە: - جۆریکیان (عبادە) بەھۆی گەردن پێ کہ چکەرنەو... جۆریکیان
(عبادە) بە ویست و ھەلبژاردنەو کہ بۆ خاوەن عەقلانە، کہ لەم جۆرە ئایەتانەدا
فەرمانی پێکراوە: (پەرورەدگارتان پەرستە) وە (خوا پەرستە).

پاشان (راغب الأصفهانی) لەسەر پێناسەکردنی (عبودية) و (عبادە) بەردەوام
دەبێ و دەڵێ: (والعبد يقال على أربعة أضرب):

۱- عبد بحکم الشرع وهو الانسان الذي يصح بيعه وابتیاعه، (نحو العبد بالعبد)،
(عبدًا مملوكًا).

۲- عبد بالأعباد وذلك ليس إلا لله، وإياه قصد بقوله (إن كل من في السموات
والأرض إلا آتي الرحمن عبداً)، (وعبد بالعبادة والخدمة والناس في هذا ضريان).
۳- عبد لله مخلصاً وهو المقصود بقوله: (واذكر عبدنا أيوب) (أنه كان عبداً
شكوراً)، (نزل الفرقان على عبده)... الخ.

۴- وعبد للدنيا وأعراضها وهو المعتكف على خدمتها ومراعاتها وإياه قصدَ
النبي عليه الصلاة والسلام بقوله: (تعس عبد الدرهم، تعس عبد الدينار).
وعلى هذا النحو يصح أن يقال: ليس كل إنسان عبداً لله..

ويقال طريق معبد، أي مذل بالوطأ ويعبر معبد أي مذل بالقطران وعبدت
فلاناً أي ذلت له إذا اتخذته عبداً، قال تعالى: ﴿أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾^(۱)، واتە:
وە وشە (عبد) بە چوار مەبەستان بەکار دای:

۱- (عبد)تک کہ بەھوکی شەرع پەیدا بوو^(۱)، ئەویش ئەو مەژدەییە کہ
دروستە بفروشی و بکڕی، وەك (کۆیلە بە کۆیلە)، (کۆیلەییەکی خاوەندار).

(۱) بروانه: (معجم مفردات ألفاظ القرآن)، ص (۳۲۰، ۳۱۹).

۲- (عبد) يېك كە بە ھۆى وەدھېئانەوہ بۆتە (عبد)، ئەوہش - واتە ئەو جۆرە بەندايەتى بۆ كرانه - بەس مافى خواپە وە بە فەرمودەى خوا: (ھېچ كەس لە ئاسمانەكان و زەويدا نىيە كە بە بەندايەتى نەيەتە لای خواى بە بەزەيى) ئەوہ مەبەست بوو، وە بەندەيدەك كە لە بواری پەرستىن و خزمەتدا دەرەكەوئى لەوبارەشەوہ خەلك دوو جۆرن:

۳- بەندەيدەك كە ساغ ھى خواپە، بەم ئايەتەنەش ئەم جۆرە بەندەيدە مەبەست بوو: (وہ يادى بەندەى ئىمە ئەيىوب بکەرەوہ). ﴿يېگومان ئەو - واتە نوح (عليه السلام) - بەندەيدەكى سوپاسگوزار بوو﴾، (جياكەرەوہى - ھەق و باطل - نارەدۆتە سەر بەندەكەى) ... ھتە.

۴- وە (عبد) يېك كە كۆيلەى دىناو شتەكانىتى، ئەویش كەسپكە كە لەسەر خزمەتكردىنى دىنا چاوپەر دادەگرئى، پىغەمبەرىش ﷺ ئەو جۆرە كەسەى مەبەست بوو كە فەرموويەتى: ﴿بەندەى درەم (زىو) لە بەين بچئ، بەندەى دىنار (زىر) لەنئو بچئ﴾، وە بەگۆرەى ئەم چەمك و واتايە راستە بگوتري، ھەموو ئىنسانىك بەندەى خوا نىيە...

وہ دەگوتري رىيەكى (مەبۇد) واتە: بەھۆى پىدا پۆشتەنەوہ گەردنى پىئ كەچكراوہ تەخت و ھەموار بوو، وە خوشترىكى (مەبۇد) يانى بە قەترانى مەلکەچ و دەستەمۇ كراوہ، وە (عبدت فلان) ئەگەر مەلت پىئ كەچ كرديى، وە ئەگەر كردييتت بە كۆيلە، خواى بەرز فەرموويەتى: (أَنْ عِبْدَتِ بَنِي إِسْرَائِيلَ) لە سۆنگەى ئەوہو كە وەچەى ئىسرائىلت كرديبو بەژىر دەستەو كۆيلە - ئەى فەرەون من بەناچارى ھاتبوومە مائى تۆو خزمەت دەكرام.

(۱) ديارە ئىسلام رۆژمى سەيدو كۆيلەتى دانەھېئانە بەلكو بەر لە ئىسلام ھەريوہو پايدەكى گرنگى سىستەمى سىياسى و ئابورى بوو لە سەرتاسەرى دىياداو، ئىسلامىش بە جەدى ھەولئى نەھىشتو بنسركردنى ئەو ديارە دواكەوتويىيەى داو، وەك لە چەندان دەقى قورئان و سوننەتدا دەرەكەوئى لە پاستيدا ئەمانى ئەو ديارە دژيە يەكپكە لە ديارىيەكانى ئىسلام بۆ مەزفايەتى.

سپیهم: (فیروز آبادی) یش له باره ی چدمک و واتای وشه ی ناوبراوه «گوتویه تی: (العبدية والعبودية والعبادة: الطاعة)^(۱)، واته: (عبدية) و (عبودية) و (عبادة) یانی: فرمانبروری و گردن که چی.

چوارهم: (ابن سیده) ش گوتویه تی: (يقال تعبد فلان لفلان إذا تذلل له، وكل خضوع ليس فوقه خضوع فهو عبادة، طاعة كان للمعبود أو غير طاعة، وكل طاعة لله على جهة الخضوع والتذلل فهو عبادة)^(۲)، واته: ده گوتری: (تعبد فلان لفلان) نه گمر گردنی بؤ که چ بکات و هموو گردن که چی یه که هیچ گردن که چی یه کی نه گاتی نه وه پورستنه، جا فرمانبروری بؤ پورستراو یان فرمانبروری نه بی (په ننگه مدهستی نه وه بی به ویست و هدلبژاردن و په غبه تمو «بیټ یان به پیچه وانه وه). وه هر فرمانبروریه که بؤ خودا نه نجام ده درئ له سهر شیوه ی ملکه چی و خو زه بوون کردن نه وه پورستنه.

پینجهم: (ابن منظور) یش له کتیبی ناوداری خو ی (لسان العرب) دا، دهر باره ی وشه ی ناوبراوه گوتویه تی:

(وأصل العبودية: - الخضوع والتذلل)^(۳) «واته: وه بنه پرتی (عبودية) گردن که چی و سهر نه وی کردنه، ههروه ها ده لئ: (والتعبد: التنسك، والعبادة: الطاعة)^(۴)، واته: وه (تعبد) پورستنو قوربانی سهر پرینه، وه (عبادة) فرمانبروری یه.

پاشان له ته فسیری (... و عبد الطاغوت) دا گوتویه تی: (قال الزجاج و تأویل (عبد الطاغوت) أي أطاعه يعني الشيطان فيما سؤل له وأغواه...)^(۵)،

(۱) پروانه: (القاموس المحيط).

(۲) پروانه: (المخصص) لابن سیده، ج (۱۳)، ص (۹۶).

(۳) (لسان العرب) ج (۲)، ص (۲۷۱).

(۴) سهرچاوه ی پیشور، ج (۲)، ص (۲۷۲).

(۵)

واته: زه ججاج گوتوویه تی: وه تفسیری (عبد الطاغوت) یانی: فرمانبهری طاغوتی کرده واته به قسه ی شهیتانی کرده له شوین کهوتنی نه ودها که بۆی جوان کرده و سهری لئیشیواندوه ئنجا گوتوویه تی: (وقومهما لنا عابدون) أي دائنون وكل من دان لملك فهو عابد له وقال ابن الأنباري: (فلان عابد) وهو الخاضع لربه المستسلم المنقاد لأمره وقوله تعالى (أعبدوا ربكم) أي: (أطيعوا ربكم)^(۱)، واته: (وقومهما لنا عابدون) گهله کهیان (عابدی) ئیمهن یانی ملکه چمانن ٭ ته مه قسه ی فیرعه ونه ده رباره ی موسا و هاروونی برای (عليهما السلام) وه گهله کهیان ٭.

وه هدر که سیک مل بۆ پادشایدک که چ بکات ٭ دیاره مدهست سهرۆک و پادشای کافره ٭ نه وه پهرستاریه تی، وه (ابن الأنباري) گوتوویه تی: فلانه که سه عابیده، که سیکه گهردن که چی پهره وردگاریه تی و جی به جی که ری فرمانیه تی، وه قسه ی خوی بهرز: (پهره وردگارتان بپهرستن) یانی: فرمانبهری پهره وردگارتان بکهن.

شه شه م: (ابن تیمیه) ئاوا پیتاسه ی (عبادة) ده کات:

(العبادة اسم جامع لكل ما يحبه ويرضاه الله تعالى من الأقوال الظاهرة والباطنة وجماع العبادة: كمال الحب مع كمال الذل، فالظاهرة كالصلاة والزكاة والصيام والحج وصدق الحديث وأداء الأمانة وبر الوالدين وصلة الأرحام والوفاء بالعهد والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر والجهاد للكفار والمنافقين والإحسان إلى الجار واليتيم والمسكين وابن السبيل والبهائم والدعاء والذكر والقراءة، والباطنة كحب الله ورسوله وخشيته والإنابة إليه وإخلاص الدين له والصبر لحكمه والشكر لنعمه والرضا بقضائه والتوكل عليه والرجاء لرحمته والخوف

(۱) هه مان سهرچاوه، ج (۲)، ص (۲۷۳، ۲۷۴).

من عذابہ^(۱)، واتە: عیبادەت ناویکی کۆکرەو دیە بۆ هەموو ئەو قسەو کردەوە ناشکراو پەنھانانە ی کە خۆی بەرز خۆشی دەوێت و پەسەندیان دەکات، وە پوختە ی مانای (عبادة) بریتییە لە: خۆشویستنی تەواو و ټپرای گەردن کەچی تەواو، دیوی ناشکرای خوا پەرسەتی وەک: نوێتو زەکات و رۆژوو گرتن و حج و، پاست بێژی و جێبەجێ کردنی پاسپاردەو، چاکە لە گەل دایک و باوک و پاراستنی پەییوەندی خزمایەتی و، بە جێهێنانی بەلێن و پەیمان و، فەرمان بە چاکە کردن و پێ ئە خراپە گرتن و جیهاد کردن دژی کافرو دەغەلانی و، چاکە کاریی لە گەل دراوسێ و هەتیوو هەزارو پێبوارو ئاژەل، وەپارێنەو و زیکرو قورپان خوێندن، دیوی پەنھانیشی وەک: خۆشویستنی خواو پیغەمبەرەکی و ترسان لە خواو گەپانەو بۆ لای و، ساغکردنەو ی گەردنکەچی بۆی و، ئارامگریی بۆ حوکم و بریاری و سوپاسکردنی لە سەر نازو نیعمەتەکانی و، پازی بوون بە قەزاو قەدەری و، پشت پێ بەستنی و، ئومێد بە بەزەبی و بەخشنەیی بوونی و، ترسو سام لە ئازارو ئەشکەنجەیی..

حەوتەم: (أبن قیم الجوزیة) ش دەربارە ی وشە ی (عبادة) گوتویەتی: وبنی (ایاک نعبد) علی أربع قواعد: التحقّق بما یحبّه الله ورسوله ویرضاه من قول اللسان والقلب وعمل القلب والجوارح.. فقول القلب: هو اعتقاد ما أخبر الله سبحانه به عن نفسه وعن أسمائه وصفاته وأفعاله وملائکته ولقائه علی لسان رسله، وقول اللسان: الأخبار عنه بذلك والدعوة الیه والذب عنه وتبیین بطلان البدع المخالفة له والقیام بذکره وتبلیغ أوامره، وعمل القلب، کالحبّه له والتوکل علیه والإنابة الیه والخوف منه والرجاء له وإخلاص الدین له والصبر علی أوامره وعن نواهیه وعلی أقداره والرضی به وعنه، والموالاته فیهِ والمعاداة فیهِ والذل له والخضوع والإخبات الیه والطمانینة به وغیر ذلك من أعمال القلوب التي

(۱) کتبی (العبودیة) (ابن التیمیة).

فَرَضُهَا أَفَرَضُ مَنْ عَمِلَ الْجَوَارِحَ وَمَسْتَحْبُهَا أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ مُسْتَحْبُهَا، وَعَمِلَ الْجَوَارِحَ بِدُونِهَا إِمَّا عَدِيمُ الْمُنْفَعَةِ أَوْ قَلِيلُ الْمُنْفَعَةِ وَعَمِلَ الْجَوَارِحَ كَالصَّلَاةِ وَالْجِهَادِ وَنَقَلَ الْأَقْدَامَ إِلَى الْجُمُعَةِ وَالْجَمَاعَاتِ وَمُسَاعَدَةُ الْعَاجِزِ وَالْإِحْسَانُ إِلَى الْخَلْقِ وَهُوَ ذَلِكَ..^(۱)، واتە: وه (بهس تو ده پەرستین-ایاک نعبد-) له سەر چوار پایهن بنیات نراوه، که بریتین له جی به جی کردن و له خۆداهیتانه دی هەرچی خواو پیغه مبهرد خۆشیان دهوئ و په سەندی ده کەن له قەسەى زمان و دلو کرده وەى دلو ئەندامەکان.

- ۱- قەسەى دلو: که بریتیه له قەناعەت هەبوون و بپروا پێبوونی هەرچی خۆای پاک و بێوینە دەربارەى خۆی و ناوەکانی و سیفەتەکانی و کردەوەکانی و فریشتەکانی و بە دیدارگەیشتنی لەسەر زمانى پیغه مبهرائى هەوالی پێداوه.
- ۲- قەسەى زمانیش بریتیه له راگەیانندى ئەو راستیانەى گوتران و بانگەوازی خەلک بۆ کردنیان و بەرگری لێکردنیان و پوونکردنەوێ پووجى ئەو شتە داهێنراوەى که پێچەوانەیان، وه یادی خوا کردن و راگەیانندى فەرمانەکانی.
- ۳- کردەوێ دلیش خۆشویستنى خواو پشت پێ بەستنى و گەپانەوێ بۆلا ژێوان (پەشیمان) بوونەوێ و لێتەرسانى و هیوا پێبوونی، گەردن کەچى بۆ ساغ کردنەوێ و خۆپاگرى لەسەر جی به جی کردنى فەرمانەکانی و نەکردنى قەدەغەکراوەکانی، ئارام گرتن له بەرامبەر قەزاو قەدەر و بەلاو گەرفتەکاندا وه پێ پازى بوونیان و لێ پازى بوونی، دۆستایەتى و دوژمنایەتى له پێناو دا کردنى، خۆ بۆ زەبوونکردنى و گەردنکەچى و تەسلىم بوونی و ئارام پێگرتنى، غەیری ئەوانەش له کردەوێکانى دڵان که فەرزەکانیان له کردەوێ ئەندامەکان پێویست ترن و سوننەتەکانیشیان لەلای خوا له سوننەتەکانى ئەندامەکان

(۱) پروانە: (مدارج السالكين)، ج (۱)، ص (۱۰۰، ۱۰۱).

خۆشه‌ويست ترن، وه له راستیدا گرده‌وه‌ی ئەندامەکان بەبێ ئەوان یان هەر بێ سوودن یان کەم سوودن.

۴- کرده‌وی ئەندامەکانیش وەك: نوێژو جیهادکردن و هه‌نگاونان به‌ره‌و ئەه‌ڵامدانی نوێژی جومعه‌و نوێژه‌کانی به‌ کۆمه‌ڵه‌و، هاوکاری کردنی خه‌ڵکی ده‌سته‌وه‌ستان و چا‌كه‌کاری له‌گه‌ڵ خه‌ڵکی‌داو شیوه‌ی ئەوانه‌.

تیستاش دواى نموى چەمەك و مەبەستى وشەى (عبادة) مان لە فەرەنگەكانى زمانداو لە لاى زانايانى شەرع زانیش بۆ پوون بۆوه، با سەرنج بەدەین داخۆ خواى كارەجى و زانا لە قورئانى بەهێزو پەرۆزدا وشەى ناوبراوى بۆ چ واتاو مەبەستىك بەكارهێناوه:

دوای سهرنج دان و تیوه پامانی وردو قوول له سهرجهم ثایه ته به پریزه کانی
قورثانی به پریز، بۆمان ده رده که وئ که وشه ی ناویراو بۆ سئ مه به سستی سهره کی و
مه زن به کار هینراوه به هه موو ریژگه (صیغه) کانی به کار هینانیه و» که
ئه مانه^(۱):

۱- ملکہ چی و بہ نڈایہ تی و ژیردہ ستہ یی (الذلة والعبودية والخضوع): بۆ وینہ:
 ا- ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا﴾ (مریم-۹۳)
 واتہ: هیچ کس لہ ناسمانہ کان و زہویدا نیہ مہ گہر بہ بہ نڈایہ تی دیتہ لای
 خوای بہ بہ زہی.

ب- ﴿وَتِلْكَ نِعْمَةٌ مِّنْهُمَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (الشعراء - ۲۲)، واته:
 نهوہش چاکدیه کہ کہ منہتی پیٰ لہ سہر من دہ کہ ی لہ سۆنگدی نهوہوہیہ کہ
 وہجہی ئیسرائیلت کردبوو بہ کؤیلہو ژئردہست.

(١) بؤنوسینی ئەم باسمە سوودم لە کتییی (المصطلحات الأربعة فی القرآن)ی (أبو الأعلى المودودي) وهه رگرتوه

ج- ﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا آلُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ﴾ (المؤمنون: ٤٥-٤٧) ، واته: پاشان مووسا و هاروونی بر ایمان به چه ندان نیشانده و به به لگه یه کی ناشکراوه ره وانه کرد بۆ لای فیرعه ون و دارو دهسته کدی به لّام نهوان خۆیان به زل گرت و پیشتیش گدی کی خۆ به به زرگریون، گوتیان: نایا بروا به دوو ئینسانان بهینین که وهک خۆمانن و گله که شیان به ندایه تیمان ده که ن!!.

۲- فرمانبرداری و پابندی به حوکم و بهرنامه وه (الطاعة والالتزام بالحکم والشریعة): بۆ وینه:

ا- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ (البقره- ۱۷۲)، واته: ئهی نهوانهی پرواتان هیئاو! لهو رۆزییه چاک و پاکانه بخۆن که پیمان داون، وه سوپاسی خوا بکهن نه گهر نهو ده په رستن. (واته به ندایه تی و په رستنتان بۆ خوا بریتیه له پابه ندیستان به حه لّال و حه رامیکه وه که بۆ دیاری کردوون).

ب- ﴿قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْفِرَّةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَٰئِكَ هَرَمَ مَكَانًا وَأَهْلُ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ﴾ (المائدة- ۶۰) ، واته: نایا هه وائتان پی بدهم به پاداشتی خراپتر له وه له لای خوا! - سزای- که سیک که خوا نه فرینی لی کردوه و لی توپه بووه و گپراونی به مه یوون و به راز، وه طاغوتیان په رستوه، (دیاره مه به ستیش له په رستنی طاغوت لی ره دا فرمانبرداری کردنی جووله که کانه بۆ پیاوه نایینی و ده سه لاتداره کانیان، چونکه (طاغوت) بریتیه له هه رشتیک که له گه لّ خوا یا له جیاتی خوا به رستریت).

به لڼ مسولمانی به پڼزو خوښه ویست!

وهك له بهر تیشكى شو سى كومه له ثايه ته دا - كه وهك چهند نمونه يهك هيناماننه وه - دهرده كه وي، ده بينين كه وشى (عبودية) و (عبادة) له فهره ننگ و زار او دى قورثانى قسه له جى و پر پيت و پڼزو به پڼزدا سى واتاى گرننگ و گه ورو سهره كى هه ن:

۱- ملكه جى و به نديا ه تى و ژيرده سته يى» كه ييگومان به م واتا يه سهر له بهرى بوونه و ورو تيگپراى خه لكى به مسولمان و كافروه به نده ي خواى په ورو ردگارو ملكه چ و ژيرده سته ينى، زانايانيش به م جوړه به نديا ه تيبه ناچار يه ي كاينات ده لڼن: (العبودية التكوينية)، كه ييگومان نايته مايه ي مه دح و زه م پاداشت و سزا.

۲- فهرمان به رى و پابه ندى به حوكم و به رنامه وه، كه هم جوړ به نديا ه تيبه ش تايبه ته به وانه وه كه به ويست و هه لېژاردنى سازادى خويان خوا ده پرستى و به نديا ه تى بؤ ده كه ن، كه هم جوړه به نديا ه تيبه ش پيى ده گوتري (العبودية التشريعية) كه مايه ي مه دح و زه م پاداشت و سزاى دنيا و دواړو ژه.

۳- نه فجامدانى دروشمه كانى پرستى (الشعائر التعبدية)، كه له راستيدا نه مېش هه به شيكه له جوړى دوه مى به نديا ه تى بؤ خوا كردن و پرستنى، چونكه هه كاتيك نينسان خوى ته سليمى حوكم و به رنامه ي خودا كردو پايگه ياند كه خواى په ورو ردگار به تاقه په ورو ردگارو پرستراو فهرمان په وا (الرب والا اله والحاكم الوحيد) ده زانئ، دياره پيى له خوى گرتوه كه جگه له خواى دادگه ورو ميه ره بان ياساكانى زينده گى (شرايع الحياه) و دروشمه كانى به نديا ه تى (شعائر التعبد) له سهرچاوه يه كى ديكه وهرى گري، شتيكى ناشكراشه كه دروشمه كانى

بەندايەتەش بەشىكى كەم بەلام زۆر گرنگى ئەو حوكوم بەرنامە گشتى و گشتگىر (عامو شامل) و ھەمەلايەنەن كە ئىسلامە، لە چا و ئەو ھەموو ياسا و دەستورەنى دىكە كە پەيوەندىيان بە لايەنە زۆرو جۆراو جۆرەكانى ژيانى تاكو كۆمەلەو ھەيدە.

ئىستاش بۆ چاكتەر تىگەشتەن لەو ھى راپەرد، لە چەند خاڵىكدا كورت و پوختى دەكەينەو تىشكى زياترەش دەخەينە سەر چەند مەسەلەيەك:

يەكەم: وشەى (عبودية) و (عبادة) لە ئەسلى زمانى عەرەبىدا بە ماناى ملكەچى و فەرمانبەرى و ژێردەستەيى دىتەو، شەرعىش ھەر لەسەر واتە ئەسلىيەكەى خۆى بەكارى ھىناو، ئەوئەندە ھەيدە مەرج (شرطى) (بەس بۆ خوا بوونى) خستۆتە سەر، كەواتە وشەى ناوېراو لە زاراو ھى شەرعدا برىتيە لە (بەس پەرستنى خوا) و (تەنيا بەندايەتى كردن بۆ خوا).

يەكەك لە زاناينەش ئاواى پىناسە كردو كە من زۆر پىم پەسەندە (العبادة): هي التذلل لله محبة وتعظيماً بفعل أو امره واجتناب نواهيه على الوجه الذي جاءت به شرائعه^(۱) واتە: (عبادة) برىتيە لە مل بۆ خوا كەچكردن لە پروى خوشويستەو بە مەزن گرتىيەو، كە ئەمىش لە جى بەجى كردنى فەرمانەكانى و خۆ دوورگرتن لە قەدەغەكراو كانيدا بەو پىيەى كە بەرنامەكەى پرونى كردۆتەو، خۆى دەنوئى.

ئىجا شاينەى باسەشە كە لە زمانى كوردیدا وشەى (خوا پەرستى) لە جياتى (عبادة) دانراو كە پىم واىە زۆر بەجى و پر بە پىستە.

(۱) پروانە: (فتاوى العقيدة)، ص (۱۲۹)، (ابن عثيمين).

دوۋەم: وشەى خواپەرستى (عبادة) یش لە بەکارھێنانی شەرع - واتە قورئان و سوننەت- دا تێکپرای جم و جوژۆ و چالاکیەکان و دەرو دەروون (ظاهر و باطن) ی ئینسان و سەرلەبەری ژیان و گوزەرانی دەگرتتەو، هەر وەك چۆن دروشمەکانی بەندایەتی (الشعائر التعبدية) دیاری دەکات وەك: نوێژو پۆژوو و زەکات و حج و زیکرو دووعاو سەرپڕین و ئیعتیکاف و تەواف و ... هتد، بەرنامەکانی زیندەگی (الشرائع الحياتية) یش لە هەموو بوارەکانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و خێزانی و جەنگ و ناشتی و ... هتددا بە دەست تاک و کۆمەڵەو دەدات و لە غەیری خوا و بەرنامەو ئایینەکەى بێ نیازیان دەکات.

سێیەم: ئنجا کە دەبینین لە عورفی گشتی و باوی مسوڵماناندا وشەى عیبادهت زیاتر بۆ دروشمەکانی بەندایەتی و لایەنى شەخسى و مەعنەوى ئینسان بەکاردێ و زاناو شەرع زانان (فقهاء) یش لە نیوخۆیاندا یاساو دەستوورەکانی ئیسلامیان بۆ دوو بەش: (العبادات) و (المعاملات) واتە: پەرستەکان و ھەئس و کەوتەکان، دابەش کردوون، لە گەڵ ئەو پاستییەدا کە ئێمە دەربارەى چەمک و واتای پاستەقینەى وشەى ناوبراو خستمانە پوو تێک ناگیرئ، چونکە، یەكەم: چەمک و واتا عورفى و باوەکانى وشەو زارەو کە مەگەر لە لای خەلکی سادەو عەوام ئەگەر نا نابنە ھۆی گۆران و لاچوونی واتا و چەمکە ئەصلی و حەقیقیەکان، دووهم: زانایان و شەرع زانانیش زیاتر بە مەبەستى ئاسانکاری تێگەیانندی خەلکی، یاساو دەستوورەکانی ئیسلامیان بەو جۆرە دابەش کردو، ھەمیشەش داکوکییان لەسەر ئەو پاستیە مەزنە کردو، کە عیبادهت هەموو جم و جوژۆ و کردەو و قسە پەنھان و ئاشکراکانی ئینسان و سەرجم بوارو لایەنەکانی ژیان و گوزەرانی تاک و کۆمەڵ دەگرتتەو، ھێندەى نووکی دەرزى لى ناوێرئ.

چوارهم: شتیکی ناشکراشه که تەسک کراندهوی چه مک و واتای وشەیی عیبادهت و کورت هەلەینانی له ئەنجامدانی دروشەکانی بەندایەتیدا، داپنینی واتاو چه مکی بەرنامەدانان و فەرمانپەرەوایەتی (التشریع والحاکمیه) له وشەیی ناوبراو، کاریگەرێکی یە کجار خراب و شوومی لەسەر بیرکردنەوه و هەلس و کەوتی مسولمانان هەبوو، چونکە مەیدان و گۆرەپانی دینداریی و خواپەرستییان یە کجار لێ کە مەبرو تەسک و تەنگ بۆتەوه، بەزۆری تەنیا لەبەردەم دروشەکانی بەندایەتیدا خۆیان بە بەرپرسیار زانیوه!

بەلام ییگومان هەرکەس سەرئەجی ئەم دەقانه بدات کە لۆپچیکن لە تەغارێک، دلتیا دەبی کە عیبادهت کاکل و جەوهەرەکی و برپەری پشتی: خوا بە تاقە بەرنامەدانەر و فەرمانپەرەو زانیەر و پەرستراویتی خوا (ألوهیه الله) زیاتر لە بەرنامەدانان و فەرمانپەرەوایەتی دا دەدرەوشیتەوه:

أ- ﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (یوسف- ۴۰)، واتە: فەرمانپەرەوایەتی تەنیا بۆ خوا، فەرمانی کردووە کە جگە لەو نەپەرستن، ئەو دینداریی پاست و تەواوێ، بەلام زۆرینهی خەلکی نازانن، (لەم نایەتەدا وەک پۆژی پوون دیارە کە تەنیا کاتیک خوا بە تەنیا دەپەرستێ کە هەر ئەو بە حاکم و فەرمانپەرەوایەتی دابنرێ هەر ئەوەش بە دینداریی و مسولمانەتی پاستەقینە حیساب دەکرێ).

ب- ﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى﴾ (الزمر- ۱۷)، واتە: وە ئەوانە کە لە پەرستنی طاغوت خۆیان دوورگرتووە گەراونەوه لای خوا موژەیان -لە لایەن خواوە هەیه-.. (ناشکراشه کە پەرستنی طاغوت -کە هەر پەرستراو و فەرمانبەری بۆکراوێکە جگە لە خوا- بریتیە لە بە قسەکردن و فەرمانبەری کردنی و بە فەرمانپەرەوایەتی

قہلہمدانی نہ گہرنا هیچ کہس نویژو پڑوو و حدج و.. هتد، بۆ غہیری خوا نہ نجام نادات!

ج- ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾^(۱) وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ (یاسین ۶۰-۶۱)، واتہ: ئەدی ئەدی وەجەدی ئادەم پیتەم پانەگەیاندن کە شەیتان نەپەرست، بێ گومان ئەو بۆ ئێوە دوژمنیکی ئاشکرایە! وە- ئایا پیتەم پانەگەیاندن- کە تەنیا مەن پەرستێ ئەو یە پتیی راست!!

(دیارە پەرستنی شەیتانی دێسان بریتی نەبە لە سوجدە و رکوع بۆ بردنی و نویژ بۆکردنی و پڑوو بۆ گرتنی، بە لکو بریتیە لە شوێنکەوتنی و فەرمانبەری کردنی).

د- ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (التوبة - ۳۱)، واتە: - جوولە کەو دیانەکان - حەبرو پراهیەکانی خۆیانان کردنە فەرمانپەرەوا لە جیاتی خوا، هەرەو هەما مەسیحی کورپی مەریەم، وە فەرمانیشیان پێ نەکرابوو مەگەر بەو کە یەک پەرستراو پەرستێ، جگە لەوی هیچ پەرستراو نین، پاکێ بۆی لەوێ کە دەیکەنە هاوێشێ - لە پەرستندا. - (أحمد و ترمذی)^(۱) گێڕاویانەتەو کە (عدي بن حاتم الطائي) هاتە خزمەت پیتەمبەری خوا ﷺ خاچ (صلیب) یکی زیوی لە مل دابوو، پیتەمبەریش ﷺ ئەم ئایەتە دی دەخوێند ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ - عدي - دەتێ گوتم: (إِنَّهُمْ لَمْ يَعْبُدُوهُمْ) ئەوان نەیان

(۱) بیوانە تەفسیری (ابن کثیر)، ج (۲)، ص (۳۴۹).

دەپەرستنا! - پىنغەمبەر ﷺ فەرمووى: (بلى إناهم حرموا عليهم الحلال وأحلوا لهم الحرام فاتَّبِعُوهم فذلك عبادتهم إياهم) بانهوان - ھەبرو پراھىبەكان - ھەللايان لى ھەرام دەکردن و ھەراميان بۆ ھەللا دەکردن و ئەوانىش - واتە: جوولەكەو دىانەكان - شوئىيان كەوتن، جا ئەو پەرستىيان بوو بۆيان.

جا لىرەدا پرون ھەيتتەو ھە كەسانە چەند سادەو ناتىگەيشون كە دەئىن: ئىسلام ھوكوم و سىياسەتى تىدا نىو مسولمانى صالح و باش ئەو كەسەيە كە ئەوئەدى بۆى بلوى لە سىياسەت و حىزىيەتى و كاروبارى دىناو دەور بۆ ھەر سەرگەرمى زىكرو فيكرو نوئۆ پۆژووو مسولمانەتى خۆى بىتتو، ھەقى بەسەر ھىچ كەس و ھىچ شتىكەو نەبى!!

پىنچەم: ھەك پىشتىش گوتان دروشمەكانى پەرستى بەشىكەن لە ھوكوم بەرنامەى خاى پەرورەدگارو دادگەر چونكە بەرنامەو ئاينى خوا (سبحانە وتعالى) بە گشتى دوو بەشە، بەشىكى كە گچكەترە پەيوەندى بە شەخسى مرۆفەو ھەيە ھەك تاك، ھە بەشەكەى دىكەش كە زىاترو فراوانترە پەيوەستە بە كۆمەلگاو، جا ھەرچى دروشمەكانى پەرستى (شعائر التعبد) بەزۆرى لە جۆرى يەكەمنو، بەرنامەكانى زىندەگى (شرائع الحىاة) بەزۆرى لە جۆرى دوو ھەمن، دىسان دروشمەكان زىاتر لایەنى روھى و مەعنەوى دەگرەو، بەرنامەكانىش پتر لایەنى سىياسى و ماددى، ھەرچەندە لە ئىوانىشاندا پەيوەندى و تىكەلگىش ھەر ھەيەو، لەيەكترى داپراونىن، ھەرەك چۆن روھ و جەستە لە گەل جىاوازی زۆرى ئىوانىيان، پىكەو پەيوەست و تىپەلگىش، ھەرەھا تاك و كۆمەلش بەھەمان شىپو وىپراى جىاوازی ئىوانىيان پەيوەندى و كارلىكردنى دوو سەرەشيان ھەر ھەيە.

شايانى باسەشە كە ھەندىك لە زانايان زاراوى خواپەرستى يە پروتەكان (العبادات المحضة) يان بۆ ئەو جۆرە خواپەرستى يانە داناو كە بە دروشمەكانى

پەرستەن (شعائر التعبد) تەعبىرىيان لى دەكرىت، بۇ ئەۋەى جىيان بىكەنەۋە
لە باقى جۆزەكانى دىندارىيى و خوپەرستى كە ھەموو چالاكى و ھوجۇلەكانى
ئىنسان بە تاكو كۆمەلەۋەۋ، تىكپاى بۈارەكانى ژيان و كۆزەران دەگرەۋە بەبى
ھەلاۋاردن (استثناء) ى ھىچ شتىك چ ورد بى ۋ درشت.

جا مسولمانى بەرپىزو خۆشەۋىست!

ئىستا كە زانىت خوپەرستى (عبادة) يانى چى و چى و چى دەگەينەن، لە
كاتىكدا كە دەلىتى (اياك نعبد) دەزانى ئەو قىسەيەت چ دەگەينەن و چ پەيمانىك
لە گەل خۋادا دەبەستى و چ گەت و بەلىنىك بە خۋاى پەرۋەردگار ت دەدەى؟! تۆ لە
كاتى گوتنى رستەى ناۋىراۋدا بەلىن و پەيمانىك لە گەل خۋاى پەرۋەردگار تەنيا
پەرستراۋى خۆتدا دەبەستى كە لەم بېرگانەى خۋاى پىك ھاتوۋە بە زمانى حالت
دەلىتى:

- ۱- * ئەى خۋاى پەرۋەردگار! بەدەرۋ دروون (ظاھرو باطن) ھەۋ بەس خۆم تەسلىمى
تۆ دەكەم، ھەست و نەست و دل و دەرۋون و مۇخ و ئىسقان و پەگو پىشەو
پروحو جەستەم، ملكەچ و ژىرەست و بەر فەرمانى تۆيە!
- ۲- * خۋاى بەرزو مەزن! تۆم لە ھەموو كەس و ھەموو شتىك تەنانەت لە خۆشم
خۆشتەر دەۋىتى و ھەركەس و شتىكى دىكەشم خۆش بوئ ھەر لەبەر تۆۋ لە
پىناۋى تۆداۋ، بە پىئى ھوكم و بەرنامەى تۆ خۆشم دەۋى.
- ۳- * خۋاى بالا دەست و زال! تەنيا لە تۆۋ نازارۋ ئەشكەنجەى تۆ ترسو بىم
ھەيەۋ، ئەو سام و ھەيەتەى كە بەرامبەر بە تۆ ھەمە بەرامبەر بە ھىچ
كەسىك و ھىچ شتىكى دى نىمە.

۴- * خۇاى بىن نىيازۇ جىيى نىياز! ئومىدۇ ھىوام تەنھا بە بەزەبىي و بەخشندەبىي و كەرەم و لوتفى تۆ ھەيە بۆ دىناو قىامەت و، ھەرچى چاكە و نىعمەت و خىرو خۇشىيە بەس لە تۆى دەزانم و ھەر لە تۆ چاۋەرىي دەكەم.

۵- * خۇاى بەدەنگەۋە ھاتتو و دەروو كەرەۋە! پىشتم ھەر بە تۆ دەبەستىم و دىلم بەس بە تۆ پەيۋەستە، دىنىام كە ھىچ خۇشى و نىعمەتتەك بە بىن لوتف و بەخشى تۆ ھىچ ناخۇشى و بەلايدەك بەبى ئىزن و مۆلەت دانى تۆ، پوۋ لە ھىچ كەس ناكات.

۶- * ئەي تاقە پەرستراۋى راستەقىنە! بىجگە لە تۆ ھىچ كەس بە شايستەي ئەۋە نازانم كە پوۋى نىيازۇ مەبەستەكانى تىبكەم و داۋاى لىبكەم و لىيى بىپارمەۋە چونكە بەس تۆ خۇاى و غەيرى تۆ ھەمرو دروستكراۋ و بەندەۋ چاۋ لە دەستى تۆن، ھەرچى بن و ھەر كەسىتەك بن.

۷- * ئەي فەرمانپەرۋاى دادگەر و كاربەجى! ھەر تۆ بە پەرۋەردگار و پىشتىۋان و بەرنامەپىژو فەرمانپەرۋاى خۆم و خەلگى دەزانم، بە گوناح و تاۋان و بگرە بە شىرك و كوفرى دەزانم كە بۆ پىكخستى ئىيان و گوزەرانى تاكى و كۆمەلىم و پوۋى و ماددىم، بىجگە لە تۆ پوۋ لە ھىچ كەس و لايدەن و سەرچاۋەيدەك بىكەم، ھىچ ھوكۇم و ياسايەكەيەن لىي و ھەرىگرم.

۸- * ئەي خۇاى بىن ۋىنەۋ بىن ھاۋەن! دىنىاۋ مەسۇگەرىشم كە ھەرۋەك چۆن ركوع و سەجدە بۆ غەيرى تۆ بردن و قوربانى بۆ غەيرى تۆ سەرپىن و پارانەۋە لە غەيرى تۆ، بەرزكردن و نزم كردن و قازانچ و زىان گەياندن و نەخۇش كەۋتن و چاك بوۋنەۋە سەرگەۋتن و ئىركەۋتن لە غەيرى تۆ زانېن، ھاۋەش پەيدا كەردنى گەۋرە (الشرك الاكبر) ن، ئىنسانىيان پىن لە بازىنى ئىسلام و ئىمان دەچىتە دەرى، بە ھەمان شىۋەش رەد كەردنەۋە بەراست و تەۋاۋ نەزانىنى يەك تاكە ھوكۇم

ياساي ئايىن و بەرنامەى تۆ، يان پەسەند كىردن و ۋەرگرتنى يەك ھوكم و ياساي پىچەوانەى ئايىن و بەرنامەى تۆ لە ھەر بوارو لايەنىكى گوزەرانى تاكى و كۆمەلى و پوھى و سىياسىدا، كوفرو شىركى گەورەپەو، ئەو سەرچاۋە و كەسو لايەنە كە ئەوجۆرە ھوكم و ياسايانەشى لى و ۋەردەگىرئىن بە (طاغوت) دادەنرى و، كراۋەتە ھاۋبەشى خوا، لە بەرنامە دانان و فەرمانپەرۋايەتپىدا كە گەورەترىن و سەرەكى ترىن بەشى پەرستراۋىتى (ألوهيه)ى خواى تاك و بى ھاۋلە.

۹- * سا خوايە بە لوتفى خۆت يارمەتيم بده كە بەندەى ساغ و يەكلاۋەۋەى تۆ بم و بەشى كەسى دىكەم پىۋە نەبى و، ھەروەك چۆن جگە لە تۆ ھىچ كەس دروستكەر (خالق) و پەرۋەردگار (رب) و پۆزىدەر (رازق) و ژىئەنەر (خىي) و مرىئەر (مىت) و زىندووكەرۋە (باعث) م نىە، جگە لە تۆ ھىچ كەس و ھىچ شتىك نەكەمە پەرستراۋ (معبود)ى خۆم و، سەرەنجام لە ژياغدا ھەردووك ھوكمى ﴿وَلَا يُشْرِكْ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا﴾^(۱) ۋە ﴿وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾^(۲) جى بەجى بىكەم و، نە ھىچ كەس لە فەرمانپەرۋايەتى دا بىكەمە ھاۋبەشت و، نە لە پەرستنىشدا ھاۋبەشت بۆ پەيدا بىكەم!

۱۰- * ۋە خواى بەخشەرى مېھربان چەپالەم بەدى و بپارىزى لە ھاۋبەش پەيدا كىردن (الشرك)، چ گەورە بىت چ كچكەو چ ناشكراۋ چ پەنھان، چونكە خۆت فەرموۋتە ھەموو گوناخ و ھەلەيك پى تىدەچى بىبەخشى و چاۋپۆشى لى بىكەى، جگە لە شىرك: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَفْضِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (النساء - ۴۸).

(۱) | الكهف - ۲۶، واتە: خوا - ھىچ كەس لە ھوكمرانى و فەرمانرەۋايەتى خۆيدا ناكانە ھاۋبەش.

(۲) | الكهف - ۱۱۰، واتە: ۋە با ھىچ كەس لە پەرستنى پەرۋەردگاريدا نەكەتە ھاۋبەش.

دیاره تۆش دادگهرو کاربه جی و زانای و شیرک که به شدارکردنی غهیری تۆیه له پهرستراویتی و پهروهردگاریتی و ناو و سیفته بهرزو بی وینه کانت دا، هیئنده تاوانیکی زلو دژیو سته میکی مدزنه، لهو هه موو په حمت و به خشندهیی و که په مه بی سنووهی تۆش دا جیگای لیبوردن و چاوپۆشی لیکرانی چنگ نه که وتوه: ﴿.. إِنَّ الشُّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (لقمان - ۱۳)، جا خواجه دووباره ده پارێمهوه که به لوتف و که په می بی پایانی خۆت له هه موو جۆرو شیوه کانی شیرک پاکم بکه یته وه و بپاریزی و له وهش که له پابوردوودا به نه زانی و بی ناگایی کردوومه په شیمانم و بمبووره.

۱۱- * وه خوی بی وینه و هاوهل و تاک و پاک به په حمت و چاکهی خۆت یارمه تیم بده و بمخه سهر خهت و پتیازی (تیبراهیمی خهلیل) و خوا به - یه کگر (الموحد) - علیه الصلاة والسلام - که ناوا سهرکۆنه و سهرزه نشتی بابی و گهلی بت په رستی و هاوبه شه پیداکهر (مشرك) ی خۆی کردوه و راسته شه قامی خوا به ده کگرتن (التوحید) ی پیشان دا و نو فهرمویه تی: ﴿... قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿۱﴾ أَنْعُمَ وَأَبَآؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ﴿۲﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّي إِلَّا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۳﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿۴﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿۵﴾ وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشفِينِ ﴿۶﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿۷﴾ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿۸﴾...﴾ (الشعراء: ۷۵-۸۲)، واته: نه وانه ده بینن که ده یان په رستن، خۆتان و باب و باپیرانی له میژینه تان! بیگومان نه و - بت - انه دوژمنن بژ من بیجگه له پهروهردگاری جیهانه کان، نه و زاته ی که دروستی کردووم و ههر خۆشی پێ پوونیم ده کات، وه نه وهی که بهس خۆی خۆراک و خواردنه و مه ده داتی، وه ههر کاتی که نه خۆش که وتم ههر خۆی چاکم ده کاته وه. وه نه وهی که ده مرینی و پاشان زیندووم ده کاته وه، وه نه و - خوا میهره بان - هی که به ته مام پۆزی سزا و پاداشت له هه لهم ببوری.

۱۲- * وه نئی خوی خاوهن هه موو ناویکی هه ره په سه ندو چاك و هه موو سیفه تیکی تهوپه پری بهرزو پاك! هیدايه تم بده كه وهك دوايین و گه وره ترین پیغه مبهرت محمد ﷺ به زمانی وتارو كردار (بلسان المقال والحال) بلیتم: ﴿قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا^(۱) مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۲﴾ قُلْ إِنْ صَلَّيْتُ وَكُفِّي^(۲) وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ (الانعام ۱۶۱-۱۶۳)، واته: بیگومان من په روهر دگارم به ره و ریازتیکی راست و پړوونی کردووم، بهرنامه یه کی نه گزړو راگیرکه ر-ی ژيان و گوزهران- ه، پړئ و شوینی ئیبراهیمه -علیه الصلاة والسلام- بڼ په لویه، وه من له هاوبه ش - بو خوا- دانهران نیم، (بلن) بیگومان نویژو خواپه رستی و ژيان و مهرگم بو خوی په روهر دگاری جیهانه کانه، هیچ هاوبه ش نین، منیش بده فهرمانم پیکراوه، وه من یه که می مسولمانانم. آمین.

- (۱) (قِيمَ) گه به (قِيمَ) پيش خویندراوه توه، يانی راځیر کړو هه لسو پرتنری کاروباری ژيان (مقوم امور المعاش)، وه دامه زراو نه گوزر (ثابت) پروانه: (معجم مفردات ألفاظ القرآن) راغب الاصفهاني ص (۴۳۲)، وه (تفسير مفردات ألفاظ القرآن الكريم) سمیع عاطف الزین، ص (۷۲۴).
- (۲) (نُسْكَ) خوابورستی به گشتی و به تايیدت سهر برین (ذبح) ده گه یمنی.

گرنگی و پله و پایه ی خواپهرستی له ئیسلامدا

دوای ئه وهی له باسی یه که مدا پهرده مان له سهر حه قیقه ت و جه وهه ری خواپهرستی (عبادة) لاداو، زانیمان چ چه مک و واتایه کی فراوان و مه زنی هه یه، که وردو درشتی ژیان و گوزه رانی تاک و کۆمه له ده گریته وه و هیه چ شتیکی لی هه لئاویری، به پیچه وانیه ی حاالی بوونی زۆر که سه وه که پیاان وایه ته نیا لایه نی مه عنه ویی و نه فجامدانی پینچ دروشمه کانی خواپهرستی ده گریته وه.

خوا پشتیوان بی له م باسه شدا تیشک ده خهینه سه ر گرنگی و پله و پایه ی خواپهرستی له تاییه نو به رنامه ی تیرو ته واو و بی هه له ی خوی پهروه ردگارا.

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

QR Code

PDF

AliBapir

QR Code

خالی یه کم

خواپهرستی (عبادة) تاقه نامانجی دروستکرانی مرؤفه

خوای دادگرو میهره بان (تبارک وتعالی) فرمویه تی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات - ۵۶)، واته: وه جندو مرؤفم ته نیا بؤ شهو خولقاندوون که بم پهرستن.

واته: بؤیه دروستم کردوون که ثم ژیان و گوزهرانه ی سهرزهوی یان به شیوهیه که بهرئ بکهن که له هه موو کاروبارو جموجؤل و چالاکی یه کانیاندا بهنده و ملکه چو فرمانبهری من بن و پابهندی بهرنامه کم بن.

وهک دهبینین خوای کاربهجی و زانا، حیکمهت و نامانجی دروستکردنی ئینسان و جند له خواپهرستی (عبادة) دا کورت هه لډینی! چونکه به راشکاوی فرمویه تی: جندو ئینسانم جگه له پهرستنی خؤم بؤ هیچی دیکه دروست نه کردوون، که واته دهبئ خواپهرستی جندو ئینسان به شیوهیه که بیئت که دهروون و دهریان و هه موو لایه نه کانی ژیانیان و سهرجهم سات و کاته کانی ته مه نیان به تاک و کۆمه له وه بگریته وه و هیئنده ی نووکی ده رزی که لیئو بؤشایی له ژیان و ته مه نیاندا نه هیلنه وه، به ههرچی وزه و توانایانه سهرگرمی چالاکی و کردو کؤششیان بن، چونکه مادام بهس بؤ به ندایه تی کردنی خواو پهرستنی دروست کرابن، نه گهر خهریکی هه ر شتیکی دیکه بن غهیری خواپهرستی، مانای وایه پهنج به خهسار ده بن، تنجا هه ر لیژه شدا ده گهینه شه و پاستی یه ی که به پیچه وانه ی حالی بوونی زۆریک له مسولمانان، خهریک بوونی مسولمان به چاککردن و ریکخستن و

بهره‌ریشبردنی ژیان و گوزهرانی ماددی خۆی و کۆمه‌لگاکه‌ی له هه‌موو پرۆه‌کانی عیلمی و ئیداری و ئابووری و سیاسی و جه‌نگیه‌وه نه‌ك هه‌ر له‌گه‌ڵ خواهرستی دینداریه‌دا دژ نیه‌و تێك ناگیرێ، بگره‌ نه‌و هه‌موو چالاکیانه‌ له سنووری شه‌رعدا - مادام ژیان و گوزهرانی تاکی و کۆمه‌لی مسوولمانان پێویستی پێیان هه‌بێ و په‌کی له‌سه‌ریان بکه‌وێ، به‌ فهرزی عه‌ین یان کیفایه‌ داده‌نێن و به‌ نه‌ه‌ج نه‌دان و داوین نه‌کردنی نه‌و پێداویستیانه‌ تێکرای مسوولمانان گوناچار ده‌بن و دووچاری سزاو تۆله‌ی خۆی دادگر ده‌بن.

هه‌ربۆیه‌ش ده‌یه‌نین خۆدای زاناو په‌نه‌ان بین چاکه‌ی دنیای پێش چاکه‌ی دواڕۆژ خستوه‌:

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ (البقرة- ۲۰۱)،
واته‌: په‌روه‌ردگارمان له‌ دنیادا چاکه‌مان پێ ببه‌خشه‌و له‌ دواڕۆژیش دا چاکه‌، وه‌ له‌ نازاری ناگری - دۆزه‌خ- بمانپاریزه‌! ((دیاره‌ چاکه‌ (حسنه‌)ش له‌ دنیادا هه‌موو شتێکی باش که‌ ژیا‌نی ئینسان پێویستی پێیه‌تی ده‌گریته‌وه‌ وه‌ك: (أبو جعفر الطبري) گوتویه‌تی: وه‌ چاکه‌ی دواڕۆژیش ره‌زامه‌ندی خواو به‌هه‌شتی رازاوه‌و نه‌پراوه‌یه‌)).

هه‌روه‌ها بۆیه‌ش پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ پاش چاکبوونی دینداری داوای چاکبوونی ژیان و گوزهرانی دنیای له‌ خۆی به‌خشه‌ر کردوه‌:

((اللهم أصلح لي ديني الذي هو عصمة أمري، وأصلح لي دنياي التي فيها معاشي، وأصلح لي آخرتي التي فيها معادي...)) رواه مسلم، واته‌: ئه‌ی خواجه‌ نه‌و دینداریه‌مم^(۱) بۆ چاک بکه‌ی که‌ ماوه‌ی پراوه‌ستانی کاروبارمه‌، وه‌ نه‌و دنیايم

(۱) (دین) لێره‌دا مه‌به‌ست پێی (تدین) و طاعتنه‌ نه‌ك خۆدی (دین)، که‌ خوا رایگه‌یانده‌و که‌ کامل و ته‌واوه‌ ((الیوم اکملت لکم دینکم...)) به‌لام ده‌بێ داوای دینداری کردنی چاک له‌ خوا بکړئ.

بۆ چاك بکه كه ژيان و گوزهرانی تێدايه، وه ئهو دواړۆهمم بۆ چاك بکه كه بوی دهگهړېتموه...

جيتی سهرنجیشه كه پينغه مبهري پيشه و امان ﷺ پاش چاك بوونی دنيا نه و جار داوای چاك بوونی دواړۆزی له خوا كړوه! چونكه هره چنده دنيا له چاو دواړۆژ هيچ نيهو شتيكي زور گچكهو نابوته، به لآم بهو نيعتبار كه دهر وازهی دواړۆژو كيښكويهتی و چی ليړه بچيڼرئ هره نه ووش لهوئ دهوړيتموه، مانای نهو هيه نهو هی ليړه شتيكي دهست نه كهوئ و په نچيښك نه دات، لهویش دهست به تال دهبي و گه نچيښك نابات، ننجا بيگومان بهبي چاك بوونی ژيان و گوزهرانی دنياش كه پاش نيمان و دينداري له: لهشی ساغو سهلامهت و هاوسهرو خيژانی صالح دا خوئی دهنویتی، نينسان ناتوانی دينداريه کی چاك نه نجام بدات.

به لآم ليړه دا دهبي وريا بين و له مهسه لهيه کی يه كجار گرنگ دا به هله دا نه چين، نهویش نهو هيه كه نيمه دهليين: تاقه نامانجي دروستكرانی نينسان به نديا هتي كړدنيه تی بۆ خوا- ههروه ها جنديش- مانای نهو هيه نيه كه خوی بي نياز پيويستی بهو هه بووه نينسان بيه پرستی بۆيه دروستی كړوه! - پاكی بۆ خوا كه پيويستی به يه كيښك له دروستكراوه كانی بيت! - به لكو مبهست نهو هيه كه خوی كاريه جی نينسانی خولغاندوه و به نديا هتي كړدنی و پرستی خوئی له سهر پيويست كړدوه و كړدويه تی به نامانجي خولقي نرانی، واته هيكمهت و نامانچيښك كه نينسان دهبي وه دهستی بيتی، چونكه بهبي هي نانه جيتی نهو نامانجه نينسان له سهر نهو ژيانه دنيايی يه قهر زدار دهبيتوهو ژيان و گوزهرانه کی دهبيت ه گمهو ياری يه کی مندالانه، وهك خوی په روه ردار له باره ی ژيان و گوزهرانی نهو جوړه نينسانانه وه فرمويه تی: ﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ ۖ﴾ (الحديد - ۲۰)، كه بيگومان مبهست له ژيانی دنيا ليړه دا ژيانی دنياي كه سانيكه كه وهك ناژول

ژيان دەبەنەسەر و نازانن له كوێو هاتوون و بۆچی هاتوون و دەبئى چى بکەن و بۆ کوێ دەچن؟!

کەواتە: بەئێى خواپەرستی ئامانج و مەبەستى خوێتێترانى ئینسانە، بەلام ئامانج و مەبەستى خودى ئینسانە ئەک هی خۆى بئى وێنە و بئى نیاز، ئنجا ئەگەر یەکیەک پیرسئ:

ئەى بۆچی خوا پەرسترانى خۆى لەسەر ئینسان پێویست کردووە بە مافى خۆى لەسەر بەندەکانى ناوى بردووە، وەك پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتى: ((.. یا معاذ أتدري ما حق الله على العباد؟! قلت الله ورسوله أعلم، قال: حق الله على العباد أن يعبدوه ولا يشركوا به شيئاً)) متفق عليه، واتە: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ئەى موعاذ دەزانى مافى خوا بەسەر بەندەکانییەو چى یە؟! گوتم: خوا پێغەمبەرەكەى زاناترن، فەرمووی: هەقى خوا لەسەر بەندەكان ئەوەیە كە بپەرستن و هیچ شتێك نەكەنە هاوبەشى - لە پەرستندا -؟! لە وەلامدا دەئێین:

خۆى پەرەردگار و کاربەجئ لەبەر ئەو خواپەرستی لەسەر بەندەکانى پێویست نەکردووە كە خۆى پێویستى پئى بئى! بەلكو لەبەر ئەوەیە كە:

یەكەم: مادام خوا بەدیھێنەر و بەخێوكر و پەرەردگاریانە خواھەنى ناز و نیعمەت و چاكەى بئى ئەژمارە بەسەریانەو، وەك فەرموویەتى: ﴿وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (النحل - ۱۸)، بەئێى لەبەر ئەو خۆى تەك و بئى وێنە شایستەى پەرستنەو هەقى خۆیەتى كە بەندەكانى بپەرستن و بەندایەتى بۆ بکەن و، سوپاسگوزارى بن و سپڵە دەرنەچن و، هەمیشە یادی بکەن و فەرامۆشى نەكەن.

دووەم: خۆى بە بەزەبى لەبەر زێدە بەزەبى و میهرەبانى لەگەڵ بەندەكانى دا پەرستنى خۆى لەسەر پێویست کردوون، چونكە دەزانئى كە بەبئى ئەو بەندایەتى و پەرستەیان بۆ خوا لە ئینسان دەشۆرین و دەچنەو پزى ئاژەل بگرە خراپتریش،

جا بۆ ئەوەی بەندەکان ئەو ئامانجە بەرزەى ژانیان و ئەو ئەركە مەزەى سەرشانیان و ئەو مافە پەوایەى خۆى میهرەبان نەفەوتینن، لەسەرى پێویست کردوون، هەروەك چۆن باوكیكى داناو بەرەحم و دڵسۆزو بە پەرۆش، خۆبەند و كۆشش كردن و خۆ پاك و خاویتن راگرتن و خۆ لە پەوشتى بەدو ناشیرین پاراستن، لەسەر پۆلەكانى پێویست دەكات، چونكە دەزانى بەبێ ئەو شتانه دووچارى پەلەو هەلەو پەشیمانى و مالا وێرانى دەبن. ولله المثل الأعلى.

پوختەى قسان:

خۆى زاناو كاربەجێ بۆیە بەندایەتى و پەرستنى خۆى لەسەر بەندەكانى فەرز کردو، چونكە مادام خوا پەروەردگاریانە هەق و مافى پەرستراو بەندایەتى بۆكرانى بەسەریانەو هەیهو بەبێ ئەو بەندایەتىیەش ئەو حیکمەت و ئامانجەش كە بۆى خولقیتران نایەتەدى و سەرەنجام گیرۆدەى دۆران و پەشیمانى دەبن و لە دنیاو دوارۆژدا سەرشۆرو شەرمەزار دەبن.

The banner is divided into several sections. At the top, it features the website name 'www.alibapir.com' and a central portrait of a man. Below the portrait, there are two QR codes. To the left of the QR codes, there is a section with the text 'AliBapir' and 'App Store'. To the right, there is a section with the text 'AliBapir' and 'Google Play'. The banner also includes social media links for Facebook and YouTube. At the bottom, there is a section with the text 'AliBapir' and 'App Store'.

خالى دووم:

بەجى بەندايەتى ۋ خواپەرستى ئىنسان لە ئىنسانەتى دەشورى

خوای زاناو تواناو کاربەجى لە چەندان نایەتى قورئانى بەهیزو پیرۆزدا ئەو راستییەى خستۆتە پروو کە ئاسمانەکان و زەوى و ئەوێ دەکەوتتە نێوانیانەو بەگالتەو گۆترەو هەوێتەو بى حیکمەت نەخولقاندوون، بەلکو لەسەر بناغەى هەق و بۆ چەسپاندنى هەق دروستى کردوون، وەك فەرموویەتى: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا...﴾ (ص - ۲۷)، واتە: وە ئاسمان و زەوى و ئەوێ نێوانیانمان بە هەوێتە دروست نەخولقاندوون ئەو گومانى ئەوانەى کە برۆیان نەهێناوە..

بەلێ بوونەو- ئەو ئەندازەى هەتا ئیستا ئىنسان لە ئاسمانەکان و زەویدا پەى پى بردووە- و ئەوێش کە هەتا ئیستا ئىنسان پەى پى نەبردووە لە ئاسمانەکان و زەوى بە گشتى، بە هەق و حیکمەت دروست کراوە، تاکى دروستکراوەکانى نێو بوونەوێش هەر کامێکیان ئەرك (وظیفە) یەکى بۆ دیارى کراوە و رێگای بەرپۆەچوونیشى پێشان دراوە، وەك خوای پەروردگار لەسەر زمانى (موسا) - عليه الصلاة والسلام- لە وەلامى فیرەوئدا فەرموویەتى: ﴿رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ لَمْ هَدَى﴾ (طە - ۵۰)، واتە: پەروردگارمان ئەو زاتەى کە بوونى بە هەموو شتێک بەخشیووە پاشان رێگای - بەرپۆەچوونیشى- پێشان داوە.

ئاشکراشە کە هەر کام لە دروستکراوەکان، بوون و کەسایەتى خۆى لە ئەجمادانى ئەو ئەرك و کارەدا دەنوێنێ و دەسەلمێنێ کە بۆى دیارى کراوە و پێى

سپيٽرارهو، به بڻ جي به جي ڪرڻي ٿو ٽرڪ و ڪار ه ٽايبه تي يه ڏي ڏي جهوهري
 بوون و حقيقيه تي ڪه سايه تي ڏي له دهست دهات، ٻو ويٺه: (ڏي) ڪه له ڪا ٽي ڪي
 دياري ڪراوا هه ٿي و ٿاوا ده بڻ و به ڏي يي يه ڪي ٽايبه تي له ڪه ٿي ڪه ٿي ڪه
 سه رگه رمي ڏي له دهو سو ٻا نه دهو، نه ده دهه ڪي دياري ڪراو ٽي ڪي و گه رمي مان
 ٻو داين ده ڪا و... هه نه گه ٻو ٽي ڪي له ٻو ٽي ڪي بهم شيوه و ڏي ٽي يه ٽي ڪي
 نه ماو ٿو ٽرڪ و ڪارانه ڏي ڏي نه نه ده، ٻي گومان هه حقيقيه و ماهيه و پا شان
 ناو و ناو و نيشاني ڏي ڏي له دهست دهات و، (ڏي) نامي ٽي و ناو ٽي ڪي ٽي ده نه ٽي
 ڪه له ڪه ٿي حقيقيه و وه ٽي ٽي دهو سا دا بگه ٽي.

ئنجاي ئينسانيش كه له روانگهي ئيسلامهوه شاگولي باغي كائيناتو جينيشيني خوي پهروهر دگاره^(۱)، خوي كار به جي بويه نهو ريزو حورمه ته ي ليناوه كه سپارده (امانه) ي نهو هه لېگري^(۲) و بهرنامه كه ي له ژيانيدا بهرپا^(۳) بكاتو سهر زهمين ناوه دان^(۴) بكات هوه، به هوي پابه ندي به بهرنامه ي خواوه له تاقير كرده ي ژياني سهرزه وي ده ريچي و سهر بهر زو سهر فرازي ئيره و نهولا بي و، به كورتي به نده ي سوياسگوزارو به نه مهك و ملكه چي خوي (تبارك و تعالي) بي، جا دياره ههركا تيك ئينساني ريز لېگير او و به جينشين روناو سپارده ي خوي

(۱) (قرطبی) له تفسیرده که ی خزیدا له لیکداندهی نایهتی ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً...﴾ کدا گوتویهتی: (والمعنی باخلیفه هتا فی قول ابن مسعود واین عباس وجميع اهل التأویل (آدم) - علیه السلام - وهو خلیفه الله فی إمضاء احکامه وأوامره...) بپوانه چ ۱ ص ۲۶۳، واته: وه مذهبست له (خلیفه) لیروا له لای عبدوللای کوی مسمعودو عبدوللای کوی عهباسو یتکپرای تویره وروان (تادم) - علیه السلام -، چونکه نادم جینشینی خوا بوو له جیجیجی کردنی یاساو فرمانه کانیدا... (۲) خوی مذن فرمویهتی: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ...﴾ (الاحزاب - ۷۲).

(۳) وَهَكَذَا خَوَّى بَيْنَهُ فَمَرَّ بِهِ نَسِي: ﴿أَنْ أَلِيْمُوا الدِّينَ وَلَا تَقْرُؤُوا فِيهِ...﴾ (الشورى - ۱۳).

(۴) وَهَكَذَا خَوَّاهُ كَارِبُهُ جَمْعُ فِهْرَمُوهِيَّتِي: ﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ (هود - ۶۱)، وَاثَهُ: ثَمَرُهُ - خُورَا - ثَمَرُهُ لَمْ يَزِدْ بِهَا بِنَگَه بَانْدُوو ثَاوَدَان كَرْدَنُووَشِي عَايِلِي ثَمَرُو كَرْدُووَه.

نه پارسست و نه و شرک و کارانهی خوی جی به جی نه کرد، واته خوی پره وردگاری نه پهرست و به ندایه تی بۆ نه کرد، مانای وایه ریزو حورمهت و پایه و مه قامی خوی له دهست داوه و بگره له تینسانیش شوراهو و چۆته ریزی ئاژه ل و بگره نزم تریش، نه مهش چهند ده قیگی قورئانی به ریز له و باره وه:

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۖ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۖ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾ (التین ۴-۶)، واته: به راستی مروتمان له چاکترین شیوه پیکهاتندا، دروست کرد. پاشان گیرامانه وه بۆ پله ی نزمترین له هه موو زمان، بیجگه له وانهی پروایان هیئاوه و کرده وه باشه کانیان نه نجام داوه بیگومان نه وان پاداشتیکی نه برپاوه یان ههیه.

﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ (الانفال- ۵۰)، واته: به راستی خراپترین گیاندار - مالات - له لای خوا نه وانهن که کافر بوون چونکه برپا ناهینن.

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾ (الاعراف- ۱۷۹)، واته: وه بیگومان زۆریک له جندو تینسانمان بۆ دۆزهخ خولقاندوه، که دلایان هه ن پێیان تیناگه ن، وه چاویان هه ن پێیان نابینن، وه گوێیان هه ن پێیان نابیستن نه وانه وه ک ئاژه ل نه به لکو گومراتریشن، نه وانهن بۆ ئاگیان.

به لای تینسان نه گهر له خوی تیک نه دات، به دیهینه رو پره وردگاری به به زهیی و به خهه ری ریزو حورمه تیکی زۆری لیئاوه، له نیو دروستکراوه کانی دا پله و پایه یه کی پیه داوه که وه ک له قورئانی پر پیت و پیتزا ده بینریت، نه و پله و پایه یه به هیچ کام له دروستکراوه کانی دیکه ی خوا ره و نه بینراوه، مه گهر خوی گه وه ره مه زن بۆ پیت و پیتا نه ی فهرمووه؟!:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوُحُوشِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (الاسراء-۷۰)، واته: وه بهراستی پیرزمان له وهچی نادهم گرتووه له ئیشکانی و ده‌ریادا - به هوی چهند نامرازیکه وه - هه‌لمان گرتونو له خواردن و خوراکي چاک و پاک بژیومان داوونی، وه به‌سهر زۆر له‌وانه‌دا که دروستمان کردوون پایه‌مان به‌رز کردونه‌ته‌وه.

(زۆر له توێژه‌ره‌وان ده‌لێن: مه‌به‌ست له (کثیر- زۆر) له‌م نایه‌ده‌دا (کل - هه‌موو) یه‌و له زمانی عه‌ره‌به‌شه‌دا (کثیر) به مانای (کل) به‌کار دی هه‌روه‌ک چۆن (ظن - گومان) به مانای (علم - زانیاری) و (یقین) به‌کار دی.

وه مه‌گه‌ر خوای په‌نه‌ان بیهن فەرمانی به‌ تیکرای فریشته پاک و بی هه‌له‌کانی نه‌کرد که کپنووشی پیرگرتن بۆ (ناده‌م) - علیه‌السلام - بیهن؟!

وه‌ک فەرموویه‌تی: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْتُونٍ ﴿۱﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَكَفَّخْتُ فِيهِ مِّن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿۲﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ﴾ (الحجر ۲۸-۳۰)، واته: وه‌کاتی‌ک په‌رو... گارت به‌ فریشته‌کانی فەرموو: من ئینسانیک له‌ قوهریکی وشک هه‌لاتووی ره‌ش هه‌لگه‌راوی گۆراو دروست ده‌که‌م. جا کاتی‌ک ریکم خست و له‌ پوچی خۆم فووم به‌ به‌ره‌دا کرد یه‌کسه‌ر کپنووشی بۆ به‌رن، فریشته‌کانیش تیکراو هه‌موویان یه‌کسه‌ر کپنووشیان برد.

جا ده‌بی پیرۆ حورمه‌ت و پله‌و پایه‌ له‌وه مه‌زنترو به‌رزتر چی بیت له‌نیو کائینه‌ت دا، که خوای زاناو کاربه‌جی و په‌نه‌ان بین یه‌کی‌ک له‌ دروستکراوه‌کانی بکاته جینشینی خۆی و، سپارده‌یه‌کی پێ بسپیترێ که ئاسمانه‌کان و زه‌وی و چیا‌یه‌کان نه‌یان‌توانیوه وه‌سته‌زی بگرن و هه‌لی بگرن^(۱)، وه زانیاریه‌کی فیریکات

(۱) وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار فەرموویه‌تی: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ...﴾ (الاحزاب - ۷۲).

که فریشته‌گانی نه‌یانتزانیوه^(۱)، هه‌موو نه‌و شتانه‌ی که له ناسانه‌کان و زه‌ویدا هه‌ن بۆی مه‌یسه‌رو ده‌سته‌مۆ بکات و^(۲) ئیراده‌یه‌کی ئازادی وای بداتی که بتوانی هه‌رچی ده‌یه‌ویی له خێرو شه‌ر پیتی هه‌لبۆیری و نه‌نجامی بدات و^(۳)... هتدا! به‌لام بئ‌گومان مه‌رجی پارێزرانی نه‌و رێزو حورمه‌ت و پله‌و پایه‌و که‌سایه‌تی‌یه‌ تایبه‌تی و^(۴) ناوازه‌یه‌ی ئینسان، بریتیه له سوپاسگوزاری و وه‌فاداری به‌رانبه‌ر به

(۱) وه‌ک خ‌وای په‌نه‌ان بێن فەرموویه‌تی: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۱﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَا...﴾ (البقرة ۳۱-۳۲).

(۲) وه‌ک خ‌وای به‌خشه‌ر فەرموویه‌تی: ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ...﴾ (الجمالية ۱۳).

(۳) وه‌ک خ‌وای بالاده‌ست فەرموویه‌تی: ﴿فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ...﴾ (الكهف-۲۹).

(۴) ب‌اسی‌ک د‌م‌ریاره‌ی خ‌ه‌لیفه‌ی خ‌وای بوونی ئینسان له‌سه‌ر زه‌وی:

به‌پێویستی ده‌زائم لێ‌ده‌دا تیشک ب‌ه‌مه‌ سه‌ر مه‌سه‌له‌ی خ‌ه‌لیفه‌و جێتشین بوونی ئینسان بۆ خ‌وای به‌رزو مه‌زن و بێ‌وێنه‌ چونکه هه‌مه‌نێک که‌س به‌ی‌ن لێ‌کۆڵینه‌وه‌و وردبوونه‌وه‌ نه‌و جۆره‌ ته‌فسیرو لێ‌کدان‌وه‌یه‌ بۆ نایه‌تی: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...﴾ ره‌د ده‌که‌نه‌وه، ته‌نانه‌ت زانی به‌رێز (شیخ عبدالرحمن حسن حنبکه المیدانی) نامیلکه‌یه‌کی تایبه‌تی له‌ به‌ره‌وه نووسیوه به ناوێشان: (لا یصح أن یقال: الإنسان خلیفة عن الله فی أرضه، فهي مقولة باطلة)!!

جا نه‌وه به‌نده به‌ کورتی و گوشرای وه‌لامی نوسه‌ری نه‌و نامیلکه‌یه‌و نه‌و جۆره‌ که‌سانه‌ش که رایان وایه له‌ چ‌ه‌ند خ‌اڵێ‌کدا ده‌ده‌مه‌وه:

۱- نووسه‌ری نامیلکه‌ی ناویراو و نه‌وانه‌ش که له‌ گه‌لی هاوێر که‌ به‌کێکیان زانی ناودار (ابن تیمیه) به‌ حسابی خ‌ویان له‌به‌ر دوو تیشکال ده‌لێ‌ن: مه‌به‌ست له‌ خ‌ه‌لیفه‌ بوونی شادهم و وه‌چه‌که‌ی له‌ نایه‌تی ژماره‌ (۳۰) ی (البقرة) و هه‌ر شوێنێکی دیکه‌ی قورئانیش دا، خ‌ه‌لیفه‌ بوونیان نیه بۆ خ‌وای په‌روه‌رگار: ۱- چونکه نه‌گه‌ر ب‌لێ‌ن شادهم و وه‌چه‌که‌ی خ‌ه‌لیفه‌ی خ‌وان له‌سه‌ر زه‌وی پێ بۆ خ‌ه‌لکی بێ‌دینی وه‌ک قادیانه‌کان خ‌ۆش ده‌بێ‌ن که ب‌لێ‌ن و لا‌هه‌ زل هێزو نیم‌په‌ریالیه‌ته‌کان پێ‌ویسته‌ خ‌اوه‌ن ده‌سه‌لات بن و گوێراپه‌لیان بۆ بکری، چونکه خ‌ه‌ریکی ناوه‌دان‌کردنه‌وه‌ی سه‌ره‌وه‌ی و په‌رپێدانی شارستانیه‌تن «په‌روانه» (لا یصح أن یقال: الانسان خلیفة عن الله فی أرضه) ص (۲۸)، هه‌روه‌ها نه‌و (م‌ت‌صوف) له‌ لاده‌وانه‌ی به‌روایان به (وحدة الوجود) هه‌یه، نه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ ده‌که‌نه‌ بیانی بۆ به‌رووب‌چوونی هه‌له‌و کافرانه‌یان «په‌روانه» (منهاج السنة) ابن تیمیه، ج (۴)، ص (۹۵، ۹۶).

۳- خلیفه کسیکه که له چینی که سیکی نادیار و نااناما دانیشترین، به لام خوا همیشه ناماده یه و مشوری کاروباری بونه و ده خوات و سدرپرشتی ده کات.

۴- نیمه له وه لاسی نیشکالی یه که مدام ده لاین: مادام ده قی قورنن به راشکاری بفرمووی خوا نینسانی - نادم و ده چکه کی - کردوه به خلیفه ی خوی له سر زوی، له بر نه و ی که قادیانیه کان یان (متصرف)ه بون به یه کزانده کان (موحدی الوجود)، که لکی خراپی لئ ورده گرن ناکرئ له بر نه و ده دستبرداری نه و راستیه بین، چونکه هیچ راستیه نه که له لایمن خه لکی خراپه و هوئی سرودی خراپ لیوهرگرتن (سوء الاستغلال)ی له گه ل نه درئ و نه و هس نایسته پاساوی ده ست لیته لگرتنیان. نیشکالی دوو همیشه له خالی چواره مدام وه لام ده دینه و.

۳- وه نه و که ده لاین: ناکرئ کافرو خراپه کاره کان جینشینی خوا بن، تویره و ده وانی قورنن وه ک (طبری) و (قرطبی) وه لامیان داوه نه و که پیشتر قسه که ی (قرطبی) مان هینا و (طبری) ش گوتیه تی: (فکان تأریل الآیه علی هذا: انی جاعل فی الارض خلیفه منی یخلفنی فی الحکم بالعدل بین خلقتی وان ذلک الخلیفه هو آدم ومن قام مقامه فی طاعة الله والحکم بالعدل بین خلقه، واما الافساد وسفک الدماء بغیر حقها فمن غیر خلفائه) پروانه: (مختصر تفسیر الطبری)، ج (۱) ص (۱۸)، و پروانه: (تفسیر القرطبی)، ج (۱)، ص (۲۶۳)، وه پروانه: (الاساس فی التفسیر)، ج (۱) ص (۱۱۵، ۱۱۶).

۴- نینجا نه گهر نینسان خلیفه ی خوا نه ییت، نه ی ده بی مده ست له (خلیفه) له نایه تی ناوبراودا خلیفه ی کن بین نه گهر بلین هی (جن)ه نابن، چونکه جنده کان سه رزه و یان به جن نه هیشتوه تا کوو بگوین نینسانه کان له جیبیان دانیشن، نینجا نه و که نه و ان وه ک نیشکالیک ده لاین: نه گهر بگوترین نینسان خلیفه ی خراپه، نه و ناگوین، چونکه خوا همیشه ناماده یه مشورگیزی بونه و نه و، ده لاین: نه و بژ (جن)ه رها یه بگوترین، چونکه له سر زوی بوونی هردووکیان بژ ته کلیف و نه و نه ی و تاقیر نه و یه، بژی نه گهر نینسان خلیفه ی (جن) ییت، ده بوا یه (جن) سه رزه و یان چو ل بگرداپه که بیگومان و انیه، به لام خاوه بوونی خوا بژ سه ر زوی و سه رجهم برون (وجود)یش له گه ل نه و دا تیک ناگیرئ و دژ ناوه ستن که ناوه دانکرده و ی زه و ی به ییره و بر دنی حموالته ی نینسان بکات، وه ک فدرمو یه تی: ﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَکُمْ فِيهَا ۖ﴾ (هود - ۶۱)، هردوه چن نه و که خوی بالاده ست زور له کاروباره کانی بونه و ده وانی به فریشته کانی سپاره و ده، نه و ی لئ و نه ناگیرئ که خوا به دیه ی نه و هتسو ی نه و نه ی نه و کاروبارانه نه ی، بژ وینه: جویرائیل وه ی و په یامی خوا بژ پیته مهران (علیهم الصلاة والسلام) دین و (وه ک خوی مه زن فدرمو یه تی: ﴿نَزَّلَ بِهٖ الرُّوحَ الْأَمِیْنُ ۖ عَلٰی قَلْبِكَ ۖ﴾ (الشعراء - ۱۹۳-۱۹۴)، ﴿قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِیْلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰی قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ ۖ﴾ (البقره - ۹۷)، عزیزائیل (ملک الموت) گیان کیشانی بین سپیره و ده، وه ک خوی بالاده ست فدرمو یه تی: ﴿قُلْ یَقُولُکُمْ مُّلَکُ الْمَوْتِ ۖ﴾ (السجده - ۱۱)، (میکائیل) باران و رژی پئ سپیره و ده، وه ک له فدرمو و ده یه هاتوه: عن ابن عباس رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قال لجبریل: (علی أي شيء میکائیل؟ قال: علی النبتات والقطر) رواه الطبرانی، پروانه: (معارج القبول)، ج (۲)، ص (۶۵۹)، تالیف

الشیخ الحافظ احمد الحکمی. چونکه نو کارو چالاکیانه‌ش که فریشته‌کان نه‌لج‌میان دده‌ن همر به پی‌ی نه‌خ‌شو به‌نامه‌پژوی خواو له‌ؤتر چاودتری خوی دایه.

شتیکی پروو و ناشرکه‌ش که خوی کاره‌جی به کرده‌وو واقع ینسانی کردوته همه کاره بالادست له‌سمر زهوی، جا چ خیرو پی‌ره‌کانی لئ دهر به‌ی‌تی و ناوه‌دانی بکاته‌وو، چ به پی‌چه‌وانه‌وو خراپه و په‌شی‌وی و نا‌شووی تیدا پیدا بکات، گرنه‌گ نه‌ویه تیدا تا‌قی ده‌کریت‌ه‌وو، جا نه‌گه‌ر به هوی به‌ندایه‌تی کردنی‌وو بۆ خوا به چاکه‌کاری و دادگه‌ری زهوی ناوه‌دان بکاته‌وو، نه‌وه دیاره خه‌لیفه‌ی خوا بووه چی نه‌و پی‌ی پازی بووه وایکرده‌وو، نه‌گه‌ر نا — راته نه‌گه‌ر خراپه و خراپه‌کاری و ستم بکاته پیشه — نه‌و جین‌شینایه‌تی نیل‌سی کردوو له جیاتی وی خه‌ریکی خراپه و تاوان و نا‌شوب بووه، زو‌ریش له‌وه نزم‌تره پی‌ی بگوتری خه‌لیفه‌ی خوا، همرچنده له ته‌سلدا بۆ نه‌وه له‌سمر زهوی دا‌نراوه، وه چۆن همر که‌سی‌ک به هوی دینداریه‌وو به‌ندایه‌تی بۆ خوا نه‌کات، همرچنده له ته‌سلید‌دا سهرجه‌م ینسانه‌کان بۆ به‌ندایه‌تی کردن بۆ خوا دروست کراون، ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات-۵۶).

۵- مادام فریشته‌کانیش حه‌زیان کرده‌وو خ‌زیان نه‌و پله‌و پایه‌یه وهر بگرن و به‌لگه‌شیان له‌سمر نه‌و داواکرده هیناوه‌ت‌ه‌وو: ﴿وَكُفْ عَنُ تُبْحِ بِحَمْدِكَ وَتُقَدِّسُ لَكَ﴾ (البقره-۳۰)، ده‌بی نه‌و نه‌رو پله‌و پایه‌یه له بوونه خه‌لیفه‌ی (جن) به‌ر‌تر بی، که نا‌شکرایه (جن) له خوار مرزوه‌ن.

۶- ینجا نه‌وه که ینسان بی‌ته خه‌لیفه‌ی (جن) شتیکی نه‌گو‌جاوه، چونکه ده‌ستور وایه که خه‌لیفه نزم‌تر بیت له‌وه‌ی له جیتی داده‌نی‌شی، به‌لام بین‌گومان ینسان له سه‌رووی (جن) وه‌ن به‌لگه‌یک به‌لگه که لی‌رده دهره‌تی خسته‌ن پوویان نیه، وه نه‌وه که له هه‌ندیک فهرموده‌دا هاتوو که خوا خه‌لیفه‌ی ینسانی مسولمانانه له مال و خیرانیدا: (اللهم أنت‌ الصاحب‌ فی‌ السفر‌ والخليفة‌ فی‌ الأهل) رواه مسلم، نه‌وه بین‌گومان وه‌ک چۆن ینسان ده‌بی‌ته خه‌لیفه‌ی خوا، ماناکه‌ی جیایه له‌وه‌ی که بی‌ته خه‌لیفه‌ی دروست‌کراوی‌ک، به‌هه‌مان شپوه خه‌لیفه‌ بوونی خواش بۆ ینسانی مسولمان ماناکه‌ی جیایه، دیاره خوی په‌ره‌دگاریش که زاتی وه‌ک زاتی هیچ شتی‌ک هیچ که‌سی‌ک نیه، سیقه‌ته‌کانشی هه‌روان: ﴿أَنْتَ كَوَّلْتَهُ حَيًّا﴾ (الشوری-۱۹).

۷- بی‌جگه له نایه‌تی ژماره (۳۰) سوره‌ی (البقره) له چه‌ندان ده‌قی دیکه‌ی قورشان و سونه‌تیش دا خه‌لیفه‌ بوونی ینسان بۆ خوی پاک و تاک با‌سکراوه بۆ وینه:

۱- ﴿يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىَٰ..﴾ (ص-۲۶)، واته: ئه‌ی داوود ئینه‌ تۆمان له زهوی دا کرده به جین‌شین جا به شپوهیه‌کی هه‌ق، دادوهری له ئی‌تو خه‌لکیدا بکه، وه به‌دوای تاره‌زوو و عاتیفه‌ مه‌که‌وه.

ب- ﴿آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْقِضُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَعْذِلِينَ فِيهِ..﴾ (الحديد-۷)، واته: به‌پوا به‌ خواو پی‌غه‌مه‌ره‌که‌ی بێ‌تن وه‌ له‌و — مال و سامان — دا که ئی‌وه‌ی تیدا کردوته جین‌شین خه‌رج بکه‌ن — پی‌ی خوا‌دا —.

خواو خاوه‌نی بڼ‌ویندو تاک و پاک و هدموو سیفه‌تیکي به‌رزو چاک که نهو
سویاسگوزاریه‌ش له به‌ندایه‌تی و خواب‌رستی (العبودية والعبادة)ی دا بڼ‌ خوی
په‌رو‌ردگار خوی ده‌نوینن، وه‌ک فدرمویه‌تی: ﴿هَلْ أُنِیْ عَلَى الْإِنْسَانِ حِیْنَ مِّنَ الذَّهْرِ
لَمْ یَكُنْ شَیْئًا مَّذْکُورًا ۖ إِنْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ لُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ لَّتَبْلِیْهِ فَجَعَلْنَاهُ
سَمِیْعًا بَصِیْرًا ۖ إِنْ هَدِیْنَاهُ السَّبِیْلَ إِمَّا شَاکِرًا وَإِمَّا کَفُورًا﴾ (الذهر ۱-۳).

ج- ﴿وَهُوَ الَّذِیْ جَعَلْکُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَکُمْ فَوْقَ بَعْضٍ فَرَجَاتٍ لِّتَلْزَمَ فِیْ مَا آتَاکُمْ مِنْ رَبِّکُمْ سَبِیْعَ الْعُقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِیْمٌ﴾ (الانعام - ۱۶۵)، واته: خوا - نهو زاتیه که نیوهی کردوته
جینشینی زهوی، وه هندیکتانی - له پووی رۆزی ژیان و گوزهراته‌وه - چندان پله به‌سهر هندیکتاندا
به‌رز کردوتموه، بڼ‌ نهوی له‌ودا که پڼی به‌خشیون تاقیشان بکاتسه، بڼ‌گومان په‌رو‌ردگار که تان
سزادانه‌کی خیرایه‌و به‌ ته‌کید نهو لی‌بوره‌و میهره‌بانیشه.

د- ((الدنيا حلوة خضرة وإن الله مستخلفكم فيها فينظر كيف تعملون)) (رواه مسلم)، واته: ژیانی دنیا
شیرین و سه‌وزه، وه بڼ‌گومان خوا نیوهی تڼدا کردوته خلیفه، جا ته‌ماشاتان ده‌کات، داخوا چۆن
ره‌فتار ده‌کن!

پیشم وایه که هیچ پاساوێک نیه بڼ‌ ته‌ویل کردن و له‌ مانای پوالتی و ناشکرا لادانی نهو هدموو ده‌قانه
که زۆر به‌ پاشکاوی نهو راستیه ده‌خه‌نه پوو که خوا ڼینسانه‌کانی کردوته خلیفه‌ی خوی له‌سهر زهوی،
ڼینجا نه‌م راستیه‌ش وه‌ک نووسری نامیلکه‌ی ناوبراو گوتویه‌تی قسه‌و پایه‌کی ریزه‌پ نیه، به‌لکو وه‌ک
(قرطبی) گوتویه‌تی: (والمعنی بالخلیفة هنا فی قول ابن مسعود وابن عباس وجميع اهل التأویل، آدم علیه
السلام، وهو خلیفة الله فی امضاء احکامه واوامره....)، ج(۱)، ص(۲۶۳)، قسه‌و پای سرچم
تریزه‌ره‌وانی قورثانه‌!

پیشم وایه که نهوی نهو زانایانی وا لڼ‌ کردوه که خلیفه‌ی خوا بوونی ڼینسان په‌دبکه‌نه‌وه دوو شته:
به‌کم: سوودی خراب لڼ‌وه‌رگرتن (سوء الاستفاده)ی خه‌لکی لاده‌و نیاز خراب له‌و مه‌سه‌له‌یه، که پیشتر
گرتان نه‌وه پاساو (میر)یکي به‌جه‌و ماقول نیه.

دووه: قیاس کردنه سه‌ریه‌ک و لڼ‌ تیکه‌ل بوونی سیفه‌ته‌کانی خواو ڼینسان، چونکه پڼیان وا بووه هدمان نهو
ڼیشکالانه‌ی که له‌ جڼشینه‌یه‌تی کردنی دروستکراوه‌کان بڼ‌ په‌کتر په‌یدا ده‌بن له‌ جڼشینه‌یه‌تی کردنی
ڼینسانیش بڼ‌ خوا سه‌ره‌لده‌دن، به‌لام وه‌ک پووغان کرده‌و وایه‌و چاوگی نهو به‌یوژچوونه‌ش قیاس‌کردنی
خوایه له‌ ڼینسان، له‌گه‌ل پڼزی زۆریشم دا بڼ‌ نهو زانایانی که نهو پایه‌یان هه‌ل‌واردووه، به‌ تاییه‌ت (ابن
تیمیه) که له‌ چندان کتیب و فه‌تواش دا داکوکی کرده‌و له‌سهر تیکه‌ل نه‌کردن و قیاس نه‌کردنه سه‌ریه‌کی
سیفه‌ته‌کانی خوی په‌رو‌ردگارو ڼینسان، به‌لام وه‌ک گوتراوه: (لكل جواد کبوة ولکل حسام نبوة).

خالی سییه

تیکی برای پیغه مبرانی خوا (علیهم الصلوة والسلام)
بو شهوه نیرداون خه لکی فیری به ندایه تی و خواپهرستی بکن

پیغه مبرانی پایه بهرزی خوا (علیهم افضل الصلوات و اتم التسلیمات) به بی جیاوازی به مدهستی شهوه به پدیام و بهرنامه ی خواوه رهوانه کراون، که به زمانی وتارو کردار خه لکی فیری به ندایه تی بو خواکردن و خواپهرستی بکن، وه همووشیان به چاکترین شیوه بهو شرک و کار بهرزو مهنه یه یان هه لساون و دریغی یان نه کرده، بو وینه خوی خاوهن عدرشی مهن لهوباره وه فدرموویه تی: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ...﴾ (النمل-۳۶).

واته: وه بیگومان له نیو هدر کومه لیکدا پیغه مبریکمان ناردوه که پتیا بلن خوا بهرستن و خوتان له طاغوت دور بگرن...

هروه ها فدرموویه تی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (الانبیاء-۲۵)، واته: وه له پیش تودا، نه ی -موحه مد- هیچ پیغه مبریکمان نه ناردوه که پیمان پانده یان دب - به بنده کاتم بلن - که جگه له من هیچ بهرستراویک نیه بم بهرستن. (واته: بهرستراو (معبود، اله) ی راسته قینه بهس بهروردگار، نه گهرنا بهرستراوان (معبودات، آله) ی ساخته و ناپاست هه و زویشن).

دیسان خوی بهروردگار له کاتی گیرانه وه بهسهرهاتی هدر کام له (نوح، هود، صالح، شوعه یب) (صلوات و سهلامی خویان لی بی)، شهوه راستیه له سه

زمانی هموویان بهیدک جوړه تهعبیرو دهرپړین راده گدینهئ: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ (الأعراف - ۵۹)
﴿وَإِلَىٰ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ...﴾ (الأعراف - ۶۵).
﴿وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ (الأعراف - ۷۳)، ﴿وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ...﴾ (الأعراف - ۸۵).

بهلئ خويندري بهرېز: (تهی گه له کهم خوا بپهرستن، جگه لهو پهرستراویتی دیکه تان نیه).

نهمه پدیامو بانگه وازو ویردی سرزمانی سرجه م پیغه مبه رانی هه لېژاردهی خوی دادگرو به خشر بووه له گه ل گهل و کومه لگا کانیاندا، هر له ناده موه هتا خاتم (عليهم الصلوات والتسليمات من الله تعالى).

ننجا هر لیره شدا نو راستیه مه زنه مان بۆ پرونترو مسوگرتر ده بی، که له باسی به که مدا خستمانه پرو دهر باره ی چه مک و واتای وشه ی (عبادة)، که گوتمان مده ست له (عبادة) ته نیا نه نجامدانی دروشم و نیشانه کانی خواپهرستی نیه، وهک نویژو پوژوو و زه کات و هج و زیکرو دوعا... هتد، چونکه (عبادة) ټک هیئنده گرنگو گوره بیت جندو مرؤفی بۆ دروست کرابن و مخرجی نینسانه تی نینسان و بناغهی پدیامو بانگه وازی ټیکرای پیغه مبه ران بی، ناگوغی و ماقوول نیه له جی به جی کردنی چهند دروشمیک کورت هه لېئ!!

هرچنده وهک دواتر -خوا پشتیوان بی- له کاتی توژیینه وهی پینج دروشه سره کیه کانی خواپهرستی (عبادة) دا ده خینه پرو، نو دروشمانه ش یه کجار گرنگو مدزن و هرکه سیک به راستی نو دروشمانه نه نجام بدات، ناچاری ده که نو وای لئ ده که ن، که بیجگه له خوا هیچ پهرستراوټک نه پهرستی و بیجگه له نیسلام، هیچ

شىتېكى تر بە بەرنامەى ژيان و گوزەرانىان نەزانى و بىچگە لە موخەمەدو جىنشىنانى
 راستەقىنەى هېچ كەسى دىكە بەرەبرو سەرەشق و سەركرەدە قبول نەكات.
 بەلام لەگەل ئەوەشدا - واتە لەگەل گرنگى و مەزنى دروشمەكاندا - بەندايەتى
 بۆكردن و پەرستنى خوا (تبارك وتعالى) زۆر لەو مەزنترو فراوانتر - كە لە
 ئەنجامدانى دروشمەكان كورت بىتەو، وە لە راستیدا دۆايەتى كردنى سەرجم
 طاغوتەكانى مۆزو بۆ پىغەمبەرانى خوا (عليهم الصلاة والسلام) بەرلەو
 لەسەر نوێزو رۆزو زىكرو دوعا بووى، لەسەر فەرمانپەروايەتى و فەرمانكردن و
 نەهيشتن (الحاكمية والأمر والنهي) و ياسادانان و حەلال و حەرام و چاكە و خراپە
 راست و چەوت ديارى كردن بوو، بگر - ئەگەر بە وردى سەرنج لە ژيانى
 پىغەمبەران بەدين و لە رەگ و پىشەى كىشەى نىوان ئەوان و طاغوتەكانى وەك:
 (نەروود و فەرەون و ئەبو جەهل) بكوڵىنەو، زۆر چاك دلتيا دەبن كە پىشەو
 بنەماى ئەو تىكىگىران و دووبەرەكەى برىتيە لەو ئايا كى ياسادانان حوكمپانى
 (التشريع والحاكمية) بەدەستە، ئايا خواى پەرەردگار يان غەيرى ئەو؟!

و لە راستیدا ئەگەر طاغوتە خۆ بەزل گرو ياخى يەكان زانىبايان پىغەمبەران
 (عليهم الصلاة والسلام) ھەر بەوئەندە وازدێتن كە بەندەكان نوێزو رۆزو و باقى
 دروشمەكان جى بەجى بکەن و ھەقيان بەسەر لايەنەكانى دىكەى ژيان و گوزەرانى
 خەلكەو ئەو گۆئ نادەنە ئەو داخوا كى حوكمپانىي دەكات و ئەمرو نەهى
 بەدەستە! ئەو بچ گومان ئەوانىش ھەقيان بەسەر پىغەمبەرانەو نەدەبوو، بگرە
 رەنگە ھاوکارىشيان كردبان و پارو پوليشيان خەرج كەربايە بۆ دروستكردنى
 پەرستگا و ئەو شۆنناى كە دروشمەكانى تىدا ئەنجام دەدەن، ھەرەك چۆن ئىستاش
 لە رۆژگارى خۆماندا دەبينن كە هېچ طاغوت و دىكتاتورىك - ئەگەر دلتياى
 خەلكى مسولمان ھەر نوێزو رۆزو و زىكرو فىكرىكى پروت و دوور لە حوكم و
 سىاسەتەيان ھەيە - بەوجۆرە چالاكيانە سەغەلت نابى و خۆى مشەوش ناكات بگرە

زورجاران خوشیان مزگهوت و ته کیهو خاناقایانیش دروست ده کهن و هاموشیان ده کهن و خه لکیشیان بز هانده دن!! چونکه به دهردی کابرا گوتی: (مادام زیانی بز په زه کان نه بی قهیدی ناکات)^(۱)!

نیستاش با سرغی چند ده قیکی قورثان بدهین تا کو دلیا بین که بنکو بنده می کیشه و مشت و مری نیوان پیغه مبه ران (علیهم الصلاة والسلام) وه ناحه زانیان مه سه لهی حوکمرانی و یاسادانانه بهر له هه ر شتیکی دیکه، دیاره یاسادانان و حوکمرانی و نه مرو نه هی به ده ستبونیش تایبه تیتیرین و سه ره کیتیرین تایبه تمندییه کانی په رستراویتی خوی پهروه رد گاره، دروشمه کانیش هه ر به شیکن لهو یاسایانه ی که خوی یاسادانه رو فهرمانپه و دیاری کردوون بز هیدایه تی بهنده کان و ریکه خستنی ژیانان:

۱- * ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَفْضَلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ هَاءَ اللَّهُ لَانْزَلَ مَلَكًا...﴾ (الزومون ۲۳-۲۴)، واته: وه بیگومان (نوح) مان بز لای گه له که ی ره وانه کرد پیتی گووتن: نه ی گه له کهم خوا پیه رستن بیجگه لهوی په رستراوی تران نیه، بزچی پاریز ناکهن! زله زلانی بی پروا له گه له که ی گووتیان: نه مه - واته نوح - بهس مرؤقیکی وهك خزانه، دهیه وی خزیتان به سه ره وه بکاته گه وره نه گهر خوا ویستبای - پیغه مبه ریک بنیرئ - فریشته یه کی دهناره خوار..

(وهك ده بینین نه وه ی زله زلانی بی پروای گه لی نوح لی ترساوون کردوویانه به بیانوی بهر په رچدانه وه ی په یامه که ی و دژایه تی کردنی نه وه بهووه که

(۱) ده گپ نه وه جاریکیان ناوچه یه كه که پیشتر مه لایان نه بو، مه لایه كه ده چپته نیویان و له ده می بیستنی بانگدا یه کیک له ریش سپیه کانیان بانگی نه ویت ده کات: نه وه دنگه دنگه چیه! نه ویش ده لن: مه لایه بانگ ده دات، ده لن زهری بز په زه کان نیه؟! ده لن: نه خیر، ده لن: ده لی گهرئ با بیلن.

گووتویانه: نوح دهیه وی گهورایه تی و سه رۆکایه تیتان به سه ردا بکات! چونکه زانیویانه پدیام و به رنامه ی نوح به که متر له حاکمیت و بالادهستی و نه مرو نه هی به دهست بوون رازی نابی).

۲- ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِي حَاجَّ اِبْرَاهِيْمَ فِي رَبِّهِ اَنْ اَمَّا اِللهُ الْمَلِكُ اِذْ قَالَ اِبْرَاهِيْمُ رَبِّي الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ اَنَا اَخِي وَاُمِّيْتُ قَالَ اِبْرَاهِيْمُ فَاِنَّ اِللهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (البقرة - ۲۵۸)، واته: سه رنجی نه و که سه نادهیت که ده رباره ی پهروه ردگاری ئیبراهیم مشت و مری له گه ل ئیبراهیم دا کرد، که خوا ده سه لاتی پيدا بوو، کاتی که ئیبراهیم گووتی: پهروه ردگار - و په رستراوو سهروه ری من نه و زاته یه که ده ژینتی و ده مرینتی و، (نه مرو دیش) گووتی: منیش ده ژینتم و ده مرینتم، - مه بهستی کوشت و نازاد کردنی خه لکی بوو - ئیبراهیم گووتی: بیگومان خوا خور له رۆژه لاتمو هه لدینی، نه گه ر پاسته تۆش مافی په رسترات هیه - ده تۆش له رۆژتاواوه بیهینه! جا نه وی کافر بوو سه رسام و ده سه ته وه ستان - بوو. وه خوا پیرونی کۆمه لئ سته مکاران ناکات. (وه که ده بینین کیشه ی نوان ئیبراهیم (عليه الصلاة والسلام) و نه مرو دیش هه ر له سه ر نه وه یه، داخوا کئ مافی پهروه ردگاریتی و مشور خۆریتی و سهروه ریتی به سه ر خه لکه و هیه، جا له سه ره تاوه ئیبراهیم (عليه الصلاة والسلام) مه سه له ی ژیان و مردن به دهست خوا ی پهروه ردگار بوون ده کاته به لگه ی نه و که ده بین نه وی ژیان و مردنی خه لکی به ده سه ته هه ر نه وه یه نه مرو نه هی و هه لسه و پاندنی ژیان و گۆزه رانی خه لکی به ده ست بی، به لām له به ر نه وه ی نه مرو د به سه فسه طه و چه واشه کاری ویستویه تی نه و به لگه یه ی ئیبراهیم هه لبه و شه یینته وه نه ویش لافی ژیان و مه رگی خه لک به ده ست بوون لیده دات و بۆ نیسپاتی قسه که ش که سیکی دیل رزگار ده کات و یه کیکی

بیخه تاش ده کوژیت! جا هدرچنده نهو رهفتاره ی نهمرود به لگهی ئیبراهیمی
 پی هه ئناوه شیتتهوه، به لام ئیبراهیم بۆ رینگا کورتکردنه وهی ده مکوتکردنی
 نهمرود، یه کسه به لگهی دیکهی بۆ دینیتتهوه که هه ئ هینان و ئاواکردنی
 خۆره له بهردهم نهو به لگهی ههش دا نهمرود قسه ی پی نامینتی و ده مکوت ده بی،
 چونکه وه که به لگهی پیتشو نه میان رینگای مله جیره و سه فسه طمی تیدا نیه).
 ۳- * (موسا) ش - علیه السلام - که به په یام و بانگه وازی خوابه یه گکرتن
 (التوحید) وه له گه ئ فیرعه وندا به رهنکار بۆته وه دیسان ریشه ی کی شه و
 مملانی نی ئیوانیان هه ر ته وه بووه که خوی پهروه ردگار یاسا دانهر و فەرمانپه و
 بیت یان فیرعه و ن! جا دیاره موسا (علیه الصلاة والسلام) ده یگوت: خوا، فیرعه ونیش
 ده یگوت: من، با سه رنجی ته م چهند ده قه به دین:

أ- ﴿قَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى﴾ (النازعات - ۲۴)، واته: - فیرعه ون - گوتی: من
 پهروه ردگاری هه ره به رزتانم.

ب- ﴿قَالَ لَئِنِ اتَّخَذَتِ إِيَّاهَا غَيْرِي لَجَعَلَنكَ مِنَ الْمَسْجُورِينَ﴾ (الشعراء
 - ۲۹)، واته: فیرعه ون له وه لامی موسا دا: گوتی: نه گه ر جگه له من
 په رستراویکی دیکه بگری ره گه ئ گیراوانت ده خه م.

ج- ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ
 أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفُسَادَ﴾ (الشعراء - ۲۶)، واته: وه فیرعه ون گوتی: لیم
 گه پین با موسا بکوژم و با ته ویش هاواری پهروه ردگاری بکات، من ده ترسم
 به رنامه که تان بکوژین، یان خراپه له زه ی - ولات - دا ئاشکرا بکات.

ئاشکرایه که مه بهستی فیرعه ون له وشه ی (ریکم الأعلى) له ئایه تی برکه
 (أ) و وشه ی (إلهای غیری) له ئایه تی برکه (ب) پهروه ردگار و په رستراویکی نیه که
 نوژی و پۆژی بۆ بگری و سوجه و رکوعی بۆ بهردری، به لکو مه بهستی پی
 نه وه یه که ده بی هه ر خوی فەرمانبه ری بۆ بگری و نه مرو نه ی به ده ست بیت و

فرمان‌پروای خه‌لکی بیت، هه‌روه‌ها له‌ ئایه‌تی برگه‌ (ج)یشدا مه‌به‌ستی له‌ (دینکم) ئاینیکی خوایی نیه‌، به‌لکو نه‌و به‌رنامه‌وپه‌په‌وه‌ی مه‌به‌سته‌ که‌ خۆی بۆی داناوون و پتوه‌ی پابه‌ندی کردوون^(۱).

۴- * (عیسای کورپی مه‌ریه‌م) یش علیه‌ الصلاة والسلام نه‌گه‌ر نه‌وه‌ی نه‌صرانیه‌ سه‌رگه‌ردانه‌کان به‌ده‌مه‌یه‌و هه‌لیان به‌ستوه‌ راست بوایه‌ که‌ گوايه‌ گوتویه‌تی: (دع ما لقیصر لقیصر وما لله لله) واته‌: (نه‌وه‌ی ئی قه‌یسه‌ر بۆ قه‌یسه‌ری لئ‌گه‌رپێن و نه‌وه‌ی ئی خواشه‌ بۆ خوا لئ‌ی گه‌رپێن) به‌ئ‌ی نه‌گه‌ر نه‌م بوختانه‌ راست بوایه‌و (عیسا) - علیه‌ السلام - پازی بوایه‌ به‌وه‌ی که‌ کاروباری حوکم و سیاسه‌ت و دنیا‌داری بۆ قه‌یسه‌ری پۆم و داروده‌سته‌که‌ی لئ‌گه‌رپێ و ئاینی پان و پۆرو هه‌مه‌لایه‌نی خوا له‌ لایه‌نی روحی و نه‌خلاق‌ی شه‌خصیدا کورت هه‌لئ‌ینی. بئ‌گومان قه‌یسه‌ری طاغوت و داموده‌زگایه‌که‌ی وه‌ک چۆن ده‌ستی قه‌شه‌و پاپایه‌ لاده‌رو ساخته‌چیه‌کانی کلێسیان ماچ کرد، ده‌وتجار ده‌ستی نه‌ویشیان ماچ ده‌کردو، دووچاره‌ی نه‌و هه‌موو گرفتاری و ناره‌حه‌تی و خۆحه‌شاردانه‌ نه‌ده‌بوو، که‌ سه‌ره‌نجام خوای به‌ به‌زه‌یی و بالاده‌ست قوتاری کردو به‌ کلاره‌پۆژنه‌ی ژووره‌دا که‌ خۆی تێدا هه‌شاردا‌بوو هه‌لئ‌ی کێشاو به‌رزی کرده‌وه‌، هه‌رچه‌نده‌ نه‌صرانییه‌کان به‌ هه‌له‌و هه‌له‌نه‌تاندن به‌ قسه‌و په‌روپاگه‌نده‌ی جوله‌که‌کان واده‌زانن گه‌راوه‌و له‌ سێداره‌ دراوه‌!!^(۲)

(۱) بۆ چاک گه‌یشتن له‌ چه‌مکه‌ واتای هه‌رکام له‌ وشه‌ی (الإله) و (الرّب) و (العبادة) و (الدين) سه‌ره‌فی نامیلکه‌ی به‌ پێژری (المصطلحات الأربعة في القرآن الكريم) ی أبو الأعلى المودودي بده‌.

(۲) خوای په‌نه‌ان بێن به‌ راشکاوی نه‌و قسه‌یه‌ په‌درۆ ده‌خاته‌وه‌ که‌ فەرموویه‌تی: (وَمَا قَتَلُوا وَمَا صَلَبُوا وَلَكِنْ هُبِّهٖ لَهُمْ وَإِلَّا الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَقَدْ قَتَلُوا مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا الْأَبَاحُ الْفَنُّ وَمَا قَتَلُوا بِهٖنَا ۖ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَٰهًا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا) (النساء ۱۵۷، ۱۵۸)، واته‌: وه‌ -جوله‌که‌کان نه‌ عیسایان کوشتوه‌ نه‌ له‌ سێداره‌یان داوه‌ به‌لکو وێندی ئه‌وان لئ‌ی پرا‌بووه‌ سه‌ر به‌ کێکی ترو -ه‌ویان کوشتو هه‌لئ‌اسی- وه‌ نه‌وانه‌ی که‌ له‌باره‌یه‌وه‌ پای جیا‌جیایان هه‌یه‌ تێیدا له‌ گومان‌دان و جگه‌ له‌ گومان هه‌یج زانیاریه‌کیان له‌باره‌یه‌وه‌ نیه‌و به‌ ته‌شکێد نه‌یان کوشتوه‌ به‌لکو خوا بۆ لای خۆی به‌رزی کرده‌وه‌، وه‌ خوای بالاده‌ست و کاربه‌جی‌یه‌.

نیستاش با گوئی له (عیسا) - علیه السلام - بگرین داخوا چۆن چۆنی خۆی و به یام و بهرنامه کدی ده ناسیتن. **هَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥٠﴾ فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّكَ مُسْلِمُونَ ﴿٥١﴾ رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَكْرُؤًا لِمَكَرِ اللَّهِ وَاللَّهُ خَبِيرٌ الْمُكَرِينَ ﴿٥٣﴾ إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قُمْ فَاذْلُقْ إِلَيَّ مِطَاطُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فُوقَ الَّذِينَ كَفَرُوا...﴾ (آل عمران ۵۰-۵۳)،**

واته: عیسای کوری مەریەم بە گەلە کەدی خۆی گوت: بێگومان خوا پەرەردگاری منیش و ئیوەشە دەجا بپەرستێ، ئەو یە پێگای راست، جاکاتێک عیسا کوفری لێ بەدی کردن گوتی: کێ پشتیوانە بەرەو پەزنامەندی خوا؟

هەواری یەکان گوتیان: ئێمە پشتیوانی - پێغەمبەر و پێبازی - خواین، بپرومان بەخوا هێناو تۆش شایەت بە کە ئێمە مسوڵمانین. پەرەردگارمان، بپرومان بەو هێناو کە ناردووتەتە خواری شوین پێغەمبەرە کەت کەوتووین جا لە گەل شایەتمەندان دا بمانوسە، وە جوولە کەکان و دەسەلاتدارانی پۆم پیلانیان گێپا خواش تەگبیری کرد. خواش باشتین تەگبیرکەرە.

کاتێک خوا فەرمووی: ئەی عیسا من وەرئەگرم بە روح و جەستە وەو بۆ لای خۆم بەرزت دەکەمە وەو پاکت دەکەمە وەو قوتارت دەکەم لەوانە کە بێ پروان. (بەئێ عیسا وەک هەموو پێغەمبەرانێ دیکە کە خوا گەلە کەدی خۆی بۆ بەندایەتی و پەرستنی خۆی تاک و پاک بانگ کردووە، پێشی گوتوون کە هەر ئەو پاستە شەقامی ژیان و گۆزەراندەو نایینی خواشی وەک خۆی بە بێ کەم و زیاد و دەستکاری خستۆتەر و وە عیسای کوری مەریەم کە یەکیکە لە پێنج پێغەمبەر (أولو العزم) ناسراوە کە، زۆر لەو بەرزتر و نەلە خشاوتر بۆوە کە بۆ پازیکردنی پۆمەکان و لە ترسی تازار و جەزەبەیان نایین و بەرنامە ی هەمەلایەنی خوایان بۆ کەچ و کرۆچ بکات).

۵- ■ پېغەمبەرى كۆتايى و سەرودەرى پېغەمبەرانىش ﷺ و تېكگىرانى لەگەڭ سەرانى شىرك لە مەككەو نىمچە دوورگەى عارەبى و سەرانى نىفاق لە مەدېنەو سەرانى كوفرى جېهانى ئەوسا (كيسرا) و (ھېرقل) و باقى سەرانو ھوكمرانانى ئەو رۆزگارە زۆر ئاشكرايە كە بە پلەى يەكەم دژايەتى و دوژمنايەتییەكيان بۆ خۆى و ھاوئل و جېنیشينە راشیدەكان - خوا لىتيان پازى بى- لەو پووەو بووە كە دئىيا بوون بە چەسپان و سەقامگىربوونى ئەو پەيام و بانگەوازی كە پىيانە لە دلا و دەروون و پاشان ژيان و گوزەران و دىيای واقىعدا، ئەوان گلۆلەيان دەكەوتتە لىژى و لەمەدودا ھىچ كەس دەستيان بۆ ناخاتە سەر سىنگو بەلىق قوربانىيان بۆ نابىژى.

جا ديارە قورئانى بەرپىز پرە لە بەلگەو نمونە بۆ ئىسپاتى ئەوہى گوتمان بەلام ئىمە يەككىيان لىق بە نمونە دىنينەوہ:

﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ۝ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝ وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَآءُ﴾ (ص ۴-۶)، واتە: وە - ھاوبەش دانەرەن بۆ خوا- پىيان سەير بوو وریاکەرەوہیەکیان لە خۆیان بۆ ھات، وە کافرەکان گوتیان: ئەمە جادوگەرێکی درۆژنە^(۱)، ئایا ھەموو پەرستراوەکانی کردنە یەك پەرستراو! بێگومان ئەمە شتیکی سەرسۆپنەرە!

وہ زەلەکانیان بە خیرایى دەستبەکار بوون - بۆ دژايەتى پېغەمبەر و پەيامەكەى و فەرمانیان کردو گوتیان بەردەوام بن لەسەر پى و شوپىنى خۆتان و لەسەر پەرستراوە کانتان خۆراگرین، بێگومان ئەمە - ئەم ئایین و بەرنامەى ھەمەدەھیناویەتى - شتیكە مەبەست پى نەخشەو پیلانە - دژى ئىمەو پى و شوپىن و پەرستراوە کانتان -.

(۱) (کاذب) درۆکەر بەلام (کذاب) درۆژنە چونکە وشەى (درۆژن) بۆ کەسێک بە کاردێتن کە درۆکەرێکی کارامە بێت و زۆر درۆ بکات.

(وهك ده بېنن نه وهی كه بؤ هاویه ش دانهرانو كافر ه كان له پیغه مېهر ﷺ و په پام و
 ثابینه كه دا جی تی بیینی بووه نه و» بووه كه مه ترسی تیډایه بؤ بهر ژه وهندی په كانیان و
 گۆړینی حال و وه زعی كۆمه لگا كه یان له پرووی ثابوری و سیاسی و كۆمه لایه تی ه وه .
 (قرطبی) له ته فسیره كه ی خۆیدا له لیكدانه وهی پرستی (ان هذا لشيء
 يراد) دا، گوتوویه تی: (كلمة تحذير أي أما يريد محمد بما يقول الانقياد له ليعلو
 علينا، ونكون له اتباعا فيتحكم فينا بما يريد فأحذروا أن تطيعوه) ^(۱)، واته: نه م
 قسه یه بؤ ناگادار كړنه وه یه یانی موحه ممد به وهی ده یلن تنیا مه به ستی نه وه یه
 كه ملكه چی بین بؤ نه وهی به سهرمانه و» ده سه لاتدار بی، وه نیمه شوینكه وتووی
 بین و به كه یفی خوی حوكمرانیمان بكات، جا ناگادار بن كه به قسه ی بكه ن!

جا خوینه ری به پړتو خوشه ویست نیستا!

پاش سدرنج دان له چند ده قیكي قورثانی به پیتز سه به رت به هه ركام له
 پیتج پیغه مېره مه زنه كان (نوح، ئیبراهیم، عیسا، موسا، محمد) -عليهم
 الصلاة والسلام- كه له نیو زانیانی ئیسلام دا به (أولو العزم) ناسراون، وهك
 پوژی پوون بۆمان دهركه وت، كه هوی ململانی و تیكگیرانی پیغه مېه رانی
 خواو (طاغوت) خۆیه زلگرو سدركه ش و یاخیه كان چی بووه و چوون بووه، پوون
 بؤ» كه هۆكاری بنه رتی دروستبوونی نه و ناكۆكی و دوو بهر كه یه نه وه بووه،
 كه پیغه مېه رانی پایه به رزی خوی تاك و پاك بانگی خه لکیان كرده بؤ
 به ندایه تی كړدن و پرستنی خوا به مه عنای راسته قینه و فراوانی به ندایه تی و
 په رستن، كه وهك پیشت خستمانه پوو و وردو درشتی ژیان و ده روده روونی
 ئینسان و هه موو جم و جوړ و چالاکیه كان و تیكپرای بارو مه یدانه كان به
 مزگه وت و بازارو کیلگه و كارگه و دوانگه و فهرانگه (المنبر والدائرة) و...
 هته وه» ده گریته وه، وه له راستیدا وهك له پیشتدا گوتان نه گهر طاغوت و

(۱) پروانه: (الجامع الأحكام القرآن)، ج (۱۵)، ص (۱۵۲).

زله زلەکان زانیبایان که پەيام و بانگەوازی پێغەمبەرانی خوا (عليهم الصلاة والسلام) تەنیا بریتىە لە جێ بە جێ کردنى هەندىک درووشم و چالاکی شەخسى و پووحى، هەقیان بەسەر حوکم و سیاسەت و ژيان و گوزەران و بەرپێوەچوونى خەلکییەوه نیە - وەک زۆریەى مسوڵمانان لەم پۆژگاردە واکومان دەبەن - ئەوه هیچ خۆیان سەغەلت نەدەکردو ئەو دوژمنایەتى و بەربەرەکانى سەخت و دژوارو بێ ئامانەیان لە دژی پێغەمبەران بەرپا نەدەکرد!

بهائی به ندایه تی و پرستنی خوی په روه دگار به یی قبول و لگړدنی حاکمیه تی خواو سهر وری و بالاده ستی به رنامه و هوکمه که ی له ژبانی تا کو کو مه لدا نایه ته دی» هر بویه ش هه میشو به دریژایی میژوو نه وانه ی دوژمن و ناحه زی سهر سه ختی پیغه مبه ران و بانگه وازه که یان بوون نه وانه بوون که خاوه نی کورسی و ده سه لات و مو لک و سامان بوون و سهر گه رمی عه یش و نو ش و راپواردن و خو شگوزه رانی بوون، له سهر حیسابی خه لکی چه وساوو و سته مدیده، وه به زوری شوینکه و توانیشیان خه لکی ساده و ره شو و پروت و ماندوو و په نجه در بوون، بو وینه خوی بالاده ست و میهره بان له و باره یه وه فرمویه تی:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾ (السبا - ۳۴)، واته: وه هیچ وریاکه ره وهیه کمان له هیچ ئاوه دانی یه کدا ره وانه نه کردوه که دهسه لاندازه خوشگوزه رانه کانی نه دیا نگوتبی: ئیتمه به وهی که ئیوهی پی ره وانه کراون کافرین.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلْئِنَا فَاتَوخَّأُوا إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ﴾ (ابراهيم - ۱۳)، واتە: وه ئهوانه ی بی پروا بوون به پیغه مبه رانی خو یانیان گوت بیگومان له سه ر زه مینه ی خو مان وه ده رتانه دهنین یان ده بی بگه رینه وه سه ر ئایین و به رنامه که مان،

تنجا پەروەردگاریان وەحی بۆ ناردن کە بە تەنکید —دەستەڵاتدارو کافرو—
ستەمکارەکان دەفەوتین.

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِلَىٰ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ
إِلَيَّ أَعَابُ عَلَيْكُمْ عَذَابٌ يَوْمَ الْيَمِّ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ
مَا كَرَّكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا كَرَّكَ إِلَّا الْبَعْلُ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بُادِي
الرَّأْيِ...﴾ (هود ۲۵-۲۷)، واتە: وە بێگومان نوحمان بۆ لای گەلە کە
پەروانە کرد - پێی گوتن: - من بۆ ئێوە ناگادار کەرەوێهە کێ ناشکرام، کە
جگە لە خوا نەپەرست، بەراستی من مەترسی پۆژیکێ بە ئیش و ژانتان
لێ دەکەم، زەلزەلانی بێ پروای گەلە کەشی گوتیان: تۆ بەس مەروێتکێ وە
ئێمە و ناشیین جگە لەوانەمان کە هەرچی و پەرچی و نەفامان هیچ کەسی
دیکە شویتت کەوتبێ.

دیاره هۆی ئەمەش ناشکرایە کە بۆچی دوژمن و ناحەزانی سەر خەتی
پێغەمبەران و پەیام بەرنامە کەیان دەستەڵاتدارانی بە زەبر و زۆر و خۆشگوزەران و
هەموویان زۆرینە ی شۆنکە و توانیشیان خەلکی سادە و کەم دەست و پەش و پرووت
بوون، ئەویش ئەوێهە هەرچی خاوەن کورسی و دەستەڵات و مۆلک و سامانەکانی وە
نەمرود و فیرەدون قاروون و هەمان و قەیسەر و کیسرا و ئەبوجەهل و ئەبوسوفیان^(۱)
هاوینانیان بوون، زانیویانە کە پەیام بانگەوازی پەبانیانە ی دژی کوفرو
نەفامی و ستەم و چینیانە ی پێغەمبەران مایە ی سەرنگون بوونی کورسی حوکم و
دەستەڵاتی ناشەرعیانە و طاغوتیانە یان و نەمانی کۆشک و تەلاری نەخشین و سفرو
خوانی پازاو و پەنگینیانە، بەلام خەلکی زەلیل و دیل و چەوساوە و مافخوراوە کان
زانیویانە کە ئەو پەیام بانگەوازه خاوییه زەنگ و جاپی بە سەرچوونی چاخی
چەوسانە وە ی بێدادی و هاتنی قۆناغی بەختە وەری و ئازادی راستەقینە بە گوتی

(۱) دیاره پاشان (ئەبوسوفیان) موسلمان بوو، بەلام لێرهەدا مەبەست لە کاتی پیش موسلمان بوونیەتی.

خالى چوارەم

بىن خوایپرستی و بەندایەتى بۇ خوا شەیتان زەفرمان پى دەبات پى ناویترین

- خوینەرى بەرپۆز خۆشەویست:

شتیكى ئاشکرایە کە ئیبلیسی نەگريس (لەعنەتى خواى لى بى) سەر سەختىن و بى پەزاترىن دوژمن و ناحەزى ئىنسانەو بە خوینى سەرى تىنویەو دايم و دەرم بوى لە بۆسە دایەو خۆى بۆ مەلا سداوە کە دەرفەتى لى بىنى و لە کەلىنىکدا گورزى گرچووپرى تىبسرەوینى و دەستى پەشى لى بوەشىنى و خەلتانى خوینى بکات و لە خۆلیدا بگەوزىنى، جا مەترسى ئەو دوژمنە سەر سەخت و بەدبەختەش زیاتر لەو دایە کە شاراوەو پەنھانەو هیچ شوینىکىشى لەبەر عاسى نابى، چونکە دەتوانى بەنیو پەگ و خوینى مرۆڤدا بگەپى و بسووپى! (۱).

جا بۇ ئەوێ زۆرباش لە ماھىەت و پىشەو سەرگوزشتەى ئەو دوژمنایەتى و دووبەرەکتەى نىوان شەیتان و ئىنسان حالى بىن و، بزانی چۆن ئیبلیس جارى ئەو دوژمنکارییە بى ئامان و خویناویەى لە دژى ئىنسانەکان داو، با سەرفەى ئەم چەند نایەتە بەهیزو پىزەى قورئانى قسە لەجى بەدەین:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْتُورٍ ۖ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِنْ لَّارِ السُّمُومِ ۖ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ

(۱) وەك پیتەمبەرى خوا ﷺ فرمویەتى: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ أَهْلِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ...)) متفق عليه، واته: بىن گومان شەیتان لە جەستەى ئادەمیزادا بە چىگای خویندا دەروات.

مَنْ حَمًا مُسْتَوْن * فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ *
 فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ * إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ *
 قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ * قَالَ لَمْ أَكُنْ لَأَسْجُدَ لِبَشَرٍ
 خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمًا مُسْتَوْن * قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ * وَإِنَّ
 عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ * قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ * قَالَ فَإِنَّكَ
 مِنَ الْمُنْظَرِينَ * إِلَى يَوْمِ الْوَلُوفِ الْمَعْلُومِ * قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ
 فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ * قَالَ هَذَا
 صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ * إِنَّ عِبَادِي لَكِنَّ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ
 الْغَاوِينَ * وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ * لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ
 جُزْءٌ مَقْسُومٌ * إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ * اذْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِينَ ﴿

(الحجر ۲۶-۴۶)، واته: وه بیگومان نینسانان له قورپنکی په شداگه پړاوو گډواو و
 په قهه لگه پړاو دروست کړدوه، وه له پېش ته وه شیدا -بابی- جندمان له گړو کلپه ی
 ناگر دروست کړدېوو، وه یادی تهو کاته بکه وه که په روه ردگارت به فریشته کانی
 گوت من مړوځنیک له قورپنکی په ش داگه پړاو گډواوی په قهه لگاتوو ده خو لقیتم، جا
 هدر کاتیک پیکم خست و له پړووحی خوم فووم پېدا کړد یه کسه ر کړنووشی
 ریزگرتنی بؤ بهرن، هه موو فریشته کانیش تیځرا به زووی کړنووشیان برد، جگه له
 نیبلیس پازی نه بوو له گه ل کړنووش بردواندا بیت - خوا - فدرمووی ته وه چی -
 پېش گیر- ته نه ی نیبلیس که له گه ل کړنووش بردواندا بی؟!.

نیبلیس - گوتی: نالوی کړنووش بؤ مړوځنیک بهرم که له قورپنکی په شهه لگه پړاو
 گډواوی نیشک بوو دروست کړدوه!

خوا - فدرمووی: ده مادام وایه لیتی بچو ده ری چونکه بی گومان تۆ نه فرهت
 لی کړاوی، وه هه تا پړوژی سزاو پاداشت نه فرینت لی بی.

نیبلیس - گوتی: په روه ردگارت هه تا تییدا زیندوو ده کړینه وه مو له تم بده.

خوا - فەرمووی: بە تەنکەید تۆ لە مۆلەت دراوانی، تاكو پۆژی کاتی دیاریکراوی قیامەت - .

(ئیبلیس) گوتی: پەرەردگارم چونکە گومرات کردم - هەرچی خراپەیه - لە زەویدا بۆیان دەپازێنمەو وە هەموویان سەرگەردان دەکەم بێجگە لە بەندە هەلبۆاردەکانت لە نێواندا .

خوا - فەرمووی: ئەمە پێشەکی راستە بۆ من - کە بە گۆڕەیی ئەو پەفتار لە گەڵ بەندەکاندا دەکەم ئەویش ئەوێه کە: بێگومان بەندە - پاستەقینە - کانی من تۆ دەستەلاتت بەسەردا ناشکێن ئەوانەیان کە شوپێنت دەکەون لەسەر لێشێواوان وە بێگومان - ئەوانیش - تێکرا دۆزەخ بەلێنگەیانە. کە حەوت دەروازەیی هەن هەر دەروازەیک ئەندازەیکە بەشکراوی ئەو - کافر - ئە بۆ تەرخان کراوە، بێگومان پارێزکاران لەنێو چەندەن باغ و سەرچاوەدان - پێیان دەگوترێ: - بچەن نێوان بە سەلامەتی و دڵنیاوییەو .

جا ئێستا با سەرنج بدەین: بێگومان بەلای کەمەو ئەم (۷) پاستییە ئەم چەند ئایەتە بەپێزە کە چۆنیەتی دروست بوونی شەیتان و ئادەم و سەرھەڵدانی دوژمنایەتی و ناکۆکی نێوانیان و سروشت و ماھییەتی ئەو ناکۆکی و کێشەییەو سەرەنجامەکەیی باس دەکەن، دەفامرێنەو:

۱ - ئینسان - مەبەست ئادەمە کە بابی ئینسانەکانە - لە قورئانی پەرشێ گۆراوی^(۱) پەیکەر ئاسای ئیشکەلاتو دروست بوو، جەند - مەبەست ئیبلیسە کە بابی جەندانە - ئەویش ئەو پێش لە گرو بلیسەیی ئاگر دروستکراوە، کەواتە (جەند پێش مەرۆف دروست بوون و ئەو ماددەو توخمی لێشی دروست بوون لە ماددەو توخمی مەرۆف جیایە، ئایەتی (۲۶ و ۲۷).

(۱) چونکە وشەیی (مسنون) وێرای واتای (گۆراو - متغیر) مانای (پەیکەر - مصور)یش دەگەینەتی، بێوانە تەفسیری (قرطبی)، ج (۱۰)، ص (۲۲، ۲۳).

۲- خۆی پەرۆردگارو کاربەجێ لەبەر چەند حیکمەتێک بەر لەوێ ئادەم (علیه السلام) بھۆلێنێ فریشتەکانی ناگادار کردۆتەوێ پێش وەختیش پێی راگەیاندون کە ھەرکاتێک خولقێنرانی ئادەم لە ڕووی ڕوالت و نیوہ پۆک واتە جەستەو گیانەو تەواو بوو دەبێ ھەموویان بەبێ ھەلاواردن (استثناء) کپنووشی سلاولیکردن و ڕێژلێگرتنی بۆ ببەن دیارە مەبەستیش لەو کپنووش بردنە فریشتە پاک و چاکەکان دەرخستنی پلەو پایەو ڕێزو حورمەتی ئادەم و وەچەکەیی بوو، ئایەتی (۲۸ و ۲۹).

۳- فریشتە پاک و بێ ھەلەو پەلەکان دەست و بردو بەبێ ھەلاواردن تێکرا کپنووشیان بۆ ئادەم (علیه السلام) بردووە و فرمانی خۆی کاربەجێیان بەجێ ھێناوە، بەلام ئیبلێسی پێسو و نەگزیس لەبەر نەزانی و خۆ بەزل گری فرمانی خۆی بالادەستی شکاندووە نامادە نەبوو کپنووشی ڕێژ لێنان بۆ ئادەم بیات، کاتیکیش خۆی پاک و تاک - ھەرچەندە ھیچ شتیکی لێ پەنھان و ون نیە - لێی پرسێو کە ھۆی سەرپێچییەکە و کپنووش نەبردنی چیە؟! زۆر بێ ئەدەبانەو خۆپەسندانەو بە سووک سەیرکەرانە گووتویەتی ناگری و ناگوغی من کپنووش بۆ مەوۆتێکی لە قورپی ڕەشی گۆراوی نیشک ھەلاتوو ببەم، واتە ھەم فرمانی خۆی شکاندووە ھەم خۆی بە زل گرتووە ھەم بە سووکیش سەیری ئادەمی کردووە!! ئایەتی (۳۰ و ۳۱ و ۳۲ و ۳۳).

۴- خۆی کاربەجێ و دادگەری نەفرینی لە ئیبلێسی کردو لە بەھەشتیش و دەدری نا، کەچی ئیبلێسی یاخی و سەرگەردان لەجیاتیی پەشیمانی و عوزر ھێنانەووە گەپانەو بۆ لای خوا بێ شەرمانەو بێ پاکانە داوا لە خۆی پەرۆدگار دەکات کە ھەتا پۆژی زیندوو بوونەو ئینسانەکان مۆلەتی بدات و بیھێلێتەو تاکو چی لە دەست دێ ئەگەر ئادەم و وەچەکەیی بیات، دیارە خۆی کاربەجێش نەو داواکارییە ئیبلێس جێ بەجێ دەکات، تاکو ھەم خۆی ڕیسواترو مالتویرانتەر

بې و هم پاك و پيسی شاده می و ئیبلیسیه کانیسی پی له یهك هه لېاویرئ و جیایان وه کات، نایه تی (۳۴ و ۳۵ و ۳۶ و ۳۷ و ۳۸).

۵- پاشان ئیبلیسى نه فرین لیکراو تووپردراو و دؤړاو دیسان بهوپه پى بیته ده بیه وه گله یی له خوای پوره ردگاری دادگر ده کات و گومر ابوون و دؤړانه کى خوى له خوا ده زانئ و بیانو به قهزاو قهدهرى خوا ده گریو، ئنجا زیاتریش شولى لیته لده کیشى و شیرو تیر له شاده مو وه چه کى ده سوئ و تیغى ریگری و جهرده یی و سهرلیشیواندن له بنده کانی خوا هه لده کیشى و ده ست ده کات به هه په شه و گوپه شه و خؤرپاسکاندن که هه موو بنده کانی خوای به به زه یی سهرگردان بکات و به مسره خؤی بیات، به هؤی پازاندنه وه و جوانکردن و شیرینکردنى گوناح و خراپه و سهرپیچى بؤیان، به لام بؤ نه وه ی به درؤ نه که ویتته و هه زو و هه په شه کانی به درؤ و فیشال له سهر ساغ نه بنه و به بنده چاک و چاکه کارو پاك و وه فاداره هه لېوارده کانی خوا هه لداویرئ و جوغزو بازنه ی هه په شه و گوپه شه کانی ده ریان داوئ! نایه تی (۳۹ و ۴۰).

۶- نه و جار خوای زاناو به خشر وهك بنچینه کی گشتی پایده گیه نئ و به ئیبلیس ده فرموی که به ته نکید بنده په سهن و راسته قینه کانی من ، تۆ توانات به سهردا ناشکین و له ژیر کاریگری و پکیفی تۆدا نین و خوختوه و دنه دانی شه یتانانہ ی تۆ نه و هیژ کیشنده یی نیه که بتوانئ به ره و خراپه و تاوان په لکیش و که مهنده کیشیان بکات، جا چۆن دهنگونجئ که سانیك له گه ل خوا بن و خوا له پشتیان بې و پرسمانی خوا له مشتیان بې، ئیبلیسى سیسو پيس زه فریان بې بهرئ و پییان بویرئ!!

به لئ شه یتان ته نیا ده توانئ نه وانه به ته لوه داوی خویه وه بکات و له (ته پکه) ی فیلبازانه ی خوی بهات که پئی به ندایه تی کردن بؤ خواو پئی خوا په رستی بز ده که نو له ناکامی نه وه شدا ئیبلیس سهریان لئ تیگده دات و به ره و هه لداویرئ تاوانیان ده بات.

چونكه فېلّو پىلانى ئىبلىس چەندە زل بى، پشتوانى خوا بۆ دۆستانى مەزنترو مەزنترو مەھالە دوژمنانى خواش بە دۆستانى بویرن، ئەگەر بەراستى دۆستى خواو بەندەى پەسەن و بەدەفا بن ﴿فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا﴾ (النساء - ۷۶)، واتە: جا جەنگ بکەن دۆى دۆستانى شەیتان بى گومان فېللى شەیتان لە بەرامبەر تەگبىرى خواو ئىمانداراندا - لاوازە -، ئایەتى - ۴۱ و ۴۲).

۷- وه له کۆتاییدا خواى دادگەر و بەخشەر سەرەنجام و ئاکامى هەركام لە پێرى شەیتان و شوێنکەوتوانى و، کۆمەلای خواو بەندە وەفادار و پارێزگارەکانى رادەگەیهنئ و دەیخاتە روو که دۆزەخى نێلدار و بەتین ئەو شوێن و بەلێنەیه که سەرەجەم یاخى بوانى سەر بە ئىبلىسى تێدا خۆدەکرێنەو، دۆزەخیش هەوت دەروازەى هەن و لە هەر دەروازەیهکیەو ژمارەیهکی دیاریکراوى پێرو تاقمەکانى شەیتانى لێو» دەچنە ژوورئ، پاشان سەرەنجامى بەندە چاک و پاکەکانى که بە پارێزکاران ناویان دەبات لە چەندان باغ و باغات و کانى و سەرچاوە لە بەهەشتى رازاوە و نەپراوە پان و بەریندا دەخاتە روو که تێیاندا نیشتهجئ دەبن و موژدەى ساغ و سەلامەتى و بى دەرد و بەلایى و هیمنى و ئاسایش و ئارامى و دلناییان پێ دەدرئ، ئایەتى (۴۵، ۴۶).

بەلئ خوێنەرى خۆشەویست:

ئەو» بوو ماهیەت و چۆنیەتى و سەرگوزشتەى دوژمنایەتى و کێشەى نێوان ئادەم و وەجەکەى و ئىبلىس و دارودەستەکەى، ئیستاش لەبەر تیشكى چەند ئایەتێكى دیکەى قورئانى پێت و پێژدا سەرەنج بەدەین داخوا شەیتان چۆن چۆنى و لە چ رێگەیهکەو بۆ ئینسان دئ و پەلامارى دەدات و ئینسانیش چۆن دەتوانئ بەرھەلستى ئەو هێرش و پەلامارانەى ئىبلىس بکات و بە چ شیوازیك دەتوانئ بەرگى لە خۆى بکات.

خوای زاناو کاریه جی لهو یاره وه له سوږه تی (الأعراف) دا ده فرموی:

﴿قَالَ لِمَا أَحْوَجْتَنِي لَأَفْعِدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٢٢٠﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿٢٢١﴾﴾

﴿قَالَ أَخْرُجْ مِنْهَا مَذْذُومًا مَّدْحُورًا لِّمَنِ بَعْدَكَ مِنْهُمْ لِأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٢٢٢﴾﴾ وَبَا أَدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٢٣﴾﴾ فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٢٤﴾﴾ فَلَاسَمَهُمَا إِلَىٰ لَكُمَا لِمَنِ النَّاصِحِينَ ﴿٢٢٥﴾﴾ فَدَلَاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ وَكَادَتْهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَهْكُمَا عَنْ تِلْكَمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢٦﴾﴾ قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٢٧﴾﴾ (الأعراف ١٦-٢٣)، واته: ئیبلیس گوتی: چونکه ږیت لئ هده کردم - منیش - به مهبهستی له ږیگا لادانی بهنده کانت - له سمر پاسته شه قامی تز بویان داده نیشم پاشان له پیشیانوهو له پشتیانوهو، وه له لای راستیانوهو له لای چه پیانوه بویان ده چم، وه زوږ به یان نابینی سوپاسگوزار بن.

خوا- فرمووی: به زه‌بونوی و دهرکراوی لیتی بچۆ دهرئی، به ته‌نکید ههر که‌سیک له‌وان شوینت بکه‌وی ئه‌وه دۆزه‌ختان لی پر ده‌که‌م، وه -خوا- فرمووی: ئه‌ی ئاده‌م خۆت و هاوسه‌ره‌که‌ت له‌ به‌هه‌شتی نیشته‌جی بن و وه‌ له‌ ههر شویتیک هه‌ز ده‌که‌ن به‌خۆن، به‌لام نزیکی ئه‌م دره‌خته مه‌که‌ون ئه‌گه‌ر نا له‌ سته‌مکاران ده‌بن، ئنجا شه‌یتان خو‌ق‌ه‌وه‌ی بۆ کردن بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و عه‌وپه‌ته‌ی که‌ لی‌یان شی‌راوه‌ته‌وه‌ بۆیان دهریحات و گو‌تی: په‌روه‌ردگارتان ته‌نیا له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌م دره‌خته‌ی لی قه‌ده‌غه‌ کردوون که‌ هه‌ردووکتان نه‌بنه‌ فریشته‌ یان ههر ماوین - له‌ به‌هه‌شتی دا- وه شه‌یتان- سویندی بۆ خواردن که‌ من ئامۆژگاریکی دلسۆزتاخ‌م، سه‌ره‌نجام به‌ فرت و

فیل هینانیه خوار، کاتیک له دره خسته که بیان خوارد عه و رت (پاش و پیش) هکانیان لی دهر که و تن، وه دهستیان کرد به خوره چه سپاندنی گه لای - دره خسته گانی - به هشت، وه پدرو دگاریان بانگی کردن، نه دی نهو دره ختم لیستان قه ده غه نه کرد بوو، وه پیم نه گوتن که شهیتان بو نیوه دوژمنیکی ناشکرایه!! - نادهم و حهوا - گوتیان: پدرو دگاریان سته مان له خزمان کرد وه نه گهر لیمان نه بووری و بهزییت پیماندا نهیه ته وه بیگومان له زیان باران ده بین.

وه له سوورتهی (طه) دا فرمویه تی:

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ قَسَمٍ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ﴿٢﴾ فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجُكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ﴿٣﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ﴿٤﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى ﴿٥﴾ فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى ﴿٦﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لَهُمَا سَوَآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ﴿٧﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ﴿٨﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ﴿٩﴾ فَإِذَا يَأْتِيَكُمُ مِنَ الْهُدَىٰ فَمَنْ الْبَغْ هُذَاهِ فَلَا يَظِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٠﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى...﴾ (طه ۱-۱۲)

پاسپاردبوو - که به قسهی شهیتان فریو نه خوات - به لام له بهی چووه وهو دلقاییمان پیوه نه بینی، وه - یادی نه وکاته بکه وه - که به فریشته کافان گوت: کپنوش بو نادهم بهنو و جکه له نیبلیس هموویان کپنوشی - ریژگرتن - یان برد، نهو سه ریپچی کرد، بویه گوتان نهی نادهم بیگومان نه - شهیتان - ه دوژمنی خوت و هاوسره که ته، وریا به له به هشتی وه دهرتان نهی دنا گرفتار ده بی: - له به هشته دا - بوته هیه که نه تییدا برسی بی و نه پروت، وه نه تییدا

تىننوت دەپىنە نە گەرمات دەپى، جا - شەيتان - خوتخوتەي بۆ لا كردو گوتى؛ ئەي ئادەم درەختى ھەرمانو مولكىكى بى فەوتانت پيشان بەدەم؟ سەرەنجام ھەردووكيان ئىيان خواردو غەورەتەكانىيان لى دەرکەوتن و دەستيان كرد بە خۆداپۆشين بە گەلای بەھەشت، وە ئادەم سەرپىچى پەرورەدگارى كردو پىلى لى ھەلە بوو، پاشان پەرورەدگارى ھەلبۇاردو لىي خوش بوو و پىروونی کرد.

خا - فەرمووی: ھەردووکتان وىکرا بچنە خوار ھەندىکتان دوژمنى ھەندىکتان دەبن، جا ھەركاتىك پىروونی لە منەو بۆ ھات ئەو ھەر كەسىك شوینی ھىدايەتى من بکەوئ سەرگەردان و گرفتار نابى، وە ھەر كەسىك پروو لە يادی من وەرەگىرئ ئەو بىگومان ژيان و گوزەرانیكى تەنگ و تالى دەبى وە لە پۆژى دوایش بە کویری حەشرى دەکەين.

ئىستاش با لە چەند خاڭىکدا كە لەبەر تىشكى ئەو دوو كۆمەلە ئايەتەي ھەردووك سوپەتەي (الأعراف) و (طه) وەريان دەگرين ھەم چۆنیەتەي و پىنگای پەلاماردان و زەفەربردنى شەيتان بە ئادەم وەچەكەي و ھەم چۆنیەتەي و پى بەرھەلستى و بەرەنگاربونەو بۆ ھىرش و پەلامارەكانى شەيتان و وەچەكەي بچەنە پروو:

أ - چۆنیەتەي و شىوازی پەلامارى شەيتان بۆ لە پى لادان و سەرگەردان کردنى ئادەم و وەچەكەي:

۱ - شەيتان لەسەر چەقى رىبازى خوا بۆ ئىنسان دانىشتوو و خۆى مەلەس داو و بۆ رىگاگرتن و بەستن لە ھەر رىبوارىك كە دەپەوئ بە ھۆى ئەنجامدانى چالاکیەكى بەندايەتەي و کارىكى خىرو باش لە خوا نزىك بکەوئتەو، ئايەتەي (۱۶) ی (الأعراف).

پىغەمبەرىش ﷺ لەبارەو: فەرموویەتەي: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ قَعْدَ لَأَبْنِ آدَمَ بِطَرَفِهِ، فَقَعْدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْإِسْلَامِ فَقَالَ: أَتَسْلَمُ وَتَذَرُ دِينَكَ وَدِينَ آبَائِكَ؟ قَالَ:

فَعَصَاهُ وَأَسْلَمَ، قَالَ: وَقَعْدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْهَجْرَةِ فَقَالَ: أَتَهَاجِرُ وَتَدْعُ أَرْضَكَ وَسَمَاءَكَ وَأَنَا مِثْلُ الْمَهَاجِرِ كَالْفَرَسِ فِي الطُّولِ! فَعَصَاهُ وَهَاجَرَ، ثُمَّ قَعْدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْجِهَادِ وَهُوَ جِهَادُ النَّفْسِ وَالْمَالِ، فَقَالَ: تَقَاتِلُ فَتَقْتُلُ فَتَنْكِحَ الْمَرْأَةَ وَيَقْسِمُ الْمَالَ؟ قَالَ فَعَصَاهُ وَجَاهَدَ... (رواه الإمام أحمد عن سيرة بن أبي الفاكهة).

۲- وه شهیتان له همر چوار لاوه ٲینسانی نابلۆقه داوه و په لاماری ده دات له ٲیشه وه له دواوه، وه له لای پاسته وه له لای چه په وه، جا هندیك له زانیان فەرموویانه: مەبەست له لای ٲیشه وه واتە له لایه نی دنیاو بهرزه وه ندی و ئاره زووه کانیه وه، وه مەبەست له ٲشتیان وه، واتە له لایه ن دواړزه وه ٲیاڅخه گومان و دوو دلیه وه ٲان سست و ته مەبە ٲیان بکات له مهر خو ناماده کړدن بۆ سه فەری بهرزه خو قیامت، وه مەبەست له لای پاستیان، واتە له لای کړده وه ٲاچه کانیانه وه که همر نه ٲیان که ن ٲان به ناته واوی و نیوه چلی بیان که ن، وه مەبەست له لای چه ٲیان واتە له لایه نی کړده وه خراپه کانیانه که بۆیان برازی ٲیشه وه له بهر چاویان سیرینی بکات هه تا تووشیان ده کات، ٲایه تی (۱۷) ی الاعراف.

۳- وه شهیتان ته نیا به شیوازی (وه سه وه سه) خه ریکی له خشته بردن و فریودانی ٲینسان ده بڼ، ته ویش بریتیه له خوځوته و د نه دان و هاندان و دلجو لاندنی ٲینسان و په لکیش کړدن به ره و خراپه و سه رٲیچی، ٲایه تی (۲۰) ی الاعراف، که واتە شهیتان بڼچه له بیرو خولیا و خه یال و نیاز و مەبەستی خراپ خستنه دلی ٲینسان وه و هاندانی و جولادنی بۆ خراپه توانا و دهسته لاتیکی دیکه ی به مهر ٲینساندا نیه و هیچی دیکه ی له ده ست نایه ت! بۆیه ش خوی زانا و په نهان بڼ فەرموویه تی: **﴿إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا﴾** (النساء - ۷۶)، واتە: (بڼگومان ٲیل و ٲلانی شهیتان بڼ هیزه).

۴- وه شهیتان له فیل و فهره ج و خراپه کاریدا یه کجار زه بر دهست و زۆرزانه و هه موو هه و و توانای خۆی بۆ ئه و کاره به ده ته رخان کردوه و بێ گومان پسپۆرپی و شاره زاییه کی تیدا پهیدا کردوه و نه زمونه کانی ته مهنی دوورو درێژو بێ فهری خۆی له و بواره دا خر کردۆته وه که له که کردوه، مه رج نیه هه موو جارێک بۆ ئینسان بیته، به لکو له لاپا بۆی دێ و هه و و ده دات له که لێ و خاله لاوزه کانیه و زه فهر بیته، ئه وه تا که له گه له یه که مین ئینسان و هاوسهره که ی (عليهما السلام) که ئاده م و هه و و و پو به پرو بۆته وه، له قالبی نامۆزگارێکی دلتسۆزو به په رۆش و شاره زا دواندونی و پاساوی وه ده ست هینانی ژیان و گوزه رانیکی هه می شه یی و مو لک و داراییه کی له بن نه هاتوی خستۆته به رچاویان چونکه زانیویه تی هه ردوک غه ریزه و هه سته مانه وه و مو لکی بێ کۆتایی (الخلود والملك الباقي) دوو داخوازی ریشه دارو سروشت و فیتره تی ئینسان! نایه تی (۲۰ و ۲۱) ی الاعراف نایه تی (۱۲۰) ی سوره تی (طه).

۵- دیار نامانجی شهیتانیش له و خوخته یه ی که خستیه دلێ ئاده م و هه و و وه که له و دره خته قه ده غه کراوه بخۆن که خوا ی کار به جێ بۆی دیاری کرد بوون ئه وه بوو که له ئاکامی خواردنیان له و دره خته قه ده غه کراوه سه ری پچی کردنیان له دوو چاری به رگ و پۆشاک لێ داپنران عه یب و عه و رت ده رکه و تن و پاشانیش له به هه شت وه ده ری نران و به ره و سه رزه وی دابه زینران ببن، که و دیاره ئه و به رگ و پۆشاکه ی که له به ر ئاده م و هه و وای هاوسه ری دابوه به رگ و پۆشاکێکی تایبه تی بووه به گوناح و لادان و سه ری پچی له به ریان داپنراوه عه و رت و عه یبیان که و تۆته گۆرپی بۆیه له و کاته دا که ئاده م و هه و و عه و رت - پاش و پێش - یان ده رکه و توه ناچار بوون به گه لای دره خته کانی به هه شت خۆیان داپۆشن، نایه تی (۲۲ ی الاعراف)، و نایه تی (۱۲۱ ی طه).

بەتلى ئە نەنجامى كەوتنە ژۆر پىكىفى خوتخوتەى شەيتان ۋ كەوتنە تەلەو داويەو ۋ ئىنسان ھەم جەستەى و ھەم پروحىشى لە بەرگ و پۆشاك پروت دەبىتەو و عەيب و عەرپەتەكانى دەكەونە گۆرپى و سەرەنجامىش دەبى لە دنياو قىامەتدا ئارەقى شەرمەزارى لى بچۆرى!

ئىستاش با بچىنە سەر برگەى دووھەم و بزائىن پىنگا و شىتازو چۆنىەتى بەرھەلستى ئىنسان لە بەرامبەر شەيتانداو بەرگى لە خۆکردن و خۆپاراستنى چۆنە.

ب- رىگا و چۆنىەتى بەرھەلستى كەردنى ئىنسان بۆ شەيتان و خوتخوتەو فېل و پلانەكانى و شىتازى خۆپاراستن و بەرگى لە خۆکردنى:-

(۱) دەرك كەردنى ئەو راستىيە مەزنە كە ئىبلىس دوژمنى سەرسەخت و بەخوین تىنوومانەو لە سۆنگەى ئەووە كە لەبەر كپنوش نەبردنى بۆ ئادەم و رىزو حورمەت نەگرتنى و شكاندى فەرمانەكانى خوا نەفرىنى لى كراووە لە ئاسمان دەرکراو، پق و قىن و بوغزو غەرەزىكى گەرەو بى رەزای لە دلدایە لە بەرامبەر ئىنسانداو ھەولتى رۆژوو شەوى نەپساوہى بۆ ئەوہى كە ھەرچى زياتر ئىنسانەكان لە بەندايەتى خوا لابتات و بە مەردى خۆيان بىيات و گىژدەى دۆزەخيان بكات، ئايەتى (۱۱ و ۱۲ اى الاعراف) و ئايەتى (۱۷ اى طه)، وە ئايەتى (۵ و ۶ اى فاطر).

(۲) دلىابوون لەو كە خواى بەخشەر و كاربەجى ھەرچى كە ژيان و گوزەرانى ئىنسان لەسەر زەوى پىويستى پىيەتى و بۆى ھەلاڭ موباح كەردو و پەكى لەسەر شتى ھەرام و پىس نەكەوتووە.

وە شەيتانى خاوەن فېل و پىلان ھەمىشە لە ھەولتى ئەو دايە كە ئىنسان بە ھۆى شوپىنكەوتنى ھەنگاوەكانىيەو و دووچارى چوونە نىو بازنى قەدەغەكراوہەكان بكات و تووشى سەرىچى و بى فەرمانى خواى پەرورەدگارى

بکات، ثابته تی (۱۹ ی الاعراف) و ثابته تی (۳۵ ی البقرة)، وه خواي دادگهرو بهخشد دهر باره ی شوین پی هه لنه گرتنی شهیتان فدرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ (البقرة ۱۶۸، ۱۶۹)، واته: نهی خه لکینه له ههرچی حه لال و پاک و چاکه له زهوی دا بیخون به لام به دواي هه نگاهه کانی شهیتان نه کهون چونکه نهو دوژمنیکی ناشکرای نیویه، بیگومان نهو ته نیا فدرماتتان به خراپه و شتی ناشیرین پی ده کات، وه به وه که شتی که به ناوی خواوه بلین که زانیاریتان دهر باره ی نیه.

(۳) ههروه که چون نه وانه ی ده پانه وی دزی له خه لکی بکه نو مالیان بیرون له تاریکی شهو و بی ناگایی خاوه مال دهر فدت وهر ده گرن، شهیتانی به دفره پرو ترسنو کیش بی ناگایی نینسان له یاد (ذکر) ی خواو تاریکی دل و دهر وونی به هوی کزبون یان خاموش بوونی چرای تیمان به هه لو دهر فدت ده زانی بؤ پاریز بؤ هیئتانو زه فدر پی بردنی، که واته کاریگه رترین چه کی به ره ه لستی شهیتانو به ره نگار بوونه وی فیل و پیلانه کانی که له خوختوه و دنده دانی خراپه کارانه دا کورت ده بنه وه بریتیه له هوشیاری و دل بیداری به هوی په دیوهندی پته وی به ندایه تی له گه ل خواو او زور یاد کردنی و لی غافل نه بوونی، هه ر بویه ش خواي زانو په نهان بین له کاتیکدا باسی چو نیه تی کارتیکردن و زه فدر پی بردنی شهیتان ده کات بؤ ناده م (علیه السلام) ده فدرموئی: ﴿قَبْلُ فَتَسْمِي وَكَمْ لَعْنَةُ عَزْمًا﴾ واته: ناده م — نه وه ی تیمان گوتیوو — له بیری چوو وه دل قایمی و پته و یان پیوه نه دی!

به لئ چاری وه سه وه سی شهیتان بریتیه له وریایی و هوشیاری به رده وام به هوی یادی خواوه، وه نیراده ی مه حکم و دل و دهر وونی قایم و پته و

ئەلەخشاۋ، ۋە يىڭومان بە ئەندازەى ھۆشيارى ۋە دَل بىددارى، ئىنسان تواناى بەرھەلستى ۋە بەرگى خۆکردنى لە بەرامبەر شەيتاندا زۆر دەبى، خۋاى پەنھان بىن لەوبارەيەۋە فەرموويدى: **إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ كَذَّبُوا وَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ** (الأعراف - ۲۰۱)، واتە: يىڭومان ئەوانەى پارىز - لە خوا - دەكەن ھەركات لە شەيطانەۋە خوتخوتەيەكيان پىگەيشت يادى خوا دەكەنەۋە يەكسەر بەرچاويان رۆشن دەبى (ۋە پىلان ۋە فېلى شەيطان) دەبىن پىغەمبەرى خواش ﷺ لەوبارەيەۋە فەرموويدى: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ وَاضِعَ خَطْمَهُ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ فَإِنْ ذَكَرَ اللَّهَ خُنِسَ، وَإِنْ نَسِيَ أَلْتَقَمَ قَلْبَهُ فَذَلِكَ الْوَسْوَاسُ الْخَنَّاسُ) (رواه الحافظ أبو علي الموصلي)، واتە: يىڭومان شەيطان لووتى خستۆتە سەر دلى ئادەمىزاد، جا ئەگەر يادى خۋاى كرد خۆى پەنھان دەكات ۋە ئەگەر -خۋاى- لە بىرچو قەپ بە دلى دا دەكات. ئەۋەيە خوتخوتەكەرى خۆ پەنھانكەر، ھەروەھا فەرموويدى: إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِّنْ أَبْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ (متفق عليه)، واتە: يىڭومان شەيتان بەنىو پەگو خوينى ئادەمىزاددا دەروات^(۱).

بەئى ئەگەر فېل ۋە پىلانەكانى شەيتان لە خوتخوتەۋە دندەندا بەرەۋە خراپە، كورت دەبنەۋە، شىۋازو چۆنيەتى بەرھەلستى كردن ۋە بەرەنگاربوونەۋەيشى لە پارىزكارى ۋە بىددارى ۋە ھەمىشە خوا لە يادبووندا كورت دەيىتەۋە ۋە مەحالە شەيتان زەفەر بە دلىك ببات كە بە چراى ئيمان ۋە خواپەرستى رۆشن ۋە بە يادى خوا ئاۋەدانە!

۴) شەيتانى دۆراۋ ۋە نەفرىن لىكراۋ: ۋەك لە خالى دوۋەمى بېرگەى (أ)دا باسما كورد - لە چوار لاۋە پەلامارى ئىنسان دەدات كە لە پىشەۋەۋە داۋەۋە ۋە راستو

(۱) پىروانە: (تفسير القاسمي المسمى: عاين التأويل، محمد جمال الدين القاسمي)، ج (۱۷)، ص (۳۰۷-۳۱۲) باسنىكى دەربارەى (ۋەسۋە) ۋە چۆنيەتى چارەسەرى كردۋە.

چەپن، كەواتە ئىنسان دوو لاي سەرئى و خوارئ بەدەستەو مەون و ئىنى
 نەگىراون، كەواتە نەگەر ئىبلىسى نەگىس و پىس سەنگەرەكانى ھىرش و
 پەلامارى خۆى لەو چوار لايەدا لىدەدات، ئىنسانىش بۆ بەرگى و دۆ ھىرش
 لاي سەرئى و خوارئى بەدەستەو ھەن ھەر بۆيەش دەبىنن پارانەو و كپنوش
 (الدعاء والسجدة) لە دىندارى و خواپەرستىدا پلەو پاىيەكى ھىندە گىرنگو
 تايبەتپان ھەيە كە لە چەندان دەقى قورئان و سوننەتدا باس كراون، چونكە
 لە راستىدا پارانەو داوا كردن لە خوا - جل و علا - بەرزى و مەزنى و
 بەخشندەيى خوا دەگەيەنى و كپنوش بۆ خوا بردن و سەرخستەن سەر خاكىش
 بۆ خوا بەندايەتى و ملكەچى و فەرمانبەرى ئىنسان دەگەيەنى، جا بىگومان
 باشتىن و كارىگەرترىن چەك بۆ بەرھەلستى شەيتان و بەرپەرچدانەوى فەل و
 پىلانەكانى ئەو ھەيە كە ئىنسان ھەمىشە ئاگاي لە پەرورەدگاريتى و
 بەستراويتى خواو بەندايەتى و گچكەيى و ملكەچى خۆى بىت، ئىستاش با
 چەند دەقتە بە نمونە بىننەو لەسەر گىرنگى و پلەو پاىيە پارانەو و كپنوش:
 يەك/ دەربارەى پارانەو: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ
 الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ (البقرة
 - ۱۸۶)، واتە: وە ھەر كاتىك بەندەكانم دەربارەى من - ئەى موحەممەد -
 پرسىارىان لى كەردى ئەو - با بزاتن كە من نزيك - وەلامى داواى داواكەر
 دەدەمەو ھەر كاتىك لىم بپاريتەو دەبا ئەوانىش بەدەنگمەو بىن و با
 ئىمانم پى بىنن بۆ ئەو ھى سەر راست بن و رى راست بگرن.
 دوو/ پىتەمبەرى خوايش ﷺ فەرمويەتى: (الدعاء هو العبادة) (رواه
 أصحاب السنن). كە لىرەدا مەبەست ئەو ھەيە بەشىكى گىرنگو مەزنى
 خواپەرستىي پارانەو ھەيە.

دەريارەي كېرەش بىردن:

يەك: ﴿كَلَّا لَا تَطْفُتُ وَاسْجُدْ وَاقْرُبْ﴾ (العلق - ۱۹)، واتە: نەخىر ئىدى موحەممەد بەقسەي ئىو كافىرە مەكە، وە كېرەش بىردە لىخا نىزىك بىبەو. بەئى كەسىك بىبەي بەرەھەستى شەيتان و تاغوتەكان بىكات و نەكەوتتە ژىر پىكىفیانەو» پىيوسىستە پەيۋەندى بەندايەتى خۇي لىگەل خا پتەو بىكات و لىي نىزىك بىكەوتتەو كە بىگومان چاكتىن ھۆكارى ئەوەش سوجدە بۇ خا بىردن و سەرخستە سەرخا كە بۇي.

دو: پىغەمبەرى پىشەوامان لىبىارەو فەرموۋىتە: ((أقرب ما يكون العبد من ربه وهو ساجد فأكثرو الدعاء)) (رواه مسلم وأبو داود والنسائي)، واتە: بەندە لى كاتى سوجدە بىردن لى ھەموو خالان لى پەروەردگارى نىزىكتە. جا ئىو - لى كاتى سوجدە بىردن - زۆر بىپاينەو.

بەئى مەسۇلمانى سەنگىن و شىرىن!

بەھۇي خاۋاپەرستى و بەندايەتتەو» بە شەيتان دەۋىرىن و شەيتان خۇي دانى پىدا ھىنا» كە دەسلەتتى بەندە ھەلبۇاردەكانى خاى نى، دەجا بىگومان ئەوەندى پارانەو سوجدە بىردن و بەندايەتى و پەرسىن و مەكەچى و فەرمابەرى ئىنسانىيان تىدا دەردەكەوئ و لى ھىچ شىكى دىكەدا ئىو بەندايەتى و مەكەچى ناپىنى.

۵) شەيتانى بەد ئامانجى لىپى خاۋاردنى ئادەم و ھەو (سەلامى خاۋيان لى بى) لى دەرختە قەدەغەكراۋەكى نىو بەھەشت وەك خاى پەنھان بىن فەرموۋىتە ﴿لَيْدِي لَهْمَا مَا وَوَرِي عَنْهُمَا مِنْ سَوْءَاتِهِمَا...﴾ ئەو بىو

كە لە ئەنجامى قەدەغە شكاندننى خۆى پەرورەدگار ياندا بەرگ و پۆشاكى پېتو
 حورمەت يان لىدابرېنى و عەيب و عەرەت يان دەرىكەوئى و ئاشكرا بى، جا مادام
 ئىبلىس و دارو دەستەكەى داكۆكى لەسەر پروت كردنەوەى ئىنسان و
 لىدابرېنى بەرگ و پۆشاكى بۆ ئەوەى شەرم و شكۆى لا نەمىنى و عەرەتى
 دەرىكەوئى، ئەو لە لايەك و لە لايەكى دىكەشەوە شەيتان تەنيا كاتىك زەفەر
 بە ئىنسان دەبات كە بەرگ و پۆشاكى لىدابرېنى و حەيا و حورمەتى بشكىنى و
 قەدەغە و سنورەكانى خۆى پى پىشىل بىكات و ببەزىنى، كە پىشتەر لە
 دەروونەوە دەرفەتى لىهينابى و بەرگ و پۆشاكى پارىزكارى (لباس التقوى)ى
 لىي دراندېن! كەوابى بۆ راوستان و تەچەمان لە بەرامبەر شەيتاندا بەلكو
 بەزاندى و رەتاندنى دەبى ئىنسانىش داكۆكى لەسەر خۆداپۆشېن و خۆپۆشتەو
 پەرداخ كردن بىكات، جەستەى بەرگ و پۆشاكى روالەتى شەرعىانە و پرووحى بە
 پۆشاك و زى و قەلغانى پارىزكارى. وەك خۆى زانا و دەسەلاتدار دەربارەى
 ھەردووك جۆرەكانى پۆشاك ھەرمووبەتى: ﴿يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ
 لِبَاسًا يُؤَارِي مَوَازِيكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ
 لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ﴾ (الأعراف - ٣٦)، واتە: ئەى وەچەى ئادەم ئەو پۆشاکمان بۆ
 پەخساندوون كە عەرەتەكانتان دادەپۆشې، ھەر وەھا چەند شتێك بۆ جوانى و
 پازاندنەوە پۆشاكى پارىزكارى ئەو چاك ترە بۆ پاراستن و داپۆشېنى
 عەيب و عارتان ئەو بەرگ و پۆشاك دابىن كردنەيش لە نىشانەكانى خوايە بۆ
 ئەوەى پەند و ەربگرن.

ئەجا ئەگەر لەم رۆژگارەدا سەرنجىكى وورد لەو كارخانەو دامودەزگایانە
 بەدەين كە لە پشت مۆدىلاتى جۆراو جۆرى جلو بەرگەوەن بە تايبەتى بەرگ و
 پۆشاك و كەلوپەلى ئافرەتەنە كە ھەموو ھەول و كۆششيان ئەوەيە ھەرچى
 زیاتر مەيىنایەتى ئافرەت و جوانى جەستەيى دەربخەن بۆ ورووژاندنى

غهریزه‌ی جنسی پیاوان، بۆمان دهرده‌که‌وئ که ه‌یاو حورمه‌ت و پارێزکاری د‌ه‌روونی (لباس التقوی) وه شه‌رم و شکۆ به‌رگو پۆشاک‌ی پ‌واله‌تی، چه‌ند پ‌ه‌رژینه‌کی باش و زرئ و قه‌لغانی‌کی مه‌حه‌که‌من له به‌رامبه‌ر ه‌ه‌وڵ و ته‌قه‌لاو کردو کۆشی شه‌یتان و پ‌ی‌پ‌و تا‌مه‌که‌یدا!.

(٦) له خاڵی چواره‌می برگی (أ) دا گوتمان: شه‌یتان به‌ جولاندنی دوو ه‌ه‌ست و غه‌ریزه‌ی ه‌هرمانه‌وه (الخلود) و موڵکی له‌بن نه‌هاتوو (الملک الباقي) دنه‌ی ئاده‌م و ه‌ه‌وای هاوسه‌ریدا، جا لی‌ره ئی‌مه‌ش ه‌هر وه‌چه‌ی ئه‌و باب و دایکه‌ین و پ‌رومان له‌وان وه‌رنه‌گ‌ی‌پ‌اوه‌ ه‌ه‌ست و نه‌ست غه‌ریزانه‌ی له‌واندا ه‌ه‌بوون له ئی‌مه‌شدا ه‌ه‌ن، ب‌ی‌ که‌م و زیاد که‌واته ئه‌گه‌ر ئی‌مه‌یش وریا نه‌بین و له به‌رامبه‌ر ئه‌و ه‌ه‌ست و غه‌ریزه‌یه‌ماندا ب‌ی‌دار نه‌بین ئه‌وه ب‌ی‌گومان شه‌یتانی توو‌پ‌د‌راو و د‌ۆ‌راو له‌و دوو که‌لێن و د‌ه‌روازه‌یه‌وه لی‌مان د‌یت‌ه ژوور به‌ ژیا‌نی زو و ت‌ی‌پ‌ه‌ری دنیا و رابواردنی که‌م و کورتی فریومان د‌ه‌دات و ب‌ی‌ ئاگامان د‌ه‌کات. ه‌هر ب‌ۆیه‌ش خ‌وای خ‌اوه‌ن لوتف و به‌زه‌یی له چه‌ندان ئایه‌تدا له‌وباره‌وه ئاگاداری کردوینه‌وه. وه‌ک ف‌ه‌رموویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّكُمُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ﴾ (فاطر - ٥)، واته: نه‌ی خه‌لکینه: ب‌ی‌گومان به‌ل‌ی‌نی خ‌وا پ‌استه - و پ‌ۆژی سزاو پ‌اداشت د‌ی - جا وریابن ژیا‌نی دنیا فریوتان نه‌دات و شه‌یتانی فریوده‌ر نه‌تاغ‌ه‌له‌ت‌ی‌نی!

ئ‌نجا گومانیشی ت‌ی‌دا نه‌یه که چاک‌ترین د‌ه‌رمان و چاره‌سه‌ری ه‌ه‌ست و غه‌ریزه‌ی ه‌هرمانه‌وه (الخلود) یاد‌ی مه‌رگو گ‌ۆ‌پ‌و ژینی به‌رزخ و قیامه‌ت کردنه‌و، به‌ ئوم‌ی‌د بوون و د‌ل خ‌ۆش کردنه‌و د‌ل پ‌ه‌ی‌وه‌ست کردنه به‌ ژیا‌نی د‌وا‌پ‌ۆ‌ژه‌وه که له راستیدا ه‌هر ئه‌وئ ژیا‌نی پ‌استه‌قینه‌یه‌و ه‌هر به‌ه‌شتیش ج‌ی‌گ‌ای ت‌ی‌دا ت‌ی‌ربوونی ه‌ه‌ست و نه‌ست و غه‌ریزه‌ی ه‌هرمانه‌وه‌یه، وه‌ک خ‌وای کاربه‌ج‌ی ف‌ه‌رموویه‌تی: ﴿وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ

الْآخِرَةَ لِهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ (العنكبوت - ۶۴) واتە: ۋە ئەم ژیانە دنیاییە - لە لایەنە ماددیە کەمە ۋە - تەنیا خۆ خاڤلاندن و یاری و گائەتیە، ۋە بێگومان ژیانی دواڕۆژ ژیان و گۆزەرائی راستەقینە ۋە گەر زانیایان. ۋە باشتەین چارەسەری دەردی تەماع و گوریس لەبن باری دنیا پاخست و زیاد لە ئەندازە پێویست گرنگی و بایەخ دان بە مۆلک و سامان و شت هەبوون بریتییە لە دنیا بە کەمگرتن (الزهد فی الدنيا) ^(۱) دیارە هەمراکتیکیش ئینسان لەبەر تیشکی نایەتەکانی قورئان و فەرماشتەکانی پێغەمبەری خودا ﷺ تەماشای ژیان و گۆزەرائی ژیانی دنیای کردو لەگەڵ ژیانی بەهەشت دا بەراوردی کرد، ئەگەر لەگەڵ خۆی راست بکات و فیل لە خۆی نەکات و بەراستیش بپوای بە نایەتەکانی خوا و فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ هەب، ئەو بێ سۆ و دوو هەر کام لە دنیا و دواڕۆژ وەك خۆیان تەماشای دەکات و سەرەنجام دنیا بەکم دەگرێ و دواڕۆژی بەسەردا هەڵدەبۆژێ.

بەئێ خۆینەری خۆشەویست!

یادی مردن و ژیانی بەرزەخ و قیامت و دڵ خۆشکردن بە ژیانی نەپراوەی بەهەشت و، دنیا بەکم گرتن و دواڕۆژ هەلبژاردن، کە پێچەوانە (طول الأمل) و (حرص و طمع) ن چاکترین دەزمان و چارەسەرن بۆ ئەو دوو هەست و

(۱) (الزهد) کە من بە (دنیا بە کم گرتن) مەعنام کردو کە پێم وایە مانای واقعی و پڕ بە پێستییەتی ئەک (دنیا نەویستی) کە لە پووی شەرعی و زمانەوانیشە ۋە هەڵبە، هەندێک لە زانیان ناویان پێناسە کردو کە من بە چاکترین پێناسە دەزانم: (ليس الزهد أن لا تملك شيئاً، بل هو أن لا يملك شيء) واتە: زوهد ئەو نە کە هیچ شتێکت نەبێ، بەڵکو ئەو نە کە هیچ شتێک تۆی نەبێ، واتە تۆ نەبێ بە مۆلکی هیچ شتێک و کۆیلە، ئەک هیچ شتێک نەبێتە مۆلکی تۆ! کەوا بێ زوهد لەگەڵ دەولەمەندی و مۆلکداریتی دا دژ نیه!!.

غریزه‌دهی که شهیتانی زۆرزان و فیل‌باز ده‌یانکاته پاساوی هه‌لخه‌له‌تانندن و فریودانی ئینسان.

۷) داوی ئه‌وه‌ی شهیتان توانی ئاده‌م و حه‌ووا (علیهما السلام) به درۆ ده‌له‌سه‌و فروفیل فریو بدات و گرفتاری سه‌رپیچی خویان بکات، ئاده‌م و حه‌ووا به پی‌چه‌وانه‌ی عاده‌تی ئیبلیس‌ه‌وه له جیاتی ئه‌وه‌ی دان به هه‌له‌و سه‌رپیچی‌ه‌کاندا به‌پین و پاساوی بۆ به‌پیننه‌وه‌و په‌شیمان نه‌بنه‌وه‌و داوی لی‌بورتن نه‌که‌ن و خه‌تای خوا - سب‌حانه و ته‌عالی - بگرن و بی‌هیوا بن، که نه‌مانه هه‌ر شه‌شیان خه‌سه‌له‌تی شه‌یتان بوون له‌کاتی تاوان و لادانه‌که‌یدا، به‌ئێ له جیاتی ئه‌وه:

یه‌ک: دانیا‌ن به‌هه‌له‌یاندا هی‌نا ﴿قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا﴾ (الأعراف - ۲۳).

دوو: پاسا (میر)یان بۆ نه‌هی‌ناوه، وه‌ک شه‌یتان که‌ گوتی: ﴿قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾ (الأعراف - ۱۲)، یان: ﴿أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا﴾ (الإسراء ۶۱)، واته: ئایا کړنووش بۆ که‌سێک به‌رم که‌ له‌ قورئ دروستت کردوه!!

سێ: له هه‌له‌که‌یان په‌شیمان بوونه‌وه: ﴿وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (الأعراف - ۲۳). دیاره هه‌موو که‌سی‌کیش له زیان باری و زه‌ره‌رکردن په‌شیمان.

چوار: داوی لی‌بورتن به‌زه‌بیان له خوا کرد: ﴿وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا﴾ یان ﴿فَلَقَى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِلَهُهُ هُوَ الثَّوَابُ الرَّحِيمُ﴾ (البقرة - ۳۷)، واته: ئاده‌م تنجا چهند وشه‌یه‌کی که‌ پێیان له خوا پارایه‌وه بۆ داوی لی‌بورتن کردن وه - خواش - لێی خۆش بوو بێ‌گومان هه‌ر ئه‌و تاوان پۆش و به‌ به‌زه‌بییه.

پیتنج: خهتاو ههله که بیان پالدايه لای خویان (ظلمنا أنفسنا) نهک وهک شهیتانی پیسو بیتهدهب که ویستی تاوان و خراپه کهی بهو. پینه بکات که خوا پیی کردوه - سبحانه وتعالی عما يقول الظالمون علوا کبیرا - که گوتی: ﴿فَمَا أَهْوَيْتَنِي﴾ (الأعراف - ۱۶) واته: له بهر نهوی ریث لی ههله کردم!! که بیگومان نه مه بیتهدهبیه کی گه ورهیه له گه ل خوادا، چونکه به لی هه موو شتیک به ویستی موتله قی خودایه، به لام ینسان و جندیش ئیرادهیه کی جوزنیان ههیه که بایی نهوه دهکات چاکه یان خراپه ی پی ته نجام بدهن و سه رنجامیش پاداشت یان سزای له سه ر وهریگر نهوه. ئنجا شایه نی باسه که هه ندیک له وانده ی له مه سه له ی قه زاو قه ده ردا به لای (جبر) دا ده شکینه وه گوتوو یانه: ئم قسه یی شهیتان راسته و خوا شهیتانی له ری لاداو ه!! به لام کردنی ئم قسه یه ئاوا به موتله قی هه لیه چونکه شهیتان نه و قسه یه ده کاته بیانوی هه له و لادان و سه ری پیچییه که ی و بی گومان بیانو و گرتیش به ئیراده ی موتله قی خوا و قه زاو قه ده ری خوا له بواری گوناح و سه ری پیچییه که ی و لادان دا هه لیه و عاده تی شهیتان و هاویه شدانه ران (مشرکین) یشو خوا له سه ر نه و. جوره بیروپا و هه لو ته شته ش به توندی به ریهرچی موشریکه کانی داوه ته وه، دیاره ته گهر قسه که بیان راست بوایه له جیاتی به ریهرچدانه وه و به دروخستنه و. پشتگیری ده کردن وهک خوا ی داد گهر ده فهرموی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ لَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنَ الْقَبْلِهِمْ فَلَمْ يَكُنْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ (النحل - ۳۵)، واته: ئه وانده ی هاویه شیان - بۆ خوا - داناو گوتیان: نه گهر خوا ویستبای جگه له و هیچ شتیکمان نه ده په رست نه ئیمه و نه باب و باپی رانمان، وه به بی ئیزنی نه و هیچ شتیکمان حه رام نه ده کرد: - خوا ده فهرموی - ئه وانده ی بهر له وانیش

هەر وایان کرد، ئایا پێغه مبه‌ران (علیهم الصلوة والسلام) بێجگه له
راگه‌یانندی ناشکرا چی دیکه‌یان له‌سه‌ره!!

وه له سووره‌تی (الانعام) یشدا هەر له‌وباره‌یه‌وه فهرموویه‌تی: ﴿سَيَقُولُ
الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ
كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ
فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ
الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (الانعام ١٤٨-١٤٩)، واته:

ئه‌وانه‌ی هاویه‌شیا بۆ خوا داناوه ده‌لێن: ئه‌گه‌ر خوا وێستبای نه‌ ئێمه‌ و نه
باب‌وباپیرانمان هاویه‌شمان بۆ خوا- دانه‌ده‌نا، وه هێچ شتی‌کمان حه‌رام
نده‌کرد! هه‌رتاوا ئه‌وانه‌ی که له‌پێش ئه‌وان بوون ئایینی خوايان به‌درو زانی
هه‌تا - ئازاری- تۆله‌ی ئێمه‌یان چی‌ژت: بێئ: ئایا - له‌وباره‌وه- هێچ
زانایرتان هه‌یه بۆمان ده‌ربخه‌ن! بێگومان ئێوه به‌س شوێن گومان ده‌که‌ون
وه ئێوه‌به‌س درۆ ده‌که‌ن. بێئ خوا به‌لگه‌ی ته‌واوی -له‌سه‌رتان- هه‌یه که
ئه‌گه‌ر وێستبای هه‌مووتانی ده‌خسته سه‌ر رێی راست.

وه‌ک ده‌بێنن خوای کاربه‌جێ و دادگه‌ر ئه‌و جوژه قسانه‌ی شه‌یتان و
شوێنکه‌وتوه‌کانی له‌ هاویه‌شدانه‌رو بێ‌دینه‌کان (به‌درو زانین) و (شایسته‌ی
تۆله‌) و (قه‌سه‌ی بێ‌به‌لگه‌و ناعیلمی) و (شوێنکه‌وتنی گومان) و (درو کردن) له
قه‌ده‌م ده‌دات.

شه‌ش: وه له کۆتاییدا ئاده‌م هه‌وای باب و دایکمان (سه‌لات و سه‌لامی
خوایان لێ بێت) به‌ شه‌رمه‌زاری و گریه‌ و زاری به‌لام به‌ دلی پێ هی‌وا و
ئومیده‌وه به‌ په‌حمه‌ت و لێبوردن و به‌خشش و که‌په‌می خوای به‌خشه‌رو دادگه‌ر
ده‌ستیان کردوه به‌ پارانه‌وه‌ و تکه‌و ره‌جا که لێیان ببوێ و لێیان خۆش بێ و
به‌زه‌یی پێیاندا بێته‌وه: ﴿قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَكَرِّهْتَنَا

لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾، جا دیاره هدرکاتیکیش بهنده ژیان بۆوه گهراپهوه لای خوا نهوه هدرچهنده خهتاو گوناحی گهوهی کردبئی لهچاو پهحمهت و لیبورونی بیسنووری خوا هیچ نیهو به ناوی پهحمهت و بهخششی خۆی چلک و چهپهری نهو گوناح و خراپهیهی لی دهشوات و لای دهبات وهك، فرمویهتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْقَوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة - ۲۲۲)، واته: به راستی خوا تۆبهکهرانی خۆش دهوی، وه خۆپاکهروهان خۆش دهوی، وهك دهبینن (المتطهرین)ی له دوا (التوابین)هوه باس کردوه تاكو بزاین که به هۆی تۆبه و پهشیمانی و گهراپهوه لای خواوه له چلک و ژهنگی گوناح و تاوان پاک دهبینهوه و خاوین دهبینهوه.

وه له کۆتایی ئهم باسهدا دهئیم:

نهگهر دهتهوی پێگا و چۆنیهتی و شیوازی بهرههستی کردنی شهیتان و بهرهنگاربوونهوهی فیل و پیلانهکانی لهیهك وشهدا بزانی نهوه بریتیه له شوینکهوتنی هیدایهتی خوا و پهپهوی کردن و پیادهکردنی حوکم و بهرنامهکی له ژیان و گوزهران دا، وهك خوی دادگهرو میهرهبان فرمویهتی: ﴿فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى﴾ (طه - ۱۲۳)، واته: جا هدر کهسێک شوین پۆ پرونی من بکهوی نهوه نه سهرگهردان دهبی و نه ژینتال، دیاره پۆ پرونی خواش نهو نایین و بهرنامهیهتی که به پیغهمبهرانیدا (عليهم الصلاة والسلام) ناردویهتی که دیاره بۆ ئیمهتی ئوممهتی موحهمد ﷺ بریتیه له قورئان و سوننهت. شایانی باسه له سوپهتی (البقرة)شدا له کۆتایی بهسهرهاتی ئادهم (سهلامی خوی لی بی) و شدیتان (لهعهنتی خوی لی بی)دا ههمان مهبهست به تهعبیریکی جیاواز هاتوه: ﴿... فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (البقرة - ۳۸)،

واتە: جا هەر کەسێک شوێن پێ پوونی من بەکەوێ ئەوێ نە ترسیان لەسەر دەبێ —
 لەداهاتوودا- و نەخەم و پەژارەیان دەبێ- دەربارەى رابوردوو.
 ئیدی خوا بە لوتف و کەرەمى خۆى لەوانمان بگێڕێ کە بە هۆى بەندایەتى بۆ
 خوا کردن و خواپەرستیهکى راستەقینه شایستەى ئەوەیان دەبێ کە هیندە لە خوا
 نزیک و بۆ خوا صولحاو بن کە شەیتان نەک هەر پێیان نەویڕێ بەلکو زات نەکات
 هەر توخنیشیان بکەوێ.

شوینه‌وارو به‌رهمه گرنگه‌کانی خوابه‌رستی

پاش نه‌وه‌ی له باسی یه کهم و دووه‌مدا زانیمان خوابه‌رستی (عبادة) یانی چی و گرنگیی و پله‌و پایهی له ئیسلامدا چۆنه و چه‌نده، خواش پشتیوان بی له‌م باسه‌شدا له چه‌ند خاڵیکدا به‌رهمه و شوینه‌واره گرنگه‌کانی له ژیا‌نی تا‌کو کۆمه‌لدا ده‌خه‌ینه ڕوو:

■ خالى يەكەم: خواپەرستى خۇراك و بۇيى دىل و گيانە

يىگومان ئەگەر ئىنسان لەم جەستە بەرھەست و پۈلەتتە پىكھاتبايە، ئەو بۇ تىزكردن و بەرپۈەچۈنى خواردن و خواردنەو بەس بوو، بەلام يەكەك لە شتە ئاشكرا و بەلگەنەويستەكانى ئىسلام - ھەرۈەھا ئايىنە ئاسمانىيەكانى دىكەو زۆربەى ھەرەزۋى خەلگى سەرزەۋى بە ھەموو پىچكەو بىردۆزەكانىانەو - ئەو يە كە ئىنسان لە جەستەيەكى ماددى و روحيكى مەعنەۋى و نابەرھەست (غېر محسوس) پىكھاتوۋە، جا ھەرچى جەستە (بدن) يە ئەو ھەر لە توخوم و پەگەزەكانى (خاك) پىكھاتوۋە، كە زانايان و پسپۇرانى تويكارى (تشرىح) و كار ئەندامزانى (فسيۇلۇژيا) زۆر وردەكارانە توانىويانە سەر لەبەرى جەستە لە تاقىگا (مختبر) كانىاندا شى بكنەوۋە ھەموو پىكھىنەرەكانى بەبى ھەلاۋاردن بگىپنەو بۇ توخوم و پەگەزەكانى خاكى زەۋى، كەۋاتە شتېكى ئاسايى و سروشتىيە كە ئەو خۇراك و بۇيى كە جەستەش پىيى دەۋى و پىيى بەرپۈە دەچى! ھەر بگەرپتەو بۇ زەۋى و لەۋپۈە پەيدا بىت، وەك خۋاى زانا و شارەزا فەرموۋىەتى: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ كَارَةً أُخْرَى﴾ (طە - ۵۵)، كە يىگومان لېرە مەبەست جەستەى ئىنسانە كە لە خاك دروست بوۋە دۋاى مردنیش دەيىتەو بە خاك و پۇژى قىامەتیش ھەر لەو خاك و زەۋىيەو دروست دەكرىتەوۋە سەر ھەلدەداۋەتەو بەجۆرىك كە ھەر خۋاى پەرۋەردگار پىيى زاناىە. بەلام گيان (روح) كە ھىچ پەيۋەندىەكى بە خاك و زەۋىيەو نىو دياردەيەكى ناماددى (ظاهرة غېر مادىة) يەو پەيۋەندىەكى تايىبەتى تر لە ماددەى بە خواۋە ھەيە^(۱) و يىجگە لە

(۱) ديارە دروستكراۋەكان (خلوقات) لەۋەدا كە دروستكراۋى خوان و بەس خودا دروستكەرو ۋەدەيپنەرپانە يەكسان و ۋەك يەكن، بەلام لە رۋى خەۋەرۋ ماھىيەت و چۈنەيتى دروست بوۋنەو، پۈۈج جپايە.

خواش هیچ کس پدی به ماهیهت و چۆنیهتی (الماهیة والکیفیه) نهبردهو نابات و هیچ کس سهردهری تهوای لی ناکات وه خوی زاناو پنهان بین فهرموویهتی: ﴿وَسْأَلُوكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (الإسراء - ۸۵)، واته: وه دهربارهی گیان -ئی موحه ممد - پرسپارت لی ده کدن، بلئ: گیان له کاری - تاییهتی - پهرودرگارمه، وه که میکیش نه بی زانیاریتان پی نه دراوه - به گشتی و دهربارهی گیانیش به تاییهتی.

جا دیاره بهو زانیارییه که ممش ماهیهتی گیان دهرک ناکرئ و پدی پی نابردرئ، وه له وباروه که هدم تادهم و هدم وهچه کهیشی جهسته کهیان له خاک و شای زهوی دروست بووه گیانه کهشیان دروستکراویکی تاییهتی و نابه رههستی خواییه، خوی به دیهینهرو پهرودرگار (تبارک و تعالی) فهرموویهتی: ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ۖ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَكَفَّخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ﴾ (ص: ۷۱-۷۲) واته: یادی نمو کاته بکهوه - که پهرودرگارت به فریشته کانی فهرموو: من نینسانیک له قورئ دروست ده کم، جا کاتیک جهسته کهیم ریکخست، وه له گیانی خوم فووم به بهردا کرد کړنووشی - سلاوو پیژی - بو بدن.

ئهوه دهربارهی تادهم (سهلامی خوی لی بی)، دهربارهی وهچه کهشی فهرموویهتی: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ۖ ثُمَّ جَعَلَ لَسُلَّةً مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ۖ ثُمَّ سَوَّاهُ وَكَفَّخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ (السجدة ۷-۹)، واته: -خوا - نمو زاتهیه که هه موو شتیکی زور به چاکی - و ورده کاری یانه - دروست کردوه، وه دروستکردنی نینسان - ی یه کم - ی له قوروه دهست پی کرد، پاشان وهچه کهیشی له پوخته ناویکی قیزهون - که توو (منی) ی پیاوو ژنه - دروستکرد. ننجاً له نیو مندالانداندا - جهسته کهی ریکخست - و نه دنامه کانی بو خولقاندن - وه له

گیانی خۆی فووی به بهردا کرد. وه - نهی وه چهی ئادهم! خۆی میهره بان - بیستن و بینایی یه کان و دلّه کانی بۆ ره خساندون به لّام که متر سوپاسگوزاری ده کهن.

کهواته، هم ئادهم و هم رۆله کانی هه کامیکیان له جهستهیه کی خاکی رێک و پێکخراو و گیانیکی مهعنهوی به فووی خوا به بهردا کراو دروست بوون، بهبێ جیاوازی له نیوان باب و رۆله کانی دا، جگه لهو که جهستهی ئادهم راسته وخۆ له خاکی و ناوی تێک هه لشی دراو (قورپی) نیشک و رهبه لّاتوو دروست بووه، به لّام جهستهی رۆله کانی به شیوهیه کی دیکه که پهروه ده بوونیکی پله پله یی به له نیو مندالانی دایکیاندا، به لّی جا وهک پێشتر گوتان شتیکی ناسایی و سروشتیه که خۆراک و بۆیوی جهستهی مرۆف له خاکی و ناوی زهویدا پهیدا بۆ و پرهبهستی، چونکه هه له نهسلدا له خاکی هاتوو و سهری هه لّداوه و تاروپۆ (پایه لّ و تپوه دان) به گهردو گهردیله کانی وه چنارون، به لّام (گیان) که هیچ په یه وهندییه کی به زهویه وه نیمو له چهندان دهقی ناشکرای قورئاندا به دروستکراویکی دانسقه و تایبهتی خوا و نهییه کی نه زانرا و پێناسه کراوه، دیاره خۆراک و بۆیویه کهیشی ده بۆ هه له توخم و ره گهزی خۆی بۆ و له خواوه دیاری کرابی!

به لّی جهسته خۆی له خاکی و ناوی زهوی پهیدا بووه و خۆراک و بۆیویه کهشی هه له ره گهزی خۆیهتی و له سه رچاوهی پهیدا بوونی خۆیه وهیه تی، گیان (روح) یش که دروستکراویکی تایبهتی خاکی و یه کسه له خواوه بهرجهستهی مرۆفدا کراوه (ونفخ فیه من روحه) دیاره ده بۆ بۆیویه کهیشی وهک خۆی بۆ و لهو سه رچاوهیه وه بیّت که خۆی لّیه وه هاتوه! جا بێگومان نهو بۆیوی و خۆراکی گیانی بیهتی به نه دایه تی کردن و په رستنی خۆی خاوه و په روه رد گاری و هه موو ئینسانیکیش به مه رجێک خاوه نی فیه ته و سروشتیکی ساغو سه لامه ت بۆ و به هۆی تاوان و لادانه وه میزاجی دّو و دهروونی تێک نه چووبی، له ناخ و قولایی دّوه هه ست به تینویتی و عه ودالّی ده کات بۆ لای خوا و یاد کردنی په رستنی و، به بۆ په رستق و

یادکردنی دلّو دهروونی دانامرکی و ههست به ئارامی و ئوخژن و ئاسوودهیی ناکات، وهک خوی بهخشهرو په رستراوی راسته قینه فهرموویه تی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (الرعد - ۲۸)، واته: ئهوانه ی بپوایان هیتاوه دلّیان به ناوی خوا ئارم ده گری، بزنان که ته نیا به یادی خوا دلّان ئارام ده گرن.

(راغب الأصفهانی) دهریاره ی وشه ی (الطمأنينة) دا گوتویه تی: (الطمأنينة والأطمئنان: السكون بعد الانزعاج، ﴿وَلَتَطْمَئِنُّ بِهِ قُلُوبُكُمْ﴾ (الأنفال - ۱۰) ﴿وَلَكِنْ لَّيَطْمَئِنُّ قَلْبِي﴾ (البقرة - ۲۶۰) ﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنِّتُ﴾ (الفجر - ۱۳)، وهی أن لا تصیر أماره بالسوء، وقال تعالى: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (الرعد - ۲۸) تنبیها أن بمعرفته تعالى والإكثار من عبادته يكتسب أطمئنان النفس^(۱).

واته: (الطمأنينة) و (الأطمئنان) یانی: ئارامی و ئوخژن پاش هه لپه و ناره حه تی، وهک خوی بهرزو مهزن فهرموویه تی: (وه بۆ ئه وهی دلّتان ئارام بگری) - وه - (به لکو بۆ ئه وهی دلّم ئارام بگری و دلّیا بم) - وه - (ئه ی نه فسی ئارام گرتوو) نه میش - واته ئارام گرتنی نه فس - ئه وه یه که نه فس نه بیته فهرمانکه ر به خراپه کاری، وه خوی بهرز فهرموویه تی: (بزنان که بهس به یادی خوا دلّان ئارام ده گرن) - ئه مهش - ئاگادار کردنه وه یه بۆ ئه وه که به ناسینی خوی بهرزو په رستنی ئارام گرتنی نه فس و ده ده ست دی.

به لّی، دلّو دهروونی ئینسان بیجگه له یادی خوا به هیچ شتیکی دیکه تیناویه تی ناشکی و ئارام و ئاسووده نابێ، وه ئینسان جگه له خوا په رستی و به ندایه تی کردن بۆ خوا، هیچ شتیکی دیکه ته سه لای نادات و ئوخژنی بۆ ناهینتی،

(۱) (معجم مفردات ألفاظ القرآن)، ص (۳۱۷).

هوږی نهمه ش نهو په که نینسان وادروست کراوه له ناڅی فیتړه و که سایه تیه وه
خواو خاوه نی خوی دهناسی و پیی ناشنایه، جا له کاتیځدا هه ست بکات به هوږی
به ندایه تی و فرمانبره ری و پهرستنیه و. خوا له گه لی دوسته و لیی رازی یه و
په یوه ندیه کی راست و دروستی له گه ل شو تاقه په روه ردگار و په رستراوه ی خویدا
هده، نه و. له بیزاری و راپایی و هه لپه هه لپ قوتاری ده بی و، ده بیته خاوه نی
دلکی نارام و ده روونیکی ناسو و ده که سایه تیه کی سه قامگیر و دامه زرا و
نه له خشاو، وه ک خوی پنهان بین فرمو یه تی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿۱﴾
ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿۲﴾ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿۳﴾ وَادْخُلِي جَنَّاتِي ﴿۴﴾
(الفجر ۲۷-۳۰)، واته: ته ی نه فسی نارامگرتو: بگه پتوه لای په روه ردگارت توش
له و رازی و نه ویش له تو رازی یه، وه بچو نیو بنده -چاکه کار و وه فاداره- کانه، وه
بچو نیو به هه شته که مه وه. هه روه ها فرمو یه تی: ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۲﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴿۳﴾﴾ (يونس ۶۲-۶۴)، واته: ناگدار بن، بیگومان
دوسته کانی خوا نه ترسیان له سه ره -بو داهاتو- وه نه خه مبار ده بن -بو
را بردو- -دوستانی خواش- نه وانه که نیمانیان هیناوه و پاریزکاریشیان ده کرد.
نه و -بنده په سمن و وه فادار- انه له ژیا نی دنیا و له دواړو دا موژده یان پی ده درئ-
به وه که له سه ر پی راست و دروستن و خوا لیان رازی یه-.

پیغه مبه ری خواش ﷺ ده ربه ری نویژ که به رزترین و مه زترین جوړو شیوه کانی
به ندایه تی و خوا پرستی یه و نه و په پی ملکه چی و زه لیلی بو خوا تیدایه فرمو یه تی:
(... وجعلت قرة عيني في الصلاة) (رواه أحمد والنسائي والحاكم والبيهقي)،
واته: ... وه رو شنایی چا و و فی نکی هه ناوم له نویژ دایه!

هه روه ها کاتیځ که وه ختی بانگو نویژ ده هات فرمانی به (بلال) ی هه به شی
(خوا لی رازی بی) ده کرد و ده یه فرمو: (أرحنا بها يا بلال) (رواه أبو داود)،

واتە: ئەمە بیلال - بانگە کەت بۆ - بەهۆی نوێژەوه ئاسوودەمان بکەو
 بمانەسیێنەوه! ئنجا ئاشکرایە کە لە نیوان (بە نوێژ ئاسوودە بوون و حەسانەوه) کە
 عەدەتی پێغەمبەری خواو مسوڵمانە شوێنکەوتووێ کانیەتی، (لە نوێژ قوتار بوون و
 حەسانەوه) ش کە عەدەتی مسوڵمانانی کەرچ و کالە، جیاوازی هێندە ئاسمان و
 پێسمان هەیدە! ئیستاش با سەرئەجی قسەو بێروپای هەندێک لە زانیانی هۆشیارو
 دڵ بێدارمان بەدین داخوا لەوبارەوه چی دەڵێن:

(ابن تیمیة) - خوا لێی خوش بێ - لەوبارەوه فەرموویەتی: ((دَلَّ (القلب) له دوو
 لاوه پێویستی بە خۆی، لە لایەنی بەندایەتی و پەرستەنەوه، وە لە لایەنی یارمەتی
 لێ وەرگرتن و پشت پێ بەستەنەوه، چونکە (دَلَّ) بەس بە پەرستەن و خۆشویستەن و
 ڕوکردنە پەروردگاری چاک و سەرفرازو بەختەوەر دەبێ و هەست بە تام و چێژ و
 خوشی دەکات و ئۆخۆنی بۆ دێ و دادەمرکێ، وە بە پێچەوانەوه! ئەگەر هەرچی شتی
 هەیدە و دەستی بێت، بەبێ خوا ناگاتە پلە ئارامی و ئۆخۆن بوون، چونکە ئاتاج
 بوونی ئینسان بە خوا، شتیکی بنەرەتی و سروشتییە لە سۆنگە ئێوەوه کە تەنیا
 خوا پەرستراو خۆشەویست و مەبەستیەتی... ئنجا ئەوەش بۆ ئینسان مەیسەر نابێ
 مەگەر خوا یارمەتی بدات، جا بۆیە ئینسان هەمیشە پێویستی بەو راستیەیدە کە
 لە (إياك نعبد وإياك نستعين) دا شێڕاوەتەوه))^(١).

(أبن قیم الجوزية) ش - خوا لێی خوش بێ - لەوبارەوه گوتوویەتی:
 (بێگومان هیچ شتێک لەلای دڵان (قلوب) لە بەدییهێنەر و پەروردگاریان
 خۆشەویست تر نیە، چونکە هەر ئەو خواو پەرستراویانە، وە دۆست و پشتیوانیانە،
 وە پەروردگار و مشوورگێڕیانە، وە ڕۆزی دەرو مرینەر و ژینەریانە، بۆیە
 خۆشویستنی وی نازو نێعمەتی هەناوان و زیندەگی گیانان و دەرووان و بژیوی دڵان و
 ڕووناکی بێرو هۆشان و ڕۆشنایی چاوان و ئاوەدانێ ئێوەوهی ئینسانە!

(١) ڕوانە کتێبی (العبدية) ص ١٠٨-١٠٩، وە (العبادة في الإسلام) د. یوسف القرضاوي ص ٩٨.

جا لە لای دل ساغەکان و ڤووح پاکەکان و عەقلە تەواوہەکان هیچ شتیک شیرین تر و بەتام تر و خۆشترو دلخۆشکەرتر و چاکتر نیە لە خۆشەویستنی و ھۆگر بوونی و شەیدا بوونی و ە ئەو شیرینایەتی یە کە ئیماندار لەبارەوہ لە دلو دەروونی خۆیدا ھەستی پێ دەکات، لە سەر ووی ھەموو جۆرە شیرینایەتی یەکی دیکەوہیەو، ئەو نازو نەعمەتە ی کە لەو رێیەوہ و دەستى دینى لە ھەموو نەعمەتیک تەواو ترەو، ئەو خۆشیە ی کە بەو ھۆیەوہ پێی دەپێ ئە ھەموو خۆشیە ک بەرزترە، وە ک یەکیک لەو خاوەن دلانە دەبارە ی حال و باڵی خۆی گوتوویەتی: (ھەندیک حالم بەسەر دلدا دین لەبارەیانەوہ دەلیم: ئەگەر خەلکی بەھەشتیش ھەموویان لەم جۆرە حالانەدا بن ییگومان لە ژيانیکى خۆش دان)!! ... ھەر وەھا یەکی دیکە لەو جۆرە کەسانە گوتوویەتی: (لەخوا بێ خەبەرەن بەستەزمان! لە دنیا دەردەچن بەر لەوہ ی لە خۆشترین شتی بتامینن) پێی گوترا: ئەو شتە چی بوو؟! گوتی خۆشویستنی خوا و ھۆگر بوونیەتی، یەکی دیکەیان گوتوویەتی: (خۆشترین شتی دنیا ناسین و خۆشویستنیەتی، وە خۆشترین شتی داروژیش دیتنیەتی و بیستنی فەرمودەییەتی بەبێ پەردەو ھۆ!)، وە یەکی تر لە خواناس و خواپەرستان گوتوویەتی: (لو علم الملوك وأبناء الملوك ما نحن فيه لجالدونا عليه بالسيوف) واتە: ئەگەر پادشاو پادشازاکان بەو حالە ی ئیمەیان زانیایە کە تێیدا ی بۆ ئەستاندن ئەو حالە شەرە شیریان لە گەل دەکردین^(۱).

(۱) پروانە: (اغاثة اللہقان) ج (۲)، ص (۱۹۷)، ابن القیم الجوزیة، وە (العبادة في الإسلام)، ص (۹۸، ۹۹).

خالى دووهم:

خواپەرستی

تاقە رىگای ئازادىي پاستەقىنە

پچراندنى كۆت و زنجىرى دىلى و كۆيلايه تى يە

بەلئى خوينەرى بەرئىز:

خواپەرستى (عبادەتى پاست و ساغ تاقە رىيەكە كە ئىنسان بتوانى ئازادى پاستەقىنە پى و دەدەست بەيئى و كۆت و زنجىرى ھەموو جۆرە دىلى و كۆيلايه تىيەكى پى لە دەست و گەردنى خۆى بېسىئى و تىرى ھەر تاغوت و ستەمكارىكى پى لەسەر شانى خۆى لابدات و خۆى لە خەم و پەژارەى دىناو قىامەتان بېرەخسىئى. چونكە ئىنسان لە سۆنگەى ئەو كە لە زاتى خۆيدا ھەوجى و پەككەوتەيەو ئەگەر بە ھۆى خۆ لى گۆران و لە خۆيائى بوونەو پەردەى پەشى بەسەر دۆل و مېشكان ھەلنەكشابى، زۆر بە پرونى و لە قولايى دۆل و ناخى دەروونىو ھەست بەو بى ھىزى و كلۆلى و ئاتاجىيەى دەكات، دەزانى كە ھەمەن دەبى پىشتىوانىكى ھەبى پىشتى بگرى و پەنايەكى ھەبى سەرى پى بىئى و لە چالى ئاتاجى و بى دەرتانى و بى پەنايە دەرى بىئى و دەستى بگرى و بەرەو سىبەرى دۆل ئارامى و ئۆخۇن و دلىيائى بىيئى.

جا ئاشكرايە —بۆ ھەموو خاوەن عەقل و وىژدانىكى ساغ— كە جگە لە خواى پەروردگار و بى وئىنە، ھىچ كەس و ھىچ شتىك لەو ناوەشىتەو، كە مەوۆ بىپەرستى و پىشتى پى بېستى، و ئەگەر گرىمان ھەندىك كەس بە ھەلە غەيرى خاويان كەردە

پەرستراو پىشت و پەنای خۆيان، ئەو ئە نەنجامى بزرکردنى پەرستراوى راستەقینەدا، سەرەپای ئەوێى كە بە مەردەى ئەو كەسە دەچن كە تراويلكە (سراب)ى بە ئاو حىساب كەردو و دوايى نەزانى و بەهەلە داچوونى خۆى بۆ دەرگەوتو و، گێژدەى چەندان دەر و نەخۆشى سامناكىش دەبن كە پىستىريان دلا بلاقوون و كەسايەتى لەت بوون (أنفصام الشخصية)ە، وەك خواى زانا و شارەزا بە نەپتى يەكان فەرموويەتى:

﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الزمر-۲۹)، واتە: خوا و نەپتى هیناوەتەو - بۆ جیاوازی نۆیان خوا بەیەكگرتن و هاویەش بۆ خوا پەیدا كەردن - بە پیاویك-ى كۆیلە - كە چەند شەرىكىكى پێكەو ناكۆك تێیدا بەشدارن - و دەبێ خزمەتى هەموویان بكات! وە بە پیاویك-ى كۆیلە-ى دیکە كە بۆ خزمەتى- پیاویك-یەكلا بۆتەو، ئایا حالىیان وەك یەكە؟: سوپاس بۆ خوا - لەسەر دەرگەوتنى هەق كە خوا بەیەكگرتنەو پوچانەو (باطل) كە هاویەشى بۆ خوا دانانە - بەلام زۆریەیان نازانن - و نافامن كە شێرك چەندە حالىكى ناپەخت و گرانه -.

بەئێ مەژۆف وادروست كراو و هەلخواو كە نەتوانی بەبێ خواو پەرستراو بێت، جا ئەگەر خواو پەرستراوى راستەقینەى پەرست ئەو بەمراد گەیشتو و لە خەم رەخسێو، ئەگەر نا و نەبێ بە هۆى پىشت لە خوا كەردن لە پەرستراو بەندایەتى رزگار بوو، بەئێكو حەقەن دەبێ شتێك هەر بپەرستى لە جياتى خوا جا ئەو شتە هەرچى هەبە با بێ، شەیتان، تاغوت، خۆرو مانگ و ئەستێرە، فریشتە، شێخ و پیاوچاك، دارو بەرد، هەواو ئارەزوو پارو سامان... هتد، بەلام بێگومان ئینسان بە پەرستنى غەیری خوا ئەك هەر هەست بە ئارامى و دلتایى ئاسوودەى ناكات

به لکو دوو چاری حاله تیکی په کجار سهخت و دژوار دهی، که تییدا دهیته نیچری چندان دهر دو نه خوشی کوشنده و بیرزا!

نایا نهو که سدی تینوایه تی نی بژ دین و شپزه دی دهکات و له جیاتی ناوی شیرین ناوی تال و سویری دهریا ده خواته وه، له جیاتی تینوایه تی شکان و تهسه لالا هاتن و فینکایه تی له دل گه پان، به پیچه وانه وه پتر له تینوان شپزه نابو و دل و هه ناوی سهرتاپای جهسته دی به ناگری تینویتی هه لاقرجی؟!

خوای دادگهرو به خشر لهوباره یه وه که به هو ییمان و پاریزکاری و به ندایه تی کردن بژ خوا ی به دیه پنهرو شوین پی هه لگرتنی پیغه مبهری پیغه و او سهرور ﷺ تینسان دهیته ته هلی کرده وه ی چاک و پژوی پاک و به شمشیری خوا به یه کگرتن (التوحید) سهری تاغوت دپه پرنی و کژت و زغیری کزیلایه تی و دیلی له دهست و پی و گهر دنی خو ی دپسین و نازادی و سهر فرازی راسته قینه دی دنیا و دوارژ و ده دست دین فمرمویده تی: ﴿...وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ﴾ ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ﴾ ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوا وَكَصْرُوا وَابْتُغُوا التَّوْرَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (الأعراف - ۱۵۶، ۱۵۷)، واته:

-خوا فمرمو ی- وه به زه یی من هه موو شتیکی گرتو ته وه، به لام بهس بژ نه وانه دی تو مار ده کم که پاریزکاری ده که نو خو یان ته زکیه ده که ن^(۱)، وه نه وانه دی که بر و به نایه ته کاغان دین. نه وانه که شوین ره وانه کراوی پیغه مبهری نه خوینده وار ده که ون، که له ته ورات و تینجیلی لای خویندا ده یینن - ناووشوره تی-

(۱) دیاره به کرده وه خژ ته زکیه کردن شتیکی فمرزه و خه سله تیکی ژور به رزو په سنده، به لام به پیچه وانه وه به تسه و زمان ته زکیه دی خوکردن حرام و شتیکی نرم و په سته.

نووسراوه، فدرمانيان پې دهکات به هدرچي چاکه يدهو هدرچي خراپه يه قهده غه يان لښ دهکات، وه هدرچي پړزي و شتي پاک و چاکه بزيان حه لال دهکات و، هدرچي پيسی و زيان به خشه لييان حه پام دهکات، وه نهو قورسايي يه^(۱) که له سدر شانيان بووه و نهو کۆت و زغيرانه ي که پييانه وه گرفتار بوون لييان لاده بات، جا نهواني پروايان پې هيناوه و پړزو حورمه تيان گرتووه و پشتيوانيان کردوه و شوين نهو پروناکي يه کهوتوون که له گه لې نيرواوه ته خواري نا نهوانه ن سدرکه وتوان و به مراد گه يشتوان^(۲).

به لې به نديا يه تي کردن بؤ خوا رزگاري و سدرفرازي دنيا و دواړو بؤ مروث مسؤگمر دهکات و، هه موو جوړه توو کۆت و زغيره کاني دل و ميشک و گهردن و دهست و پييان ده پسي تي و له زينداني ديلي و کؤيلا يه تي دروست کراوه کان دهري

(۱) وشي (اصر) له نه صلي زماندا به ماناي به لين و په ياني پته و، وه به ماناي گري دان و به ستنه وي شت دې، ليره شدا مبه ست نهو شتانه ن که له جوړه که کان حه پام يان له سدريان پتيو ست کرابو و له بهر سهره خري و به د فپري خويان که بزيان وه کؤيکي قورس و ابو و. پروانه (تفسير مفردات ألفاظ القرآن الكريم)، ص (۷۸)، سميح عاطف الزين.

(۲) راغب الأصفهاني ده باره ي چه ملک و اتاي (فلاح) گوته ويه تي: (الفلاح: الشق، وقيل الحديد بالحديد يفلح أي يشق، والفلاح: الأكار لذلك، والفلاح: الظفر وإدراك البغية وذلك ضربان دنيوي وأخروي، فالدنيوي: الظفر بالسعادات التي تطيب بها حياة الدنيا وهو البقاء والغنى والعز... وفلاح أخروي وذلك أربعة أشياء: بقاء بلا فناء، وغنى بلا فقر، وعلو بلا ذل، وعلم بلا جهل...) پروانه: (معجم مفردات ألفاظ القرآن)، ص (۳۹۹)، واته: (فلاح: دين و له ت کردنه، وه گوتراوه: ناسن به ناسن شق ده گري، فلاح- جووتيان) يش نهو که سديه که نهو کاره نه فهم ده بات، (فلاح) يش سدرکه وتن و به مراد گه يشتنه، نهو يش دوو جوړه دنيا يي و دواړو يي، دنيا يي يه کهه بريتيه له ده ستگر کردني نهو به خته و هري يانه ي که ژياني دنيا يان پې خوش ده بې که بريتيه له: مانه وه و ده لته مند ي و ده سلات... وه سدرفرازي دواړو که نهو يش به چوار شتان ده بې:

۱- مانه وي به بې له بهين چوون.

۲- ده لته مند ي و بې نيازي به بې هه واري و نه داري.

۳- ده سلا تي که ژير ده ست يي و زه بروني ره گه ن که وئ و به دواي دا نه يه ت.

۴- زانيار يه که نه زاني و نه قامي تي که ن نه بې.

خالي سييم:

خوابه رستي

دروونی مړوځ د شواتو چلک و

چه پری گوناح و خراپه لادوبات

یه کی دیکه له بهرهمو شوینه واره گرنگو مهزنه کانی خوا په رستی له ژبانی
 ټینساندا — واته ټینسانی خوابه رست — بریتییه له شورانو خاوین بونه ووی دل و
 دروونی و لاجوونی نهو ژهنگو ژارو چلک و چه پری که له نه نجامی خوختو هی
 شیطانو تاوانو سه ریچی په کانییه وه له سهری پهیدا ده بیت و جاری وایه رهش
 داده گیرئ و بگره که مړه شی له سهر د بهستی!

خوای په روه ردگار د به ریه چی ژهنگ هی نانی دل و دروونی ټینسانو
 رهش دا گرانې به هوای گوناح و تاوانو خراپه فدرموویه تی:

(وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَكْذِبُونَ يَوْمَ الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا
 كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا نُفِخَ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى
 قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُورُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ
 لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾) (المطففين ۱۰-۱۶)، واته: سزای سخت لهو روزه دا بؤ به
 دروزانان، نه وانه ی رژی سزاو پاداشت به درو دوزانن، جگه له هر لادریکی
 گوناحاریش کهس به دروی نازانن — نهو لادره گوناحاره ی — کاتیک نایه ته کانی
 نیمه ی به سهردا بخوینریتته وه ده لی: نه فسانه کانی پیشینانن! نه خیر به لکو نهو —
 کرده وه خراپان — هی ده یانکه ن دلیان داپوشیون، نه خیر — راست ناکه ن — بیگومان
 نه وانه رژی دواپی له دیداری په روه ردگاریان په نهان و په رده پوښ ده کرین، پاشان
 نه وانه ده چنه نیو کلپدی دوزه خموه.

وهك ده بېنېن گونا جباري و خرابه كاري ده بېته هوې په شدا گه پان و ژهنگ هه ټپناني دلو د هروونو له نه نجامي نهو ژهنگ و ژارو كه مې به ستو و گوناح و تاوان كه له كه بوونه شدا، نهوانه شايسته يي نهوه له ده ست ددهن كه له پژي دوايي دا بچنه به هه شتو به ديداري به رزي خوي په روه رد گاريان شاد بېن و سهره نجام گيرودې دوزه خي بې نامان دهنو له گمل مهرگدا ده ستو د امان دهن؟

به لئ جگه له پاكانو چاكان هيچ كهس نهو ناو ه شپته وه كه بچپته به هه شته كاني خوي داد گرو به خشه روه، چونكه خوا كاريه جي يه و هه ركهس له جيگا و ريگا و شويني شياوي خويدا داده نئ، وهك خوي په روه رد گار له و باره وه فرموده تي: ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُهَا وَقَبِلْتَ آبَؤُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ﴾ (الزمر - ۷۳)، واته: (وه نهوانه ي پاريز كاريان له بهرام بهر په روه رد گاريان ده كرد كومه ل كومه ل به روه به هه شتي به رې كران، هه تا كاتي ك هاتنه لاي به هه شتي - وه ده رگا كاني كرانه وه، ده رگا وانه كاني - به هه شتي - پييان گوتن: سه لامتان لي بې پاك و چاكن مادام وايه بچنه نيويه وه به هميشه يي - تيډا نيسته جي بن - .

كه واته: جگه له وانه ي پاك و چاكن هيچ كهس شايسته يي چوونه به هه شت نيه وه ته نيا ريگاي چاك بوون و چاك بوونه وهش خواپهرستي و چاكه كاري يه، وهك خوي تاك و پاك فرموده تي: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ﴾ (هود - ۱۱۴)، واته: وه نه ملاو لاي رزگارو چهند به شيك له شهوگار نويژي به رپا بكه، بيگومان - كرده وه - باشه كان خرابه كان لاده بن، نهوه په ندو ناموزگاري يه بې په ند وهرگران.

پيغه مبهري خواش ﷺ له و باره وه فرموده ي زورن بې ويته: ((اتق الله حيثما ما كنت وأتبع السيئة الحسنة تمحها وخالق الناس بخلق حسن)) (رواه الترمذي

وحسنه)، واته: پارێزکاری له‌ خوا بکه‌ له‌ هه‌موو حالێکدا، وه‌ به‌دوای خراپه‌دا چاکه‌ بکه‌ ده‌سپێتته‌وه‌، وه‌ به‌په‌وشتی جوان له‌ گه‌ڵ خه‌ڵکیدا په‌فتار بکه‌.

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ((الصلوات الخمس والجمعة إلى الجمعة ورمضان إلى رمضان مكفرات لما بينهن ما أجتنب الكبائر)) (رواه مسلم)، واته: پێنج نوێژه -فهرزه‌کان- وه‌ نوێژی جومعه‌ هه‌تا جومعه‌ی دوایی و -پۆژووی مانگی- په‌مه‌زان هه‌تا په‌مه‌زانی دوایی، نه‌و خراپه‌و گوناخانه‌ی ده‌که‌ونه‌ ئێتوانیانه‌وه‌ ده‌یانسپرنه‌وه‌ به‌ مه‌رجێک دووری له‌ گوناخه‌ زله‌کان کرابێ.

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ((ما من مسلم يذنب ذنباً فيتوضأ ويصلي ركعتين إلا غفر له)) (رواه أحمد عن أبي بكر الصديق) (رضي الله عنه)، واته هه‌ر مسوڵمانێک گوناخی‌ک بکات پاشان ده‌ستونوێژ بگري‌و - به‌ مه‌به‌ستی په‌شیمان بوونه‌وه‌- دوو رکات نوێژ بکات حه‌مه‌ن گوناخه‌که‌ی ده‌پۆشری.

ديسان فه‌رموویه‌تی: ((أرأيتم لو أن نهراً بباب أحدكم يغتسل منه كل يوم خمس مرات هل يبقى من درنه شيء؟ قالوا لا يبقى من درنه شيء، قال: فذلك مثل الصلوات الخمس يحوا الله بهن الخطايا)) (متفق عليه)، واته: ئایا نه‌گه‌ر بێت و پروبارێک به‌به‌ر ده‌رگای- مائی- یه‌کیکتاندا به‌روات و هه‌موو پۆژی پێنج که‌ره‌تان خۆی لێ بشوات ئایا هه‌یچ چلکی پێوه‌ ده‌می‌نێ؟! هاوه‌له‌ به‌رپزه‌کانی (خوا لێیان رازی بێت) گوتیان: هه‌یچ چلکی پێوه‌ نامی‌نێ، فه‌رموی: ده‌ نه‌وه‌ وه‌ک پێنج نوێژه -فهرزه‌-کان وایه‌ خوا هه‌له‌کانیان ده‌سپێتته‌وه‌.

وه‌ ده‌رباره‌ی چۆنی‌تی په‌ش داگه‌رپان و که‌مه‌ هه‌لێنانی دڵ به‌هۆی خراپه‌و سه‌ره‌پێچی یه‌کانه‌وه‌ پاشان سپی و ساف بوونه‌وه‌و پاکبوونه‌وه‌ی به‌ هۆی گه‌رانه‌وه‌ لای خوا و داوای لێبوردن کردنه‌وه‌ که‌ یه‌که‌مین هه‌نگاوی دینداری و خواپه‌رستی ئینسانی خواپه‌رسته‌ فه‌رموویه‌تی: ((إن العبد إذا أذنب ذنباً كانت نكته سوداء في قلبه، فإن تاب منها صقل قلبه، فإن عاد زيد فيها حتى تعلق قلبه فهو الران الذي

قال الله تعالى: كلا بل ران على قلوبهم ما كانوا يكسبون)) (رواه الترمذي بإسناد حسن عن أبو هريرة).

واته: بېگومان بهنده هدر کاتیک گوناځیکې کره ده بېته خالیکې رهش له دلی دا، جا نه گهر لئی په شیمان بڼه دلی سپی و پوون ده بېته وه، به لām نه گهر گه راپه وه سهری نه وه په شی په کدی دلی زیاد ده بې هه تا ده که وېته سهر هه موو دلی و دایده پوښی- وه نه وه نه و ژهنگه یه^(۱) که خوی بهرز باسی کرده: (نه خیر وایه وه که نه و گومان ده بې نه بلکو نه و کرده و - خراپانه - ی دیکه نه ونگی له سهر دله کانیان په یدا کرده).

تنجا پېویسته نه وه بگوتړی که نه و تاعده و چاکه و جوړه خوا په رستیانه ههر کامیکیان بهس له قهدهر خوی و به نه ندازه ی خوی ده توانی چلک و چه په رو ژهنگ و ژاری گوناخ و خراپه کان لاهری و بیسریته وه، نه که به موتله قی، هدر وه که چوڼ له شتی مادیدا جاری وایه بڼ پاک کرده ی شتی پیسو چلکن ته نیا ښای ناسایی کافی یه، به لām جاری وایه پېویسته ښاوه کدی گهرم بکریت، نه گهرنا په له و چلکه که لانات، وه جاری واش هیه وپرای ښای گهرم مادده یه کی دیکه وه که صابوون و تایت و فاس و... هتد یش پېویسته، جاری واش ده بې نه و چلک و چه وری و په له یه نه سلنه به ښاوه لاناچی و خاوین نابېته وه وده بې پاک کرده وه یه کی به هیتر که توانای به سهر نه و چلک و پیسی په دا بشکې- وه که به نرین- به کار به یتر.

کوتایی نه م باسه ش به م فدرمووده یه سهر دارمان ﷺ دینین که به هیترین و کاریگه رترین جوړه خواپهرستی پاک کرده وه ښانسان و لاهرو سپره وه یه هه له و په له و سهریچی په کان پېشانی ښه ته کدی ده دات و ده فدرموو: ((القتل في سبيل الله يكفر كل شيء الا الدين)) (رواه مسلم).

(۱) (راغب الأصفهاني) (رین) به (صدا) لیکداوه ته وه که به کوردی (ژهنگ) ه، پروانه (معجم مفردات ألفاظ القرآن) ص ۲۱۴.

واتە، لەپیتناو خوادا کوژران-شەهیدبوون-بێجگە لە قەرەز هەموو شتێک دەسپێتەوه.

جا خۆیە بە لوتفو کەرەمی خۆت پلەو پایە^(١) شەهیدیمان پێ ببەخشی و لە قەرەز و قۆلی خەڵکیش بانیاریزی.

(١) بە قیسمەت بوونی پلە شەهیدی مەرج نیە تەنیا لە ڕێی کوژرانەوە بێ، بەڵکو زیاتر پەڕەستەبە نیازو مەبەست و دڵ و دەروونی ئێنسانەوه، وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصَدَقٍ بَلَغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشَّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ) رواه مسلم. واتە: هەر كەسێك بە راستی پلە ی شەهیدی لە خۆی بەرز داوا بکات، خوا دەبێگەیهنێتە پلەو پایە شەهیدان ئەگەر لەسەر جێگای خۆیشدا بڕێ، هەرۆهە فەرموویەتی: ((مَنْ طَلَبَ الشَّهَادَةَ صَدَقًا أُعْطِيَهَا وَلَوْ لَمْ تَصْبِهِ)) راستگۆیانە پلە ی شەهیدی — لە خوا- بھواری، ئەگەر شەهیدبوونیشی توش نەبێ پێی دەبەخشرێ، ئەم ڕوونکردنەوەیەشم بۆ ئەوه بوو کە بزانێ چۆن دوای گشتی بۆ مسوڵمانان دەکرێ لەبارە ی شەهیدەوه، چونکە جارتکیان گۆتیم لە بڕایەك بوو لە دوایەکانیدا دەبێگوت: خۆیە هەموومان لە ڕێی تۆدا شەهید بین! منیش پێم گوت: کاکە گیان ئەو دوایە بە قەچوونی مسوڵمانان دەگەپەنێ، وا مەتێ، بەڵکو بێت: خۆیە پلەو پایە ی شەهیدیمان پێ ببەخشە!

خالی چواره م:

خواپه رستۍ

سهرچاوه ی هه موو په وشتیځی بهر زو په سنده

خوای بهر زو مه زنو تاك و پاك (تبارك وتعالى) خاوه نې هه موو سیغه تیځی بهر زو هه موو ناوېځی هره چاكه، وه له هه موو له كهو ناته واوړه ك دووړو پاكه، وهك پیشتړیش له پیناسه ی (عبادة) دا باسما ن كړد خواپه رستیش بریتیه له (تهوپه ری گهر دن كه چی و به گه وړه گرتنی خوا ویرای تهوپه ری خوشیوستنی)، كهواته ینسان هه تا بؤ خوا په رستار (عابد) تر بیت، دیاره چاكترو زیاتر گهر دنې بؤ كه چ ده كاتو به مه زنی ده گړئ و پتړیش خوشی ده وئ، ښجا ښاكرایه كه له ته نجامی تهو ملكه چی و به گه وړه گرتن و خوشیوستنه دا لیی نزیك ده بیټ، وهك فدرموو یه تی: ﴿وَأَسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ (العلق - ۱۹)، ښجا له ته نجامی نزیكی به نده دا له خوای به بهر زو به خشنده ش ده كه ویتته ژیر کاریگه ری ناوه هره چاكه كانی و سیغه ته هره بهر زو په سنده كانی، چونكه وهك گوتراوه و به ته زمونیش سه لیټراوه (المجاورة مؤثرة) - هه ټبه ته مه به ست له نزیكی له خوا جل جلاله نزیكی مه عنه وی یه -، ښجا زانایانیش له لیكدانه وهی واتای فدرمووده ی: ((إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةَ وَسْعُونَ إِسْمًا مِنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَهُوَ وَتَرِ يَحِبُّ الْوَتَرَ)) (متفق علیه)، واته: (بیگومان خوا نه وه دو نؤ ناوی هه یه هره كه سیك بیان ژمیړئ ده چیته به هشت، وه تهو تاكهو تاکی خوش ده وئ)، به ټئ زانایان له لیكدانه وهی (من أحصاها) دا زور قسه یان فدرمووه، به لام قسه ی به هیژترو راست تریان تهو یه، كه مه به ست له ژماردنیان له بهر كړدن و زاینی مه عناو مه به ستیان و كار كړدنه به پیی داخوازی تهو ناو هره چاك و په سنده، بؤ وینه:

ھەر كام لە: زانا (علیم)، بە بەزەبى (رحیم)، کاربەجى (حكیم)، بەخشەر (کریم)، بە توانا (قدیر)، زالا (عزیز)، بەهیز (قوي)، ھیمن (حليم)... ھتد ئىنسان ھەم بىژە (لفظ) ھەکانیان و ھەم مەعنا و مەبەستەکانیان لەبەر بکا و بزائى، وە لەقەدەر خۆى ھەول بەدات زانیاری و بەزەبى و ھیکمەت و بەخشندەبى و توانا و دەستەلات و ھیزو ئارامى... ھتد لە خۆیدا بەھینتە دى، ئەو لە لایەكەو لە لایەكى دیکەشەو ھەمیشەو دايم ھەست بە زانیاری و بەزەبى و ھیکمەت و کەرەم و توانا و دەستەلات و ھیزو ھیمنى... ھتدى، بى سنوورى خۆى پەرەردگار بکات و ھىچ کاتىک لەو ناوہ چاک و سىفەتە پەسند و مۆتلەقاندە بى ناگا نەبێت.

بەلام دەبى لە دوو مەسەلەى گەنگ وریا بىن:

یەكەم: ئەو ناو و سىفەتەکانى ئىنسان ھەر لەقەدەر خۆینى و بەشداربوونى ئىنسان لە ھەندىک لە ناو و سىفەتەکانى خۆى بى وینەدا، ئەو ناگەيەنئى کە یەكسان و ەك یەکن، بەلکو ھەر کامىکیان بە ئەندازەى خۆى، ئىنسان بە ئەندازەى بەندایەتى و خواش (تبارک وتعالى) لەقەدەر خواپەتە، کە بىگومان باسو پێوانەو کێشانە ناکرێن.

دووەم: بەشیک لە ناو و سىفەتەکانى خوا بە ھىچ جۆرىک لە بەندە (عبد) ناوہشینەو، کەم و زۆریان تاییبەتە بە خۆى بەدیھینەرو پەرەردگارەو بۆ ئىنسان ناگۆنجیئ و ەك (دروستکەر) (خالق)، پەرەردگار (الرب)، پەرستار (الاله)، ناچارکەر (الجبار)، خۆ بە گەورە زان (المتکبر)، گەردن پێکەچکەر (القهار)، پۆزى دەر (الرازق)، بى نیازو جێى نیاز (الصمد)... ھتد.

بەئى خۆینەرى بەرپۆز و خۆشەویست:

لە ئەنجامى چاک پەرستنى خۆى پەرەردگار و بەندایەتى بۆ کردنىدا بىگومان بەندە لە خوا نزیکتر و پێى ئاشناتر دەبێت، ئنجا لە ئاکامى ئەو نزیکى و شارەزایی و ئاشناییەش بەندەى پەرستار (عابد) لە سىفەتە جوان و پەندەکان و ناوہ

بەرزو پەسەندەكانى خۋاى پەرۋەردگار بەھرەمەند دەپىت، ئايا ئەگەر دۆستايەتى و نزيكى باباى عەتر فرۆش - كە بۆ ھاۋەلى باش بە غۈنە ھېنراۋەتەۋە - بېيتە ھۆى بۆن خۆش بوون يان لانى كەم بۆنى خۆش بۆ ھاتنى ئىنسان، پەرستەن بەندايەتى و نزيكى لە خۋاى پەرۋەردگارى سەرچاۋەى ھەموو بەرزى و چاكيەك نايىتە ھۆى (بەرزبۈنەۋە) (چاكبۈن) ى بەندە؟! ئايا ئەگەر دروستراۋەكان (المخلوقات) بە ھۆى نزيكى يانەۋە لە يەكتەر كارتىكران و كارتىكرەن (التأثير والتأثر) يان لە نىۋاندا روويدات دروست كراۋ و دروستكەر (المخلوق والمخلق) ھەوجار ھەوجار لە نىۋاناندا روونادات؟!.

بىگومان (با)، ھەر بۆيەش كە دەبينىن بەندە پەسەن و پاستەقىنەكانى خۋاى بەرزو پاك و تاك بە ئەندازەى ئيمان و تەقۋا، واتە بەندايەتى يەكەيان، بە سىفەت و پەۋشە بەرزو پەسەندەكان دەپازىنەۋە و، نەك ھەر ئەۋەندە بەلگە دەبنە ھۆى پەرۋەردەبوون و پازاندەۋەى خەلگى بن دەست و دەۋرۈبەريشان، ئەۋە لە لايەك لە لايەكى دىكەشەۋ. بەندە پەرستارو چاكەكارەكانى خوا نەك ھەر لە خراپە و خو و خەى نزم و يەست دوورن و سەرچاۋەى پىسى و بەدكارى كە شەيتانى نەگبەت و بى خېرە زەفەريان پى نابات! بەلگە شەيتان بە شەيتانى خۆى ناۋىرى توخنيان بگەۋى و لە ترسانيان پادەكات و خۆى ھەشار دەدات، ئەۋەتا پىغەمبەرى خوا ﷺ ۋو بە عومەرى كۆرى خەتتاب خوا لى رازى بى دەفەرمۇ: (يا ابن الخطاب! والذي نفسي بيده ما لقيك الشيطان سالكا فجا إلا سلك فجا غير فجاك) رواه البخاري ومسلم وأحمد.

واتە: ئەھا ئەى كۆرى خەتتاب! سۆيىد بەۋ زاتەى گىمانى بەدەستە، ھىچ كاتىك شەيتان لە رىيە كدا توۋشت نەۋە مەگەر رىيەكى ترى جيا لە رىيى تۆى گرتۆتە بەر - واتە خۆى لىت لاداو - كەۋاتە بە ئەندازەى ئەۋە كە بەندە لە خوا نزيك دەبى و بەندايەتى بۆ دەكات، شەيتان لىي دوور دەكەۋىتەۋە توخنى ناكەۋىت!!

کوتایي نهم باسه ش بهم نایه ته به پیژه دینم:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الحج - ۷۷)، واته: نهی نه وانهی نیمانتان هیڼاوه! رکوع - بڼه خوا - بهرنو کړنوش بهرن، وه پوره ردگارتان پېهرستن وه هرچی چاکه یه بیکه ن بڼه نه وهی به مراد بگه ن و سهر فراز بن.

وهک ده بینن: خوی کار به چی دوی نه وهی فرمان به نیمانداران ده کات به نه نجام دانی بهرترین و تاییه تی ترین جوړی خوا پهرستی که نویژه - چونکه رکوع بردن و کړنوش بردن ویکړا بهس له نویژدا ده بن - نه و جار به گشتی فرمانیان پی ده کات به خواپهرستی، تنجا دوی نه وه فرمانیان پیډه کات به چاکه کاری، که دیاره چاکه کاری (فعل الخير) تیکړای پرهوشت و خه سلته بهرزو په سنده کان ده گریتمه که نینسان هه لس - کهوت و پرهفتاریان پی له گه ل خه لک و کومه لگا ده کات، که بیگومان نه مانیش هه به شیک و جوړیکن له خواپهرستی و به ندایه تی کردن بڼه خوا، به لام، به تیعتیباریکی ترو له پوویه کی دیکه وه زاده و بهرهم و شوینه واری خواپهرستی (عبادة) ن، چونکه زیاتر په یوه نديان به خه لکه و هه یه، سا خویه به لوتف و کهرهمی بی سنووری خوت مانکه یه خواپهرستی که هیڼده به تو ناشناو له تو نریک و تو دوست بین، که له سایه ی به ندایه تیمان بڼه تو بیننه چیگای تیدا دره و شان ه وه و تیدا پهن گدانه وهی سیفته ته په سنده کان و پرهوشته پهنده کان، وه شهیتانی پیس و نه گریسیش که ماک و سهرچاوهی هرچی سیفته تی نرم و خو خدهی پیس و په سته، به هوئی نریکیمانه وه له تو عومر ناسا لیمان دوور بی و رتی له ریمان نه کهوی و هه ر توختمان نه کهوی.

خالي پېنجه م

تاقه رڼي له دوزخ قوتارېوون و چوونه بهمه شت خواپه رستي

به لڼ خوښه رې بهرېزا

يه كيڅك له شته ناشكراو روونه كاني ئيسلام نهويه كه نه گهر خواي كار به جې له دنيا دا به زه يې و چاكه و نازو نيمه ته كاني خوي كرده به سايه و سيښه رې هم مو به ننده كاني به كافرو مسولمان و به دكارو چاكه كاره وه و هك سفره و خوانيكي رازوه بو هم مو لايه كي به بې جياوازي راخستوه و والا كرده، بو نه وه ي هم مو يان وهك يهك و بې جياوازي هملو دهر فته تي تاقير كړنه وه يان بو پره خسي و زه مينه ي (أبتلاء) يان هم وار بې و هيچ كهس بواي بيانو و گرتن و پرتو بو لڼي به جې و به لڼ گه داري نه بې و، ده ستې پيسي خوي به خه لڼكي نه سپرې، به لڼي نه گهر له دنيا دا حال و بال ناوايه، نه وه له دواړو ژدا زور جيايه، چونكه نه وي جې گاي نه نجام وهر گرتنه وه و پاك و پيس ليك هه لاوردن و چاكه و خراپه كېشان و ژماردنه و به زه يې و به خشش و چاكه و نازو نيمه ته بې سنوره كاني خوا كه له بهه شتدا ته جلا ده كهن تاييه ت و ته رخانكراي دؤسته بېروادارو په رستارو چاكه كارو و هفادارو پارېزكاره كانو، توپه يې و خه شم و تو لڼو نازارو نه شكه نه و جه زه به ي بيتامانيشي ملؤزم و تاپوي دوزمن و ناحزه بې بېواو لاري و خراپه كارو سپل و تاوان باره كان، به لڼي نه گهر له ده مي تاقير كړنه وه دا دادگه رې نه وه بې كه ئينسانه كان به چاك و خراپه وه به يهك چاو سهير بكريڼ و له بارودوخ و كدش و هه وايه كي يه كسان دا دابنرڼ بو نه وه ي بېجگه له ماهيه تي خويان و له كردارو رهفتاريان به ولاوه هيچ

شتیکی تر کاریگری نه بئ له سهر شه نجام و په ریژی تاقیکردنه وه که یان، شه وه بیگومان له کاتی پروانامه (شهاده) پیدرانده وه شه نجام و بهرهم و هرگرتنه وه دا دادگری و حکمت شه ده خوازی، که هدر که سه وهک لیی ده وه شیتته وه ره فتاری له گهل بکړئ و، ((مه پ به پیتی خزی و بز نه پیتی خزی هه لبواسرئ)) و هدر که سه له پروادارانی چاکه کارو و ه فادارو بئ پروایانی به دکارو سپله ولار له شوینی شایسته ی خویاندا دابریږن و نیشته جی بکړین.

نیستاش با سهرغی چند ده قیکی قورثانی به پرتز بده دین بزانیږن چوڼ شه راستیانه ی له سهری خستماننه پروو باس ده که ین:

په کم: دهر باره ی دنیاو نه هلی دنیا به گشتی:

أ- ﴿اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآبِّينَ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَأَتَاكُم مِّنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّ الْإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ (ابراهیم - ۳۲، ۳۳، ۳۴)، واته: شه خواپه ی که شامانه کان و زهوی دروست کردوون وه له شامانی ثاوی ناردوته خوارئ وه بهو ناوه میوه جاتی پئ بهرهم هیناوه که بژیو بئ بۆتان وه که شتی بۆ رام کردوون که به فرمانی خوا له ده ریادا ده روات و روپاره کانی بۆ مهیسه ر کردوون. وه خۆرو مانگی بۆ ده ستمؤ کردوون که بهرده وام کارده کهن، وه شه وو پوژی بۆ مهیسه ر کردوون، وه له هدرچی به زمانی حال- داواتان کردوه پیتی به خشیون، وه نه گهر چاکه کانی خوا سهر ژمیر بکه ن بۆتان ناژمیردرین به راستی ینسان ی کافر- زور سته مکارو سپله یه.

ب- ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (الاسراء - ۷۰)، واته: بیگومان ریزو حورمه تمان له وهچی شادهم گرتووه له نیشکانی و ده ریادا هه تمان گرتوون له رۆزیه چاک و پاکه کان بژیومان داوون، وه به سهر زۆر له وانه دا که دروستمان کردوون هه تمان بژاردوون.

ج- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (الانباء - ۱۰۷)، واته: وه - ئه ی موحه محمد - تۆمان ته نیا وه که به زه ییه که بۆ تیکرپای جیهانیان په وانه کردوه. وه که ده بینین به زه یی و به خشی ماددی و مه عنه ی خوی پهروه دگارو کاریه چی که له: (ناسمانه کان و زه ی، باران، به رو بووم و میوه جات، که شتی، پروباره کان، خۆرو مانگ، شه و رۆز، هه رچی پیداویستی ژیان و گوزه رانی ئینسانه له سهر زه ی، نازو نیعمه ته له ژمیر نه هاتووه کان، ریزو حورمه ت لیگیران و، ره خسان و رامکرانی هۆیه کانی هاتووچۆی ئینسان و بارو سواری له نیشکانی و ده ریادا، رۆزی و بژیوه چاک و پاکه کان، به رزکرانه وه هه لئو بژیدران به سهر زۆریه یان تیکرپای دروست کراوه کاند) ته جه لای کردوه سه رجه م مۆقه کانی به چاک و خراپه وه گرتۆته وه هیهچ کهس نه بو ژیراوه وه هه لئو بو ژیراوه، که واته: راسته که به زه یی و چاکه و لوتف و که ره می خوا له هه ردو و پروی ماددی و مه عنه ییه وه گشتگیره بۆ تیکرپای ئینسانه کان له م ژیا نه دنیا ییه دا به بی جیاوازی.

دووه م: دهر باره ی دوار و ژو خه لکی چاکه گارو به دگار:

أ- ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۖ وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ (الانفطار ۱۴، ۱۳)، واته: بیگومان چاکه کاران له نازو نیعمه ت ی به هه شت - دان، وه بیگومان تاوان باران له نیو کلپه - ی دۆزه خ - دان.

ب- ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُوهَا فَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُولُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُوكُمْ لِقَاءِ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِمَا نَفْسٍ مَّقُورٍ الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾ (الزمر ٧١-٧٤)، واته: وه نهوانه‌ی بی بی پروان دهسته دهسته به رهو دۆزهخ بهریکران ههتا کاتیك گه‌یشتنه لای، ده‌رگاگان کرانه‌وه، وه ده‌رگه‌وانه‌کانی پێیان گوتن: ئه‌دی چه‌ند پێغه‌مبه‌ریکتان له خۆتان نه‌هاتبوونه لاتان و نایه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگارتانیا دا به‌سه‌ردا «ه‌خوێندنه‌وه‌و له‌م دیداره‌ی ئه‌م‌پۆکه‌تان ئاگاداریان ده‌کردنه‌وه؟! —کافره‌کان— گوتیان: با به‌لام فه‌رمانی —خوا— به‌ نه‌شکه‌نجه‌ دان له‌سه‌ر کافران پێویست بو بوو، —پێیان— گوترا: ده‌بچه‌ نێو ده‌روازه‌کانی دۆزه‌خه‌وه‌و تێیدا هه‌میشه‌یی بن، خرابترین جینگاش جینگای خۆ به‌زل گرانه‌. وه نه‌وانه‌ی پارێزکاریان له به‌رامبه‌ر په‌روه‌ردگاریان دا کردبوو کۆمه‌ل کۆمه‌ل به‌ره‌و به‌هه‌شتی به‌ری کران. هه‌تا کاتیك گه‌یشتنه لای و ده‌رگاکانی‌شی ئاوه‌لا کرابوونه‌وه، وه ده‌رگه‌وانه‌کانی پێیان گوتن سه‌لامتان لێ بی ئێوه —به‌هۆی به‌ندایه‌تی و خواپه‌رستیتانه‌وه— پاک و چاک بوون ده‌بچه‌ نێو به‌هه‌شته‌وه» وه به‌هه‌میشه‌یی‌وه، —پارێزکارانی‌ش— گوتیان سوپاس بۆ ئه‌و خواجه‌ی که به‌لێنی له‌گه‌ڵ بردینه سه‌ر وه سه‌ر زه‌مینی —به‌هه‌شتی— کرده‌ میراتمان له‌ کوێ هه‌ز بکه‌ین تێیدا نیشته‌جێ ده‌بین.

به‌راستی ئه‌م به‌هه‌شت —چاکترین پاداشتی ئیشکه‌رانه له‌ پێناوی خوادا—.

ج- **هَإِنَّ الدِّينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ** ﴿٨٠﴾ **إِنَّ الدِّينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ** ﴿٨١﴾ **جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ** ﴿٨٢﴾ (البقرة ٦-٨)، واته: بىگومان ئەوانەى بى پرۆان لە خاوەن كۆتیبەكان و هاوبەش - بۆ خوا - دانەرەكان بەھەمیشەى لە ئاگرى دۆزەخ دان - چونكە ئەوانە خراپترینى دروستكراوان -ى خوا-، بىگومان ئەوانەى پرۆايان ھىناوە كردووە چاكەكانیان ئەنجام داوان ئەوانە چاكترینى دروستكراوەكان -ى خوا- پاداشتيان لەلای پەرورەدگاریان: باغاتىكى بەردەوام و چەندان پرووباریان بە ژێردا دەپۆن ھەتا ھەتايە تێيان دان بە ھەمیشەى، خوا لەوان رازىو ئەوانىش لەو رازىن ئەو -پاداشت-ەش بۆ كەسێكە كە لە پەرورەدگارى ترس و سامى ھەبێ.

خۆنەنەرى خۆشەويست!

وێك دىتمان لە رۆژى دوايیدا بە پێچەوانەى دنیاوە خواى كارەجێ و بەخشنەو دادگەر پەھەت و بەخشش و چاكە و نازو نىعمەتەكانى خۆى تايبەت كردووە بە ئەھلى ئيمان و چاكەو ئەھلى كوفرو خراپەى ئەك ھەر بێبەش كردووە، بەلكو سزاو جەزەبەى پێ بە پێستیشى بۆ داناون و پورەش و سەر بەھەشى كردوون، ئنجە جێى سەرنج ئەوێە كە خواى دادگەر و بەخشەر بەزۆرى پاداشتى خۆى -كە پەزەمەندى بەھەشتە- لەژێر ناو و نیشانى (ئيمان)دا بۆ بەندە دۆست و ھەفادارەكانى باسكردووە، سزا و تۆلە كەيشى كە تورەى و دۆزەخە -بە زۆرى لەژێر ناو و نیشانى (كوفرو)دا بۆ ناحەزو دوزمەنە لاری و بەدكارەكانى باسكردووە، ھۆى

نهمهش نهوه په که (ثیمان) په که مین و گه وره ترین هه ننگاوی به نندایه تی و خواپهرستی وه به بی ثیمانیکی راست و دروست ره نجی نینسان به بایه و هه ول و ته قه لای به که لک نایه، وه (کوفر) یش گه وره ترین و په که مین هه ننگاوی لاساری و له خوا یاخی بوون و خو لای بایی بوون و ری لای تی که چوونه و بیجگه له کوفر که شیک په کی که له جوړه کانیه تی - هه ر گوناح و هه له یه که هه رچه نده زل بی پتی تیده چی چاوپوخی لای بکری و هه ر چوون بی پاش سزاو جه زره به و توله بابای خاوه ن ثیمان هه ر قوتاری ده بی! وه که له چهندان فرموده ی پیغه مبهردا ﷺ باسکراوه و دا کوکی له سهر کرده و.

به لام ده بی له و راستیهش بی ناگا نه بین که چا که کاری و پاریزکاری زاده و به رهمی ثیمانه و ثیمانیش پی زیاده کهات و گه شه ده کهات، وه به پیچه وانه وه خراپه کاری و تاوانباری به ریزو به رهمی کوفره و ده شبیته هوی زیاتر ره چوونی کوفر له کافرانداو کزیوونی ثیمانیش له پرواداران دا^(۱).

کو تایی نهم باسه ش به هینانه وهی دوو دهقی قورثانی به ریزو تی بینیه که دینین: ﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (الأعراف - ۵۶)، واته: بیگومان به زه بی خوا له چا که که رانه وه نزیکه، چه مکی پیچه وانه ی (مفهوم المخالفة) ی نه و نایه ته به پیزه ش نه وه په که به زه بی خوا له خراپه کارانه وه نزیک نیه و دووره.

(۱) نهم رسته په له ژوریهی کتیبه عهدانییه کانی زانایانی پیشیان دا هاتووه: (الایمان: قول وعمل القلب واللسان، وعمل القلب والجوارح، یزید بالطاعة ویفصل بالمعصية) واته: ثیمان گوتو و کرده وه، گوتی دل که به راست زانین (تصدیق) - ره گوتی زمان - که دان پیدا هیئان (اقرار) - ره کرده وهی دل - که ملکه چی و قبول کردن و خوشیستنه - ره کرده وهی نه ندامه کان - که چی به چی کرده نی فرمانه کان و خورور گرتن له قدهغه کراوه کانه - ره ثیمان به فرمانه ی (طاعة) زیاده کهات و به سهر پیچی (معصية) کم ده کهات.

بو ویندیه کی کتیبه و سرچاوه کانی زانایانی پیشین (سلف) له و باره وه سهرنجی کتیبه: (شرح اصول اعتقاد أهل السنة والجماعة) بده، بهرگی (۲) کو تایی بهشی (چواردم) وه بهرگی (۳) بهشی پینجهم، دانراوی: الشیخ الحافظ أبی القاسم هبة الله أبی الحسن بن منصور الطبري اللاکتاني.

﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ...) (الأعراف ۱۵۶)،
 ۱۵۷)، واته: وه به زهیی من هدموو شتیکی گرتۆتهوه به لام بهس بۆ ئەوانهی تۆمار ده کهم که پارێز ده کهن و خۆیان ته زکیه ده کهن^(۱)، وه ئەوانهی پروایان به نایه ته کاغان ههیه، ئەوانهی شوپن په وانه کراوی نه خوینده وار ده کهن...
 یتیبینی:

مه بهست له نزیکه رهحمتهی خوا و نووسران و تۆمارکردنی بۆ پرواداران ههم دنیاو ههم دواوژیش ده گرتیهوه هه رچهنده زیاتر مه بهست دواوژۆه، چونکه رهحمتهی گشتی خوای میهره بان و به خشنده ته جهللا ماددی و به رهسته که ی نازو نیعمته مادهی یه ئاشکراو په نهانه کانی خوان که هدموو پیداویستیه کانی ژیان و گوزه رانی ئینسان دابین ده کات وه ته جهللا مه عنهویه که شی بریتیه لهو بهرنامهی تیرو تهواری خوا که بیر خه ره وه و رێروونی که ره بۆ سه رجه م ئینسانه کان به بی پرواو پرواداره وه. وه ک فهرموویه تی: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (التکویر - ۲۷)، ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ﴾ (البقره - ۱۸۵)، به لام خوای به خشه رو هیدایه تده رهحمته و نیعمته یکی دیکه ی تایبه تی ههیه بۆ پرواداران که غهیری ئەوانی تیدا به شدار نیه، که بریتیه لهو هیدایهت و بهرچاو پروونی و ئارامی و تۆخۆن رشتنه نیو دل و به دهنگه وه هاتن و مشوور بۆ خواردن و پشتگرتن و بهرگری لێ کردن... هتد که له ته نجامی ئیمان و ته قواکه یانه وه خوای دادگه رو به خشه ر پێیان ده به خشی، ته مهش چند ده قیک له قورئانی بهرپز بۆ هه رکام لهو جۆره رهحمته و نیعمته تانهی خوای پهروه ردگار: ﴿إِنَّمَا ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى

(۱) دیاره لیته دا مه بهست له (زکاة) ته زکیه ی نه فسه نه ک مال و سامان، چونکه سورته که مه ککیه و زه کات دانیش له مه دینه فه رز بوه.

لِّلْمُتَّقِينَ ﴿البقرة - ۱۷۶﴾، واته: تالیف لام میم، نهو کتیبه گومانی تیدا نیه ریپوونی کهره بۆ پارێزکاران، که دیاره وهک توێژه رهوانی قورشان گوتوویانه، شهه جۆره هیدایهتهی که تاییهت کراوه به پارێزکارانهوه، جیاپه له هیدایهت بوونی قورشان بۆ تیکرای خه لکی، چونکه هیدایهتدانی گشتی بۆ خه لکی ریگای پاست پیشاندانیانه، به لام هی پارێزکاران دهست گرتیان و دل وهرچه رهندنیانه به رهو پتی پاست و په زامه ندی خوا.

* ﴿... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا...﴾ (الأنفال - ۲۹)، واته: نهی برودارینه: نه گهر پارێزکاری له بهرام بهر خوادا بکهن رۆشنایی به کی جیاکهره وه تان بۆ ده په خسیتن.

■ ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ...﴾ (الفصح - ۴)، واته: خوا نهو زاتهیه که نارامی پشته نیو دلی بروداران تا کو له گهل ئیمان هکیان ئیمان زیاد بکهن.

■ ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ...﴾ (الأنفال - ۹)، واته: کاتیک هاوارتان بۆ پهروه ردگارتان ده کره شهویش وه لامی دانهوه که من پشتگیریتان ده کم...

■ ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...﴾ (البقرة - ۲۵۷)، واته: خوا مشهور خۆرو دوستی نهوانیه که برویان هیناوه له تاریکای په کان به رهو رۆشنایی قوتاریان ده کات.

■ ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ...﴾ (الزمر - ۳۶)، نایا خوا به سه نیه بۆ پشتیوانی - بهنده کی؟!.

■ ﴿إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا...﴾ (الحج - ۳۸)، واته: بیگومان خوا له سهو نهوانه ده کاته وهو بهرگری یان لێ ده کات که برویان هیناوه.

خالى شەشەم

**پۇلى خوایەرستی له پیکهوه جۆشدانى ریزهکانی
کۆمهلی ئیسلامی و^(۱)، تۆکمهو توندو تۆلکوردی
تویژهکانی کۆمهلگای ئیسلامی دا^(۲).**

گرنگترین دەستەبەرکەر (ضامن)ی سەرکەوتن و بە ئامانج گەشتنی کۆمهلی ئیسلامی و پاراستنی و بەرههه پێش بردنی کۆمهلگایهکی ئیسلامی بریتیه له تۆکمههه و توندو تۆلی و پیکهوه جۆشراوی ریزهکانیان و پیکهوه پهیههستی تویژهکانیان، جا خوایەرستی (عبادة) کاری گهورهترین هۆکاره و گهورهترین رۆل دهگیرێ لهو بارهوه، چونکه کۆمهلیک که ههموو ئەندامهکانی به وردو درشتهو^۳ خۆیان به بهندهی یهك خۆای پهراستراو بهندایهتی بۆکراو دهزانن و، ههموویان کړنۆش بۆ یهك پهراستراو دهبن و پرووی نیازو مهبهستهکانیان تهنیا لهو دهکهن و جگه لهو هیچ کهسو هیچ سهراچهیهکی تر به بهرنامهدانهر (شارع) و

(۱) مهههستان له کۆمهلی ئیسلامی یان کۆمهلی مسوولانان (الجماعة الإسلامية والجماعة المسلمة) بوونی مسوولانانی تیکۆشهرو ههول دهره بۆ پیاوهکردنی ئیسلام له واقعی ژياندا بهر لهوهی حوکوم دهستلالت بگرنه دهست، وه مهههست له کۆمهلگای ئیسلامی یان کۆمهلگای مسوولان (الجمتمع الإسلامي، المجتمع المسلم) بوونیه دهوی پیکهیتانی قهوارهو دهستلالتی سیاسی.

(۲) مهههستم له (تویژهکان) نهو واته نییه که شیوعی و مارکسیهکان له نووسینهکانیاندا بهکاری دههینن که چینهکان (طبقات)ی کۆمهلگایه له پرووی نابوووی پهوه، بهلکو مهههستم پیکهیتنههکانی کۆمهلگایه له رووی کارو چالاکیهکانهوه، وهك جوتیار، کرێکار، بازرگان، کارمهند، قوتابی، هتد. بۆیهش وشهیی تویژهکان (شرائح)م بهکاری هینا تاكو له چینهکان (طبقات) به چهههك زاراوی شیوعی و سۆشیالیستهکان جیای بهکهههوه، چونکه کۆمهلگای ئیسلامی راست جینگای چینهکانی تیدا ناییت.

فەرمانپەر ۋا (حاكم)ى خۇيان نازاننۇ بە كورتى: تەنيا ئەۋ دەپەرستۇ پىشتيان بەس بەۋ دەبەستۇ بۇ جى بەجى كىردنى (اياك نعبد وایاك نستەین) دەست لەسەر سینگو گیان لەسەر لەپى دەست، بەلئى كۆمەلۇ كۆمەلگایەكى ئاۋا بېگومان لەسەر بىنچىنەى مەحكەمۇ دامەزراۋى بەندایەتى (العبودية)، بەھىزترین جۆرى پىكەۋە پەيۋەستى و يەك ھەست و نەستى و يەك ھەلۋىستى و براپەتى (الأخوة)یان لەنىۋدا پەيدا دەبئى كە لە ھىچ كۆمەلۇ كۆمەلگایەكى دىكەدا وئەنى نەبئى، ۋەك ھەقىقەت و واقىيەت و (مصادقية)ى ئەۋ جۆرە براپەتى يە بە چاكتىن و تەۋاتىن شىۋەى لە كۆمەلئى يەكەمى مەسۇلمانان لە شارى مەككە پاشان لە كۆمەلگای يەكەمى مەسۇلمانان لە شارى مەدىنە، دەبىنن كە پىغەمبەرى كۆتايى ﷺ لەسەر بناغەى خوا بەيەك گرتن و خواپەرستى (التوحيد والعبادة) تىي گەياندن و پىي گەياندن و لەنىۋ خۇياندا بوۋنە چاكتىن براۋ بۇ خەلكى دىكەش بوۋنە پروناكى و چرا، خوا لىيان رازى بىت و بە پەزامەندى و بەخششى خۇي پازيان بىكات و پلەۋ پاھيان زىاترو چاكت بەرزو بلند بىكات.

كۆمەلۇ كۆمەلگای مەسۇلمان لە سۆنگەى ئەۋەۋ كە تاك تاكى ئەندامەكانيان لەسەر يەك بناغەى ەقىدەبىي و لەنىۋ يەك قالىب وئەنى خواپەرستى و لە بازىۋو جوغزى يەك پەۋشت و پەفتاردا كە ەقىدەى ئىسلامى و خواپەرستى ئىسلاميانەۋ پەۋشت و رەفتارى مەسۇلمانانەيە كەسايەتيان بىيات نراۋە پەۋرەدە كراۋە، كۆمەلۇ كۆمەلگایەكى پىكەۋ گونجاۋو جۆش دراۋو يەك ھەست و نەست و ھەلۋىست لەگەل يەك پەيۋەست، ۋەك چۆن ئەۋ خىستانەى دىۋارى خانوۋىەكيان لىي پىك دى ئە سۆنگەى ئەۋەۋە كە بەيەك شىۋە لە يەك كەرەسە دروست كراۋن لە قالىب وئەنى كەدا دارىژراۋن و زۆرباش پىكەۋە رىز دەبن و لەگەل يەك پەيۋەست دەبن.

دىارە پىغەمبەرى پىشەۋاۋ دانامان ﷺ بە خۇپايى نىە كە كۆمەلۇ كۆمەلگای بىرۋادارى بە خىشتە پىكەۋە جۆش دراۋو تىك تىنجاۋەكانى دىۋارى چۈندەۋ:

((المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا)) (متفق عليه)، واتە: بپروادار بۆ پروادار وەك خانوو وایە هەندیکێ هەندیکێ مەحکەم دەکات. هەروەها بۆیە کۆمەڵی مسوڵمان و کۆمەڵگای مسوڵمانی وەك جەستە یەک داناوێ کە هەر کام لە ئەندامانی ئەو جەستە بە پەرۆشەو دڵسۆز بۆ ئەندامەکانی دیکە، وەك فەرموویەتی: ((مثل المؤمنین في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم مثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى)) (متفق عليه)، واتە: وێنەی بپرواداران، لە یەکتەر خۆشویستن و بەزەیی پێکدا هاتنەوێ و پەرۆشیان بۆ یەکتەر وەك جەستە یەکە، کە ئەگەر ئەندامێکی ئازاری بوو تێکڕای جەستە کە هاو دەردی دەکات بە شەو و نۆونی و تا.

بەڵێ هەروەك چۆن یەك رووح هەموو ئەندامانی جەستە یەکە پێکەوێ دەبەستێت و بەهۆی ئەو پرووحەوێ چاکترین هاوکاری و تەباییان لە نێواندا هەیە، ئەندامانی کۆمەڵ و کۆمەڵگایەکی ئیسلامیش یەك رووح، کە رووحی ئیمان و خواپەرستی و بەنداییەتی کردنە بۆ خوا وەك دەزووی تەسبیحێک پێکیانەوێ دەبەستێ و ریزیان دەکات و رێکیان دەخات.

ئێستاش با بۆ نمونە سەرئەجەند چۆرە خواپەرستی بە دەین، داخوا چۆن چۆنی دەبنە هۆی پێکەوێ جۆشداران و تۆکمە کردنی کۆمەڵ و کۆمەڵگای ئیسلامی:

١- نۆیژ: نۆیژ کە بە گەورەترین و چاکترین جۆرە خواپەرستی شەخسی دادەنرێ، کاریگەرترین دەوریشی هەیە بۆ پێکەوێ گریڤانی دڵی بپرواداران و بەهێزکردن و مەحکەم کردنی ریزەکانیان، بە تاییبەتیش کە نۆیژ لە شەو و پۆژدا پێنج کەرەتان دووبارە دەکرێتەو، بە جەماعەت کردنی لە لای زۆر لە زانیان فەرزی عەین، یان کیفایەییەو لە لای هەندیکیشیان سوننەتیکی داکوکی لە سەرکراو (مۆکدە) و نۆیژی بە کۆمەڵی (پێنج) فەرەکانیش بە (٢٥) یان (٢٧) پلە بە

چاكتەر دانراوه لہ نوپۇزى تاك، وه بههۇزى نوپۇزى به كۆمەلەوه مەسولمانان ناچارن لہ شەو و پۇژىكتا پىتىچ كۆبونەوه بىكەن وه لہ هەفتەيە كدا لەسەر ئاستى شارو ئاوه دانى به هۇزى نوپۇزى جومعهوه لەسەريان پىتويستە كۆبونەوهى هەفتانە، وه بههۇزى نوپۇزى جەژنى رەمەزانو قوربانىشەوه لەسەريان فەپزە، يان لانى كەم سوننەتە دووجار كۆبونەوهى سالانە بىكەن، ديسان چۆنيەتى نوپۇز كەردنەكە وهك دواتر لہ باسى نوپۇزا- باسى دەكەين كۆمەلەك ئادابو رىپورەسى هەيە، كە پىتويستە نوپۇزكەران رەچاويان بىكەن، ئەمانە هەمويان دەورپكى يەكچار كاريگەر بۇ نوپۇز دەرهخسىپنن لہ بواری پىكەوه بەستقو جۆشدانى مەسولمانان لہ نپو خوياندا.

۲- مال بەخشىن: ئەمىش چ بەجۆرى فەپزى عەينى، كە زەكاتە، وه غەيرى زەكاتىشە لہ هەندىك حالەتى ئااساييدا، كە زانايان به وردى باسيان كەردوون، وه چ جۆرى فەپزى كىفایەى و، چ جۆرى سوننەتى رۇلىكى يەكجار گرنگ دەگىرپ لہ چەسپاندنى براىەتى و بەهیزكەردنى خۆشەويستى و لابرەندو نەهیشتنى ھۆكارەكانى ناتەبايى و ناكۆكى نپوخۇ وهك جەسوودى و بوغزو كىنەو...هتەد.

۳- پۇژوو گەرتن: پۇژوو گەرتن به هەموو جۆرەكانى فەپزو سوننەتىەوه ديسان كاريگەرەكى زۆرى هەيە لہ پووى براىەتى و هەست بە دەردو ئازارى يەكتر كەردن، بەتەنگ يەكدىيەوه بوونو، دەستبار بۇ يەكتر كەردن بە تايىەت لہ مانگى رەمەزان، كە كۆمەلەو كۆمەلگای ئىسلامى بەتپرو برسى و هەژارو دەولەمەند، پادشاو گەداوه لەسەريان فەپزە برسى و تىنو و بنو، بەلاى كەمەوه لہ سالىدا مانگىك دەولەمەندەكان هاودەردىي لەگەل نەدارەكاند بىكەن و لہ برسىپتى و نارەحەتيدا يەكسان بنو هەست بە ئىش و ژان و مەينەتيان بىكەن، بۇ

ئەۋەي و يىپراي حوكىمى ياساي پۈتتەن^(۱) ھاندەرىكى دەروونى و ويۇدانىشيان ھەيىت بۇ ھاۋكارى و دەست گرتىيان.

۴- ھەج كىردن: ھەجىش كە ۋەك ھەركام لە شاھەقان و نويۇ زەكات و پۇژۋى رەھەزان، يەككىكە لە پىنج پاھە بىنەپەتتە كانى ئىسلام و يىپراي لايەنە مەعنەۋى و ئەخلاقى و فېكرى و جىھادى و ئابۋورى... ھتدە كانى كۆنگرەي سىياسى سالانەي ئوممەتى ئىسلامى لەسەر ئاستى ھەموو گەلانى ئوممەتى ئىسلامى و نىشتىمانى ئىسلامىدا، ئەگەر پۇتتە تاغۋىيەكان لىبگەپىن، پۇتتىكى يەكجار كارىگەر دەگىپى بۇ ناساندنى مەسۇلمانان بە يەكتر پەيداۋون و بەھىزىۋونى شارەزايى لە بارودۇخى يەكتر پتەۋىۋونى پەيۋەندى براپەتتى و سەرەنجام ھاۋكارى پىكەۋە كىردن و دەستبار بۇ يەكترى گرتن و جى بەجى كىردنى ئەركە مەزەكان و ھىنانەدى ئامانجە بەرزەكان كە پەكيان لەسەر كارى ھەروەزى سەرەنجام مەسۇلمانانى دىنا كەۋتۋە بە ھەموو پەنگو زمان و پەچەلەك و پەگەزەكانىانە و تەننەت لەۋ ھالانەشدا كە تاغۋوت و رۇتتە ناشەرىيە كانىش پەرچ و لەمپەرى جۇراۋجۇر دەخەنە بەردەم ۋەك پىۋىست ئەنجام دانى ئەرك و كارەكانى ھەج، دىسان لە سوود و كەلگى زۇر ھەر خالىي نىە بۇ چاۋكرانەۋەي مەسۇلمانان و بىدارىۋونەۋە سەبارەت بە ھال و بالى يەكتر كە بىگومان ئەمەش ھەنگاۋى يەكەم بەردى بناغەي براپەتتى و تەبايى و ھاۋكارى و ھەروەزكارى نىۋانىانە.

۵- زىكرى خوا كىردن: ئەمەش كە چەندان دەقى قورشان و سوننەت ئەۋە دەگەپەن كە يىپراي بە تەنيا و بە تاكى كىردنى، بە كۆمەل ئەنجام دانىشى

(۱) چۈنكە زۇر لە زانايان كە يەككىكان (ابن حزم الاندلسى) دەپتەن: لەسەر دەۋلە مەندەكانى ئەۋ ناۋچەپە فەرۋە -مادام دەۋلەتتى ئىسلامى تواناي نەپ- كە نەدارەكانى دەۋرىيەريان پىۋەنن و لەسەر ئەۋە ئىجبار دەكرىن لە كاتى كەمتەرخەمى ياندا سزاي توندىش دەپتەن، پىۋانە: (الغلى) ج ۶، ص ۱۰۸.

شتيکي په سندنده و مايمه دابارينی ره حمه تی خواو نارامی و ټوڅون (سکینه) ه به سر دلې به شدارپوانی کڅړی زیکړدو، مايمه کڅړیونه وه و دهره دانی فریشته چاک و پاکه کانی خوابه له و کڅړو کڅمه ل، دیسان دهریکی به هیڅو پیژنکی زوری هیه بڅ پیکه وه جڅدانی دلته کان و زیادېونی خڅه ویستی و پڅو حورمهت بڅ په کتر، وه له راستیدا نه و خڅه ویستی به به تینه ی که له نه غامی زیکړو یادې خوادا له نڅو مسولماناندا به کم هڅکاری تر و پیدا ده بی و، خڅه ویستی خواو زیکړی خوا کردن بڅ مسولمانان وک ته زویه کی کاره بایی وایه که به گلڅپو چرای دل و دهرونی هه موویاندا تیڅپه ده بی و دایانده گیرستی^(۱).

۶- فرمان به چاکه کردن پڅ له خراپه گرتن: نه مدش په کیکه له و خوا

پهرستی (عباده) یانه ی که کاریگریه کی زوری هیه له پرووی توندو ټولکردنه وه و ټارکردنه وه گه شه پیدانی کڅمه ل و کڅمه لگای ئیسلامی، دیاره دهقی قورثان و سوننه تیش له م باره یه وه زورن به لام ئیمه به س دوانیان لی به نمونه دینینه وه:

أ- ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة - ۷)، واته: وه پیاوانی پروادارو ثافره تانی پروادار هندیکیان پشتیوانی هندیکیان، فرمان به چاکه ده کن و ری له خراپه ده گرنو، وه نوڅو به ریا ده کن و زه کاتی ده دن، وه فرمانبه ری خواو پیغه مبه ره کمی ده کن نه وانه بیگومان خوا به زه بیان

(۱) هر کام له (نوڅو، مالبه خشین، پڅوو گرتن، حج کردن، زیکړی خوا کردن) له باسه کانی دواپی نه م کڅپه دا قسه بیان له سر کړاوو توڅو اونه وه نه و ده قانه ی که په یوه نندیان پیاننه وه هیه کم و زور هیترانه وه لیک درانه وه، بڅیه لیږه به پیویستمان نه زانی بیانوسین.

پىياندا دىيىپ پاستى خوا زالو كارىدەجىيە. بەئىيىگومان لە سۆنگەي ئەووە كە برودادارانى نىرو مى دۆستو پشتىوانى يەكتەن دەتوانن فەرمان بە چاكەو پىگىرى لە خراپە بكەن، بىگومان لە ئەنجامى ئەو خواپەرستىيە مەزەنشدا كە گەورەترىن و چاكتەين جۆرە خواپەرستىيە كە بە تاكى و بە كۆمەلەو لەنىو كۆمەلگەي ئىسلامىدا ئەنجام دەدرى، دۆستايەتى و نزىكى و پشتگىرى بروداداران بۆ يەكتەر زىاد دەبىت و پىزەكانيان مەحكەم ترو تويژەكانيان پىكەو پەيوەستر دەبن.

ب- ﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران - ۱۰۴)، واتە: وە ئىيە ئەي مسولمانىنە - كۆمەلەك بن - يان با كۆمەلەك تان لەنىودا هەبن^(۱) كە - بانگەواز بۆ چاكە - كە ئىسلامە - دەكەن و فەرمان بە چاكە دەكەن و پىي لە خراپە دەگرن وە هەر ئەوانەشن سەرگەوتوو و بە مراد گەيشتوو.

لەم ئايەتە بە پىزەشدا خواي پەرەردگار سەرگەوتن و بە مراد گەيشتنى دىناو دواپۆژى تايبەت كردووە بەو مسولمانانەو كە كۆمەلەك يان كۆمەلەككى وای لەنىودا هەن، سەرگەرمى بانگەوازي خەلك بۆ ئىسلام و لەنىو خۆشياندا فەرمان بە چاكەو پىگىرتن لە خراپەن، بەئىيى كۆمەلەو كۆمەلگەي مسولمان وەك باغىكە كە خاوەنەكەي بەردەوام سەرگەرمى بۆاركرديەتى لە دىك و دالۆ گىزو گىاو جىرو جانەوهرى زيانبەخش، وە ناشتنى ئەمامى چاك و پاك و بەردارى هەمەجۆر، وە لە پاستيدا سەرفرازى و بەختەوهرى و ساغو سەلامەتى كۆمەلەو كۆمەلگەي مسولمان بەندە بە بەردەوام بوونى پرۆسەي بۆاركردن و پاككردەوهرى لە هەلەو پەلەو ناشەرعىيەكان و چاككردن و پازاندەوهرى ناوەدانكردەوهرى بە كىردار و پەفتارو

(۱) (چونكە وەك تويژەوانى قورتان دەلەين ئەگەر (مىنى سەر (منكم) بۆ (تبعض) بىن ئەو مەعنايى دوووم و ئەگەر (بىيانى)ش بىت مەعنايى يەكەم دەگەينەن.

هه‌ئس و که‌وته چاک و پاکه شه‌ریه‌کان، خوی په‌روه‌ردگاریش فەرموویه‌تی: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ كُتِبَ لَهُ﴾^(۱) (الاعلیٰ - ۱۴)، جا هه‌رچه‌نده لی‌رده‌ا مه‌به‌ست تاکی مسو‌ل‌مانه به‌لام کۆمه‌ل‌و کۆمه‌ل‌گای مسو‌ل‌مانیش هه‌مان حوکمی هه‌یه.

۷- **جهنگ و جیهاد کردن:** نه‌میش یه‌کی دیکه‌یه له‌و جۆره خواپه‌رستیانه‌ی که کاریگه‌رت‌رین فاکت‌ره هه‌م بۆ خۆ توندو تۆل‌کردنه‌وه هه‌م بۆ نی‌وخۆ ب‌زارکردن و خۆ پ‌ال‌او‌تنیش له‌ خ‌لت‌ه‌وخ‌ال، چ له‌سه‌ر ئاستی تاک تاکی مسو‌ل‌مانان و چ له‌سه‌ر ئاستی سه‌رحه‌م کۆمه‌ل‌و کۆمه‌ل‌گاکانی‌شان، دیاره جهنگ و جیهادیش مه‌زن‌ترین و به‌رز‌ترین جۆره خواپه‌رستیه که مسو‌ل‌مان به‌ هه‌روه‌زی و دژی غه‌یری خۆیان نه‌جامی ده‌ده‌ن^(۲)، ئنجا ده‌قی قورئانی به‌پێ‌زو سوننه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری به‌پێ‌ژیش ﷺ ده‌رباره‌ی جیهاد و جهنگ زۆر زۆرن، به‌لام ئیمه هه‌ر بۆ نمونه سی له‌و ده‌قه به‌پێ‌ژانه دینینه‌وه:

۱- ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَأَنَّهُمْ بُيُوتٌ مَرْصُورَةٌ﴾ (الصف - ۴)، واته: به‌راستی خوا نه‌وانه‌ی خۆش ده‌وی که له‌ پیناویدا به‌ ریز ده‌جه‌نگن هه‌ر ده‌لێی دیوارێکی پێکه‌وه جۆش درا‌ون.

۲- ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ إِنْ يَمَسُّكُمْ فَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ فَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ لَدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلَيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ۚ وَلَيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ﴾ (آل عمران ۱۳۹-۱۴۱)، واته: وه شه‌ی هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌ هۆی شکستی جه‌نگی ئوحوده‌وه سببی هی‌زی

(۱) وشه‌ی (تزکیه) که هه‌م واتای پاک‌کردنه‌وه ب‌زارکردن و هه‌م معنای گه‌شه‌پێدان و زیاد‌کردنیش ده‌گه‌یه‌نی که‌واته: وشه‌ی (تزکی) یانی، خۆی پاک و چاک کرد، خراپه‌و هه‌له‌و په‌له‌ی لا‌بر‌دو خێ‌رو چاکه‌ی زیاد کرد.
(۲) که‌واته جیاوازی نێ‌وان (فه‌رمان به‌ چاکه‌و نه‌ه‌ی له‌ خراپه‌و) (جه‌نگ و جیهاد) نه‌ویه که یه‌که‌میان له‌نێ‌و مسو‌ل‌ماناندا نه‌جام ده‌درێ و دووه‌میان له‌ نێ‌وان مسو‌ل‌مانان و دو‌ژمنانیاندا له‌ نه‌ه‌لی کو‌فر.

مہنوین و دل تنگ مہن لہ حالیکہ کہ نہ گہر پروادار بن ہر نیوہ سہرکہ و توو بہر زترن، نہ گہر برینیکستان تی بوہ شوہ پیگومان کڑمہئی کافرانش برینیکی بہہمان شیوہیان تی بوہ - کہ لہ جہنگی بہدردا شکستیان خوارد - وہ شوہ رۆژانہش کہ سہرکہ و تن و شکستیان تیدا دہ بی - لہ نیوہ خہلکیدا دہ ستاو دہ ستیان پی دہ کھین، وہ بۆ شوہی کہ خوا شوہانہ بزانی کہ پروایان ہیٹاوه^(۱)، وہ بۆ شوہی چہند شہیدیکستان لہ نیودا ہلہ بڑی، وہ پیگومان خوا ستہ مکارانی خوش ناوی، وہ بۆ شوہی خوا پرواداران بیاتیوی و لہ بیژینگیان بدات و کافران نابووت بکات.

۳- ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيُذِلَّ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ (آل عمران- ۱۷۹)، واتہ: ناکری و ناگوئی خوا واز لہ پرواداران بیٹی لہ سہر شوہ حالہ کہ نیوہ لہ سہرینی - کہ پاک و پیس تی کھل و ناویتہ بن - (بہ لکو بہ جہنگ و سہختیہ کان تاقی یان دہ کاتہوہ) ہتا پیس لہ پاک جیا دہ بیٹہوہ، وہ خوا وانا کات کہ نیوہ پہ نہان (غیب) بزانی - تا کو پروادارانی پاک و مونا فیکانی ناپاک لیٹ ہلاویژن - بہ لام خوا لہ نیوہ پیغہ مہرانیدا شوہانہ یان کہ حہز بکات ہلہ یان دہ بڑی - بۆ شوہی و پرای ہاوہ لانیان لہ گہل دوژمنانی خوادا بچہ نگن تا کو لہ نہجامی شوہدا پاک و ناپاک لہ یہک جیا بنہوہ - دہ جا پروا بہ خواو پیغہ مہرانی بیٹن، وہ نہ گہر پروا بیٹن و پاریزکاری بکھن، پاداشتیکی مہزنتان ہہیہ.

(۱) واتہ: بہ کردہوہ و پریزی خویان لہ دنیا و واقعہدا دہرکھون، نہ گہر نا خرا لہ شہرہوہ پتیا زانوا ناگادارہ.

جا ئىستا با سەرنج بەدەين!

لە دەقى يەكەمدا خىواي بالادەست رايدەگەيەنئى كە ئەو برودادارانەى خۆش دەوى كە بە رېزىكى پۇللاين و مەحكەمەو لە پېناو خوادا دەجەنگن، كەواتە لە سۆنگەى جيهادەو لە گەرمەى جەنگ و جيهاددا مسولمانان دەبنە كۆمەلەو كۆمەلگايەكى مەحكەم و پتەو و پىكەو جۆشدارو وە كۆمەلەو كۆمەلگاي مسولمان بە بى پال لىكدان و تىك ترينجان وەك خشت و چينەكانى ديوارىكى قايم و قورقوشى، ناتوانن جەنگ و جيهاددا بكنەو لە بەرامبەر دوژمن و ناحەزانى خواو خوياندا بوەستن.

و لە دەقى دوو دەمدا خىواي كاربەجئ بە بۆنەى تىكشكانى مسولمانان لە جەنگى ئوچوددا بە ھۆى سەرىپچى لە فەرمان و نەخشەى پىغەمبەرەو ﷺ دلى ھاوەلانى پىغەمبەر (رضي الله عنهم) دەداتەو و بۆشيان پوونەدەكاتەو كە مەسەلەى شكست و سەركەوتن لە جەنگدا ياسايەكى خوايىو شتىكى چاوەروان كراو و ئاسايى يە، پاشان پىنج حىكمەت و پەندى گەرەو گرنگىش لەو جەنگو شكستەياندا دەخاتە روو:

■ زانران و ناساندنى برودادارانى راستەقىنە لە مەيدانى واقىعدا (وليعلم الذين آمنوا).

■ ھەلبۆاردن و گولبۆزىركردنى بروداداران بۆ پلەى بەرزى شەھىدىي (ويتخذ منكم شهداء).

* پەردە ھەتائىن لەسەر ماھىيەتى پوچى ئەو زەرە مسولمان و بەناو مسولمانانەى كە خۆيان خزانەوتە رىزى موچاھىدان و سوپاي پىغەمبەرەو ﷺ وە خىواي دادگەر لەبەر ستەم و خراپەيان خۆشى ناوین، (والله لا يحب الظالمين).

* لە بۆزنگ دان و پالاوتنى كۆمەلەو كۆمەلگاي مسولمان و لە ھەموو روويەكەو: ئىخلاص و ساغیان بۆ خوا، دىيا بە كەمگرتن و دواپۆژ ھەلبۆاردن، گوى

راپه لټی و فرمانبه ریان بۆ بالا ی خوځیان، فیداکاری و بیباکیان له مهرگ و... هتد، (ولیمحص الله الذین آمنوا).

■ له بهین بردن و نابووتکردنی کافران، که دیاره به بڼ جهنگی سهخت و خوځناوی و قوریانی دان و ئیش و ژان، مهیسه ر ناییت و (نۆش) به بڼ (ئیش) نابڼ! (ویمحق الکافرین)

ئنجا لټه دا پټیسته هه لټیسته یه که بهین داخوا بۆچی رسته ی: (ویمحق الکافرین) به دوا ی رسته ی (ولیمحص الله الذین آمنوا) دا هاتوه؟

جاری پټیسته بزاین که وشه ی (یمحق) له چا وگی (حق) وه هاتوه که به مانای له نیوچوون و پووکانه وه ی پله پله و په نهان بوون و ون بوون دئ، هه ر بۆیه ش به شه وه کانی کۆتایی مانگی (قمری) ده گوتری (حق) چونکه له وه شه وانه دا مانگ (قمر) ورده ورده روشنایی کر ده بڼ و پاشان په نهان ده بڼ، که واته ده بڼ پروادارانی جهنگاوه رو مواهیدیش خه یال پلاوی وانه کن که به پۆژو دوو پۆژو سال و دوو سال یه کسه ر هه تری کوفر تهخت بکه ن و نه یه یلن، به لکو جهنگی نیوان ئیمان و کوفر درێڅخایه نه و پشووی درێڅی ده وئ، دیسان هه لټواردنی وشه ی (یمحق) که وه ک گوتمان مانای نه هه یشتنی روشنایی و ورده ورده خفه کردن و کۆژانه وه ده گه یه نه ی، نه وه ی لټ ده فامریتته وه که جهنگ و جیهادی ئیسلامی نایه وئ نه یارو ناحه زه کانی ئیسلام بنه و قه لچۆ بکات! به لکو گرنگ نه وه یه حوکم و ده سته لاتیان نه مینئ و چرای حوکمرانی یان خفه بکری و بکۆژیتته وه و خۆری ئیسلام جینگای بگریته وه! ئنجا بۆیه ش رسته ی (ویمحق الکافرین) به دوا ی رسته ی (ولیمحص الذین آمنوا) دا هاتو تاکو مسولمانان دلتیابن و بزنان که هه تا خوځیان نه بنه کۆمه ل و کۆمه لگایه کی پوخت و پاک و هه لټوارد و پالاوته، توانای ولات پاک کردنه و یان نابڼ، به لټ کاتیک مسولمانان ده توانن ده وروبه ریان بوارو پاک بکه نه وه له کوفر و سته م و خراپه، که پښته ر خوځیان له سه ر ئاستی تاک و تاک و کۆمه ل و

کۆمه‌لگاشیان پالۆتبی و بوارکردبی، نه‌گهر نا پیس به پیس لاناچی و نه‌هلی سته‌م نه‌هلی کوفریان پی له‌نیو ناچی!

و له‌ ده‌قی سییه‌میشدا خوی کاربه‌جی و په‌نهان بین ته‌م سی پاستیه مه‌زنه‌مان بۆ روون ده‌کاته‌وه:

(۱) یاسا سونه‌تی خوا وایه که واز له‌ کۆمه‌ل و کۆمه‌لگای مسوڵمانان بینێ و لیان بگه‌رێ که بپروادارو مونا‌فیک پاک و ناپاک پارێزکارو تاوانبارو نازا بوێرو ترسنۆک و خۆ بوێر تیکه‌ل بن و له‌ یه‌که‌ه‌لناویرین، وه‌که‌ حاله‌تی مسوڵمانانی مه‌دینه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیش جه‌نگی نوحود، که‌ نزیکه‌ی سی یه‌کی (۳۱)ی سوپای ئیسلام به‌ فیتی (عبدالله بن اُبی بن سلول) له‌ ناسکترین و دژوارترین کاتدا پشتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و مسوڵمانانیا‌ن به‌رداو پاشه‌کشه‌یان کرد، به‌لکو خوی کاربه‌جی یاسای وایه که‌ خواپه‌رستان و تاغوت په‌رستان له‌یه‌که‌ جیا بکاته‌وه‌ و کۆمه‌ل و ریزی بپرواداران له‌ خه‌ته‌و خا‌ل و چلک و چه‌په‌ری ده‌غه‌ل و دله‌خۆشان پاک بکاته‌وه‌.

(۲) رینگاو چۆنه‌تی ته‌و پاک و پیس لێک هه‌لا‌واردن و جیا‌کردنه‌وه‌یه‌ش ته‌وه‌ نیه که‌ خوا مسوڵمانان له‌ د‌ل و ده‌روونی خه‌لکی ناگادار بکات و په‌نهان بزانن! چونکه‌ به‌س خوا نه‌یینه‌کانی د‌لان و په‌نهانی زه‌وی و ئاسانه‌کان ده‌زانن: ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ...﴾ (النمل - ۶۵)، واته‌: بلی - بیجگه‌ له‌ خوا هیچ که‌س په‌نهانی ئاسانه‌کان و زه‌وی نازانی...

(۳) به‌لکو رینگای له‌ یه‌که‌ جیا‌کردنه‌وه‌ی پاک و ناپاک و بی‌زینگی لێک هه‌لا‌واردنیا‌ن بریتیه له‌ جه‌هاد و به‌ره‌نگاری که‌ پیغه‌مبه‌رانی هه‌ل‌ب‌ئارده‌ی خوا ﷺ و شوێنکه‌وتووانی په‌سه‌نیا‌ن پیتی هه‌ل‌ده‌ستن، هه‌ر کاتیک زه‌مینه‌ی ته‌نجامدانی یان بۆ به‌خسێ، که‌ ته‌و زه‌مینه‌یه‌ش به‌ هۆی ته‌وه‌ ساز ده‌بێ هێنده‌یان

ھېتو پرست ھەبىي كە پېي بەگژ باتل و ئەھلى كوفرو ستەم و خراپەدا بېچن، جا ديارە ئىمە و مانانىش ئەگەر بەپراستی بېوا بە خوا و پېغەمبەرانى (عليهم الصلاە والسلام) بەيئەن و پارىژكارىي بەكەين، كە بەشېكى گرنكى ئەو پارىژكارىيەش خۆ پاراستنە لە دەستەو ئەژنۆ دانىشتن و ملەكەچ كردن بۆ تاغوت و ملھوپان، ئەو بەيگومان پاداشتىكى مەزھان ھەيە لای خواى بالا دەست و دادگەر، و پراي عىززە قەندىي و سەر بەرزىي دنياش.

۸- پەيوەندى يە كۆمە لايتىيەكان: يەكى دىكە لەو جۆر خواپەرستى و بەندايەتپانەي كە پۆلىكى زۆر گرنگ دەگېن لە يەك پىزىي و يەك دەنگى و يەك رەنگ و يەكسەنگى كۆمەل و كۆمەلگاي مسوتمان دا، پەيوەندى يە كۆمە لايتىيە زۆر جۆراو جۆرەكانن كە ئىسلام گرنكى و بايەخىكى تايبەتى پى داو، جا ديارە ئىمە لىرەدا مەودا و دەرفەتى ئەو مان نىە كە مەسەلەي پەيوەندىە كۆمە لايتىيەكان بتوئىنەو، كە خوا ياربى لە كىتبى (خووپەوشتى ئىسلامىي) دا بە تىرو تەسەلى باسيان دەكەين، بەلام لىرەدا ھەروا بە خىرايى نامازە بە دە (۱۰) لەو پەيوەندىيە گرنگ و سەرەكياە دەكەين:

يەك: ژن و مېردايەتى (الزوجة) :

ديارە خىزان (الأسرة) خشتى يەكەمى پىكەيتانى كۆمەلگايەو پەيوەندى نىوان ژن و مېرد و پىكەو پەيوەست بوونيان لەسەر بناغەي بەرنامەي خوا بە ئىزن و مۆلەتى خوايە، بۆيە ئەو پەيوەندى يە بە پەيوەندىەكى پىرۆز دادەنریت و لەسەر بنچينەي پىزو خوشەويستى و سۆزو پەرۆش بۆ يەكتە بنیات دەنرئ، وە ھەر كام لە ژن و مېر كۆمەلەك ئەرك و مافيان لەگەڵ يەكتەدا ھەيدە ھەر كامىكيان بە بەرگ و پۆشاكى ئەوى دىكە دادەنریت، جا بېگومان دەقى قورئان و سوننەت سەبارەت بە ئەرك و مافەكانى ژن و مېر بەرامبەر بە يەكتەو ئەو ئادابە شەرعىيانەي كە دەبى

پابہند بن و پہچاویان بکہن لہ ہدلس و کہوتی نیتوانیاندا، زور زورن و نیتیمہ لیرہدا
دہرفہتی خستہ پروویاغان نیہ، بژیہ بہ ہیتانہوی ندم نایہتہ قہناعہت دہکہین:
﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً
وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (الروم - ۲۱)، واتہ: وہ لہ
نیشانہکانی - خوابہتی خوا - نہوہیہ کہ لہ نہفسی خوتان ہاوسہری بڑ وہدی
ہیتانن تاکو بہہزیانہوہ نۆخوتتان بڑ بیٹ، وہ خۆشہویستی و بہزہیی لہ نیتوانتاندا
گپراوہ، بیگومان لہو - پھیوہندی و ہۆگریہی ژن و میتراہیہتی - ہدا نیشانہ ہن بڑ
کۆمہٹیک بیر بکہنہوہ.

دوو: باب و دایک پۆلایہتی:

پھیوہندی نیتوان بابو دایک پۆلہکانیشیان و پراپای نہوہی کہ وہک پھیوہندی نیتوان
ژن و میتراشتیکی خواپسک و فیتریہ، نیسلامیش گرنگی و باہہخیکی زوری پئی
داوہ، بہلام جیتی سہرنج نہوہیہ کہ مہگہر بہ دہگمہن دہنا ہەر فەرمان بہ پۆلہکان
- کورو کچ - کراوہ کہ پیزی بابو داکیان بگرن و لہگہٹیان چاک بنو بہ بابو دایک
نہگوتراوہ! ہۆیکہش نہوہیہ کہ چاکیی بابو دایک لہگہٹ منداٹہکانیان کہ جگہر
گۆشہیانن شتیکی خوا پسک و پیویستی بہ ناگادارکردنہوہ و نامۆژگاری ناکات،
مہگہر لہ ہندیٹ حالتدا، جا دیارہ لہبارہی پھیوہندی بابو دایک و
پۆلہکانیانہوہ، دہقی قورٹان و سونہت زورن بہلام نیتیمہ بەس دووانیان بہ نمونہ
دیتینہوہ:

۱- ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا لِيَاءُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ
الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا
كَرِيمًا ۖ وَخُفْضَ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا
رَبَّيْنِي صَغِيرًا﴾ (الإسراء ۲۲-۲۴)، واتہ: وہ پسرورہدگارت پریاری داوہ کہ

جگه لهو نه پهرستن و! له گهڵ دایک و بابتان چاکه بکه^(۱)، ههركات یه کێکیان یان ههردووکیان له لات بوون و گه یشتنه قۆناغی پیری، نهچی هیچ وشهیهکی ههست پووشتنهریان پێ بلێی، و ده دهنگیان مه دهو قسهیهکی پر پێزو حورمهتیان له گهڵ بکه، وه له نهجمی بهزهیی و پهروڤدا بالێ گهردن کهچی یان به سهردا شۆپکهوه، وه بلێ: پهروهر دگرم! بهزهیی پێاندا بێ وه چۆن نهوانه منیان به گچکهیی به خێوکرد.

ئه مه دهبارهی ههلوێستی پۆلهکان بهرامبهردایک و بابیان، دهبارهی ههلوێستی دایک و بابیش له گهڵ منداڵهکانیان - بهتاییهتی باب - فهرموویهتی:

۲- هَیْ اَیْهَا الَّذِیْنَ آمَنُوا قُوا اَنْفُسَکُمْ وَاَهْلِکُمْ کَآرًا وَقُوْذَهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَیْهَا مَلَآئِکَةٌ غِلَاطٌ شِدَادٌ لَا یَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَا اَمَرَهُمْ وَیَفْعَلُوْنَ مَا یُؤْمَرُوْنَ ﴿التحریم - ۶﴾، واته: ئهی نهوانهی بپرواتان هیناو! خۆتان و مال و خێزانتان له ناگرێک بپاریزن که سووته مه نییه کهی خه لک و بهرده، چه ند فریشتهیهکی به زه برو هیزی له سه رن هه ر شتێک خوا فهرمانیان پێ بکات سه رپێچی ناکه و چیان فهرمان پێ بکری ئه نجمی ده ده ن.

سێ: خزمایهتی

باز نهیهکی دیکه ی په یوهندی یه کۆمه لایه تییه کان که له باز نه ی یه کم و دووم فراوانتره، بریتیه له په یوهندی خزمایه تی (صلة الرحم) که له زۆر دهقی قورئان و سونه تدا فهرمان به پاراستنی کراوه و هه ره شه ی توند له پچراندنی کراوه، که ئیمه لێره به س ئاماژه به سێ لهو دهقه به هێزو پێزان ه ده که ی ن:

۱- ﴿وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ...﴾ (الاحزاب - ۶)، واته: وه له کتییی خوا دا خزم ان له نیو

(۱) سه رنج بده چۆن خوی دادگمر دوا ی په رستنی خۆی فهرمانی به چاکه کردن له گهڵ دایک و بابی کردوه!!

خویندا له یه کتر نژیکترن و ههقیان به سمریه کوه زیاتره له باقی پرواداران و کۆچکهران، وه خواى تۆلەستپن به ههڤه شهوه ږوو له کهسانیکه دهکات که ههلوپستی دهغه لانهیان له بهرامبەر جیهادو بهرگری کردن له کۆمه لگاوه قهواره ی ئیسلامی ههیهو پپیان ده فدرموی:

۲- ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾
 أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ﴾ (حمد - ۲۲، ۲۳)، واته:
 تايا زور نزيك نيه - تهی دهغه لآن! - که نه گهر دهسته لات بگرته دهست
 خراپه کاری له زه ویدا بکن و خزمایه تیتان بیچرینن! نه وانهی که ناوا ده کهن
 - که سانیکن خوا نه فرینی لین کردوون بویه که پی کردوون و چاوه کانیانی کویر
 کردوون.

۳- ((لا يدخل الجنة قاطع، قال سفيان في روايته: يعني قاطع رحم)) (متفق عليه)، واته: (پچړېنډر ناچيټه بهه شتي) سوفيان له کاتي گيړانه وهی نهم فهرمووده يه دا گوتوويه تي: يانی پچړېنډري خزمایه تی.

■ جوار: دراوسیلیہتی

په یوه ندى در اوسپنه تيش يه كيكي ديكه يه له باز نه گرنه كاني په يوه ندى كومه لايه تى و نيسلام گرنكيه كي زورى پيداوه له زور دهقى قورشان و سوننه دا فرمان به مسولمانان كراوه كه نهركو مافه كاني در اوسپنه تى له گه ل يه كتر دا جى به جى بكنو زور وريا بن له نازارو زيان به يه كتر گهيانندن و يه كتر ره نجانندن، بـ و ينه خواى به به زه يى فرمويي تى: ﴿وَاَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ (النساء - ۳۶)، واته: وه خوا بپه رستون و هيچ شتيك مه كنه هاويه شي، وه له گه ل دايكو بابتان

چاکه بکهن وه له گهڙ خزمان و ههتیوان و نه داران و دراوسێ نزیک و دراوسێی دوورو هاوه‌لی نزیک و پێوارو نهو -کۆیل-انهی له بهر دهستان..

پێغه‌مبه‌ری سه‌روه‌ریشمان ﷺ ده‌رباره‌ی گه‌وره‌یی و گرنگی نه‌رك و مافی دراوسێ-یه‌تی فرمویه‌تی: ((ما زال جبریل یوصیني بالجار حتی ظننت أنه سیورثه)) (متفق علیه)، واته: جویرائیل نه‌وه‌نده ده‌رباره‌ی دراوسێ پاپسپاردم و داكۆکی لی‌كردم، هه‌تا گومانم وابوو كه ده‌يكاته میراتگر!

پێنجهم: هاوه‌لایه‌تی (الصداقة) :

په‌یوه‌ندی دۆستایه‌تی و هاوه‌لایه‌تیش یه‌کی دیکه‌یه له جوغه‌كانی په‌یوه‌ندی كۆمه‌لایه‌تی و پێكه‌وه گریدانی نه‌ندامان و توێژه‌كانی كۆمه‌لگا» نه‌وه‌نده به‌سه بۆ گرنگی و بایه‌خی نهو جوژه په‌یوه‌ندییه له ئیسلامدا كه له نایه‌تی ژماره (٣٦)ی سوره‌تی (النساء)دا له پیزی چاكه له گهڙ باب و دایك و خزمان و هه‌تیوو و هه‌ژارو دراوسێ‌دا باسكراوه، وه له نایه‌تی ژماره (٦١)ی سوره‌تی (النور)یش خواردن و خواردنه‌وه له مائی: دۆست و په‌فیق بۆ ئینسان موباح كراوه له پیزی مائی خۆ، باب و دایك، برا و خوشك، مام^(١) و پوو، خال و پلك، وه مائیك كه تییدا كراوه به نه‌میندارو وه‌کیل، وه‌ك ده‌فه‌رموی: ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مُفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ...﴾.

(١) دیاره ((عمات)) كه كۆمه‌ل و كۆی (عمه‌)یه، خوشکی بابه، وه (خالات) كۆی (خاله‌)یه كه خوشکی دایكه، جا له كوردیدا (پووو پلك) هه‌ردووکیان بۆ هه‌ركام له (عمه‌) و (خاله‌) به‌كاردين، به‌لام نه‌گه‌ر وه‌ك من جیام كرده‌وه‌وه جیا به‌كرینه‌وه‌ باشتره‌.

شېش: میوانداریتى (الضیافة)

ته مېش په کيکه له په یوه نډییه کومه لایه تییه کان و له زور ده قی قورئانو سوننه تیشدا هم باسی نهرکی خانه خوئییه تی و مافی میوان و هم باسی شو ناداب و رهوشته بهر زانه کراوه که ده بی هردو وکیان په چاویان بکن، که ئیمه لیږه دا بهس دووان لهو ده قانه به نمونه دینینه و که په کیکیان په یوه نډی به بابای خانه خوئی و نوری دیشیان په یوه نډی به میوانه وه هدی:

۱- ((من کان یؤمن بالله والیوم الآخر فلیکرم ضیفه...)) (متفق علیه)، واته: هر که سیک پروای به خواو پرؤزی دواپی هدی به پرتزی میوانه که ی بگری، ئنجا شایانی باسه که پرتز له میوان گرتن ته نیا به خواردن پیدانی باش ته وواو نابی، به لکو وپرای شو ده بی له پروی مدعنه وی و نه خلاقیشه وه پرتزو حورمه تی بگری، به لکو نه میان له پرتز گرتنی ماددی گرنگریشه، وه کورده واری ده لئین: (نانت جوین بی خولقت گفین بی).

۲- ((لا یحل لمسلم أن یقیم عند أخیه حتی یؤثمه، قالوا: یا رسول الله کیف یؤثمه؟ قال: یقیم عنده ولا شیء له یقریه به)) (رواه مسلم)، واته: هیچ مسولمانیک بوی نیه که هیئنده له لای برایه که میوان بی تا گونا جباری ده کات! گوتیان: نه ی پیغه مبهری خوا جا چوئن گونا جباری ده کات؟! فهرمووی: نه و هر میوانی ده بیئت و خانه خوئییه که شی شتیکی وای له لا نیه که میوانداریتی پی بکات!

که واته: وه ک چوئن لیژانی و خولق و خوی جوان و سه خاوه و بهر چاو تیږی بؤ بابای خانه خوئی پیویستن، میوانیش ده بی ورد بین و به سه لیه و کارامه بیئت و بزانی نه گهر مانه وهی گیر گرفتیک دروست بکات مایه ی دهرده سهری خاوه مال بی و پی ناخوش بی، نابی مینیتته وه.

جەۋاب: سەردان ۋە ھاموشۇ

وہك چەندەن جار دووبارەمان كەردۆتەو ھەموو جەم و جۆل ۋە چالاكىيەكانى
مەسولمانان ئەگەر بۆ خوا بوون ۋە بە پىي شەرع بوون (الإخلاص والإتباع) يان لەگەل
بى بە خواپەرستى لەقەلەم دەدرين، جا يەككى دى لەو چالاكىيەنى نىو كۆمەل ۋە
كۆمەلگاي مەسولمان كە كاريگەرى ۋە شوينەوارىكى گەنگ ۋە بەرچاوى لە تۆكەو
توندو تۆل كەردنى ريزەكانياندا ھەيد، بريتە لە سەردان (زيارة) ۋە ھاموشۇ يەكتر
بە مەبەستى بەيەك ئاشنا بوون ۋە ئاگا لە يەكتر بوون ۋە چاك ۋە چۆنى ۋە ھەوال پەرسىنى
يەكتر... ھتە.

ئەمەش چەند دەقيكى سوننەتى پىغەمبەرى سەرور ﷺ لەبارەى سەردان ۋە
ھاموشۇ ھەوال پەرسىنى يەكتر ۋە گەنگى ۋە كاريگەرى لە بوارى لە خوا نزيك
بوونەو لەيەك نزيك خستەو ھەي مەسولماناندا:

۱- (عن النبي ﷺ أن رجلاً زار أخاً له في قرية أخرى، فأرصد الله له على
مدرجته ملكاً فلما أتى عليه قال: أين تريد؟ قال: أريد أخاً لي في هذه
القرية، قال: هل لك عليه من نعمة تربها عليه؟! قال: لا، غير أني أحببته
في الله تعالى، قال: فإني رسول الله إليك بأن الله قد أحبك كما أحببته فيه)
رواه مسلم. واتە: پياويك سەردانى برايهكى خۆى كەر لە ئاوەدانىيەكى دى،
خواش فريشتەكى لەسەر رێگای بۆ بە چاودێر دانا، جا كاتێك گەيشە لای
پىي گوت: بۆ كۆى دەچى؟ گوتى: دەمەوى سەردانى برايهكم بكم لەم
ئاوەدانىيە، گوتى: ئايا ھىچ چاكەو بەرژەو ەندىەكت لەلای ئەو ھەيد، بچى
مشوورى لىبىخۆى؟ گوتى: نەخىر، ھەر ئەو ەندىەكت كە لە پىناوى خواى
بەرزدا خۆشم ويستەو، -فريشتەكە- گوتى: دەجا بزائە كە مەن نىردراوى
خوام بۆ لای تۆ كە پىت رابگەنم خواش تۆى خۆشويستەو چونكە تۆ ئەوت
لەبەر خوا خۆشويستەو.

۲- (ما من مسلم يلتقيان فيتصافحان إلا غفر لهما قبل أن يفترقا) رواه أبو داود، واته: هیچ کاتیک دوو مسولمان ناگه نه په کترو پیکه وه تۆقه ناکه نه، مه گهر لییان ده بوردری بهر له وهی لیک جیا بېنه وه.

۳- (عن أنس رضي الله عنه قال: يا رسول الله الرجل منا يلقى أخاه أو صديقه أينحني له؟ قال: لا، قال: أفيلتزمه ويُقبِّلُهُ؟ قال: لا، قال: ويصافحه؟ قال: نعم) رواه الترمذي وقال: حديث حسن، واته: نه نه س خواي لی رازی بیت گوتی: نهی پیغه مبهری خوا پیاویک له نیمه به برابره کی یان هاوه نه که ی ده گات نایا بوی بچه میته وه؟ فهرمووی: نه، گوتی: نه دی به خوی به بگوشی و ماچی بکات؟ فهرمووی: نه، گوتی: نه دی تۆقه ی له گهل بکات؟ فهرمووی به لی.

۴- (لَا تَحِقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئاً وَلَوْ أَنَّ تَلَقَّى أَخَاكَ بَوَاحٍ طَلِيقٍ) رواه مسلم. واته: هیچ شتی که له چاکه کردن به کم مه گره، نه گهر هره نه ونده ش بیت که به پرووی کراوه و گه شه وه بگه یه برابره که ت.

ههشت: سهر لیدانى نه خوښ (عيادة المريض) :

په کی دیکه له و چالاکی و په یوه ندى په گرنګو کاریګرانه ی نیو کومه لګای مسولمان سهر لیدان و هوال پرسینی ئینسانى ناساغ و په ککه و ته یه، که بى گومان پیویستی به دلدانده وه قسه ی خوښ و ناموزګاری و خه م پوهانده وه ووره بهر زکړنده وه هیه، دیاره نه م خواپهرستیه ش روئیکی گرنګ ده گیرى له زیاد کړدنې خوښه ویستی و بهر یی و پر وښ و سهره نجام پیکه وه توندو تو لکړدنې چین و تو یوه کانی کومه لګا، نه مه ش چهند ده قیک له مباره وه:

۱- (عودوا المريض وأطعموا المجائع وفكوا العاني) رواه البخاري. واته: سهر له نه خوښ بده و خواردن بده به برسی و دیل بهر هه لدا بکه نه.

۲- (حق المسلم على المسلم خمس: رد السلام، وعيادة المريض، وإتباع الجنائز، وإجابة الدعوة، وتشميت العاطس) متفق عليه. واتە: مافی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان پێنجن: وەلامدانەوهی سەلام، وە سەرلێدانى نەخۆش، وە شۆتێنکەوتنى جەنازەکان بۆ سەر گۆرستان، وە وەلامدانەوهی دەعوەت کران، وە گوتنی (یرحمک الله) بە بابای پۆمیو.

۳- (إن الله عز وجل يقول يوم القيامة: يا ابن آدم مرضت فلم تعدني: قال يارب كيف أعودك وأنت رب العالمين؟! قال: أما علمت أن عبدي فلانا مرض فلم تعده؟ أما علمت أنك لو عدته لوجدتني عنده؟!...) رواه مسلم. واتە: بێگومان خۆی بالادەست و شکۆمەند روژی قیامەتی دەفەرموێ: ئەو ئادەمیزاد نەخۆش کە وتم سەرت لێ نەدام! ئەویش دەڵێ: ئەو پەرورەدگار چۆن سەرت لێ بدهم کە تۆ پەرورەدگاری جیهانەکانی؟! دەفەرموێ: ئەو نەتزانێ کە فلانە بەندەیهەم نەخۆش بوو سەرت لێ نەدا؟ ئایا نەتزانێ ئەگەر سەردانت کردبایە منت لەلای وی دەبینی؟!

بێگومان مەبەستیش لە (لەلای نەخۆش بوونی خۆی بێ وێنە) لەوێ بوون و دەستگیربوونی پەزامەندی و پاداشتەکیەتی بەهۆی ئەو سەرلێدان و هەواڵ پرسینەوه، لەم فەرموودە بە پێژانەی پێغەمبەری پایە بەرزو بەرپۆزیشماندا دەبینرێ کە سەر لێدان و دلدانەوه و هەواڵ پرسینی نەخۆش چ خواپەرستییه کی بەرزەو چ کاریگەریه کیشی هەیه لە خوا نزیک خستەوه و لەیهک نزیککردنەوهی مسوڵماناندا.

نؤ: لہ گہل جہنازہ جوونہ سہر گڑپستان و سہرہ خوشی کردن و دلڈانہوی خاوهن مردوو

دیارہ ئینسان لہ پروانگہی ئیسلاموہ ۛ زیندوو بیت چ مردوو، پڑو حورمہتی پاریزراوہ، جا یہ کیتی دیکہ لہو پدیوہندیہ کؤمہ لایہ تیانیہ کی تہ راددہیہ کی زور کاریگہری ہدیہ لہ بلاوکردنہوی پووحی برایہتی و بہتہنگ یہ کترہوہ بوون و یہ کتر خوشیستن، بریتہیہ لہ لہ گہل مردوو چوونہ سہر قہبران و سہرہ خوشی و دلڈانہوی خاوهن مردوو، جا دیارہ کہ شۆردن و کفن کردن و نویژی مردوو لہ سہر خویندن و بردنہ سہر گڑپستان و ناشتنی مردوو، فہرزی کیفایہن و لہ سہر کؤمہ لگای مسولمان پیویستہ جی بہ جیان بکات فہرموودہش لہو باروہ زۆرن، کہ ئەمانہ چہند نمونہ یہ کیانن:

۱- (من شهد الجنائزۃ حتی یُصلی علیہا فلہ قیراط، ومن شہدہا حتی تدفن فلہ قیراطان، قيل: وما القیراطان؟ قال: مثل الجبلین العظیمین)، متفق علیہ. واتہ: ہەر کەسیک ئامادہی جہنازہیہک بوو ہەتا نویژی لہ سہر دہ کری، ئەوہ (قیراط) یکی پاداشت ہدیہ، وە ہەر کەسیک ئامادہی سہروہر کردنی - بوو ہەتا دەنیژری ئەوہ ئەندازہی دوو (قیراط) ی پاداشت ہدیہ، گوترا: دوو (قیراط) چین؟ فہرمووی: ہیئندہی دوو چیا ی گہورہن.

۲- (مَنْ عَزَىٰ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فِي مَصِيبَةٍ كَسَاهُ اللَّهُ حُلَّ الْكَرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) أخرجه البيهقي. واتہ: ہەر کەسیک دئی برایہ کی ہر واداری بداتہوہ لہ بە لایہک کہ بە سہری ہاتوہ، خوا لہ رۆژی قیامہتی بہرگ و پۆشاکی ریزو حورمہتی دہہر دہکا.

۳- (مَنْ عَزَىٰ مَصَابَا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ) أخرجه البيهقي والترمذي وابن ماجه. واتہ: ہەر کەسیک دئی لیتہ و ماویک بداتہوہ، ئەوہ ہیئندہی ئەو پاداشتی ہدیہ.

د به شداری گردنی شادی و خوشی به کتر:

وهك چۆن پتویسته مسوئلمانان له كاتی تهنگانهو لیقهومان و بهلاو گرفتاری دا به دهه یه كدییه وه بچن و به خهه یه كتره وه بن و هاوکاری یه كتر بكهه، به هه مان شیوهش له كاتی شایی و شادی و خوشی و بۆنه (مناسبة) شه رعیه كانی شه دا پتویسته هاوکاری یه كتر بكهه و به دهه بانگه وازو دهعه ته یه كتره وه بچن، وهك خوای بالادهه ست فره میده تی: ﴿...وَعَاوُوا عَلَى الْبِرِّ وَالْتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوُوا عَلَى الْإِلْمِ وَالْعُدْوَانِ وَالْقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ...﴾ (المائدة - ۲)، واته: وه هاوکاری یه كتری بكهه له سهه چاكه كاریی و پارێزكاریی به لام له سهه گوناه و دهه سترێژی دهه ست بار بۆ یه كتر مه گرن...

ئه مههش چهه ده فره مووده یه كی پتیه مه به ره رهوشت مه زن ﷺ له وه باره وه:

۱- (إذا دعا أحدكم أخاه فليُجِبْ عرساً كان أو نحوه) رواه مسلم وأبو داود والبخاري، واته: ئه گهر یه كێكتهه براهه كی دهعه ته كرد بۆ نهان خواردن- زه ماوه نهه و شیوهی نه وه با به چیت.

۲- (إذا دعي أحدكم إلى طعام فليجب، فإن كان مفطراً فليطعم وإن كان صائماً فليصل) رواه مسلم والبيهقي، واته: ههه كات یه كێكتهه بانگه یشت كرا بۆ خواردنێك با به چێ جا ئه گهر به ره ژوو نه بوو با به فوات و ئه گهر به ره ژوو بوو با دووعا بۆ خاوهنی خواردنه كه- بكات.

۳- (شر الطعام طعام الوليمة، يدعى الغني ويترك المسكين وهي حق فمن تركها فقد عصى الله ورسوله) متفق عليه، واته: خراپترین خواردن خواردنی زه ماوه نهه ده وه مه نهه بۆ بانگه یشت دهه كری و هه ژار فره موۆش دهه كری!

بەللام سازکردنیش ھەر پىيوستەو ھەر كەسنىك سازى نەكات ئەو سەرپىچى
خواو پىغەمبەرەكەى كردو.

دىارە مەبەست لەم فەرموو: ھە ئەو ھەيە كە خواردنىك كە لەكاتى بووك ھەتتا و
شاىي و زەماوەنددا ساز دەكرى، ئەگەر دەوڵە مەندەكانى بۆ بانگھەشت بکړين و
نەدارو برسپيەكان فەرامۆش بکړين، ئەو دەبىتە خراپترين جۆرە دەعوەتکردن،
بەللام چوون ھەر پىيوستە بۆ دل ډاگرتنى باباى خاوەن خواردن، كەواتە لىرەدا دوو
خراپە تىك دەگيرين و ئينسان ناچارە يەكيان كە زيانى كەمترە لىو دى ھەلېوړى
بە پىي ياساى (احتمال أخف الضررين) وە (اتقاء أقوى الشرين)، كە ديارە
بەرنامەى خوا دل ډەنجاندى باباى خاوەن خواردن و كەسوكارى پى خراپترو زيانبەخش
ترە لە خواردنى خواردنىكى ئەوتۆ! تنجا بىگومان ئەگەر (ولىمة) كەش بەو جۆرە
نەبى كە پىغەمبەر ﷺ باسى كردو، بەلكو ھەژارو دەوڵە مەندى وەك يەك بۆ
بانگھەشت بکړين ئەو بىگومان ئەو خراپى و مەترسپيەش نامىنى، بە مەرجىك
لەلایەكى دىكەو پىچەوانەى شەرع و ئادابە شەرعپەكان ډەفتارو ھەلسوكەوت
نەكرى، ئەگەر نا ئەوكاتە حوكمى چوون و نەچوون بە ئەندازەى ئەو ناشەرعپى و
سەرپىچپيانە دەگۆړى.

مسولمانى بەرپز و خۆشەويست!

پىم وايە دواى ئەم ډرە توژىنەو ھەيە دەربارەى دە (۱۰) لە پەيوەندى و چالاكپيە
كۆمەلایەتپيەكان، ډوون بۆو كە خواپەرستى (العبادة) چ ډۆلىك دەگيرى لە
پىكەو بەستو و ھۆنپەندەى مسولمانان بەدەزووى بەندايەتى بۆ خوا كردن، كەوەك
پىشترىش باسما كړى يەكەمىن و گرنگترين ھەنگاوى ئەو بەندايەتى و خواپەرستپەش
(ئيمان) ھو، ئيمان بناغەو بنچينەى ھەموو جۆرە شپۆتاكى و كۆمەلئى و ئاشكراو
پەنھانەكانى خواپەرستپە، وە لە راستیدا ئەو ھەموو جۆر و شپۆ زۆر زەوہندەى

خواپهرستی که له هه موو جم وچوژ و چالاکیه مدعنه وی و نه خلای و کۆمه لایه تی و سیاسیه کاندای خویان دهنوتن، به میوه و بهرهمی ایمان داده نرین، هه بریهش پیغه مبهری سهروهی مروثایه تی ﷺ له پیناسه کردنی ایماندا فرموویه تی: (الإيمان بضع وسبعون - أو بضع وستون- شعبة، أفضلها قول: لا إله إلا الله، وأدناها: إماطة الأذى عن الطريق، والحياء شعبة من الإيمان) متفق علیه، واته: ایمان هه فتاو نه وهنده - یان شهست و نه وهنده - به شهیه، چاکترینیان گوتنی: (هیچ په رستراو نین پیجگه له خوا) یه، وه که مترینیان لابرندی نازاره له سه ریتگا وه شدرم و شکوش به شیکه له ایمان^(۱).

به لām گرنه هه ر کام له جم وچوژ و چالاکی یه کۆمه لایه تی یانه بو خواو به پیتی شهرعیی خوا نه نجام بدرین و هه ردووک مخرجی بنه رته تی قبول کران: بو خوا بوون و به پیتی شهرع به رپوه چوون (الإخلاص والإتباع) یان تیدا بینه دی، نه و جار نه شوینه وارو کاریگه ری یه یاسمان کرد دیته دی، نه گه ر نا زور جارن نه و په یوه ندی و چالاکی یه کۆمه لایه تی یانه له بهر ره چاونه کردنی سنوره کانی شهرع و پابه ند نه بوون به نادابه به رزه کانی یه وه، ده بنه سه رچاوه و کانگای گه لیک کیشمو هه راو ده رده سه ری و نیش و ژانی زوریان لی ده که ویتسه وه، چ بو تاک و چ بو خیزان و چ بو کۆمه لگاش، به کوتایی پیه تینانی نه م خالی شه شه مهش کوتایی به م به شی سییه مه (شوینه وارو بهرهمه گرنه کانی خواپهرستی) دین و ده چینه سه ر باسی چواره م.

(۱) پتویسته بزاین که هه ر کام له وشه کانی (ایمان) و (اسلام) و (عباده) و (تقوی) نه گه ر به جیایا باس بکرتن، ناشکراو په نهان و درشت و وردی نایینی خوا ده گرنه وه، به لām نه گه ر پیکه وه بن، نه وه ایمان نه صلی عه قیده، تیسلام پابه ندی روا ته تی و، عیبادت پابه ندی به تیسلامه له و رووه وه که ملکه چی و به ندایه تییه بو خوا، ته قوا حالته تی دل و ده روونی و لایه نی ته زکیه ده گرنه وه.

دابهش بوونی خواپه رستی به سهر هه موو نه ندامه کانی جه سته دا^(۱)

دواى شهوى له باسه کانی رابردوودا چه مک و واتای خواپه رستی و گرنگی و پله و پایه ی و بهر هه مو شوینه واره کانیمان تا راده دیه کی باش بۆ پروون بڅوه، خوا پشتیوان بى لښ باسه شدا له سهر تاپای جه سته ی خۆمانه وه راده میښین داخوا چۆن چۆنی خواپه رستی به سهر هه موو نه ندامه کانیدا دابهش ده بیټا!

جا ئیمه بۆ چۆنیټی دابهش بوونی خواپه رستی به سهر جه سته ی ئینساندا باسی ده (۱۰) نه ندامی جه سته ده که ین و پروونی ده که ینه وه که چۆن پیښج حوکمه شهرعی په کان که پیویست بوون و حرام بوون و سوننه ت بوون و ناپه سه ند بوون و موباح بوون (الوجوب والحرمه والندب والکراهه والإباحه)، به سهر هه ر کام له و ده (۱۰) نه ندامه دا ده چه سپین، که کۆی هه موو شه حوکمه شهرعیانته و سه رجه می هه موو شه -پله-انه ی خواپه رستی په نجا (۵۰) حوکم و په نجا پله یه، به م جۆره ی خوارئ:

۱- عقل.	۲- دل.
۳- زمان.	۴- گوئ.
۵- چاو.	۶- ده ست.
۷- لاق.	۸- زار.
۹- لووت.	۱۰- ټیڅکرای جه سته.

(۱) بۆ نوو سینی شه باسه جگه له خالی په کښم (عقل)، سووډم له (مدارج السالکین) ی ابن القیم الجوزیه وه گرتوه، به لام به لى زیاد کړند و دستکاری به کی ژوره وه، پړوانه ج ۱ ص ۱۱۰ تا ۱۲۲.

ئىنجا وەك گوتقان ھەركام لەم دە (۱۰) ئەندامە ھەر پىنج ھوكمە شەرىعى يەكانى بەسەردا دەچەسپىن، واتە ھەركامىكىيان خۆى پەرۋەردگار ھەندىك شتى لەسەر فەرز كەردو ھەندىكى لى ھەرام كەردو ھەند شتىكى بە سوننەت بۆ داناو ھەندىك شتىش بە ناپەسەند (مكروە) ھەندىك شتىش ھىچ كام لەو پىنج ھوكمانەى نىن و موباحە، جا ئەگەر بىت و ژمارەى ئەندامەكان لە ژمارەى ھوكمە شەرىعى يەكانىيان بەدەين، ئەنجامەكەى ئاوا دەردەچى:

۱۰ ئەندام ۵x ھوكم = پەنجا ھوكم، كە بىنگومان ھەركام لەو پەنجا ھوكمە شەرىعى يە بە پلە (درجە) يەك لە پلەكانى خواپەرستى (درجات العبودية) دادەنرى، جا ئىستا با بەوردى سەرنج بەدەين داخو ئەركى بەندايەتى و خواپەرستى ھەركام لەو دە (۱۰) ئەندامەى جەستەمان چى يەو چۆنە! بەلام پىويستە ئەو بەزانىن كە ئىمە لىرە نامانەوى بە تىرو تەسەلى باسى ئەرك و خواپەرستى يەكانى ھىچ كام لەو دە (۱۰) ئەندامە بەكەين، چونكە ئەو كارىكى ئاسان نىو بەم بەرە توژىنەو ھەي ئىمە تەواو نابىت، بەلكو لىرە زىاتر مەبەستمان ئامارە كەردن و ئاگادار كەردنەو ھى خويىنەرانى بەرپىزو خۆشەويستمانە بۆ چۆنىەتى خواپەرست (عابد) بوونى ئەندامەكانى جەستە، بۆيە تەنيا ئەو شتانەى كە سەرەكى و بەرچاونو لە كاتى ئەم نووسىنەدا بەبىرو زەينماندا دىن، دەنوسىن، بۆيەش لە بەرايىدا ئەم راستىم خستە پوو، تاكو ھىچ كەسەك وانەزانى كە ئەرك و خواپەرستىەكانى ئەندامەكانى جەستە ھەر ئەوانەن كە باسيان دەكەين، وە ھىچ كەسەيكىش ئەگەر شتىك يان چەند شتىكى دىكەى بە زەيندا ھات نەيكاتە مايەى گلەبى و پەخنە:

۱- عەقل، ژىرى (العقل):

كە چەقو نىو ھەندى بىر كەردنەو ھە تىگەيشتنو كۆكەردنەو ھى زانىارى و زانراو ھە جۆراو جۆرەكانە:

يەك: ئەوئەي لەسەرى پىتويستە: وەك: سەرئەجدان و تىئەپامانى ((خۆ)) بوونەوئەرو دەوربەر كە ئاوتىئەي تىئدا درەوشانەوئەي ناوہچاكەكان و سيفدەتە بەرزەكانى خان، بەمەبەستى ناسىنى خاوى بەدپەيئەرو پەرورەدگار، بۆ ئەوئەي و پىراى ناسىنى دل و فیتەت، زانىن و تىگەيشتنى عەقل و حىكمەتیش پەيدابى و ناسىنى خوا (معرفة الله) لە دلدا دامەزراوتر بى، وە وەك بەركردنەوئەو تىگەيشتن لە قورئان و سوننەت و ئەو زانىارىيانەي پىيانەو پەيوەستى، بايى ئەوئەندە كە ئىنسان ئەرك و فەرزەكانى سەرشانى پى جىبەجى بكات، چ لە پرووى ئيمان و عەقىدەوئەو چ لە پرووى ھەموو لايەنەكانى دىكەي دىندارىي و مسولمانەتەيەو، جا چ فەرزی عەدين بن، چ فەرزی كىفایە، كە بىگومان لەنىو فەرزەكانى كىفایەدا ھەموو مسولمانانە بە غەيرى خۆيان بۆ ھىچ شتەك^(۱) چونكە وەك زانىيان گوتوويانە: (ما لا يتم الواجب إلا به فهو

(۱) (محمد أبو حامد الغزالي) خوا لىتى خۆش بى ئەوئەروئە لە كىتبى (احياء علوم الدين)دا گوتوويەت: (...فألعلوم التي ليست بشرعية تنقسم إلى ما هو محمود وإلى ما هو مذموم وإلى ما هو مباح. فالحمود ما يرتبط به مصالح أمور الدنيا كالطب والحساب، وذلك ينقسم إلى ما هو فرض كفاية وإلى ما هو فضيلة وليس بفريضة. أما فرض الكفاية فهو علم ما لا يستغنى عنه في قوام أمور الدنيا كالطب... فلا يتعجب من قولنا إن الطب والحساب من فروض الكفايات، فإن أصول الصناعات أيضا من فروض الكفايات كالزراعة والحدادة والسياسة بل والحجامة والحدادة...) ج ۱، ص ۲۷. هيئة التأليف والتحقيق والترجمة في دار الهادي ط ۱۹۹۲/۱.

واتە: وە ئەو زانىارىيانەي كە شەرى نەن -واتە لە رەي شەرعەو پەيدا نەكران- دەبنە سى بەشەو:

۱- پەسەند كراو.

۲- ناپەسەند .

۳- موباح .

جا ھەرچى جۆرى پەسەند كراوئە ئەوئەي كە پەرۆئەندىەكانى كاروبارى دىيائى پىئە پەيوەستە وەك پزىشكى و ژمىريارى، ئەوئەي دوو جۆرە: جۆرىكيان -پەيدا كەنى بە فەرزی كفايە دادەنرئ و جۆرەكەي دىكەيان بە شتەكى باش و پەسەند بەلام -فەرزی نە، جا ھەرچى فەرزی كىفایەيە بریتە لە زانىنى ھەر شتەك كە پەرۆئەجوونى كاروبارى ئيانى كۆمەلگای پىئە پەيوەستە وەك پزىشكى... نابى كەشیش ئەو

واجب)، وه وهك ناسپىن و شارەزابوونى دۆست و دوژمن و واقىعو دەوروپەرى نزيك و دور، بايى ئەوەندە كە بتوانى ئەرکى سەرشانى خۆى لە فیل و پىلاتيان، بەو شارەزايى يە جى بەجى بکات.

دو: ئەوەى بۆ عەقل سوننەتە: سەرگەرمکردنى عەقل و ھۆش بە ھەر شتیکەوھە كە لەسەر مسولمانان پىتويست نى، بەلکو ئەگەر بىکات، يان بىزانى خىرى دەگات بەلام بە پىچەوانەو گوناھار نابىت، جا چ پەيوەندى بە تىوہ پامانى بوونەوھرو دەوروپەرەو ھەبى، چ بە تىگەيشتن و شارەزابوونى ئايىنى خواو، چ زانىنى ھەر زانىارىيەك كە بەرەو پىشبردن و گەشەپىدانى كۆمەلگای ئىسلامى لە ئەندازەى فەرز بەولاو پەكى لەسەرى كەوتو، بەلام ئەگەر بىت و ئەو زانىارى و شارەزايى يە فەرزىك پەكى لەسەرى كەوتبى بۆ وینە: بەرگرى لە خۆکردنى كۆمەلگای ئىسلامى يان راگەياندننى پەيام و بەرنامەى خواو پوونکردنەوھى بۆ سەرجم خەلكى سەرزەوھى و بيانو برىنيان، ئەو فەرزە نەك سوننەت!

سى: ئەوەى بۆ عەقل ھەرامە: ديارە زانىن و پەى بردن ھىچ شتیک لە عەقل ھەرام نى، بەلام ئەوەى كە ھەرامە ئەوھە كە عەقل و ھۆش خەرىك بکرى بە بىرکردنەوھە نەخشەدانان بۆ شتى خراب و زيانبەخش و پىس، وهك پىلان گىپران دۆى ئىسلام و مسولمانان، يان نەخشە گىشان بۆ ئەھمادانى ھەر كارىك كە ناشەرعىي بىت.

قەسەمانى پى سەير بى كە دەللىن: پزىشكى و ژمىريارى لە فەرزى كىفايەن: بەلكو دىسان ئەسلى فېرېوونى پىشەكانىش ھەر فەرزى كىفايە وەك جووتيارى و چۆلايى (پستو و چنن) و سىاسەتەندى و بگرە كەلەشاخ گرتەوھە دروونىش... (بەلن مسولمانان ئەگەر پەكيان لەسەر دەرزى يەكەش بکەوئ و بۆ دروستکردنى ئاتاچى غەيرى خۆيان بن، تىكرا گوناھار دەبن چونكە فەرزىكى كىفايەيان چواندو!!).

ئەگەرنا تەنەنەت ھەولەدان بۆ پەي بىردن بە جادووى جادوۋگەرانىش ئەك
 ھەپام نىيە، بىگرە جارى وا ھەيە فەرزىشە بۆ ئەۋەي بەرپەرچى بەرپەرچى بەرپەرچى^(۱)،
 بەلام بە مەرجىك بزانىي كە لە كاتىكدا ئىنسان عەقلى ھۆشى بەشىكى نا
 پەسەندو موباح بىگرە بە سوننەتىشەۋ خەرىك كەربىي، بەلام لەسەر حسابى
 زانىن و تىگەيشتىنى شىتىكى فەرزىيەت ئەۋە ھەپامە ئەك لەبەر خۇدى شتە
 ناپەسەندو موباح و سوننەتەكە، بەلكو لەبەر ئەۋەي لەسەر حسابى شىتىكى
 فەرزە فەرزىكى بۆ چۆيىنراۋە ۋەك ئەۋ كەسەي كە لە پاىەكانى ئيمان و ئىسلام
 يا ھەر شىتىكى دىكە كە لەسەرى فەرزە بىزانىي، بىناگايە كەچى بىرو ھۆشى
 خۇي خەرىك كەردوۋە بە موتالاي گۆشارو رۆژنامەيەك يان كىتەيىك، يان
 تەماشاكەردنى بەرنامەۋ فلىمىك، كە بابەتىكى يان چەند بابەتىكى موباح و
 سوننەت و بىگرە فەرزىشى تىددايە، چۈنكە لە نىو فەرزەكانىش دا گىرنگو
 گىرنگ تر ھەيە، دەبىي مەسۇلمان و رىبابىي لە كاتىكدا فەرزىكى گىرنگتر ۋەستا بىي
 خەرىكى فەرزىكى گىرنگىش نەبىي، چ جاي سوننەت و موباح!!

چوار: ئەۋەي بۆ عەقلى نا پەسەندە: ۋەك چۆن زانىنى ھىچ شىتىك لە خۇدى خۇيدا
 لە عەقلى ھەپام نىيە، ھىچ شىتىكىش ناپەسەند (مىكرۋە) نىيە، بەلام ۋەك لە
 خالىي پىشەۋ باسما كەرد، سەرگەرم كەردن و خەرىكەردنى عەقلى بە زانىن و
 بىر كەردنەۋە لە دوو خالاندا خراپە يان نا پەسەندە:
 يەكەم: ئەگەر بە نىياز و مەبەستىكى خراپەۋ بىت.
 دوۋەم: ئەگەر لەسەر حسابى شىتىكى لە خۇي گىرنگتر و پىئويست تر بىت.

(۱) ديارە مەبەست شارەزابوونى جادوۋ مومارەسە كەردنى نىيە چۈنكە ئەۋە ھەر ھەپامە ناسىنى جۆرو
 شىۋەكانىيەتى، كە بىگومان بە بىناسىن و دەرەك كەردنى جۆرو شىۋەكانىيەتى ناكەرى بەرپەرچ بەرپەرچەۋ،
 مەبەستىس لە بەرپەرچ دانەۋە ھەلۋەشاندەۋەي جادوۋ پەنا بىردنە بەر جادوۋ نىيە، بەلكو بەكار ھىتتەنى
 رىگاۋ ۋەسىلە شەرىئىيەكانە ۋەك جۆرەكانى دوۋعا.

جا ئەوھى كە بۆ عەقل و بىرھۆش ناپەسەندە پېيەو» خەرىك بېت، ئەوھىيە كە: يەكەم: سەرگەرمى شتېك بېت كە بەلای كەمەو» زۆربەى زانايان بە ناپەسەنديان زانیوھ.

دووەم: لەسەر حیسابى زانیو فیروونو شتېكى سوننەت سەرگەرمى شتېكى موباح بېت، جا ئەو سوننەتە چ سوننەتېكى عەینی بېت چ كیفائى^(۱).

پېنج: ئەوھى بۆ عەقل موباحە: خەرىك بوونی بىر لىكردنەوھو زانینى ھەر شتېكە كە نە فەرز نە سوننەت بىو نە حەرام ناپەسەند، ئنجا وەك پېشتىرش تەئكىدەمان كەردوھ لە ئەسلدا پەى پىردن و زانینى ھەر شتېك كە بۆ عەقل موباحو شەرع ھىچ كۆت و بەندىكى نەخستۆتە سەر عەقل و چالاكەكانى، بەلام ئەوھى كە دەبېتە ھۆى پاداشت لەسەر وەرگرتن و مەدحكران، يان گوناحبار بوون و زەمكرانى ئىنسان، ئەوھىيە كە لە ھالەتى يەكەمدا بەنیازو مەبەستېكى باشەوھ عەقل و بىرو زەینى ئاراستەى بىر لىكردنەوھو زانینى شتېكى پىویست يان ناپەسەند بكات، وە لە ھالەتى دووەمدا ئاراستەى شتېكى ھەرام يان نا پەسەند بكات، يان بە نیازو مەبەستى خراپەوھ بەكارى بەینى، با ئەو شتەى خەرىكى زانیو بىر لىكردنەوھوشىەتى لە خودى خۆیدا ھەرام ناپەسەند نەبىو بگرە فەرزو سوننەتیش بى وەك ئەو كەسەى كە مۆتالای قورئان و سوننەت و زانستە ئىسلامیەكان دەكات بە خەيالى خاوى خۆى - بە مەبەستى پەخنە لىگرتن و توانج و پلار لە ئىسلام و مۆلمانان گرتن.

(۱) سوننەتى عەینی وەك نۆژو و ژۆژووى سوننەت و سىواك كەردن، سوننەتى كیفائیش وەك سەلام كەردنى يەكېك لە نۆژو كۆمەلەكدا، بەلام ديارە وەلامى سەلام كەردن فەرزى كیفایەىيە.

۲- دَلَّ (القلب)^(۱):

كە نېۋەندى ھەستە ئەستە ۋەك: خۆشويستىن ۋە بوغزاندىن ۋە كانگاي ھەلۋىستە ۋەك ويستىن ۋە نويستىن ۋە ئيمان ۋە كوفرو يەقىن ۋە گومان:

پلە ۋە ھۆكەمە كانى خواپەرستى (عبادة) ى دَلَّيش كە لە راستيدا سەرۆك ۋە پادشاي ۋە لاتى جەستەيە، ۋەك پېغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: (أَلَا وَإِنْ فِي الْجَسَدِ لَمُضْغَةٌ، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ) رواه البخاري، واتە: بزانن كە لە جەستەدا پارچەيدەك ھەيە ئەگەر باش بى جەستە ھەمووى باش دەبى، ۋە ئەگەر خراب بوو ھەموو جەستە تىك دەچى ئەويش دَلَّ، ديسان ھەر بۆيەش جىي سەرنج ۋە لېۋانينى خۋاي پەرۋەردگار ش ھەر (دَلَّ) ە ۋەك پېغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَامِكُمْ وَلَا إِلَى صُورِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ) رواه مسلم، واتە: بىگومان خۋا سەرنجى جەستە ۋە دىمەنە كاتتان نادات، بەلكو سەرنجى دَلَّە كاتتان دەدات، بەللى جا خواپەرستى دَلَّ ۋە پلە كانى ئەو خواپەرستى ش بەم شىۋەيەى خۋارە ۋە يە:

يەك: ئەۋەى لەسەر دَلَّ پىۋىستە: ۋەك ئيمان بە ھەموو پايدە كانى يەۋە، يەقىن ۋە ئىخلاص، پشت بە خۋا بەستىن (التوكل)، خۆشويستىن خۋا پېغەمبەرە كەى ۋە

(۱) ئەم چۈر ۋە شەيە (عقل، قلب، روح، نفس) كە بە (ژىرى، دَلَّ، گيان، دەروون)، لە زمانى كورديدا مانا گراۋن، لە راستيدا چۈر ناون بۇ يەك ناۋبراۋ (أربعة أسماء لسمى واحد) كە بىرىتە لەر روھى كە خۋا لە رىي فرىشتە ۋە بەدەر جەستەى مەۋجۇد دەكات، جا لەر روھە كە شت دەرك دەكات ۋە زانن بە ھۆى مېشكەۋە عەقلى پىن دەگوتىن، ۋە بەو تەبىئىيەت كە بە ھۆى دَلَّە شت قىلۇن يان رەفز دەكات ۋە شتى خۆش يان ناخۆش دەۋىن دَلَّى پىندە گوتىن، ۋە لەبەر ۋە ھۆى لە گەل جەستەدا تىكەل ۋە ئاۋتەيە پىنداۋىستىيە كانى جىن بەجىن دەكات ۋە غەرىزە كانى تىر دەكات نەفسى پىندە گوتىن، ۋە لەر روھە كە دروستكار ۋە كى مەنەۋى ۋە ناپەرھەستى تايىبەتى خۋايە گيان (روح) پىن دەگوتىن، بەلام ھەتا ئىستا ھېچ كەس بەوردى نازانن چۆنەتى ۋە ھەقىقەتى پەيۋەندى روح لە گەل مېشك ۋە دَلَّ ۋە جەستەدا بە چ شىۋەيە كەۋ تەنيا شوئەۋار ۋە بەرھەمە كانى ئەو پەيۋەندى يانە دەزانن.

ھەرچى ئەوان فەرمانىيان بە خۆشويسترانىيان كرده، ئومىد ھەبوون بە خوا، ترسو سامو شەرم بەرامبەر بە خوا، خۆپراگرى (الصبر)، گەپانەو (الإنابة) لای خوا، نیازو مەبەست (النية والقصد) بۆ خواپەرستى و كردهوھى خىرو چاكە، پازى بوون لە خوا لە بواری قەزاو قەدەردا، ھەروەھا دڵسۆزى و خۆشەويستى و پەرۆش و خەم خواردن و بەتەنگەوھە بوونى ئەھلى ئىمانو، پقو بوغزو دوژمنایەتى بۆ ئەھلى كوفرو نیفاق و خراپەى خراپەكاران.

دوو: ئەوھى بۆ دڵ سوننەتە: ھەموو ئەو كردهوانەى دڵ (أعمال القلب) كە سەرەكى يەكائىمان لە خالى يەكەمدا باسكرد، بەشێكىيان كە ئەسل و بنەپەتیا نە پێویستەو، كامڵ كردن و تەواو كردنیشیان سوننەتە، كە زانایانى تەزكیو ئەخلاق بە دوو وشەى: (واجب مستحق)^(۱) واتە: پێویستییەكى بەھەق دانراو، وە (كمال مستحب) واتە: تەواوییەكى پەسەندكراو، تەعبیریان لى داوئەو، بۆ وینە: خۆپراگرى (الصبر) لەسەر ئەو شتانەى كە فەرزە ئىنسان سەبریان لەسەر بگرن لە ھەرسێك بواری: خۆپراگرى بۆ ئەنجام دانى فەرمانبەرى (الصبر على الطاعة) و، خۆپراگرى لەسەر سەربێجى نە كردن (الصبر على المعصية) و خۆپراگرى لە بەرامبەر قەزاو قەدەردا (الصبر على الأقدار)، پێویستە، بەلام خۆپراگرى لەسەر ئەنجامدانى سوننەت و دوورە پەرێزى لە شتى ناپەسەند ئەو سوننەتە، ھەروەھا باقى خەسلەت و كردهوھە دەروونیەكانى دیکەش بەھەمان شێو، ئەو ئەندازەیان كە بۆ ئەنجامدانى فەرزەكان و دوورە پەرێزى لە حەرامەكان مەرجە، بە پێویست دادەنرێ و باقیەكەشیان كە بۆ ئەنجامدانى سوننەتەكان و خۆپاراستن لە ناپەسەندەكان بە مەرج گیراوە سوننەتە.

(۱) يەكێك لەو زانایانە (أبن القيم الجوزية) یە رەھمەتى خواى لى بى، بپوانە (مدارج السالكين) ج ۱ ص ۱۱۰.

سئ: ئەوێ که لەسەر دڵ حەرامە: پێچەوانەی ئەوێە که لەسەری پێویستە،
 کەواتە هەرم کام لە کوفر بە هەموو شتێوەکانی یەو وەک: بڕوا بە هیچ نەبوون
 (الإلحاد) و شیرک و نیفاق، بە درۆزانین (التکذیب) و دان پێدانه هیتان (الجهود) و
 خۆبەزل گرتن (الاستکبار) و نەزانین (الجهل) و دوو دلتی (الشک) و پشت تێکردن
 (الإعراض)، وە پیاوێزی و، پشت بە غەیری خوا بەستن، هەبوونی
 خۆشەویستی و، هیوا و ئومێد، ترس و سام، شەرم و شکۆ وەک بۆ خودا
 شایستەییە بەرامبەر غەیری خوا، پازی نەبوون لە خوا لە بەرامبەر قەزاو
 قەدەری دا... ئەمانە هەموویان و هاووێژەکانیان لەسەر دڵ حەرام و قەدەغەن،
 جا هەیانە بە کوفریش دادەنێن و هەشیانە بەس گوناح و تاوانە و پێی کافر
 نابێ، دیسان هەسەد و خیانت و بوغزو کینه و بێخەمی و بایەخ پێنەدانی
 ئەهلی تیمان، دلتسۆزی و خۆشویستن و دۆستایەتی ئەهلی کوفر و نیفاق و بێ
 هەست و نەستی و بێهەلویستی لە ئاقار گوناح و خراپەیی خراپە کارندا،
 خۆبەسەندکردن و خۆ بەزەلگری و فیزو کەشخەو شانازی کردن، لە بەزەیی خوا
 ناتومێد بوون و لە سزاو تۆڵەیی خوا دلتیا بوون، دلتخۆش بوون بە زیانی
 مسوڵمانان و دلت تەنگ بوون بە قازانج سوودیان... ئەمانەش هەموویان لەسەر
 دڵ حەرام و مایەیی گوناچار و شەرمەزاری و، بگر» هەندیکیشیان هۆی لە
 بازەنی ئاین دەرچوون و کافر بوونیش!

چارە: ئەوێ که بۆ دڵ ناپەسەندە: هەموو ئەو شتانەن که خواو پێغەمبەرەکی
 ﷺ مسوڵمانانیان لێ ناگاردار کردوونەو» که توخنیان نەکەون و خۆیان
 لێ بپاریزن بێ ئەوێ لیتیان قەدەغە بکەن، جا لە راستیدا زانیان لەسەر
 سنووری نیوان حەرام و ناپەسەند لە زۆری شتەکاندا کێشەو پرا جیاپیان
 زۆرە و گەلێک شت هەیە هەندیکیان بە حەرام و هەندیکیان دیکەیان بە
 ناپەسەند (مکروه)ی دادەنێن، بەلام دەتوانین، وەک بنچینەیی گشتی بلیتین،
 هەروەک چۆن خەسلەت و کردەو فەزەکانی دلت بریتین لە بەشی بنەرەتی و

سەرەكیانو، بەشى تەواو كەر (مكمل) یشیان سوننەتە، بەشى سەرەكى و پىكھىنەرى خەسلەت و پەفتارە پىسو بەدەكانى دلىش حەپامەو، لای كەم و پلەى خوارەو یشیان كە ئىنسان بە زەحمەت خۆى بۆلى دەپارێزى، وەك كەمىك لە حەسەدو خو بەزلىگى و پىبازى و خۆزگە خواستن بە ھەندىك جۆرە گوناح... ھتد ئەو شتىكى ناپەسەندە! بەلام بى گومان جۆرەكانى كوفر لەم بنچىنە بەدەرن.

چونكە بى گومان بە تىوہ پامانى فەرمان پىكراو و نەھى لىكراوەكان بۆمان پروون دەبىتەو^۱ كە خۆى مېھرەبان و كاربەجى ھەرشتىك سوودو قازانچىكى ھەبى كە بە نەبوونى، ئىنسان زىانى لى بکەوئ و كەلىنى تى بىئ ئەوہ فەرزى كردو، بەلام ھەرشتىك باش بى بەلام ئەوہندە گرنگ و پىويست نەبى ھەموو كەسش پى نەكرى ئەو^۲ بەس بە سوننەتى داناو، وە بە پىچەوانەو ھەر شتىك ھىندە خراپ و زيان بەخش بىت كە حال و بالى ئىنسان لە دنياو قىامەتدا يان لە يەككىيان^(۱) دا تىك بدات ئەوہ حەپامى كردو، ئەگەر ھىندەش زىانەكەى كارىگەر نەبى و ھەموو كەسش تواناى خو لى پاراستنى نەبى ئەوہ بە ناپەسەندى داناو! كەواتە جىاوازی نىوان كر^۳ وەو خەسلەتە سوننەت و كردو وەو خەسلەتە ناپەسەندەكانى دل دا ئەوہى، كە ھەرچى سوننەتەكانن ئەو ئەندازەيەن كە كردو وەو خەسلەتە باشە فەپەزكانى دلىان پى تەواو و كامل دەبن، بەلام ناپەسەندەكان ئەو ئەندازەيەن كە ھىندە نىن و بايى ئەو^۴ ناكەن كە كردو وەو خەسلەتە خراپە حەپامەكانى دلىان پى بىنە دى و بنیات بنرىن، كەواتە سوننەتەكان لە كۆتايى فەرزەكانەو دىن بۆ تەواو كردن و كامل كردنىان، بەلام ناپەسەندەكان لە سەرەتاو سەرھەلانى قەدەغە

(۱) مەگەر بە دەگمەن دەنا ھىچ شتىك نە خوا لە ئىنسانى قەدەغە كەردىن و وىراى دنياى زىانى قىامەت و وىراى قىامەت زىانى دنياى تىدا نەبى.

کراوه کانه وه دین بډ هینانه دی و بنیات نانیان، به لّام هه تا پئ هه لّاتر نه چن و پئ نه نینه قوناغیځکی دیکه وه بایی سهره لّدان و پیکه پینانیان ناکه، بویه کردنیان چاوپوښی لیکراوه و گوناح نیه، به لّام خو لّی پاراستنیان خیره و پاداشتی هیه.

پینج: نه وهی که بډ دل ره او موباحه: بریتیه له هه لّس و که وتی دل به باری نیجایی و سه لیبدا له گه لّ نه و شتانه و نه و حال و خهیا لّانه دا که هیچ کام له چوار حوکمه کان (فهرزو سوننه و هه پام و ناپه سه ند) یان به سهردا ناچه سپن، بډ وینه خوښو یستنی گول و ره یحان و بوغزانندی مارو دوو پشک!

۳- زمان (اللسان):

که نامرازی^(۱) «د برپین و روون کردنه وه و پاگه یانندی مده ست و دان پیداهینان (الإقرار) و پئ لّی نان (الإعتراف):»
نهرک و خواپهرستییه کانی زمانیش به پئی پینج حوکمه شه رعیه کان به م شپوهی خواره وهن:

یه که: نه وهی له سهر زمان پتویسته: وهک بیژتن و دهر برپینی دوو شایه قمانه کان (التلفظ والنطق بالشهادتين) وه خویندنی نه و نه اندازه یی که له سهری پتویسته بډ دروستبوونی نویژه کهی (ما تتوقف علیه صحة صلاته) له قورثان، وه خویندنی نه و زیکرانهی که فهرزه له نویژدا بگوتړین، وهک زیکره کانی رکوع و کړنووش و ته حیات خویندن و... هتد وه وه لّامدانه وهی سه لامو، فرمان به چاکه و نه هی له خراپه، وه فیترکردنی نه زان له فهرزه کانی ثابین و شایه دی دانی که بډه فهرزی عهین و راستگویی و بهرگری کردن له ثابین و

(۱) زمان نامرازی چیشتنی (ذوق) یشه به لّام له باسی زار (فم) دا باسم کرده.

بەرپەرچدانەۋەي تېرە توۋانچى ئاھەزان لە كاتىڭدا بوۋىيىتە فەرزى عەين... ھتد.
 دوو: ئەۋەي بۆ زمان سوننەتە: ۋەك بەردەۋام يادى خوا كەردن و قورشان خويىندىن و
 دەرس گوتىنەۋەو باسو خواسى زانستەكان كە جىيەجىيە كەردنى فەرزىك پەكى
 لەسەريان نەكەۋتو، ۋە بانگەۋازو ئامۇزگار يەكەردنى خەڭك لە ھەر بوارىڭدا
 كە پىي سوۋد مەند بىن، ۋە لەسەر كەردنەۋەي ئىسلام و بەرگى لىيەكەردنى لە
 كاتىڭدا خەڭكى دىكەش ھەيە بەو كار ھەستى و نەبۆتە فەرزى عەين.

سە: ئەۋەي لە زمان ھەرام و قەدەغەيە: ھەر شتەك كە خواو پىغەمبەرەكەي
 ﷺ پىيان ناخۇش يىت بىيۇرى، ۋەك جۆرەكانى كوفرو شىرك و بىدعەت و
 بوختان كەردن و قسە ھىنان و بردن (النميمة) و جادوو كەردن و خۆھەلگىشان و
 نەيىنى دركاندىن و جىيۇدان و گالە كەردن بە مەسۇلمانان و ناۋ ئاتۇرە لى ھەلدان و
 زەم و غەيبەت يان ھەر ھەا نامەسۇلمانانىش مەگەر لە ھالەتى جەنگدا و بە
 پىي پىيۇست و لە سنوورى شەرع و ئادەباكانىدا - ۋە درۆ دەلەسەو، شايدەي
 دانى بەدرۆ (شهادة الزور) و بە ناۋى خواو ئايىنى خواۋ قسە كەردن بەبى
 زانىارى، ۋە لە كاتى جەنگدا بلا و كەردنەۋەي پرۇپاگەندە و قسە قسەلۇكى و
 كە ترسو دلەراۋكى لەنپو مەسۇلماناندا پەيدا بىكات كە ئەمە عادەتى
 موناڧىقەكان بوو لەسەردەمى پىغەمبەر ﷺ ... ھتد.

چوار: ئەۋەي بۆ زمان ئاپەسەندە بىلى: ھەر قسە و دەربەرىنىكە كە ۋاز
 لى ھىنان و نەگوتنى باشتى يىت لە بىيۇتنى، ھەرچەندە سزاۋ تۆلەي لەسەر نىمە
 خاۋەنەكەي گوناح بار نابى، ئىنجا ۋەك پىشتىش گوتقان سنوورو نىۋانى
 ھەرام ئاپەسەندە لە زۆرىەي شتاندا يەكجار ۋەدە بە ھەموو كەس
 ئادۇزىتەۋە، بەتايىبەت جەم و جۆلى زمانىش كە بەراستى زۆر مەترسى دارەو
 و رىايەكەي تەۋاۋى پىيۇستە.

پېنج: ئەو ھى كە بۆ زمان موباحە: بېژتنى ھەموو قسەو وشەيەكە كە ھىچ كام لە ھۆكەكان (فەرز، سۈننەت، ھەرام، ناپەسەند) پەيۋەندىيان پېتو نىيە، ۋەك ھەموو ئەو قسەو باسە ئاساييانەي كە خەلگ لى ژيانى رۆژنەياندا پېكەۋە دەيانكەن، ھەرچەندە خەلگ لى قسەو باسە ئاسايىيانەشىاندا مەگەر چۆن دەنا بەھۆى رەچاۋ نەكردنى سنوورو ئادابەكانى شەرەۋە، خۆيان دووچارى چەندان جۆرە گوناح وتاۋانى زل وگچكە دەكەن.

ئىستاش با چەند فەرمودەيەكى پېغەمبەرى پېشەوامان ﷺ دەربارەى گرنكى و مەترسى بەكارھېنانى زمان و لى وريا بوونى بەھېننەۋە:
 أ- (..من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيراً أو ليصمت) متفق عليه.
 واتە: ھەر كەسك بىرۋاى بە خواۋ بە رۆژى دۋاىى ھەيە با چاكە بلىت يان بى دەنگ بىت.

ب- (من يضمن لي ما بين لحييه وما بين رجليه أضمن له الجنة) متفق عليه.
 واتە: (ھەر كەسك ئەۋەى نىۋان رىش و سىلى و ئەۋەى نىۋان دوو لاقەكانى بۆ من لى خراپە- بپارىزى دەستەبەرى بەھەشتى دەم). (دىارە مەبەست زمان و داۋىنە).

ج- (إن العبد ليتكلم بالكلمة من رضوان الله تعالى ما يلقي لها بالاً يرفعه الله بها درجات، وإن العبد ليتكلم بالكلمة من سخط الله تعالى لا يلقي لها بالاً يهوي بها في جهنم) رواه البخاري. واتە: جارى ۋا ھەيە بەندە قسەيەك لە رەزامەندى خواى بەرزدا دەكات و پېى گرنكى نىيە بەلام خوا چەندان پەلە بەو قسەيە بەرزى دەكاتەۋە، جارى ۋاش ھەيە بەندە قسەيەك لە توۋرەيى ناپەزايى خواى بەرزدا دەكات ئەمىيەتى پى نادات، بەلام پېى سەرەو ژىر دەبىتە نىۋ دۆزەخەۋە.

۴- گوئى (السمع):

كه تۆرۈ شەداۋى گرتن و كۆكردنەۋەى دەنگە بىستراۋەكان (المسموعات) بە
ھەموو شىۋەكانىيەۋە:

يەك: ئەۋەى لەسەر گوئى پىۋىستە بىيىستى: ۋەك ھەر شتېك كە خۋاى بىۋ وئەۋ
پىغەمبەرى بەرپىز ﷺ پىۋىستىيان كىردۈە گوئى بىۋ بگىرئى، ۋەك پايدە
بنچىنەكانى ئىسلام و ئيمان، ۋە گوئى گرتن بىۋ قورئان خۋىندىنى ئىمامى نوئىز
لە نوئىۋە دەنگ تىدا بەرزكراۋەكان (الصلوات الجهرية) دا، ۋە گوئى ھەلخست بىۋ
وتارى نوئىۋى جومعه ۋە جەئزەكانى پەمەزان و قوربان چونكە خواپەرستى
سوننەتەش كە دەستت پىۋىستە تەۋاۋى بگەى و ناداب و سوننەتەكانى
پەچاۋ بگەى، ۋە گوئى گرتن بىۋ ئامۇژگارى دىلسۆزان و قسەى ھەق و رەخنەۋ
پىشنىيارى بەجئ و شەرعىيانە، چونكە مادام ھەق ۋە رەنەگرتن و نەبىستىنى و
رەتكردنەۋەى خەسلەتى خۇ بەزل گران بىۋ ۋە ھەرام بىۋ، دەبىۋ ۋە رەگرتن و
بىستىنى پىۋىست بىۋ تاكو گىرۋدەى ئەۋ ھەرام و گوناخە نەبىۋ، دىپارە
پىغەمبەرىش ﷺ لە پىناسەى خۇ بەزلگىرىدا فەرموۋىدەتى: (الكبر بطر الحق
وغمط الناس) رواه البخاري، واتە: خۇ بەزل گرتن رەتكردنەۋەى ھەق و بەكم
سەيركردنى خەلگە.

دوۋ: ئەۋەى بىۋ گوئى بىستىنى سوننەتە: ۋەك بىستىنى خۋىترانى قورئان لە
حالئىكدا بە بىستىنى يان ئەفامدانى خواپەرستىيەكى دىكەى ۋەك خۇى يان
گەۋرەترەۋە خەرىك نەبىۋ، ۋە بىستىنى زانىارىيەك كە فەرز نىيە، ۋە گوئى پاگرتن
لە زىكرى خوا، ۋە گوئى گرتن لە ھەر شتېكى دى كە خۋاى مېھربان
رەزامەندى لەسەر بەلام فەرزى نەكردۈە... ھتە.

سە: ئەوێ که بیستی لەسەر گۆی حەرامە: دیارە هەرچی بیستی لەسەر ئینسان پێیستە پێچەوانەکی حەرامە مەگەر بە مەبەستی زانی و لیحالی بوونی و پاشان بەرپەرچ دانەو و هەڵە شاندنەوێ گۆی لی بگری، دیسان هەموو ئەو گۆرانیا نەو که وشەو تەعبیری ناشەرعی و بی نەزاکەتیا ن تێدا یە، یان بە جۆرێکی حەرام باسی ئافرەت بە گشتی یان بە هەر شیوەیەکی باسی ئافرەتێکی دیاری کراو دەکەن یان باسی شتی پیسو حەرام وەک شەپا بو قوما رو... هتد دەکەن، هەروەها ئەو جۆرە ئاواز و مۆسیقایانە که غەریزە شەپو خراپە لە مرۆڤدا دەجووڵێن و بەرەو گوناح و لادان پەلکێشو بگرە سەر خۆشی دەکەن، هەروەها ئەو سروود و قەسیدانە که جۆرێک بە شیخیێک یان هەر کەسی دیکە هەڵدەلێن که دەچێتە ریزی هاوێش بو خوا دانان، بەهۆی زی دە رۆی کردن لە بە گەورە گرتن و مەدح و پێدا هەلگوتندا.

جوار: ئەوێ که بیستی بو گۆی ناپەسەندە: که بریتیه لە بیستی هەر قسەو دەنگ و سەدا یە که شەرع حەزی پی ناکات و پەسەندی ناکات بەلام حەز پی نەکردنە کەشی بە ئەندازە یەکی نیه حەرامی کردبێ و تۆلەو سزای بو دانابێ. پێنج: ئەوێ که بو گۆی —موباح— رەوا یە بیستی: که بریتیه لە هەموو ئەو شتانی بە بەلگە یەکی شەرعی روون و بی چەند و چوون نەچوونەتە خانە فەرزو سوننەتەو هەتا پاداشتیان هەبێ و» لە ریزی حەرام و ناپەسەندیشدا نین تا کو سزاو هەر پەشە یان گلەیی و خێر لە دەست چوونیان بە دواو ییت.

۵- چاو (البصر):

که تۆپو داوی راوکردن و کۆکردنەوێ وێنە بیناوه کان (الصور المرئية) بە گشت شیوەو دیمەن و قەبارەکانیەو:

یهک: نهوهی پتویسته چاو تهماشای بکات و سهرنجی بدات: وهک لیروانینو سهرنج دانی قورثان و سوننهت و کتیب و سهرچاوهکانی نهو زانسته شهرعی و غهیره شهرعیانهی^(۱) که زانیاریهکیان تیدایه نهجامدانی نهرکیکی پتویست پهکی لهسهر کهوتوه، جا نهو نهرکه چ پهپوهندی به کاروباری دینداری (تعبد) یهوه ههبن، چ دینداری (قمن)، چونکه وهک پیشتر روغان کردهوه له نیسلامدا دهبن دینداری و دیناداری (التعبد والتمدن) به پیی شهرعو بهرنامهی خوا بنو ناگوجی لهیهک جیا بن، وه سهرنجدان و تیوهپامانی ووردبوونهوهی نینسان له خوئی و دهوویهری و بوونهوهر، ههم بۆ چاکتر ده رککردن و پهی بردن به نهینیهکانی سروشت و ورده کاریهکانی به مهبهستی زیاتر ناشنا بوون و شارهزا بوون به کتیبی خوا (کتاب الله المنظور) و چاکتر خواناسین و تیمان پتهوتر بوون، وه ههم بۆ دۆزینهوهی یاساکانی خوا له سروشتدا (سنن الله فی الطبیعة) به مهبهستی باشت بههره که لک وهرگرتن له سروشت و بوونهوهر، که خوی زانا و پنهان بین له چهندان نایهتدا فهرمانی پی کردوون که له بوونهوهر و دهوویهرو خوْمانه و پامینین^(۲) وه پیی

(۱) مهبهستم له زانسته غهیره شهرعی یهکان نهو زانستانه که له ریگای عهقل و نهزمونهوه و ده دست هاتوون، وهک گهره و ناسی و فیزیو و کیمیا و پزشکی گهری... دیاره زانسته شهرعیهکانیش له ریی و ههیهوه پیدا بوون، کهواته کس وایینهگا که زانسته شهرعیهکان و غهیره شهرعیهکان، دژن، چونکه شهرع فهرمانی کرده به و ده دست هینانی ههمو زانیاریهکی سوو دهخش، مادام وایی دهتوانین: بلیین زانسته غهیره شهرعیهکانیش که له کۆمه لگایهکی نیسلامیدا سهره لدهدن بهو نیعتباره که شهرع فهرمانی پی کردوون زانستی شهرعین، به لām لهو رووه که سهرچاوهی پیدا بوونیان لیک جیاپه، جیاکراونهوه، نینجا بینگومان (ناشهرعی) و (غهیره شهرعی) یش زۆر جیاوازن و نابین تیکه ل بکرتین.

(۲) بۆ وینه:

۱- ﴿قُلْ يٰۤاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ (الطارق- ۵)، واته: دهبا نینسان سهرنج بدات له چی دروست کراوه! (بینگومان بۆ جیهه چی کردنی نهم فهرمانهی خواش زانیاریهکانی پزشکی (الطب) و تریکاری (تشریح) و کۆریه ناسی (علم الاجنة) پتویستن.

راگه‌یانده‌وین که ئاسمانه‌کان و زه‌وی و هه‌رچی تێیاندا یه‌ بۆ سوود و که‌لک لێ و هه‌رگرتنی ئێمه‌ی مه‌یسه‌ر کردوون، وه‌ک فه‌رمویه‌تی: ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ...﴾ (الحجّه- ۱۳)، واته: وه‌ -خو- هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌یه‌ له‌ لایه‌ن خۆیه‌وه‌ بۆ ئێوه‌ی مه‌یسه‌ر کردوه‌. هه‌روه‌ها له‌سه‌ر چا و پێویسته‌ که‌ ورد بێته‌وه‌و سه‌رنج بدات بۆ له‌ یه‌ک جیاکردنه‌وه‌و هه‌لاواردنی هه‌لاڵ و هه‌پام و پاک و پیس و سوودبه‌خش و زیانه‌خش له‌ خواردن و خواردنه‌وه‌و جل و به‌رگ و هه‌ر شه‌مک و که‌ل و به‌لێکی دیکه‌ که‌ ده‌یه‌وێ به‌ کاریان بێنێ، وه‌ له‌سه‌ری پێویسته‌ له‌و سپاره‌ (أمانه‌) ئه‌ و دردیته‌وه‌و رامیانی که‌ له‌لای داده‌نێن بۆ ئه‌وه‌ی به‌ هه‌له‌دا نه‌چێ له‌ ته‌سلیم کردنه‌وه‌یان به‌ خاوه‌نه‌کانیان، وه‌... هه‌تد.

دوو: ئه‌وی که‌ سه‌رنج دانی و لێروانی بۆ چا و سوننه‌ته: وه‌ک موته‌لا و لێ روانینی ئه‌و کتێب و سه‌رچاوانه‌و، ئه‌و دیمه‌ن و دیاره‌ سه‌روشتیانه‌ی که‌

ب- ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ﴾ (هه‌س- ۲۴)، واته: ده‌با نینسان له‌ خواردنه‌که‌ی پامیانی! (دیاره‌ مه‌به‌ست چۆنیته‌ی دروستبوونی خواردن و خۆراکه‌ که‌ سه‌رجه‌م له‌ پوه‌ک و ژیا‌نداران پێکدێ و ئه‌میشه‌ پێویستی به‌و زانیاریانه‌ ده‌کات که‌ له‌ جۆره‌کانی پوه‌ک و داروده‌خه‌و جۆره‌کانی ژیا‌ندارانی ئێو تیشکانی و ده‌ریا ده‌کۆنه‌وه‌، واته: پوه‌ک ناسی و زیتده‌وه‌رناسی و له‌ده‌کانیان).

ج- ﴿أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ﴾ (هه‌س- ۲۴)، واته: ئایا سه‌رغهبان نه‌داو! مۆلکی گه‌وره‌ی ئاسمانه‌کان و زه‌وی و هه‌ر شه‌تێک که‌ خوا دروستی کردوه‌!!

((دیاره‌ بۆ چی به‌جێکردنی ئه‌م فه‌رمانه‌ خواپی به‌ش سه‌رجه‌م له‌ده‌کانی زانسته‌ سه‌روشتی به‌کان پێویسته‌ هه‌ر له‌ گه‌ردیله‌ ناسی (علم الثّرة) وه‌ هه‌تا گه‌ردوونناسی (علم الکون) وه‌ هه‌رچه‌نده‌ مۆژ به‌ میکرۆسکۆپ و ته‌لیسکۆپه‌کانی خه‌ریکی لێکۆلینه‌وه‌ی بێ له‌ وردو درشتی کانیانی خوا، نه‌گه‌ر نیا‌زو مه‌به‌ستی چاک بێ ئه‌وه‌ هه‌ر سه‌رگه‌رمی خواپه‌رسی یه‌ به‌ هۆی چی به‌جێکردنی ئه‌م فه‌رمانه‌ی خوا یه‌روهرده‌گاره‌وه‌!!)) مه‌به‌ستیش له‌ نووسینی ئه‌م په‌راویزه‌ ئه‌وه‌یه‌و که‌ هه‌م ئێمه‌ی مسۆلمان تێبگه‌ین چه‌نده‌ که‌ مه‌ترخه‌مه‌ین له‌ چی به‌جێکردنی فه‌رمانه‌کانی خوا له‌ بواری زانسته‌ سه‌روشتی و نه‌زموونی به‌کان (العلوم الطبیعیة والتجربیه‌) وه‌ هه‌م ئه‌وانه‌ش که‌ ئیسلام ناسن و به‌ نه‌زانی تۆمه‌تی نایدیالی (میثالی) بوون و دژی زانست بوونی پالده‌ده‌نه‌ لا، تێبگه‌ن چه‌نده‌ له‌ ئیسلام بێن هه‌وائن و یه‌که‌جار فه‌قیر حالن!

سهرنجدان و ته ماشاگردنیان ده بیته هۆی زیادبوون و کامل بوونی ئیمان و یه قین و
شاره زایی ده باره ی ئیسلام، وه ههر شتیکی دیکه که له بواری دینداری و
دنیاداری دا مایه ی که لک و سووده، وه ته ماشاگردنی قورئان (مصحف)، وه
سهیرکردنی پرووی دایک و باوک و هاوسهرو، پرووی زانا و پیاوچاکان.

س: نهوه ی که له چاو چه پامه ته ماشای بکات: وهک لیپوانینی دهه و چاوی
نافره تانی بیگانه به ئاره زووه وه^(۱)، وه ته ماشاگردنی عه و پهرتی پیاوان و
نافره تان به مۆلته قی. مه گهر عوزریکی شهرعی هه بێ وهک چاره سهرو
(علاج) و قوتارکردن له به لاو ته نگانه یهک، وه ته ماشاگردنی مالی خه لکی له
درزی ده رگا و په نجه روه یان به ههر شیوه یهکی دیکه، وه ئهم گوناچه هیئنده
زلو نا قۆلایه ته نانه ت پیغه مبهری خوا ﷺ چاو کوێر کرانی نه و که سه ش ی به
په و داناهه، که به بێ هه ق و مۆلته تی شهرعی سهرنجی مال و حالی خه لکی
ده دات وهک فهرموویه تی: (من اطلع في دار قوم بغیر اذنهم ففقأوا عینه فقد
هدرت عینه) متفق علیه، واته: ههر که سیک ته ماشای مالی کۆمه لیک بکات
به بێ ئاگاداری و مۆلته تیان و چاویان کوێر کرد، نهوه چاوه که ی به به لاش
رۆیه و تۆله و خویتی نیه^(۲).

ههروه ها له سه ر چاو چه پامه که به شیوه یهک سهرنجی پی له مسو لمانیک
بدری که بیته مایه ی ترساندن ی، که له کوردیدا (مۆپوونه وه) ی پی ده لێن:
پیغه مبه ر ﷺ له و باره وه فهرموویه تی: (من نظر إلى مسلم نظرة یخیفه بها فی

(۱) هه ندیک له زانایان ته ماشاگردنی نافره تی نامه حهرم به مۆلته قی، واته به ئاره زوو یان بێ ئاره زوو به چه پام
داده نین، به لām نهو رایه به هیتره که به بێ ئاره زوو ته گهر بۆ کاریکی پیویست بێ وهک دادگایی، چاره سه ری
نه خۆشی، شایه دی دان، کرین و فرۆشتن... هه ند نهوه مویاچه ته گهر نا ناپه سه نده.

(۲) (شافعی و احمد) ره حه متی خویان لێ بێ ریان نهویه که نویسمانه به لām (أبو حنیفة ومالك) خوا لییان
خۆش بێ ریان وایه که بۆاردن (أرش) له سه ره، به لām رای (شافعی و احمد) به هیتره، په وانه: (روائع
البیان فی تفسیر آیات الاحکام) ج ۲ ص ۱۳۹-۱۴۰.

غەر حق أخافه الله يوم القيامة) رواه الطبراني والخطيب، واته: هەر كەسێك بە روانینیك پڕوانیتە مسوڵمانێك كە بێتەرسێنێ بێ ئەوەی هەقیكى هەبێ، خوا لە پۆژی دوایدا دەیتەرسێنێ، یان بە جۆریك سەرغی كەسێك بەدات كە بە سووك دانان و گالته پێكردنی تێدابێ، چونكە: ﴿لَا يَسْخَرُونَ قَوْمَ مِّنْ قَوْمٍ﴾ (الحجرات ۱۱-)، بە هەر شیوەیەك بێ دەیگریتهوه، هەروەها روانین بۆ هەرشیتێك وەك: نامە، نێو جانتا، نێو ژوور... كە بابای خاوەنی نەپنیەکی تێدا هەلگرتووە حەز ناکات كەس بپینێ، وەك لە پێغەمبەرەوه ﷺ گیراوەتەوه: (من نظر في كتاب أخيه بغير إذنه فإنما ينظر في النار) رواه أبو داود، واتە: هەر كەسێك تەماشای نامەی بڕایەکی بکات بەبێ مۆلەتی وی، ئەوە بێگومان تەماشای ناگری دۆزەخ دەکات. (هەرچەندە ئەم فەرموودەیە بە لاواز (ضعیف) دانراوە بەلام نێوەرۆکەکی راست و رەوایە و گرتی تێدا نیە).

چوار: ئەوەی بۆ چا و ناپەسەندە لێی پڕوانی: ئەو لێپروانین و سەرغجاندانی کە نە جێبەجێ کردنی شتیکی پێویست و نە شتیکی سوننەت پەکی لەسەریان نەکەوتووە، بۆ وێنە: تەماشاکردنی دەم و چاوی ئافەرەتان بەبێ ئارەزووکردن و بێ ئەوەی کاریکی پێویست یان سوننەتیش بپێتە پاساو (مەبری)، وەك پێشتر باسمان کرد، بۆیەش ئەو پڕوانینە ناپەسەندە چونکە رەنگە سەر بکێشێ بۆ روانینی حەرام کە سەرغجاندانی بە ئارەزوووەوەیە، ئنجا شایانی باسە کە چا و هەلەنگوتنی کتوێر (نظر الفجأة) ئەوە هیچ کە حەرام نیە، بەلکو ناپەسەندیش نیە، بەلام دەبێ وریا بێ و بەبێ بەلگە و پاساوێکی شەری دووبارە نەکاتەوه وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (يا علي لا تتبع النظرة النظرة، فإنما لك الأولى وليست لك الآخرة) رواه أحمد وأبو داود، واتە: ئەو عدلی -کۆری ئەبو تالیب- جار لە دوا جار تەماشای ئافەرەتی نامەحەرم مەکە، چونکە تەماشاکردنی یەکەمەت بۆ هەیه بەلام هی دووهم نا، (چونکە

مه گهر به ده گهن دهنه هی یه کم چاو تی هله نگوتنه و به ده ست خوت نیه بویه پیی گوناجبار نابی). هروه ها شتیکی ناپه سنده که خانه خوی له ده می ناغواردندا سهرنجی ناغواردنی میوان بدات و چاوی تی بپری، چونکه شهرم ده کات و ناره حدت ده بی و بیگومان نه مهش پیچه وانه ی ریزلیگری میوانه که پیشتر باسمان کرد.

پینج: وه نه وهی بۆ چاو موباحه ته ماشای بکات: نه و سهرنجدان و ته ماشا کردنانه نه که نه زیان و خراپه ی دوارژو دنیاو نه قازنج و به رژه وهندی هیچ کامیانیان تی دایه و، هیچ کام له حوکمه شهرعیه کانیان به سهردا ناچه سپن که فهرزو سوندهت و هدرام و ناپه سندن.

۶- ده ست (الید):

که نامرازی ده ست لیکوتان (لس) و شت گرتن و نه نجامدانی هه موویان زۆربه ی زۆری کاره جهسته بیه کانه:

تهم نه رک و خواپه رستیانهش که ئینسان به ده ست نه نجامیان ده دات و وه ده ستیان دینی و پینج حوکمه شهرعیه کانیان به سهردا ۱۱ چه سپن بهم شیوه یه ی خوارین:

یهک: نه وهی که پیوسته ده ست جی به جی بکات: وه ک کاسبی کردن و کار کردن بۆ پهیدا کردنی رۆزی و بژیوی خوی و هه موو نه وانه ی ژیاندن و مه سهره ف کیشانیان له سهر فهرزه، وه ک مال و خیزان و دایک و بابی نه دارو هه ر خزمیکی نه دار که لهو نزیکتر یان به توانا تریان نه بیته، وه یارمه تیدانی لیقه و ماوتیک و تیگیرویک که هاواری بۆ هیناوه، یان ناگاداری حالیه تی و ده ستوانی رزگاری بکات، ههروه ها نه نجامدانی هه موو نه و کارانه ی که به ده ست یان هاوکاری ده ست نه نجام ده درین، وه ک بهرگری له خو و خیزان و مندال و خزمان و مال و سامان کردن له کاتی ده ستدریوی کرانه سهردا، وه وه ک خوشوردنی فهرزو

دەستىنۆزگرتن و بەردبارانکردنى جەمەركان (رمى الجمار) لە كاتى جەجدا، و دەستكردنە جەستەى ھاوسەر لە كاتى پىتويست بوونى و جماع لەگەڵ كردنىداو، شۆردنى مردوويەك كە لەسەرى بۆتە فەرزى عەين، وە نووسىنى ھەر نووسىنىك بۆ دىندارىيى يان دىندارىيى لەسەرى پىتويست بووبى... ھتە.

دوو! ئەوھى كە بۆ (دەست) سوننەتە: دەس لىكوتان و دەست پى گرتن و بەدەست گرتن و بەدەست جى بەجى كردنى ھەموو ئەو جم و جۆل و كارو چالاكيانەى كە لەسەر ئىنسان پىتويست نى و سوننەتە ئەنجاميان بدات، بۆ وىنە: دەست بەسەرى مندالان داھىنان بە تايبەت مندالى ھەتيو مندالى خۆى، وەدەست بەجەستەى ھاوسەردا ھىنان لە دەمى جىماعكردنىكى فەرزەبوودا، وە كاسبى كردن و رۆزى پەيداكردن بۆ ئەنجامدانى ئەو خزمەت و كاروچالاكيانەى كە لەسەرى پىتويست نەبوون، وە ھاوكارى و يارمەتى كەسانىك كە لىيان قەوماوھ لە حالىكدا كە لەسەرى پىتويست نەبوو، وە نووسىنى ئەو شتانەى كە خىرو قازانجى مسولمانان و كۆمەلگايان تىدايەو لەسەرىشى پىتويست نى، وە دەستگەياندنە روكنى يەمانى لە گوشەى دىوارى كەعبەدا، وە دەستگەياندنە بەردە رەش (الحجر الاسود) —ئەگەر بۆى نەكرا ماچى بكات— يان بەدەست ئىشارە بۆ كردنى و سەلام لى كردنى، وە ھەر جۆرە جم و جۆل و چالاكيەكى دىكەى شەرىعى و بەكەلك بۆ دىياو دوارۆژ وەك: تۆقەكردن و لە كاتى پارانەویدا دەست بەرەو ئاسمان بەرزكردنەو، شاھەتمان ھىنان و ژماردنى زىكرو وىردەكان بە پەنجەكانى دەستى پاست.

سە: ئەوھى كە لەسەر دەست حەرامە: ئەنجامدانى ھەموو ئەو كارو چالاكيانەى كە شەرىع حەرامى كردوون وەك: كوشتنى كەسىك بە ناھەق، دزىنى مال، لىدانى كەسىك بەبى بەلگەى شەرىعى، كردنى قومارو ھەر يارىيەكى دىكەى حەرام، نووسىنى باسو بابەتى حەرام و خراپ ھەر لە كوفرو بىدعەتەو بەگرە ھەتاشتى درۆ ناھەق، مەگەر بۆيە بنووسى كە بەرپەرچى بداتەو بەدرۆى

بځاتهوه، وه نووسینو دروستکردنی هدر شتیک که زهره رو زیانی مسولمانانی
تیدایه، وهك دروستکردنی په یکه رو وینه کیشانی حرام و^(۱)، دروستکردنی
شهراب و هدر خواردن و خواردنه و یه کی پیس و زیانبه خشو، لیدانی نه و
نامیره موسیقایی یانه ی که ناوازو موسیقایه کی حرام و زیانبه خشو به ره و
خراپه په لکیشکمریان لئ په یدا ده بیټ، وه له پیش خه لک دانانی شهراب و
گزشتی به رازو هدر خواردن و خواردنه و یه کی دیکه ی پیس و حرام، وه ده ست
لیکوتانی ده ست و هدر نه ندامیکي دیکه ی شافره تی بیگانه، مه گره به
عوزرئیکي شهرعی وهك: چاره سهرو تیمار یان ده ست گرتن و قوتار کردن له
مه ترسی و به لایه ك، وه ناوی خو هینانه وه به ده ست (الإستمناء).

چوار: نه وه ی که بؤ ده ست ناپه سه نده: وهك جوولاندنی ده ست به به لاش
بی نه وه ی سوو دیکي لئ ببینری بؤ دنیا و دواوژ، وه نوو سینی شتی
بیته ووده و، یاری و گه مه ی بی جی و ده ست لیدانی هاوسر له کاتی ئی حرام و
نیعتیکافدا به مه به ستی له زه ت وهر گرتن وه له کاتی روژوو گرتندا مه گره له
خوی دلتیا بی که له سنوور دهرناچی، وه ... هتد.

پینچ: نه وه ی بؤ ده ست موباحه: هدر ده ست لیکوتان و گرتن و ده ست پینگرتنیکه
که هیچ کام له چوار حوکه کانی پیشه وه نایگر نه وه و نه قازانچ و
به رژه ونه ندی تیدایه نه هیچ خراپه و زیانیکی لئ ده که ویتته وه، وهك: (تسبیح)
له ده ست وهر دان.

(۱) دیاره دروستکردنی بوکه شوو شو شتی گه مه ی مندالان و هدر په یکه رتیک که مه به ستیکي زانستی په کی
له سر که وتب، حرام نه و، وینه کیشانی حرامیش تاییه ته به شتی خاوه ن زیان (ذي حیاة) وه و شتی دی
له و حوکه هه لاوتر راوه، مه به ستیشمان له وینه کیشانی به ده ست، نه و وینانه ن که به ده ست دوست ده کړن
ویندی فوژغرافی، مه گره بابته ی وینه که حرام بیټ نه گره نا رای به هیژتر نه ویه که موباحه.

۷- لاق (الرجل):

که نامرزی له سهر وهستان و پی رویشتن و راکردن و هه موو جم و جوئو
چالاکیه کانی لهو بابه تانهیه:

یهک: نهوهی له سهر (لاقان) فهرزه: وهک: له سهر وهستانیان بۆ ته نجامدانی نهو
ئه رک و پیوستانیانهی به پیو ته نجام ده درین، بۆ وینه راوهستان بۆ خویندنی
فاتیه له نوژی فهرزداو چوونه پکوعو، راوهستان له کاتی ئیشک گرتن و
جەنگ کردنداو، له کاتی راپه پاندنی هه ره ئه رک و کاریکی فهرزدا، چ له بواری
دینداری (التعب) و چ له بواری دنیا داری (التمدن) دا، وه رویشتن به ره وه
ته نجامدانی نهو کارانهی پیوستان بۆ وینه، نوژی جومعه، وه پینج نوژه کان
که زۆر له زانیان ده ئین فهرزه به کۆمه له بکرتن، وه حج کردن، وه
جیهاد کردن، وه زه کاتدان بۆ که سیك له سهری فهرز بووه، وه رویشتن به ره وه
دادگایی کران بۆ جیه جیه کردنی حوکی شهرع هه ره کات بانگ کرا، وه
رویشتن بۆ چاکه کاری له گه له باب و دایک و گه یاندنی په یوهندی خزمایه تی، وه
به ره و کۆری زانیاری بۆ فیروون و هه رگرتنی نهو زانیاریه شهرعی و غهیره
شهرعیانهی له سهری فهرز بوون، وه رویشتن و راکردن بۆ به هانا و هه چوونی
خه لکی لیقه و ماو و تیگیراو، مادام داوایان لی کردبێ یان ههستی پیتان
کردبێ و له تواناشیدا هه بێ به ده نگیانه وه بچی و هاوکاریان بکات، وه راکردن
له هه ره شتیك که مه ترسی مه رگ یان زیان پتگی یاندنیکی گه وهی لی
ده کری، مه گه ره له مه دیدانی جهنگ و جیهاد دا^(۱).

(۱) دیاره له گه رمه ی جهنگ و جیهادیشدا له دوو حالاندا مه دیدان چۆل کردن و پشت له دوژمن کردن به لای
که مه ره دروست (جائز) و جاری وابه سوننه ت و بگه پیوستانی ده بێ، وه خوی کار به جیه فهرمویه تی
﴿وَمَنْ يُؤْمَرْ بِالْفِئَةِ فَلْيُحْرَفْ أَهْلُهَا﴾... (الانفال- ۶)، واته: هه ره که سیك لهو روژه دا پاشیان ته بکات نهو پیگومان خوا لێ توپه بووه،
مه گه ره به مه بهستی بارسو پاندن و تاکتیکی جهنگی یان پالانه لای کۆمه لکی دیکه له به روا داران به
پشتگیری کردنیان یان بۆ خۆ ده رباز کردن له ئابله قه ی بیتهامانی دوژمنان.

دوو: نهو هی که سوننه ته بۆ لاقان: بریتیه له پاره‌ستان و رویشتن و راکردن بۆ هه‌ر کار و چالاکیه‌کی شه‌رعی و په‌سه‌ند که خێرو قازانجی دینداری و دنیاداری تێدا یه، به‌لام پێویست نه‌و ئینسان به‌ نه‌کردنی گوناه‌بار نابێ، بۆ وینه: رویشتن بۆ نه‌و کۆپو کۆبون و نه‌و که ئینسان زانستی هه‌مه‌جواریان تێدا و ده‌ست دینی که سوود و به‌رژه‌وه‌ندی دینداری و دنیاداریان تێدا یه، و رویشتن بۆ نوێو له‌سه‌ر جه‌نازه‌کردن و شو‌ردن و ناشتنی له‌ کاتی‌کدا که خه‌لکی دی هه‌یه نه‌و کارانه ته‌نجه‌م بدات، و هه‌سه‌ردانی دۆست و ره‌فیکان و، سه‌ره‌لێدانی نه‌خۆش و په‌که‌ه‌وتان و، چوونه سه‌ر گۆرستان به‌ تاییه‌تی باب و دایک و خ‌زمان. سێ: نهو هی که له (لاقان) هه‌رامه: بریتیه له‌ به‌کاره‌یتنانیان به‌ له‌سه‌ر راوه‌ستان و جوولاندنیان بۆ هه‌ر ئیش و کار و جم‌وجۆل و چالاکیه‌ک که خوا و پێغه‌مبه‌ر که‌ی ﷺ پێیان ناخۆشه‌و قه‌ده‌غه‌یان کردوه، جا نه‌و شته قه‌ده‌غه‌کراوه که پێه‌ه‌سانی و به‌ره‌و رووچوونی هه‌رامه، چ له‌ به‌واری عه‌قیده و لایه‌نی مه‌عنه‌وی و ته‌خلاقیدا بێ، و هه‌که به‌شداریکردنی نه‌ه‌لی کوفرو شێرک و بێدعه‌ت له‌و بۆنه‌و ته‌ه‌نگه‌ تاییه‌تییه‌ نا شه‌رعیانه‌یاندا که پێیان هه‌لده‌ستن و وشه‌و ته‌عبیر و هه‌لوێست و ره‌فتاری کوفرو شێرک و بێدعه‌تیان تێدا یه، و هه‌که له‌ به‌واری کۆمه‌لایه‌تی و سیاسي و ئابووریدا بێ که داب و نه‌ریتی لاسایی که‌ره‌وانه‌و هه‌لوێست و به‌روبووچوونی نه‌فامانه‌و رێپه‌رمی تاغووتییانه‌یان تێدا یه.

به‌لام هه‌ر کاتی‌ک کار و چالاکی و به‌رژه‌وه‌ندی کۆمه‌ل و کۆمه‌لگایه‌کی ئیسلامی په‌کی له‌سه‌ر نزیکبونه‌وه‌و هه‌لکردن (مدارة) که‌وت، نه‌وه ده‌سته‌لاتی بالای سه‌ره‌نجی بارودۆخی خۆی و واقیع ده‌دات چ شتێک و چ هه‌لوێستێک به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی گه‌وره‌تر بۆ کاری ئیسلامی دابین بکات و، زیان مه‌ترسیه‌کی زه‌تر دوور بجاته‌وه، به‌ پێی بنچینه‌کانی (درء اعظم المفسدین) و (جلب اکبر المصلحتین) و (احتمال أخف الضررین) و (اتقاء أشد الشرین)، که

چند بنچینه کن زانو پیښه وایانی نیسلام به کۆن و تازه وه له بواړی کارو
خهباتی سیاسی و جیهادی دا به تاییهت و له بواره کانی دیکه شدا به گشتی
له سهریان پیکهاتوون و ریککه وتوون، بریار له سهر جۆرو چۆنیتتی و نه ندازه ی
نه و هه لئس و کهوت و هه لئو یسته قوناغی و کاتی و تاکتیکه ده دات، به لّام به
بی نه وه ی له پرنسیپه کان (مبادی) و ستراژی خوی دابه زئ، که نه مه به هیچ
جۆریک مه و دای مامه لّو سدنکو سووکی تیدا نیو ده بی نه له خشاو و
پاریزراو بیته و له ژیر فشاری هیچ ترسو ته ماعیتکا دروست نیو ده ستکاری
بکریته، وه ک خوی زانو په نهان بین فدرموویه تی: ﴿هُمُ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ
مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الجماعه - ۱۸)، واته:
پاشان ته ی موحه مده - تو مان خسته سهر ریازیک له ثایینی خو مان ده جا
باش په پیره وی لئ بکه و مه که وه شوین هه و او ئاره زووی نه و - کافر - انه ی که
نه زان!

چوار: نه وه ی که بؤ (لاقان) ناپه سنده: راوه ستان و رویشتن و جوولانه وه به ره و
هر جم و جۆل و چالاکیه که نه کردنی و وازلیه پینانی له نه بجانان باشر بیته،
هر چنده کردنی شی گوناح باری له دوا نه بیته.

پینج: نه وه ی که بؤ لاقانیش په وایه: به کاره پینانیا له هر نیش و کارو
جم و جۆل و کدا که نه پاداشتی له سهر بیته و نه گوناح و لّومه شی به دوا وه بی،
وه ک پیاسه کردن و گه شت و سهریان و سه فدر کردن و گه پان، به لّام به مه رجیک
له نیو خودی نه و کارانه دا گوناح و خراپه یان نیازو مه به ستی به د
نه شیراییتته وه، چونکه له حالیکه وادا حوکمه که یان ده گۆرئ به ره و خراپه،
هه وه ک چۆن نه گهر فدرمان به ری و چاکه و نیازو مه به ستی باشیات تیدا په چاو
کرایته، حوکمه که یان به ره و تا عه د ده گۆرئ.

۸- زار (الغم):

که نامرزی شت پې چيشتن و تامکردن و خواردن و خواردنه وه: په دهه: که له دهی که له سهر (زار، دهم) پټويسته: خواردن و خواردنه وهی خوراك و ناو له دهی ناچاری و پټويست پې بوون و تین بؤ هاتندا که مده ترسی مده رگی هدی، وه زږیبهی زانایان ده تین له کاتی وادا نه گهر بیجگه له خوراك و خواردنه وهی پیس و حرام بؤ وینه: مردار و شهراب، هیچی دیکه دی گهر نه کوه، بهشی نه وهی پټی له مردن قوتار بیت له سهری پټويست ده بیت بیخوات و بیخواته و چونکه نه گهر به هوی که مته رخمه مییه وه له ویاړه وه بری، به کوژر (قاتل) ی خوی داده نری^(۱)! هه روه ها خواردن و خواردنه وهی دهرمانیک که یه قینی هدی پټی چاک ده بیت، به لام نه گهر هه ر گومانی هدی بیت که پټی چاک ده بی نه وه سونه ته، هه روه ها خواردن و خواردنه وهی ده که جهستی پټويسته تی بؤ راوه ستانی نه غامدانی نه رک و پټويسته کانی سهر شانی.

دوو: نه وهی سونه ته بؤ (زار): خواردن و خواردنه وهی هه ر شتی که که هه لال و پاک و چاکه ده بیت هوی ساغو به هیژو پته و بوونی جهسته و به رده و ام بوونی له سهر رایه پاندنی دهرمانیهری (طاعة) بؤ خوی په روه ر دگار، وه خواردن و خواردنه و له گهل میواندا بؤ نه وهی باش بخوات و شهرم نه کات، وه خواردن و خواردنه و له کاتی ده عوه ت کراندا جا چ نه و به دهم ده عوه ته وه چرونه فهرز بیت چ سونه ت، هه ندیک له زانایانیش رایان وایه که ده عوه تی زه ماوه ند (ولیمه) که فهرزه به ده میه و بجیت، فهرزیشه لیی بخوی، چونکه شهرع دهرمانی کردوه به به ده مه چوون و نه ویش به مدهستی خواردنه، وه خواردن و خواردنه وهی دهرمان له کاتی نه خوشیدا هه رچه نده دلنیاش نه بی نه وه که پټی چاک ده بیت هوه، چونکه پیغه مبهری خوشه ویستمان ﷺ فهرمویه تی: (لکل

(۱) بېوانه: (تیل الاطوار) للشوکانی ج ۹، ص ۳۱، ۳۲، وه بېوانه (تفسیر القاسمی) ج ۶، المجلد الرابع، ص ۵۶.

داء دواء فإذا أصيب دواء الداء بَرِيءَ بإذن الله عز وجل) رواه مسلم، واته: همدو دهر دیک دهرمانی هدی جا هدر کات دهر دهرمانی خوی گه یشتی به ویستی خوی زالو پای بهرز چاک ده بیته وه، وه هدر وه ها له کاتیکدا پرسیری لیکرا که ثایا خومان چاره سر بکهین و دهرمان به کار یینین؟ فهرموویه تی: (نعم یا عباد الله تداووا...) رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه والترمذی وابن حبان وصححه کل من الترمذی وابن حبان. واته: به لئ شعی بهنده کانی خوا خوتان دهرمان بکهن و به کاری یینن!

سئ: نه وهی که هدرامه زار تامی بکات و بیخوات: وهک: تامکردنی شهرابو هدر سرخوشکهریکدی که، یان بی هوشکهر به بی عوزری شهرعی، وه خواردنی ژهر، وه تاماندنی بابای پوژو و گر - مادام پوژو وه کدی فهرز بیّت، به بی عوزرو پاساوی شهرعی^(۱)، وه خواردن و خواردنه وهی پریاو مائی هه تیو و هدر مائیکی دیکهش به زوئو مائی دزراو و زهوتکراو و هدر شتیکی دی که هدرام بیّت یان پیسو زیانبه خش بیّت، مه گهر له کاتی ناچاری و تیگیرویی به کی جیدیدا.

چوار: نه وهی که بو زار ناپه سنده: وهک: تامکردنی خواردن و خواردنه وهیه که جیگای شوبه و تومت بی، وه خواردن و خواردنه وه زیاد له نه ندازهی پیویست و زیاده پوی کردن وهک خوی پهره ردگار فهرموویه تی: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا...﴾ (الاعراف - ۳۱)، واته: وه - نهی وه چهی نادم - بخون و بخونه وه به لام زیاده پوی مه کن ...!، هدر وه ها خواردن و خواردنه وه لهو شوتنانهی که شیکالیکدی شهرعی یان هدی، وهک مائی بابای ریاباز، وه مائی که سیک که له شهرمی پووان نهک به مورتاحی و دلخوشی ده عوهی ساز کرده .... هتد.

(۱) وهک تامکردنی چیتشت لینهر لهو خواردنهی نامادهی ده کات.

پېتىچ: ئەۋەي كە بۆ زار موباح و پەۋايە: لىچ چىۋىتن و خواردنەۋە و خواردنى ھەر خواردنەۋەنى يەكە كە ھىچ كام لە چوار حوكمە شەرعى يەكەنى پابردوون نەيگرنەۋە، كە ھەر شىتېكە پاك و چاك بىۋ نەۋەينەكەي پىس و زىانبەخش و نە حوكمەكەي ھەپام و ناپەسەند بىۋ، نە لە ئەندازە و سنوورى پىۋىست و ماقوۋلىش سنوورى پىۋ بېزىئى.

۹- لووت (الانف):

كە نامرازی بۆنكردن و لەيەك جياكردنەۋەي بۆنە جياجياكانە بە خۆش و ناخۆش و بەكەلگ و زىانبەخشانەۋە:

يەك: ئەۋەي كە لەسەر لووت پىۋىستە: ۋەك بۆنكرنى ھەر شىتېك لە خواردن و خواردنەۋە غەيرى ئەۋانىش كە بەبى بۆنكردن و ھەللاۋ ھەپاميان لىك جيا ناپىتەۋە، ۋە بۆنكردى ئەۋ شتانەي بەس لە رىتى بۆنكرانەۋە پاك و پىس و، بەكەلگ و زىانبەخشان لىك جيا ھەكرىتەۋە، يان ئەۋەيان كە مولكى خۆيەتى ۋەيان كە ھى ۋى نىە جيا ھەكرىتەۋە، بەكورتى ھەر شىتېك پىۋىست بى بيانناسىۋ تەنيا لە رىتى بۆنكردىشەۋە بيانناسىۋ بۆي ھەيكەۋى، پىۋىستە بۆنى بكات.

دو: ئەۋەي كە بۆ لووت سوننەتە: بۆنكردى ھەر شىتېكى بۆنخۆش و ھەر بۆنېكى خۆشە كە دەبىتە يارىدەۋەرى ئىنسان بۆ فەرمانبەرى خوا، چونكە بۆنى خۆش دلى ئىنسان دەكاتەۋە مېشكى ئاسوودە دەكات و ھەروونى شاد دەكات، ھەر بۆيەش پىغەمبەر ﷺ زۆر ھەزى لە بۆنى خۆش كەردە، ۋەك فەرمويەتى: (حبب إلي من دنياكم: النساء والطيب) أخرجه أحمد والنسائي وصححه الحاكم، واتە: (لە دىيائى ئىۋەدا ئافرەت و بۆنى خۆشە لەلا خۆشەويست كراون، ديارە ھەر بۆيەش پىغەمبەرى خۆشەويستمان ﷺ عادەتى وابوۋە كە قەت بۆنى خۆشى رەت نەكردۆتەۋە: (كان ﷺ لا يره الطيب) رواه البخاري، ۋە

فرمانیشی پی کردووین که بۆنی خوڤ ره تنه کهینه وه: (من عرض علیه طیب فلا یرده فإنه خفیف الحمل طیب الرائحة) رواه أبو داود والنسائي وصححه ابن حبان.

سئ: نه وهی که له سهر لووت هه پام کراوه: وه بۆنکردنی بۆنی دزراو و زهوتکراو، وه بۆنکردنی بۆنی به نه نهقهست له کاتی ئیحرامدا، وه به نه نهقهست بۆنکردنی بۆنی خوڤی ئافرهتی نامه چه م، وه بۆنکردنی هه شتیکی بۆگه و بۆن ناخوڤ و زیانبه خوڤ که یه قین یان گومان ی زالا (الظن الراجح) وایه له نه نهجامی نهو بۆنکردنه دا دوو چاری مه رگ یان نه خوڤی یان سه ر خوڤی، یان بی هۆشی بی، به بی پاساو یکی شه رع ی.

چوار: نه وهی که بۆ لووت ئاپه سه نه ده: وه بۆنکردنی بۆنی خوڤی سته مه کاران، یان نه وانه ی که تۆمه تبارن و شو به ی خراپ یان له سه ره، وه هه ر شتیکی وه هه ر بۆنیکی که دلتایی پیدایه نه بووه له هه لاتی یان سوو ده خوڤی و پی زیانبار نه بوونیدا.

پینج: نه وهی که بۆ لووت موباحه بۆنی بکات: بریتیه له بۆنکردنی هه موو نهو شتانه ی که یه کیکی لهو چوار هوکمانه نایانگرنه وه که باسان کردن، دیاره به پی یاسای: (الأصل في الأشياء الإباحة) هه موو شته کان له نه صلدا موباحن، هه چ کو ت و به ندیک له سه ر نه که هه ر لووت بگره هه چ کام له نه دنامه کان نیه مه گه ر به لگه یه کی شه رع ی روون و بی چه ندو چۆن شتیکیان لی قه ده غه کرابی، چونکه هه رچی له ئاسمانه کان و زه ویدا هه یه بۆ خاتری ئینسان و به هه ره وه رگرتن و گوزه ران و به رپۆه چوونی خو لقی نراوه، وه له راستیدا خوای میه ره بان و کار به جی بیجگه له کرده وه و ره فتار و قسه و وتاری به دو خراپ رتی هه چ قسه و هه لسو که و تیکی لی نه گرتوه، وه که فرمو یه تی: ﴿...يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ...﴾ (الأعراف - ۱۵۷)، واته: - پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمانیان پی ده کات به

هەرچی چاکهیهو، وه هەرچی خراپهیه لییان قهدهغه دهکات، وه هەرچی چاکو پاکه بۆیان دهلالو هەرچی پیسو زیانبهخشه لییان ههپام دهکات.

۱۰- تێکرای جهسته (کل الجسد):

که وهسیلهو ئامرازیکه به دهست رووحهوه بۆ جی به جی کردنی فهرمانو داخوازیهکانی خێر بن یان شهپ.

دوای ئهوهی له نۆ (۹) خالی رابردوودا باسی ئهرك و خواپهرستیه زۆرو جۆراوجۆرهکانی عهقل و دلو زمان و گوێ و چاو و زارو لووت و دهست و لاقمان کرد، ئهجار با سهرنجیک له سهرجهم جهسته بدهین و چهند وینهیهك بێنینهوه بۆ چۆنیهتی چهسپانی پێنج حوکهکان بهسهر جموجۆلهکانیدا:

یهك: ئهوهی که لهسهر جهسته پێرسته: وهك داپۆشینی عهوپهت - که له کتێبه فیهقهیهکاندا به روونی باسی سنووری عهوپهتی پیاو و ئافهت کراوه - به هۆی دهبهركردنی بهرگو پۆشاکێ شهرعیهیهوه، بۆ ئهجمادانی ئهرك و چالاکیهکانی مسوولمانهتی به دینداری و دنیا دارییهوهو بۆ پارێزران له گهرماو سههما... هتد، وه پاراستنی پیش و پاش له ههپام و ناشههعی وهك زیناو نیڕازی و خۆتیک ههتسوونی ئافهتان (السحاق)، وه سواربوونی ولاخ و هۆیهکانی دیکه سهرههاتوچۆ وهك سیدیاره و شهمهندهفهرو کهشتی و فروکهو... هتد، به مهبهستی ههچ کردن و ههنگ و جیهاد و جی به جی کردنی ههرك و کاریکی دیکه شههعی پێوست، وه جووت بوون (جماع) لهگهڵ هاوسهردا به ئهندازهی پارێزرانی خۆی و هاوسهههه له گوناه و ههپام، وه... هتد.

دوو: ئهوهی که بۆ جهسته سوننهته: وهك بهرگو و پۆشاکێ پاک و پوخت دهبهركردن بۆ کاتی نوێژی جهمهعو نوێزه فهززهکان و بۆ نیو خهلك، خوای پهروهردگار فهرموویهتی: ﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ (الأعراف - ۳۱)،

واتە: ئەي ۋەچەي ئادەم! لەلای ھەر مزگەوتىك -يان لە كاتى ھەر نوپىيىكدا - بەرگو پۇشاكتان دەبەر كەن...، پىتغە مەبەرىش ﷺ بە ھاوئەلە بەرپىزەكانى خۆى فەرموو: (ئىكم قادمون على إخوانكم فأصلحوا لباسكم ورحالكم حتى تكونوا كأنكم شامة في الناس...) رواه أبو داود، واتە: ئىو ئەبەرئەوئەى دەچنە لای براپە كاتتان بەرگو پۇشاك و كورتانى و لاخە كاتتان چاك و رىك و پىك بەكەن ھەتا واتان لىئەى كە لەئىو خەلىكدا ەك خال ديار بن...، ۋە سوار بوونى ھۆيەكانى ھاتوچۆ ۋە گواستەنەو ە جى بەجى كەردنى ھەر ئەرك و كاریكى خىرو پەسەند كە فەرز نەبى، ەك پەيدا كەردنى زانست و ەدەستەپىنانى بۆئوى خەللا و سەردانى خەزم و ئاشناو... ھەتد، ەخۇ پاك و خاوین راگرتن بەھۆى خۆشۆردن و بەلای كەمەو ەھفەئەى جارێك، ۋە جى بەجى كەردنى ئەو شتانەى كە پاك و خاوینى جەستە بەبى ئەوان نایەتەدى كە پىتغە مەبەر ﷺ بە بەشێك لە (فیطرەت)ى^(۱) لە قەلەم داو و ناوى ھىئان كە گرنگترینان ئەمانەن:

- ۱- سیواك كەردن. ۲- خەتەنە كەردن. ۳- سىمىل كورت كەردنەو. ۴- ریش ھىشتەنەو. ۵- لا بردنى توو كە بەر. ۶- لا بردنى مووى بن ھەنگل.
- ۷- نىنۆك كەردن. ۸- شۆردنى گرێى جومگەكانى دەست و پى. ۹- تارەت گرتن. ۱۰- ئاو لە ئووت وەردان. ۱۱- ئاو لە دەم وەردان.

(۱) ەك فەرموئەتى: (عشر من الفطرة: قص الشارب وإعفاء اللحية والسواك، واستنشاق الماء وقص الأظفار وغسل البراجم، وتنف الإبط وحلق العانة وانتقاص الماء، قال زكريا: قال مصعب: ونسيت العاشرة إلا أن تكون المضمضة) رواه مسلم. واتە: دە (۱۰) خەسلەت لە سروشت و فیطرەتى ساغى ئىنسانن: سىمىل كورت كەردنەو ریش ھىشتەنەو سیواك كەردن و ئاو لە ئووت وەردان و نىنۆك كەردن و شۆردنى گرێى جومگەكان و ەلكىشانی مووى بن ھەنگل و بەر تاشین و تارەت گرتن بە ئاو، زەكەرىا دەئى: موصعب گوتوئەتى: ۋە ھى دەبەم لەبەر چۆئەو مەگەر ئاو لە زار وەركەردن بێت.

تېببىنى: (نووى) رەھمەتى خواى لىبىن فەرموئەتى: مەبەست لەو كە فەرموئەتى (دەشت لە فیطرەتن) واتە گرنگترینان دە (۱۰)ن، ەك فەرموئەتى: حەج عەرەفەى، ئەگەر نا بەس ئەم دەبە نى... پەوانە (المجموع) ج ۱ ص ۲۸۴.

پىتويستە ئەو ەش بگوتىرى كە ەندىك يان زۆرىەى ئەم خەسلەتە تانە پىتويستە ئىنسان لەسەر نە كەردىيان ەبىدارو گوناچارىش دەيتت، بەلام بۆيە لىرەدا نووسىومانن چونكە بە گشتى بە سوننەت دانراون ەروەها خۆبۆن خۆشكەردن^(۱) كە پىشتەر باسما كەرد پىغەمبەر ﷺ چەندە ئەمىەتى پىداو، وەخۇ پاراستن لە ەدر بۆن و بەرامەىەكى ناخۆش وەك خواردنى سىرو توورو پىواز، خراپەر لەمانەش جگەرەكىشان كە وىپراى حەرامىي و زىان بەخشىي خۆى بۆ خەلئەكەيشى وەك بۆنى سىرو توورو بگرە ناخۆشتەيشە و نەخۆشەيشى لىدەكەوئەتەو، پىغەمبەرىش ﷺ دەربارەى ەركام لە پىازو سىرو كەوەر فەرموويەتى: (من أكل البصل والثوم والكراث فلا يقربن مسجداً فإن الملائكة تتأذى مما يتأذى منه بنو آدم) رواه مسلم، واتە: ەدر كەسىك پىوازو سىرو كەوەرى خوارد با نزيكى مزگەوتە كەمان نەكەوئ، چونكە فريشتەكان بەو ناپرەحەت دەبن كە وەجەى ئادەم پىي ناپرەحەت دەبن — واتە ئەوانىش وەك ئىنسانەكان بۆنى سىرو پىوازو كەوەريان پىي ناخۆشە — بەلام ئەگەر كەسىك ناچار بوو ەربريان خوات پىتويستە بىيانكولتەنئ تاكو بۆنەكەيان بىروات، وەك فەرموويەتى: (إن كنتم لابد آكليها فأميتوهما طبخاً) رواه أحمد (كە لە فەرموودەكەدا باسى پىوازو سىر كراو).

دىسان ئەگەر نەشەلەين پىتويستە! سوننەتەكە باباى مسولمان ئاگای لە جەستەى خۆى بىت و بىپارىزىي لە ەدر شەيتك كە بىتتە ەۆى سستى و

(۱) بەلام بۆ ئافرەت ناپن بۆنەكەى بۆ خەلئ بچن لە كاتىكدا لە شوئەيك بچن يان بە شوئەيك دا رابىرئ كە پىباوى نامەحەمى لىي، پىغەمبەرىش ﷺ لەوبارەو فەرموويەتى (إذا استعطرت المرأة فمرت على النعم ليبدوا ريحها فهي كذا وكذا قولاً شديداً) رواه أبو داود، واتە: ەدر كاتىك ئافرەت خۆى بۆغۆش كەردو بەلای خەلكدا رۆشەت تاكو بۆنى بكن، ئەو ئاواو ئاوايە قسەيەكى توندى فەرمو — كەكتىبى (هفة الأحوذى بشرح الجامع الترمذى) دا لە شەرحى ئەم وشەيدا (فهي كذا وكذا) نووسىويەتى: (لأنها هيبت شهرة الرجال بعطرها وجملتهم على النظر إليها: فهي آفة هذا السبب) برواه (المفصل في أحكام المرأة) ج ۳ ص ۳۷۷. د. عبدالكريم زيدان.

تەمبەللى و دزىر بوون و تىكچوونى دىمەن و قەدو قىافەى، وەك زۆر قەلەبوون و گەدە و گىپال پەيدا بوون و خاوبوونەوہى جومگەو ماسوولکەو دەمارەکانى بەھۆى زۆر دانىشتن و خەوتن و نەجوولان و کارنەکردن و وەرزش نەکردنەوہ.

سنى: ئەوہى کە لە جەستە بەگشتى قەدەغەکراوہ: وەك، دەرخستنى عەوہەت بۆ کەسنى کە حەرپامە بىيىنى، وە دەبەرکردنى بەرگ و پۆشاکی ناشەرى جا چ ئەصلى ماددەکەى حەرپام بى وەك بەکارھێنانى ئاورىشم و زىر بۆ پىاوان، يان چۆنەتيەکەى ناشەرى بى وەك پۆشاکی تەنک و تەسک بۆ ئافەرەتان، کە ھەندىک جار لە پروتى ئاسايى خراپترە! وە پارىزگارى نەکردنى پاش و پيش لە گوناح و ناشەرى، وە سواربوونى ھۆيەکانى ھاتوچۆو گواستەنەوہ بۆ مەبەستى ناشەرى وەك: دزى و جەردەبى، وە يارمەتيدانى ئەھلى ستم و کوفر، وە جەنگ کردن دزى ئىسلام و مسولمانان و... ھتەد، وەخۆ پەنادان و خۆبوردن و دواکەوتن لە جەنگ و جیھادىک کە لەسەرى پىويست بووہ، ھەر وەھا خۆبوردن و تەمبەللى کردن و خۆھەشاردان بۆ ئەنجامەدانى ھەر کار و چالاکیەکى پىويستى کۆمەلە و کۆمەلگای ئىسلامى چ دىندارى بىت چ دىنادارى، وە لە شوئى چۆل و بە تەنیا پىکەوہ دانىشتن و راوہستانى ئافەرەت و پىاوى لە يەکتەر بىگانە^(۱)، وە ئازاردانى دايک و باب (عقوق الوالدين).

چوار: ئەوہى کە بۆ جەستە ناپەسەندە: برىتيە لە ھەر جم و جۆل و چالاکیەکى جەستە لە خودى خۆيدا وەك: خواردن و خواردنەوہ بەرگ و پۆشاکی و پاک و خاويى، وە چ لەگەل دەورەبەريدا وەك: ھەستان و دانىشتن و سواربوون و پارکدن... ھتە کە نەکردنى و وازلێھێنانى باشت بى لە ئەنجامدانى، يان بە پىچەوانەوہ، واتە ئەنجامدانى چاکتر بى لە چواندن و پشت گوئى خستنى، بەلام لە ھەردووک حالاندا تووشى لۆمەو گوناحبارى نەبى.

(۱) پیتقەمبەر ﷺ فەرموويەتى: (لا يهلون أحدكم بامرأة إلا مع ذي رحم محرم) متفق عليه، واتە: ھىچ کامىکتان بە تەنیا لەگەل ئافەرەتيک نەبىت مەگەر خۆمىكى مەحرمى لەگەل بىت.

پېنج: ئەو ەى بۆ تېكراي جەستە موباحە: بريتە ە سەر جەم جم و جۆل و چالاكەكان كە جەستە پېيان ەئدەستى و نە حەرام و ناپەسەندو نە پېويست و سوننە تېشن، جا ئەو جم و جۆل و چالاكەكانە چ ە خودى خۆيدا بن چ ە دەرەو ەى خۆى و ەگەل دەرەو بەریدا، ئەو ەندە ەدە كە ەموو ئەو شتانەى كە (موباح) ن ەركات زىادە پۆى (اسراف) يان تېدا كرا، ئەو ە بە ئەندازەى زىادە پۆى كە حوكمە كە يان دەگۆرئ و زۆر جار دەبنە ناپەسەند (مكروە) و جارى وا ەدە دەگەنە حەرامىش، بۆ وئە: خەوتن و خواردن كە ە ئەسلدا موباح نەگەر ەئندە زىادە پۆيان تېدا كرابى، كە ببنە مايەى قالب گرانى و سستى و خاوى مړوڤ، ئەو ئەندازە زىادە پۆى تېدا كراو ەكە يان دەبېتە ناپەسەند، بەلام نەگەر بە ئەندازە يەك بوو، كە بېتە ەۆى نەخۆش بوون و حال تېكچوون، ئەو ە بېگومان حەرام دەبى.

خوئەنەرى بەرپۆز و خۆشەويستىم!

ئەمەى رابرد پوختە يەك بوو دەر بارەى چۆنەتى خواپەرست (عابد) بوونى ئىنسان بە ەۆى ئەندامەكانى (عقل - دل - زمان - چاو - زار - لوت - دەست - لاق) وەو بە ەۆى تېكراي جەستەو، واتە ەموو ئەندامەكانى تېكرا، ئنجا ە كۆتايى ئەم باسەشدا خستە پړوى ئەم سى تېبىنە بە پېويست دەزانم:

يەكەم: ەەرچى لەو دە (۱۰) خال و پەنجا (۵۰) حوكمەدا دەر بارەى بەندايەتى و خواپەرستى ئەندامەكانى ئىنسان خستمانە پړو، نېرو مى، تېدا بەشدارن بەبى جياوازى، مەگەر شتەك بە بەلگە يەكى شەرى پړوون و بى چەندو چوون تايەت كرابى بە يەك كەكانەو، بۆ وئە: جەنگ و نوپۆى جومەد، كە تەنيا لەسەر پياوان فەرز، ديارە نايەتەكانى كىتەبى خواى پەرەردگار و فەرمودەكانى پېغەمبەرى خواش ﷺ، كە بە گشتى پړو ە مسولمانان دەكەن و دەياندوئەن بە ەمان شيوە

هردووک په گهزی نیرو می کومه لگای نیسلاپی ده گرنه وه بهی جیاوازی،
مه گهر به به لگو نیشانه یه کی تاییه تکر (قرینه مخصصة) دواندن
(خطاب) هکه تاییه ت کرابی به پیاوړنه وه یان به نافرته تانه وه.

دوهم: وه پیتیش ناماژمان بۆ کرده ئیمه له کاتی روونکرده وهی پینج
حوکمه شرعی یه کاند که به سهر هرکام له عهقل و دل و زمان و گوئ و زارو
چاو و لووت و دست و لاق و تی کرای جهسته شدا ده چسپن تنیا وه وینه
هینانه وه چنده شتی کمان خستوته روو، نهک وه سهر ژمیرو کۆکرده وهی
هممو مهسه له کانی نهو نندامانه که پینج حوکمه شرعی یه کان ده یان گرنه وه،
دیاره تا رادده یه کیش هولمان داوه مهسه له گرنگو سهره کییه کان بخهینه روو،
به لام به هر حال هدر به وینه هینانه وهی داده نرین.

سئیم: بۆ روونکرده وهی حوکم و پله کانی خواپهرستی هرکام لهو نندامانه ی
باسکران، نه مانویستوه که لی کۆلنه وهی تیرو تهسه لیان له باره وه بکهین، چونکه
نهم باسه تنیا بۆ خستنه پرووی چۆنیه تی دابه شبوونی خواپهرستی به سهر هممو
جهسته دا نووسراوه، نهک بۆ توئینه وهی پر به پیست له یاره وه که بیگومان
پیویستی به شوینی کی گونجاوتر کاتیکی زیاتر ده کات.

خوای میهره بانو به خشریش به لوتف و کهره می بی سنوری خوی ههمومان
سهرکه وتوو بکات که به درود و روغانه وه خوا پیهرستین و ههمو نندامه کانمان به
وردو درشت و ناشکراو پنهانه وه چاکترین و ساغترین و راستترین به ندایه تی و
خواپهرستی بۆ خوای به دیهینه رو په روه دگاریان نه نجام به دن.

باسی دووهم

بنچینه کانی هه ئس وکه وتی شه رعیانه و ژیرانه له گه ن ورده بابه ته خیلافیه کان دا

نهم بابته و پوونکردنه وهیهك

خوینهری به پێژا

دوای نهوهی له بابتهی یه کهمدا له دوو تووی چوار کورته باسدا له چه مکه و واتای وشه‌ی خواپهرستی (عبادة) تیگه‌یشتین و، زانیمان له ته‌رازووی به‌رنامه‌ی خوادا کیش و سه‌نگی چهنده‌و چ پله‌و پایه‌یه‌کی هه‌یه‌و، کاریگه‌ری و شوینه‌وارو به‌رهمی له‌ژیان و گوزه‌رانی تاك و کۆمه‌لدا چیه‌و چۆنه‌و، چ پووبه‌ریك له ژيانی ئینساندا به تاك و کۆمه‌له‌وه داده‌گرێ! کاتی نه‌وه هاتو که راسته‌وخۆ به‌جینه‌ سه‌ر تووینه‌وه‌ی پایه‌و دروشمه‌ سه‌ره‌کی و بنه‌په‌تیه‌کانی خواپهرستی که: (توێژو زه‌کات و روژوو و هه‌ج و زیکر)ن، که زاناو شه‌رع‌زانان به خواپهرستییه‌ رووته‌کان (العبادات المحضة) ناویان بردوون.

به‌لێ پێویسته‌ پاش نه‌وه‌ی به‌ گشتی باسی "خواپهرستی"مان کرد، باسی "خواپهرستی تایبه‌تی"یش بکه‌ن که دروشم و نیشانه‌کانی خواپهرستی و دینداریین، جا بێگومان دوای لێکۆلینه‌وه‌ ده‌باره‌ی نه‌و پێنج دروشمانه‌ بۆمان ناشکرا ده‌بی، که خوای کاربه‌جێ و زانا له‌به‌ر چی و چ هیکمه‌تیکی تێدایه‌، که نه‌و پێنج دروشمه‌ی کردوون به‌ نیشانه‌و پێناسی تاك و کۆمه‌لای خواپهرست و مسوڵمان!

به‌لام به‌ پێویستم زانی به‌ر له‌وه‌ی، به‌چه‌ سه‌ر تووینه‌وه‌ی دروشمه‌ گه‌وره‌و گرنگه‌کانی خواپهرستی، چه‌ند ناگاداری و بنه‌چینه‌یه‌کی گرنگ له‌باره‌ی چۆنیه‌تی هه‌ل‌س‌وکه‌وت (تعامل) له‌گه‌ڵ نه‌و ورده‌ بابته‌ خیاڵییانه‌دا، که جێگای تووێژو مه‌شت و مپری زانیانن و به‌ زۆریش په‌یوه‌ستن به‌و دروشمانه‌ی خواپهرستییه‌وه‌، به‌خه‌مه

روو، چونكه به داخهوه زۆر جار ان مسولمانان له سۆنگه‌ى چاك له ناين
 تينه‌گه‌يشتنو باش پينه‌گه‌يشتنيانهوه! ئه‌و جۆره مه‌سه‌له جوژنى و خيلافييانه
 ده‌كه‌نه مايه‌ى ده‌مارگيرى (تعصب) و هه‌راو كيشه‌نانهوه‌ى بى‌جى، ته‌نانه‌ت هى و
 هه‌يه چه‌ند جوژو بارىكى ئه‌و مه‌سه‌لانه ده‌كاته بناغه‌ى دۆستايه‌تى و دوژمنايه‌تى
 (أساس الموالاة والمعاداة) و نيشانه‌ى ئيمان و ئىسلام، وه‌ك ته‌رازوو و پتوه‌رىك
 ئيمان و ته‌قواى خه‌لكيان پى هه‌لده‌سه‌نگيى و به‌ خديالى خۆى - مسولمانه‌تى و
 دينداريىيانى پى ده‌جه‌پيىنى! بى‌خه‌به‌ر له‌وه‌ى كه سه‌نگى مه‌حه‌كى مسولمانه‌تى و
 ته‌رازوو و پتوه‌رى پارىزگارى و ديندارى ده‌بى ئه‌صل و بنچينه‌كانى ناين بن، نه‌ك
 مه‌سه‌له جوژييه‌كان و بېروا خيلافى و ئىجه‌تهدايه‌كان، كه به درىژايى ميژوو زاناو
 شاره‌زايانى ئىسلام تىياندا كه‌وتوونه كي‌شه‌و مشت و مېره‌وه و هه‌ر كامىكيان ئه‌و
 رايه‌ى هه‌لبژاردوه كه پتى راسترو په‌سه‌ندتر بووه، بى‌ئه‌وه‌ى كه بېروبو‌چوونه
 هه‌لبژارده‌كانى خۆى به‌خودى شه‌رع و ناين بزائى، ده‌مارگيرانه بېروپاو
 ئىجه‌تهداه‌كانى به‌رامبه‌ريان ره‌ت بكاته‌وه! يان تۆمه‌تى ئيمان كزى و كه‌م پارىزى
 ئاراسته‌ى خاوه‌نه‌كانيان بكات!!

ئومىديشم وايه كه تىگه‌يشتن و كارپى كردنى ئه‌و چه‌ند بنچينه‌يه و ئاگادارييه
 گرنگانه مايه‌ى نه‌ه‌يشتن و بنه‌ركردنى گه‌ليك هه‌لس و كه‌وتى هه‌له‌و ناشه‌رعيى و
 راستكرده‌وه‌ى گه‌ليك هه‌لوست و بېروبو‌چوونى فه‌قيرحالاوه‌و نه‌زاناوه‌ى بى، كه كه‌م و
 زۆر له زۆر كه‌سى دلسۆزه‌وه ده‌بينريى و هه‌ست پى ده‌كرين له بوارى دروشه‌كانى
 خواپه‌رستيدا، كه له ته‌نجامى سه‌ركيلى و ساده‌ حالى بوون له ناين و قوول
 نه‌بوونه‌وه به‌ قورئان و سوننه‌ت و كه‌له‌پوورو به‌ره‌مه‌ى زاناو پى‌شه‌وياه‌ماندا
 دووچارىان ده‌بن، چونكه به‌ راستى كه‌م زانستى و نه‌شاره‌زايى هه‌ميشه بىر كورتى و
 ده‌مارگيرى و ته‌نگه‌ پرئىسكه‌يى په‌يدا ده‌كات و شاره‌زايى و به‌رچاو پوونى و
 قوولبوونه‌وه‌ش دل گه‌وره‌يى و سىنگ فراوانى و سه‌ماحه‌ت ده‌ره‌خسيى و

خواه نه که ی بهره و خاکیتتی و حیساب بۆ خه لک کردن و گوئ گرتن و قسه وهرگرتن دینئ، به لای که موه له چائی قوولئ بیتاگایی و نه زانیی ئاویتته (الجهل المركب) قوتاری ده کات و ده ریدینئ.^(۱)

(۱) ده‌گێڕنه‌وه که له سقراط فهیله‌سووفی ناوداری یۆنانییان پرسبو: «که تایا تۆ زانای یان نه‌زانئ؟! نه‌ویش گوتویه‌تی نه‌زانم! گوتویه‌ته: نه‌دی جیاوازی نێوان تۆو خه‌لکی (نه‌شینا) چیه؟! گوتویه‌تی: هه‌ردووک لاما‌ن نه‌زانین، نه‌وه‌نده هه‌یه من ده‌زانم که نا‌زانم، به‌لام نه‌وان نا‌زانن که نا‌زانن!

ریخووش کردن

خویندیری به ریز!

بی گومان برایتی و یه ڪ ریزی و یه کببون و ته بایی مسولمانان یه کیکه لهو شته هره گرنگ و بنچینه یانه ی که خوی پروه دگارو پیغه مبهری سهروه رمان ﷺ له قورثان و سوونه تدا زور جه ختیاں له سهر کردوون و مسولمانانیاں بو هانداون و به پیچه وانوه له چندن جیگای قورثان و سوننه ت و به چندن شیوه مسولمانانیاں ئاگادار کردوته و ترساندووینان له سه ره نجامی ناکوکی و دووبه رکی و جیا جیایی و پهرته وازه بی، و ههر که سیک ناشنایی به قورثان و سوننه ت هه بی، زور به روونی بو ی دهرده که وی که یه کببون و برایتی و ته بایی سیما و نیشانه و دروشمی ئه هلی ئیمان و (توحید) و، پهرته وازه بی و جیا جیایی و لیکدا پرائیش نیشانه و دروشمی ئه هلی کوفرو شیرک و نیفاقه.

ئنجا ئه وه ی که زور جیگای سه رسوپمان و عاجباه تیه ئه وه یه که ئه و خوابه رستییه تایبه تییانه ^(۱) (العبادات المحضة) ی که برایتی و خو شه ویستی و یه کببونی خوابه رستان گه وره ترین به ره می دنیا ییانه، بکرتنه زه مینه ی کی شه و بگروه به رده و مشت و مرو شه په ده نو که و ببه مایه ی ناکوکی و دووبه رکی و پهرته وازه بی و جیا جیایی، یان به لای که مه و بوغزو غه ره زو کینه و زه و غه ییه ت!!

(۱) مه به ست له خوابه رستییه تایبه تییانه که شه عزانه کان (الفقهاء) به (العبادات المحضة) پئناسه بیان کردوون، ئه و جوره خوابه رستیانه که زیاتر په یوه نندیان به نوانی خوا و به نده و هیه وک هه کام له نوژی، زه کات، رۆژوو، دهج، زیکرو دوعا... هتد.

که له راستیدا بێجگه له کرچ و کالی و تینه‌گه‌یشتن و پینه‌گه‌یشتنی مسوڵمانان هیچ هۆکارو فاکتهرێکی دیکه نیه بۆ سه‌ره‌ڵدانی په‌یدا‌بوونی ئەو حالت و دیاره ناشهرعی و ناماقوولە دزیو زیانبه‌خشه، له سۆنگه‌ی هه‌بوونی راجیایی (اختلاف) یه‌وه له نیتوان پێشه‌واو زانایاندا، له‌سه‌ر زۆر له مه‌سه‌له‌ جوژییه‌کانی خواپه‌رستییه‌ تایبه‌تییه‌کان، چونکه ناشکرایه که سه‌ره‌جم مسوڵمانان له پایه‌و بنچینه‌ گرنه‌و گه‌وره‌کانی ئایین و شه‌ریعه‌تدا یه‌کن و یه‌ک ده‌نگن و مه‌سه‌له‌ جوژییه‌ خیلانییه‌کانیش له‌ رووی هیکمه‌ته‌وه به‌و شیوه‌یه‌ هه‌ل‌خراون، بۆ فراوان‌بوونی ریی دینداریی و خواپه‌رستی و ئاسانبوونی کارو چالاکیه‌کانی مسوڵمانان له‌ بارودۆخ و کات و شوێن و ژینگه‌ (بیئه‌) و حاله‌ته‌ جیاجیاکانی ژیان و گۆزه‌رانی تاک و کۆمه‌ڵیاندا.

جا له‌ سۆنگه‌ی ئەوه‌وه که سوپاس بۆ خوای به‌خشه‌رو داد‌گه‌ر له‌میژه‌ هه‌ر له‌بیری ئەوه‌دام، که چۆن چۆنی مسوڵمانان تیکراو و تیکرا بێدار‌بنه‌وه‌و، له‌ژێر چه‌ترو سیبه‌ری شه‌ریعه‌تی فراوان و ئاسانی خوادا کۆبنه‌وه‌و، له‌کۆڵ رێچکه‌ی خوارو به‌ردۆزه‌ی ناله‌بارو پیاوی بێ‌پار بنه‌وه‌و، زۆرجار که دیتومه‌ یان بیستومه‌ دوو مسوڵمان یان دوو ده‌سته‌و کۆمه‌ڵه‌ مسوڵمان له‌سه‌ر ئەو ورده‌ بابه‌ته‌ شه‌رعیانه که خوای کاریه‌جێ له‌ رووی هیکمه‌ت و په‌چاوکردنی قازانج و به‌رژه‌وه‌ندی مسوڵمانانه‌وه‌ وای لێ‌کردوون، شیوه‌یه‌ک زیاتر هه‌لب‌گرن و به‌ جوړیک زیاتر جێ‌به‌جێ بکړین، بۆته‌ ده‌مه‌قالت و مشت و مریان و له‌یه‌ک هه‌لبه‌زیونه‌ته‌وه‌و، زۆر دلتنه‌نگ و نا‌په‌حەت بووم و په‌رۆش و به‌زه‌ییم به‌رامبه‌ر به‌ وه‌زعی ئیسلام و مسوڵمانان هاتۆته‌ جۆش و خروش، ئاخ‌ر بۆچی و چۆن ده‌بی مسوڵمانانێک که تیکراو و تیکرا ته‌نیا خوايه‌ک ده‌په‌رستن و شوین پێی تاقه‌ پێشه‌وايه‌ک هه‌ل‌ده‌گرن و بۆ یه‌ک به‌رنامه‌و رێباز گیان له‌سه‌ر ده‌ستن و به‌س روو به‌یه‌ک قیبله‌ راده‌وه‌ستن و، له‌ ئاقار هه‌ر مه‌سه‌له‌و بابه‌تیکی گرنگی عه‌قیده‌یی و سیاسی و کۆمه‌ڵایه‌تیدا خاوه‌نی

يەك جۆرە ھەلۋىست، لەسەر ھەندىك وردە بابەتى وا كە ئەوپە پەكەي رايە لە يەكتر جىاوازە كانيان ئەگەر يەكسان وەك يەكيش نەبن، ھەر چاكترو چاكن يان بەھىزترو بەھىز يان بەھىزترو بىھىزن، پىكەوہ بىكەنە كىشەو ھەراو دووچارى تىكگىرانو پاشان بوغزو كىنەو ھەندىك جاريش ناكۆكى و دووبەرەكى و پەرتەوازەبى بىن؟!!

ئەو! لە لايەكەوہو لەلايەكى دىكەشەوہ چۆن و بە چ شەرع و عەقل و ويژدانىك «بىچ كەسانىك كە بەحىساب سەرگەرمى بوژاندەوہى نايىن و ھىدايەتدانى كۆمەلگا و ھىنانەوہى ھوكمى خوان، لەگەل خەلكى مسولمانى چەواشە كراو يان ناحالى و ناشارەزادا لەسەر ئەو وورە بابەتانە بىكەنە ھەراو كىشەو بەزم و پەزم، نەزانانەو ناشىيانە ھىندە سەخت گىرىي لەسەر ھەندىك جۆرو شىوہى ئەو خواپەرستىيانە بكن - بە تايبەت ئەو جۆرو شىوانە كە خەلكى پىيان نا ناشنان و پىيانەوہ رانەھاتوون و بە چاوى نامۆبى سەيرىيان دەكەن - كە زەمىنەى كۆمەللىك پىوپاگەندەى نەزانانەى بى غەرەزانە يان زۆرزانانەى ژەھراو بىيانە خۆش بى، كە لە دژى پەوتى ئىسلامى بلاۋىكرىنەوہو لە پىش خەلك و جەماوہر بىزىرتىرو دەھۆل بۆ ئىسلامىيەكان لى بىرئى كە: ئەوانە ئايىنىكى تازەيان ھىتاوہ جىا لەوہى ئىمە لەسەرى بووين?!!

جا سەرەنجام ئەو خەفەت و ناسۆرو دلتەنگى و بەزەبى و پەرۆش و دل پىسووتانە ھانى دام و پالى پىتوہنام كە كورتە باسىك بۆ چارەسەرى ئەو ھالەتە ناشەرعىيە مەترسى دارو زىانبەخشە بنووسم و لەبەر ئەوہش كە ئەو جۆرە رەفتار و ھەللىكەوتە ھەلەنە ئەتەك ئەو مەسەلە خىلافيانەدا زياتر لە لايەن كەسانىكەوہن كە خۆيان بە شوئىكەوتووى پىشىنى چاكامن (سلفنا الصالح) و زانايانى پاىە بەرزى وەك (ابن تىمىيە) و (ابن حزم) - خوا لىيان خۆش بى - دەزانن، بە پەسەندم زانى لەبەر تىشكى قورئان و سوننەت و جۆرى تىگەيشتنى پىشىنى چاكامن لە قورئان و سوننەت، بە تايبەت (ابن تىمىيە) ى ھەرانى و (ابن حزم) ى

تەندەلۈسى كە بېرپاۋ ھەلۈيىستى راستو دروستى زۆرىي پېشەۋاۋ زانايانى پېشىنيان بۇ پاراستووينو تۆمار كىردووين، باسەكەم بىخەمە روو.

به هیوای نه‌وه‌ی که توانیبیتیم لهم کورته باسه‌دا تا راده‌یه‌کی باش نوخته
بجده‌مه سهر پیت، بۆ چۆنیه‌تی ره‌فتارکردن و هه‌لسوکه‌وت کردنی شه‌ریانه‌و ژیرانه
له‌گه‌ل نه‌و جوړه مه‌سه‌لانه‌دا که جیاوازی (اختلاف) تییاندا هه‌لقلای خودی ده‌قه
شه‌رییه‌کان و جیاوازی عه‌قل و نه‌زموون و ژینگه‌و حال و به‌الی جیا جیایی
مسو‌لمانانه‌و، شتیکی زۆر سروشتی و ئاساییه، زانا و پێشه‌وایانیشمان به‌دریژایی
میژوو و هه‌ک شتیکی ئاسایی و ساده هه‌لسوکه‌وتیان له‌ته‌کدا کردوون و قه‌ت ری‌یان
نه‌داوه بکرینه زه‌مینیه‌ی کی‌شه‌و هه‌را و نی‌وان تی‌که‌چوون و دۆست زویر بوون و
دوژمن و ناحه‌زیی خو‌ش بوون، و هه‌ک به‌داخه‌وه لهم روژگاره‌ی ئیمه‌دا به‌زه‌قی
ده‌بینری، له ئاکامی چا‌ک و قوول له ئاین حالی نه‌بوونی مسو‌لمانان یان سینه‌ پیس
بوون و ته‌زکیه نه‌بوونی دل و ده‌روونیاندا.

وه به هیوای شهوه که له مه و دوا شه هلی ئیمان و شه هلی مزگهوت به هیچ رهنگیک
رئ به خویان نه ده ن که خۆ به خۆ له نیو خویاندا هه راو گێچه لئ لابه لاو بی مه عنا
به رپا بکه ن، له سه ره به لا دا خست و هه لپرین و هه سم کردنی شه وه جو ره با سو
بابه تانه ی که به درێژایی میژوو نه گو نه جا وه هه سم بکرین و به لا دا به رین، به که شه
زانا و پێشه وایانی وه ک چوار سه ره مه زه به کا ن و غهیری شه وانیش، وه نه گه ر گریمان
گو نه جا ش هه سم بکرین، یه کیک له و رایانه په سه ند بکرئ و هه لپوێردرئ شه وانی دی
فرئ بدرین، دیسان هیچ شتیکی گه و ره گرنگ له ژیا نی مسو لماناندا پوو نا دا ت و
گو ژپا ن به سه ره شه و بارو دۆخ و واقیعه نا شه رعییه یاندا نایه ت که له سۆنگه ی له ئا را دا
نه بوونی شه ریه تی خوا و حو کم نه کردنی ئایینی خوا دا مسو لمانان سه ره جه م
گو نه حیا رو عه پیدارن.

کەواتە: بابەس بیت سەرقال بوون بە شەپری لاوەکی و بێ مەعناوە لەنیۆ خۆو لە نیۆ خەلک و کۆمەلگا، با لە بواری مەسەلە شەرعی یە خیلافییەکاندا بە گیانی برایەتی و سەماحەت و سینگ فراوانییەوه پێکەوه ڕەفتار بکەین، ئەو گیانی برایەتی و سەماحەتی کە زاناو پیشەوایانی پیشینمان هەتس و کەوتیان پێ لەگەڵ یە کتردا کردووە، بۆ وێنە: شافیعی رەحمەتی خۆی لێ بێ لەوبارەوه ئەو بنچینە زیڕینە (القاعدة الذهبية)ی بۆ داناوین کە دەلێ: (قولي صواب يحتمل الخطأ وقول غيري خطأ يحتمل الصواب) واتە: (قەسو پای خۆم پێ راستە بەلام دەگونجێ هەتەش بێ، وە قەسو رای بەرامبەرە کەم پێ هەلەیه بەلام پێی تێدەچێ راستیش بێ).

و بە هەول بەدەین بە هیچ جۆریک لەگەڵ کۆمەلگا و خەلکە مسوڵمانە کەماندا لەسەر ئەو مەسەلە جوژنییە خیلافییانە دووچاری تێک گیران نەبینو، ئەگەر هەر لەیهک هەلەبەزینەوه یە کتر دەرەنجینن با لەسەر بابەتە گرنگ و بنەرەتییهکانی دینداریی و مسوڵمانەتی بیت لە بواریهکانی ئیمان و عەقیدە و عیبادەت و ئەخلاق و خەڵاڵ و حەرەم و... هتەدا!

چونکە بێگومان ئێمە شوێنکەوتوی بەرنامە و پێبازی پێغەمبەرانی (صلی اللہ علیہم وسلم) ئەوانیش تەنیا لەسەر مەسەلە بنەرەتییهکان لەگەڵ گەل و کۆمەلگاکانیاندا دووچاری تێک گیران بوونە، وە بێگومان کاتیکیش ئێمە لەو بواری سەرەکی و مەسەلە بناغەیی و مەزانەدا لەگەڵ کۆمەلگا و دەرووبەرماندا دەگەینە قۆناغی حەسم و بەلادا خست، ئەو بە تەئکید گۆرانکاری پێشەیی و راستەقینە بەسەر کۆمەلگاکەماندا دیت، ئەگەر نا ئاوی خۆزپاندن و دەنگ و دوو بلاوکردنەوه لەسەر مەسەلە جوژنی و بێڕوای جیا جیاکانی زانیان هیچ لە وەزە ناگۆڕی -مەگەر بەرە و خراپ- چونکە ئەو حالەتە وەک پێشتریش باسمان کرد هەر بریتیە لە لەگەڵ خۆدا خەریک بوون بگر. خۆ خواردنەوه و گەندەڵ و پوچەڵ بوون، میژووش بۆمان دەگیرێتەوه کە مسوڵمانان لە رۆژگاری دەستەلاتداریتی

عەبباسىيە كاندا لەكاتىڭدا كەتەتەر مەغۇل كە لە پۇژشەلاتمەو خاچ پەرستەكان لە پۇژشاووە ھېرشيان كرده سەر ئۆمەتى ئىسلامى و كيان و قەوارەى ئىسلامى، ھەر سەرگەرمى ئەو جۆرە باسو بابەتە لاوەكییانە بوون، ئىدى ئەوان ھەر لەو مشتومر لاوەكیی و بى مەعنایانەدا بوون ھەتا دەوریان گیرا و ولاتیان داگیركرا و ھەر ھێندە بە خۆیان زانى و كە سەرچەمیان و بە ھەموو بیروبوچونە جیاوازەكانیانەو دىل و زەلیل و ژێردەست و پەست!!

له كۆتاييڭدا دەلېم: با هيچ كەس بە ھەلە وا لەم قسانەم ھالئى نەيىت كە من پام وايە ليكۆلېنە ھە نە كرى و لە نېو پام و پوچوونە كانى زاناياندا ھەلەسەنگاندنو تەتەلە و بېرئىنگ نەبى! با ھەبى بەلام لە كاتى خۆيدا و لە شوئىنى خۆيدا و لە گەل ئەھلى خۆيدا و بە ئەندازەيەك كە پئويست بكات و با زۆريش وريا بين لەسەر چيسابى باسو و بابەتە سەرەكى و بنچينەيى يەكانى دين و ژينمان نەبى.

پېئاسەي ئەم كورتە باسە:

ئەم كورتە باسەي بەردەستتان لە چوار ئاگادارىي گىرنگ پىنكەتوھ كە ھەر كامىيكيان بنچىنەيەكە بۆ چۆنەيتى ھەئس و كەوت كىرەنكى شەرعىيەنەو ژىرانە لە گەل مەسەلە خىلافىيە كاندە.

ئاگادارىي يەكەم

دەريارەي گىرنگى و گەورەي يەكپىزى و برايەيتى و تەبايىيە، كە زۆر جار پىيويست دەكات ھەندىك شتى سوننەت و فەزىشى بە قوربان بىرئ بۆ پارىزگارى لى كىردنى و مەحكەم كىردنى و زىاتەر چەسپاندنى، چ جاي چاوپۆش كىردن لە جى بەجى كىردنى، ھەندىك لە جۆرەكانى خواپەرسى بە پىي قسەي بە ھىزتر (أرجح)!! چونكە بە ئەزمون گەلى جۆراوجۆر ئىسپات بوو دەركەوتوھ كە ھەر گەل و كۆمەلەك برايەيتى و يەكبوون و تەبايىي نىوان خۆيان لە دەست بەن، دوو چارى نە ھامەيتى جۆراوجۆر دەبن و بە ھىچ شتىك بۆيان قەرەبوو ناكىتەو، ئنجا شەرع و عەقلىش رازى نابن بەو كە يەكەك يان كۆمەلەك سوننەتەك جى بەجى بكات بەلام لە بەرامبەردا فەزىك لە دەست بەت، يان زىانى پەيدا بوونى ھەرامىك ھەلەبگى، چ جاي بەھۆ ھەلەبۆردنى راپەكى بە ھىزترەو ئەو زىانە لى بىكەو، نەك ھەر ئەو بگرە شەرع و عەقلى پىيويست دەكەن كە فەزى گچكەتر بە قورىانى گەورەتر بىرئ و لە پىناوى پارىزان لە زىانى گەورەتر ھى گچكەتر (تەمىل) بىرئ، وە ئەمانە چەند بنچىنەيەكى شەرعىن كە سەرچەم زانايان بى جىاوازى لە سەريان رىك كەوتون.

كەواتە با ئەو كەسەى كە دەلتى: من حەقەن فلانە سوننەت يان فلانە رايە ھەر جىيە جىي دەكەم و ھەر جىي دەقەومى با بقەومى، سوور سوور بزانتى كە ئەو ھەلۆستەى ھەرچەندە ھەماسەت و دل گەرمى زۆرى پىئوھ ديارە، بەلام لەپرووى دىندارىيەو ھەيپى شەرى لەسەرى گوناحبارو قەرزدارەو سەودايەكى نەزانانەى كردو، كە لەپىئانو وەدەستەپىئانى قازانچو بەرھەمىكى كەمدا زەرەروزيانىكى گەورەى لىكەوتو، يان خىرو پاداشتىكى چاكترو زياترى لە دەست چوو.

ئاگادارى دووھ

خستەپرووى ئەو راستىيەى، كە تىكپراى يان زۆربەى ئەو راجيائى (الاختلاف)انەى، كە لە بوارى مەسەلە جوژئىيەكانى خواپەرستىيە تاييەتەكان لەنىو زاناياندا سەريان ھەلداو ھەلەدەدەن، ناگەنە جوغزى فەرزو ھەپام تاكو پاساو و بيانوى تىكگىرانو كىشەو ناكۆكى نيوان موسلمانان بن، بەلكو ھەر لە بازنەى سوننەت و سوننەتتر، يان ئەوپەرى سوننەت و ناپەسەند (مكروھ) دانو، بىگومان ئەو جوړە شتانەش مادام گوناحبارييان تىدان نەبى، دروست نىيە ھەراو كىشەيان لەسەر بنيات بنرئو بكرىنە دەستە چىلەى ئاژاو ھەم مایەى لالووتى و پەنجان و لەيەك داپران.

ئاگادارى سىيەم

ھۆشياركردنەو ھەلداركردنەو ھەم موسلمانانە دەربارەى ئەو، كە لاينە جوژئىيەكانى خواپەرستىيەكان خوای كارەجى و پەنھان بىن بەشپۆھەكى لىكردوون و واى ھەلخستوون، كە بە شپۆھە چۆنەتى جياجيا بكرىن و، ھەمووشيان ھەر لە بازنەى فراوانى سوننەتدان بنو، لە خىرو پاداشتیشدا، يان وەك يەك و يەكسانن، يان بۆ ھالەتە جياجياگان.

جا دیاره لەم ڕووه شهوه هیچ کەس بیا نوو پاساوی دەمه قالی و ههراو کێشه نانهوی نیهو» مەگەر لەسەر بناغەیی دەمارگیری و تەسک بینی که بەر هەمی نەزانی (جەهل) و عیلم پێنەبوون، ئەگەر نا مەحاله مسوڵمانی تێگەیشتوو و پێگەیشتوو رینگا بەخۆی بدات لەسەر ئەو جۆره مەسه لانه کێشه و فەرتەنه دروست بکات.

ئاگاداری چوارەم

روونکردنەوی ئەو راستی یە شەریعی یە گرنگە یە که زۆر لە مسوڵمانان لێی بێ ئاگان، ئەویش ئەو یە که مادام ئەو ورده بابە تانە یی که زانیان تێیاندا رای جیاوازیان هە یە هەموویان دروست و ڕەوان، جا چ لە خێرو پاداشتا یە کسان بن، چ بەرزی و نزمی (تفاضل) یان لە نێواندا هەبێ، پەسەند وایە هەر جارە بە جۆرێکیان رەفتار بکری، ئەک هەر لەسەر جۆرێکیان دەوام بکری یان دوو جۆریان لە یەک کاتدا کۆبکێنەوه، که بێگومان ئەگەر بەو پێیە رەفتار بکری که گووتومانە (پەسەند) ه، هەم تێکپرای دەقه کانی سوننەت کاریان پێ دەکری و هیچیان فەرامۆش ناکرێن، وه هەم ئەو شیوه رەفتارە رۆلێکی گرنگ دەگێڕێ لە پەیدا کردنی ئولفەت و تەبایی و پێکەوه گونجان و یەکرێزی دا، بەلام بە پێچەوانەو» بەردەوام بوون لەسەر جۆرێکیان و پێپای پشت گوێ خستنی بەشیکی زۆری سوننەت، سەریش دەکێشی بۆ دەمارگیری و تەسک بینی و کەللەئیشکی، وه کۆکردنەوی دوو جۆر یان زیاتریش لە یەک حال و کاتدا لە گەڵ سوننەتدا ناکۆکە، چونکە بێگومان پێغه مەبری خوا ﷺ هیچ کاتێک وای نەکردوه وەک لە دەقه کانی سوننەتدا بە روونی دەبینی

ئێساس تۆو هەر چوار ئاگاداری یە گرنگە کان بە هیوا ی ئەو ی که بە جاریک و دووان واز لە خوێندنەوه و تێو پامان و سەرنجدانیان نەهینی، بۆ ئەو ی زیاترو چاکتر تێیان بگە ی و هەزمیان بکە ی و پاشانیش جێ یە جێیانە بکە ی و رەفتاریان پێ بکە ی.

بنچینه و ئاگاداری یه کهم

((یهک ریزی و تهبابی و برابری یه کییکه له ئەسل و بنچینه هه‌ره گه‌وره و گرنه‌گه‌کانی که ئیسلام گرنگی یه‌کی زۆری پێداون و دا‌کۆکی زۆری له‌سه‌ر کردوون، بۆیه هه‌ر قسه‌و هه‌ل‌ئۆستێک بێتته مایه‌ی مه‌حکمه‌ بوون و پته‌وبوونی پێویست (فرض) یان لانی که‌م په‌سه‌ندی کردوه‌، به‌پێچه‌وانه‌شه‌وه هه‌ر شتێک هۆکاری لاوازی و که‌لێن تێدا په‌یدا کردنی بێ، هه‌ر‌ام یان به‌ لانی که‌مه‌وه به‌ ناپه‌سه‌ند (مکروه‌) ی حیساب کردوه‌)).

ئه‌مه‌ش چ‌ه‌ند وێنیه‌ک له‌ ده‌قه‌کانی قورئان و سونه‌ت که‌ له‌لایه‌که‌وه فه‌رمان به‌ برابری و یه‌که‌ریزی و یه‌ک ده‌نگ و په‌نگی مسو‌لمانان ده‌که‌ن و بۆ زیاترو چاکتر پێکه‌وه چۆشدانی ریزه‌کانیان هانیان ده‌ده‌ن، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه له‌ ناکۆکی و دووبه‌ره‌کی ده‌یانترسێنن و له‌ په‌رته‌وازه‌یی و جیا‌جیایی ده‌یان سه‌له‌مێننه‌وه:

١- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَكُونُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾
وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ (آل عمران ١٠٢-١٠٣)، واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی ب‌ه‌واتان هێناوه و‌ه‌ک بۆ خوا شایسته‌یه پارێزکاری لێبکه‌ن و به‌ مسو‌لمانه‌تی نه‌بێ مه‌مرن، و‌ه‌ تێکه‌را و تێکه‌را توند ده‌ست به‌ رێسمانی -ئایینی- خاوه‌ بگرن و په‌رته‌وازه مه‌بن.....

٢- ﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ (الأنفال-٤٦)، واته: و‌ه‌ -ئه‌ی ب‌ه‌وادارینه- فه‌رمانبه‌ری خوا و

پېغەمبەرەكەى بىكەن، وه پېئىكەوه ناكۆك مەبن ئەگەر نا فەشەل دېنن و ھېزو پېزتان نامىنى، وه خۆپابگرن بېگومان خوا لەگەڵ خۆپاگران دايە.

۳- (عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ قال لها: يا عائشة! لولا أن قومك حديثوا عهد بجاهلية، لأمرت بالبيت فهدم، فادخلت فيه ما أخرج منه وألزقته بالأرض، وجعلت له بابا شرقيا وبابا غربيا فبلغت به أساس إبراهيم) (رواه البخاري ومسلم). واتە: عائشە خوا لىي رازى بىت دەگىرپىتەوه، كە پېغەمبەر ﷺ پىي فەرموو: ئەى عائشە! ئەگەر ھاتباو گەلەكەت لە سەردەمى ئەفامىيەو نزيك ئەبوونا، فەرمائىم دەكر كەعبە پرۆخىنرئ، بۆ ئەوھى ئەو ئەندازەيەى، كە لىي كەم كراوئەتەو بىخەمەو سەرى و دىوارەكانى نزيك بكمەو لە زەوى، وه دەرگايەكى رۆژھەلاتى و دەرگايەكى رۆژئاوايى بۆ دابنىم و بىگىرپەمەو سەر ئەو بناغەيەو نەخشەيەى، كە لە كاتى خۆى ئىبراھىم بۆى داناو.

وھ لەم فەرموودەيدا دەبينىن پېغەمبەرى خوا ﷺ بە پاشكاويى بە عائشەى ھاوسەرى دەفەرموئ، كە لەبەر ئەو چاوپۆشى دەكەم لە چاكردنەو راستكرنەو كەعبەو گىرپانەوھى بۆ سەر نەخشەو بناغەيەك، كە ئىبراھىم (عليه الصلاة والسلام) بۆى داناو، چونكە گەلەكەت واتە قورپەيش يان گەلى عارەب بە گشتى - لە سەردەم و رۆژگارى ئەفامىتيەو - نزيكن و لەمىژ نىھ ھاتونەتە نۆ ئىسلامەو، واتە نەبادا تىكدان و راستكرنەوھى دىوارو دەرگاكانى كەعبە، بىيتە مايەى پەيدا بوونى پەشيووى و ئاژاوە و ئالۆزى و ناكۆكى و زيان بە يەكپىزى و تەبايى مسولمانان بگات و راستكرنەوھى كەعبەى مسولمانان بە ھۆى لەژىر كارىگەرى بىرپۆچرونەكانى سەردەمى ئەفامىتيەو بوونيانەو - دووچارى كىشەو گىرگرفت و تەنگ و چەلەمەيەك بكات كە زەرەو

زیانی زیاتر بیت له خپرو قازاغی چاککردنو راستکردنوهی کهعبه، دیاره هم نه نجامگیری (استنتاج) ه یه هدرچهنده دهقی نهو فرموده یه ی هیئاومانه تهوه دهلاله تی له سهر دهکات، بهلام له ریوايه تی دیکه ی نهو فرموده یه دا که هدر له (صحيح البخاری) یش داهاتوه به راشکاوی باس کراوه، که فرمودیه تی (فأخاف أن تنكر قلوبهم).

واته: ده ترسم دلیان بگوږږو نهو کاره — راست کردنه وهی کهعبه — به شتیکی نامو خراپ یزانن.

جا بیگومان نه گهر پیویست بی یان به لای که موهه په سندو چاکتر بی که له بهر دل راگرتن و پهیدا نه بوونی کیشهو ناژاوه له نیو خه لکیدا چاوپوښی له راست کردنه وهی کهعبه بکړی، دیاره هه وچار هه وچار (بطريقة الأولى) پیویست و په سهنده که به مهبهستی پاراستنی ته بایی و یه کړیزی و برایه تی مسولمانان و سه ختگیری له سهر هه ندیک ورده بابته تی عیبادت که به سوننه ت ترو چاکتر داده نرین نه کړیو، له نه ندازه و قه باره ی شهرعی و سروشتی خویان زلتر نه کړین و نه کړینه نیشانه و دروشمی شوینکه وتنی قورثان و سوننه ت و بناغهی دؤستایه تی و دؤژمنایه تی (أساس الموالاة والمعاداة) زانای پایه بهرز (ابن تیمیة) له ویاړه وه چهنده قسه یه کی جوانی کردوون که هم چهنده رسته یه ی لی ده خوازینه وه:

(... ویسوغ أيضا أن یتک الإنسان الأفضل لتألیف القلوب وإجتماع الكلمة خوفا من التنفیخ عما یصلح کما ترک النبی ﷺ بناء البيت على قواعد أبراهیم لکون قریش کانوا حدیثی عهد بالجاهلیة وخشیة تنفیخهم بذلك. ورأی أن مصلحة الاجتماع والإئتلاف مقدمة على مصلحة البناء على قواعد أبراهیم...)^(۱).

(۱) بېوانه: (الفتاوی الکبری) لأبن تیمیة ج ۱ ص (۸۸-۱۰۴).

واته: (...وه ههروه‌ها دروست و ره‌وايه كه ئينسان به مه‌به‌ستی پاگرتن و هۆگريوونی دله‌كان و يه‌كه‌نگی و يه‌كه‌ریزی مسوولمانان و نه‌وه‌كه‌ بیسته هۆی سه‌مانده‌وه‌يان له‌ كار و كرده‌وه‌ی باش، واز له‌ كرده‌وه‌یه‌كه‌ی چاك بێنێ، وه‌كه‌ چون پیغه‌مبه‌ر ﷺ وازی له‌ دروست‌كردن و بنیات‌نانه‌وه‌ی كه‌عه‌به‌ له‌سه‌ر بناغه‌ی ئیبراهیم هێنا له‌ سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه‌ كه‌ قور‌ه‌یشیه‌كان زۆر نه‌بوو له‌ سه‌رده‌می نه‌فامیته‌وه‌ رزگاریان بوو‌بوو، وه‌ له‌وه‌ ترساوه‌ كه‌ به‌ ده‌ست‌كاری‌كردنی كه‌عه‌به‌ بیا‌نسلی‌نیه‌وه‌ —له‌ ئیسلام— وه‌ زانیویه‌تی كه‌ به‌رژه‌وه‌ندی كۆبوون و ته‌بابی و یه‌كه‌ریزی مسوولمانان له‌ پیش سوود و به‌رژه‌وه‌ندی بنیات‌نانه‌وه‌ی كه‌عه‌به‌وه‌یه‌ له‌سه‌ر بناغه‌ی ئیبراهیم...).

٤- (عن عبدالله بن عمر وبن العاصي رضي الله عنهما أن رجلا سأل رسول الله ﷺ: أي المسلمين خير؟! قال من سلم المسلمون من لسانه ويده) رواه مسلم. وه‌كه‌ ده‌بینن پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و مسوولمانه‌ی به‌ چاك‌ترین مسوولمان داناوه‌ كه‌ مسوولمانان له‌ ده‌ست و زمانه‌ی پارێزراو و سه‌لامه‌ت بن.

(نوی) له‌ شهرحی نه‌و فهرمووده‌یه‌دا گوتویه‌تی: (فيه جمل من العلم، ففیه الحث عما یؤذي المسلمین بقول أو فعل، بمباشرة أو سبب، وفیه الحث علی الإمساك عن أحتقارهم، وفیه الحث علی تألیف قلوب المسلمین واجتماع کلماتهم، واستجلاب ما یحصل ذلک، قال القاضي عیاض: والألفه‌ إحدى فرائض الدین وأركان الشریعة ونظام شمل الإسلام)^(١).

واته: (له‌م فهرمووده‌یه‌دا چهند زانیارییه‌كه‌ هه‌ن، وه‌كه‌:

أ- هاندان بۆ خۆ پاراستن له‌هه‌ر شتێك كه‌ نازاری مسوولمانان ده‌دات به‌ قسه‌ یان به‌ كرده‌وه‌، پاسته‌وخۆ یان ناپاسته‌وخۆ.

(١) بروه‌نه: (صحیح مسلم بشرح النووی) ج ٢ ص ١٠، وه‌ بروه‌نه: (رسالة الألفه‌ بین المسلمین) ص ١٠، نووسراوی (أبن تیمیه) و (تحقیق) (عبد الفتاح أبو غده).

ب- وه خۇگرتن له به سووك سەيرکردنى مسولمانان.

ج- وه هاندانيان لەسەر يەكخستنى مسولمانان و يەكەدەنگ و يەك رەنگ کردنيان و پەيداکردنى ئەو ھۆکارانەى كە ئەو مەبەستە دېننە دى.
(قاضي عياض) یش گوتوویەتى: (تەبابى و پیکەوہ گونہان يەکیکە لە فەرزەکانى ئىسلام و پایەکانى شەریعت و مایەى توند و تۆلى و توکمەیی ئىسلامەتى یە.

۵- (عن سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: المؤمن مألوفة ولا خير فيمن لا يألف ولا يؤلف) رواه أحمد والطبراني وأسناده جيد، وفي رواية: (المؤمن ألف مألوف)، واته: برودار مایەى ھۆگرو و تەبابیە، «ەكەسیك لەگەل خەلك ھۆگرو ھۆگركراو نەبى خیرى پێوہنیە.

بەلێ مسولمان پێویستە نەرم و نیان و تەباو گونجاو بێ، نەك شپودرو رەق و تەق و بێ سەلیقەو نەگونجاو.

۶- (عن أبي موسى الأشعري رضي الله تعالى عنه قال: قال رسول الله ﷺ: (المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا، ثم شبك بين أصابعه) متفق عليه، واته: برودار بۆ برودار وەك دیوار وایە ھەندیکى ئەوى دیکەى مەحکەم دەکات، پاشان پێغەمبەر ﷺ پەنجەکانى تیک ترینجاندو خستنیە نیویەك.

(المنأوى) لەبارەى ئەم فەرموبرودە یەوہ گوتوویەتى^(۱): مەبەست: بروداران ھەندیکیان بۆ ھەندیکیان وەك دیوار وان و برودار، بە ھاوکاری براہەكەى نەبى لە کاروبارى دین و دنیاى دا بەھێز نابیت ھەر وەك چۆن دیوار ھەندیکى ھەندیکى مەحکەم و بەھێز دەکات).

(۱) پروانە: (فیض القدیر) ج ۶ ص ۲۵۲.

(نووى) بىش رەھمەتى خوا لە ھەمويان بىت گوتوويەتى: (ئەم فەرمودەيە زۆر راشکاوانە مافى مەسولمانان لەسەر يەكتر دەخاتە پروو، وەھانيان دەدات كە لەگەڵ يەك بەبەزەيى و خاوەن لوتف بن و پشتگيرى يەكتر بکەن مەگەر لەسەر گوناح و شتى ناپەسەند).

۷- (يد الله مع الجماعة والشيطان مع من خالف يركض) رواه الطبراني وقال الهيثمي رجاله ثقات، واتە: دەستى خوا لەگەڵ كۆمەلدايدو شەيتانیش لەگەڵ ئەو كەسەدا غار دەدات كە پێچەوانەى كۆمەل رەفتار دەكات.

وہ ئەم فەرمودەيە بەچەند شىوێكى دیکەش گێراوەتەو یەكێکیان: (عليكم بالجماعة، وإياكم والفرقة فإن الشيطان مع الواحد وهو مع الاثنين أبعد..). رواه الترمذي وقال: هذا حديث حسن صحيح غريب من هذا الوجه، واتە: لەگەڵ كۆمەلدا بن و خۆتان لە جیا جیاى بپاریزن چونكە شەيتان لەگەڵ كەسى تەنها دا یە بەلام لە دووان دوور ترە.

۸- (ألا انبئكم بأفضل من درجة الصلاة والصيام والصدقة وألأمر بالمعروف والنهي عن المنكر؟) قالوا: بلى يارسول الله، قال: صلاح ذات البين، فأن فساد ذات البين هي الحالقة، لا أقول تحلق الشعر ولكن تحلق الدين) رواه أبو داود إلى قوله (الحالقة) و رواه إلى آخره الترمذي والبخاري في مسنده بأسناد جيد، واتە: تايە ھەواتان پێبەدەم دەربارەى شتێك كە پلەى باشتەر بىت لە پلەى نوێژو رۆژوو و ماڵ بەخشین و فەرمان بە چاكە كردن و رى لە خراپە گرتن؟! گوتیان بەئى ئەى پێغەمبەرەى خوا، فەرمودى: چاك بوون و خۆشبوونى نێوانتان، چونكە تێكچوونى پەيوەندى نێوانتان ھەلتاشەرە، نائیم ھەلتاشەرى موو، بەلكو دین ھەلدەتاشى و دادەپاچى.

جا ئیستا خوێنەری بەرێز:

دوای ئەوەی لەبەر تیشکی ئەم چەند ئایەتە قورئان و فەرموودەی پیغمبەری
خوادا ﷺ تا رادهیهك گەورەیی و گرنگی بڕایەتی و تەبایی پێکەو. گونجان و پشستی
یەكتر گرتنمان بۆ دەرکەوت، وە بە پێچەوانەشەو. زانییمان کە دووبەرەکی و
پەرتەوازی و جیا جیای نێوان مسوڵمانان چەندە دەر دیککی گران و نەخۆشییەکی
بێ پەرەزاو بێ ئامانە، کە دەتوانین بڵێین: هەر وەك چۆن یەكبوون و تەبایی پاش خوا
بەیهك گرتن و برۆا (التوحید والإیمان) گەورەترین و چاکترین چاکەیه، پەرتەوازی و
ناکۆکیش دوای کوفرو شیرک زلترین و خراپترین تاوانە لەسەر ناستی کۆمەڵ و
کۆمەڵگای مسوڵمان، بەئێ ئیستا جێی خۆیەتی بچینە سەر باسو خواسی
ئاگادارییەکانی دی کە بێگومان هەموویان لە خزمەت ئەم ئەصل و بنچینە گەورە و
گرنگەدان کە لەم ئاگاداری یەكەمەدا خستمانە پەرۆ.

پاڤێڵاندنی مەکتەبی مەسۆمەتا عەلی بابێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

QR Code

هە نۆزە کەمەلە پەیمانێکی ئیسلامی

ئەم مەکتەبی مەسۆمەتا عەلی بابێر

پاڤێڵاندنی مەکتەبی مەسۆمەتا عەلی بابێر

QR Code

عەل بابێر/ AliBapir

عەل بابێر/ AliBapir

پاڤێڵاندنی مەکتەبی مەسۆمەتا عەلی بابێر

QR Code

بنچینهو ئاگاداری دووهم

((سه‌رجه‌م یان زۆربه‌ی راجیایی یه‌کان (اختلافات) که له‌ بواری ورده‌ باب‌ه‌ ته‌ کانی عیباد‌ه‌ ته‌ کاند‌ا سه‌ره‌ه‌ گ‌ده‌ ده‌ن، له‌ جو‌غزی سو‌ننه‌ت و سو‌ننه‌تر یان ته‌و‌په‌ری سو‌ننه‌ت و نا‌په‌سه‌ند (مکروه) نا‌چنه‌ ده‌ی و، نا‌گه‌نه‌ نیو‌ بازنه‌ی فه‌ر‌زو هه‌پام)).

(ابن تیمیة) خوا لێی رازی بێت له‌و باره‌یه‌وه‌ چ‌ه‌ند نمو‌نه‌یه‌ک دێنێته‌وه‌و ده‌لێ: ((چونکه‌ پیاو نه‌گه‌ر به‌ (ق‌ت‌ع)^(۱و۳) یان (افراد) یان (اق‌ران) هه‌ج بکات، نه‌وه‌ هه‌رچه‌نده‌ زانایانی ئیسلام ده‌رباره‌ی نه‌وه‌ی که‌ گامیان چاک‌تره‌ رایان جیا‌جیا‌یه‌، به‌لام هه‌موویان له‌سه‌ر نه‌وه‌ یه‌ک‌ده‌نگن که‌ هه‌ج‌ه‌که‌ی ته‌واوه‌و بۆی به‌رده‌که‌وێ، به‌لام هه‌ندێک له‌و تا‌قمانه‌ی که‌ له‌ رێبازی جه‌ماوه‌ری مسو‌لمانان لایان داوه‌ یه‌ک‌یک له‌و جو‌رانه‌ پێویست یان مه‌نع ده‌کات، بۆ وێنه‌ هه‌ندێک له‌ شیعه‌کان جو‌ری (ق‌ت‌ع) فه‌ر‌ز ده‌که‌ن و، هه‌ندێک له‌ (نا‌صبه‌)ش به‌ هه‌پامی ده‌زانن و ده‌لێن به‌ هیچ جو‌ریک هه‌ج کردنی (ق‌ت‌ع) دروست نیه‌)).

هه‌روه‌ها بانگ به‌ شیوه‌ی (ترجیع)^(۲) بۆ یان نا، نه‌وه‌ له‌لای تێک‌پای زانایانی ئوم‌مه‌ت به‌ پێش‌بین و پاشینه‌وه‌ بانگ‌یک‌ی راست و دروسته‌، دیسان چوار (الله اک‌بر)ه‌کانی سه‌ره‌تای بانگ به‌ جیا‌جیا‌یان ب‌لێ یان دوو دوو پێکه‌وه‌ جووتیان بکات، هه‌ردوو‌ک جو‌ره‌که‌ دروست و ته‌نها هه‌ندێک له‌ شه‌رع‌زانه‌ به‌ر‌پێژه‌کان له‌و‌باره‌وه‌ پ‌ایان جیا‌وازه‌ هه‌روه‌ک چۆن هه‌ندێک له‌ شیعه‌کان پ‌ایان جیا‌یه‌و گو‌تنی (حي علی خير العمل) له‌ بانگدا به‌ فه‌ر‌ز ده‌زانن، هه‌روه‌ها قام‌ه‌ت خوێندنیش وشه‌کانی یه‌ک یه‌ک

۱و۳) چ‌ه‌ند جو‌ره‌ هه‌ج کردنیکن که‌ به‌ یارمه‌تی خوا له‌ باسی (هه‌ج‌دا) روونیان ده‌که‌ینه‌وه‌.

۲) له‌ بانگدا نه‌وه‌یه‌ به‌ر له‌وه‌ی بانگ بێژ به‌ ده‌نگی به‌رز ب‌لێ: (أشهد أن لا إله إلا الله... وأشهد أن محمدا رسول الله...) به‌ ده‌نگی نزم بیا‌ن‌لێ.

بَلَّيْ يان دوو دوو، نه‌وه له‌لای سهرجهم زانایانی ئیسلام قامه‌ته‌که‌ی دروسته‌و هیچ که‌س له‌ویاره‌وه ناکۆکی نیه‌ جگه‌ له‌ هه‌ندیک خه‌لکی پزیه‌ر.

دیسان ده‌نگ به‌رزکردنه‌وه‌و نزمکردنه‌وه له‌ کاتی خویندنی (بسم الله الرحمن الرحيم) دا هه‌ردووکیان دروسته‌و هیچ کامیان نوێژ به‌تال ناکاته‌وه، هه‌رچه‌نده هه‌ندیک له‌زانایان یه‌کیکیان به‌ سونه‌ت و نه‌وییدیکیان به‌ ناپه‌سه‌ند (مکروه) بزانی، یاخود وای پێ باشت‌ر بێت که به‌و جۆره‌یان نه‌خوینن، که‌واته کێشه له‌سه‌ر نه‌وه‌یه کامیان باشت‌ره، نه‌گه‌ر نا له‌لای تێک‌پای زانایان نوێژ به‌هه‌ر کامیکیان دروسته، هه‌ر چه‌نده زانایان ده‌رباره‌ی ده‌نگ به‌رزکردنه‌وه‌و نزمکردنه‌وه هه‌رکامیکیان له‌شوینی خۆیدا ئایا فه‌رزه یان نا؟ م‌شت و م‌ریان هه‌یه‌و له‌ مه‌زه‌بی (مالک و احمد) و غه‌یری نه‌وانیشدا کێشه‌یه‌کی زانراوی له‌سه‌ره، به‌لام نه‌وه له‌ ده‌نگ هه‌لێنانی قورئان خویندنی زۆردا، وه‌ قورئان خویندنی نوێژی به‌یانی به‌ ده‌نگی کپ و ده‌نگ به‌رزکردنه‌وه له‌ قورئان خویندنی نوێژی نیه‌رۆ، به‌لام ده‌نگ هه‌لێنان یان نزمکردنه‌وه به‌ نه‌ندازه‌یه‌کی که‌م له‌ قورئان — له‌ غه‌یری شوینی خۆیاندا — نه‌وه هیچ که‌س بۆی نیه‌ نوێژ به‌وه به‌تال بکاته‌وه‌و هیچ که‌سیشم پێ شک نایه‌ت قسه‌ی وای کردبێ، چونکه له‌ (صحیح) ی (بخاری و مسلم) دا هاته‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ جاری وا هه‌بووه له‌ نوێژیکدا که په‌نهانی ده‌خویندری وای ده‌کره که گوێ بیستی خویندنه‌که‌ی بن.

وه له‌ (صحیح البخاری) دا له‌ (رفاعة بن رافع الزرقی) ده‌گێڕته‌وه‌و ده‌لێ: (ئێمه له‌ پشت پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ نوێژمان ده‌کرد، کاتیک سه‌ری له‌ رکوع به‌رزکرده‌وه‌و فه‌رمووی: (سمع الله لمن حمده) پیاویک له‌ دوايه‌وه‌ گوتی: (ربنا ولك الحمد حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه)، جا کاتیک نوێژه‌که‌ی ته‌واو کره فه‌رمووی: (من المتكلم؟) واته: کێ بوو قسه‌ی کرد؟! کابرا گووتی: من، فه‌رمووی: (رأيت بضعة وثلاثين ملكاً يبتدونها أيهم يكتبها أول)، واته: سی و نه‌وه‌نده فریشته‌م

دیتن پیشبرکیتان بوو کامه یان له پيشدا بینووسئ، تنجا ناشکرایه نه گهر به دهنگی بهرز نه یگوتبایه پیغه مبر ﷺ نهیده بیست، ههروه ها گپه ره وه (راوی)ش، ناشکراشه که سوننه ته نویژکه (مأموم) نهو جوره شتانه به دهنگی بهرز بلئ.

ههروه ها له (صحيح المسلم) داهاتوه که عومهر خوا لیئ رازی بی به دهنگی بلند دوعای دهست پی کردنی نویژ (الاستفتاح) ده گوت: (سبحانک اللهم وبحمدک، وتبارک اسمک، وتعالی جددک، ولا إله غیرک) وه نه مەشی له نیو کۆچکه ران و پشتیوانان دا کردوه، سوننه تی بهرده و امیش لهو حاله دا دهنگ نزم کردنه وهیه.

دیسان له نیو هاوه لاند خا لیان رازی بیته هی وا هه بووه که دهنگی به گوتنی: (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم) هه لده هیئا، وه له (صحيح البخاری) دا هاتوه که (أبن عباس) خوا له خۆی و بابی رازی بیته به دهنگی بهرز سوپه تی فاتیه هی له نویژی سهر جه نازدها خویندوه، وه گوتوویه تی: تا کو بزانی که نه مەش سوننه ته، وه وینه ی نه مانه و شتی دیکه ی ههیه.

ههروه ها کیشه له وه دا نیه که هه ندیک له هاوه لاند وهک (أبن الزبیر) و هاووینانی خوا لیان رازی بی دهنگیان به (بسم الله الرحمن الرحیم) بهرز کردۆته وه ههشیان بووه وهک (أبن مسعود) خوا لیئ رازی بی و غهیری نهویش به دهنگی بهرز نه یانگوتوه وه هاوه لاند لهو باره و دواون، به لام هیچ کەس به هۆی نهوه وه نویژی که سی به به تال نه زانیوه، له مه دا کیشه م نه زانیوه بووین، هه رچهنده له فهرز بوون و نه بوونی خویندنی کیشه ههیه و نهوه ش مه سه لهیه کی دیکهیه.

هه مەدیسان خویندنی قنوت له نویژی به یانیدا کیشه له نیوان زانایاندا له سهر نهوهیه که تایا سوننه ته یان نا په سەند (مکروه)، وه تایا سوچده ی سه هوو بۆ نه کردنی یان کردنی ببری، نه گهر نا تیکرایان له سهر نهوه یه کده نگن که نهوه ی نه یوینئ نویژه که ی تهواوه و قنوت فهرز نیه، ههروه ها نهوه ی که ده یوینئ به لای

ئهوانهوه که سوننهت نیه، نوێژه که ی تهواوه چونکه قونووت بهس تۆزه درێژکردنه وه یه کی راست بوونهوه و رێک بوونهوه (اعتدال) — ی دواى رکوع — یه، وه له خوا پارانهوه یه لهو شوینه دان وه نهگهر گرمان له غهیری نوێژی به یانیش دا ئهوه بکات به رای سه رجهم زانایان ئهوهنده ی من بزائم نوێژه که ی به تال نابیتتهوه.

ههروهها خویندنی دووعای قونووت له نوێژی وه تردا، ئایا له هه موو سالدایه یان بهس له نیوه ی دووه می مانگی ره مهزان دا؟! ئهوه بهس له سوننهت بوونیدا رای جیا جیا هه ن، نهگهر نا له وه دانیه که فهرز نیه و نوێژی پێ به تال نابیتتهوه، ههروهها له پێش یان له پاش رکوع به هه مان شیوه.

دیسان سه لام دانوه ی دووه ئایا له نوێژی تهواو و ناتهواو — واته نوێژی مردوو — دا هه یه، یان ته نیا له نوێژی تهواو دا هه یه؟! یان هه ر شه رعیه ی نیه؟ مشت و مپ له م مه سه له یه شدا دیسان له سوننهت بوون و نه بوون دایه.

ههروهها گوته ی (الله أكبر) ه زیاده کان له نوێژی جهژندا کیشه له سوننهت بوونیاندا هه یه، نهگهر نا مشت و مپ له وه دانیه که هه ر چۆن بێ بگوترین یان نه گوترین هه ر به رده کهوێ.

دیسان جهژه کانی ته حیات هه مو یان دروست و نه مزانیوه جیاوازی له وه دا هه بێ مهگهر جیاوازییه کی ریزه پ، به لگو له مه شدا مشت و مپ له سه ر ئه وه یه کام جهژه یان سوننه ته و خیرتره.

ههروهها ته سلێ دووعای ده ست پێ کردنی نوێژ (دعا ■ الاستفتاح) و جهژه کانی مشت و مپ له سه ر سوننهت بوونیه تی و له سه ر ئه وه که کام جهژه یان چاکتره، مشت و مپیش له سه ر فهرز بوونی شتیکی که مه و قسه یه که له مه زه بی تیمام نه هه ددا — ره حمه تی خوا ی لێ بێ —.

جا مادام کیشه و جیاوازی ته نیا له سه ر سوننهت بوون و نه بووندا بێ، مانای وایه زانرا که هه موو لایه ک له سه ر ئه وه کۆکن که هه ردوو ک باری کردن و نه کردنی

ئەمۇ شتە دروستتۇ بەردەكەون، ۋە ئەمۇ مەسەلەنەش ۋەك مەسەلەى چۆرەكانى قورئان خويىندىن (أنواع القراءات) ن كە ھەموويان دروستتۇ، ھەرچەندە ھەندىك كەس ھەندىك لە چۆرەكانى بەسەر ھەندىكپاندا ھەلەپپەتتە^(۱).

جا مسؤلمانی خوشه‌ویست و به‌ریزا

به په چاوکردنی ئه و ئاگاداری و بنچینه گرنگی که له زمانی که له زانی ئیسلام (ابن تیمیة) چهند ویندیه کمان هینانه و «بۆ تیشک خستنه سهری و پوونکردنه وهی، بئگومان له ژور ههراو کیشه دروستکردن و دم به دمه ی لابه لاهو بئ که ئلک و بگر» زیانبهخش ده پاریزین که ده بنه مایه ی سهره لانی بوغزو کینه و بئکه وه خهریک بوون و پۆخه ل بوون و گنده ل بوونی کۆمه ل و کۆمه لگی مسولمان.

(۱) پروانه (رسالة الأئمة بين المسلمين) نووسراوی: (شیخ الاسلام احمد ابن تیمیہ الحارثی) کہ (عبدالفتاح أبو غذه) ته تحقیق کردہ، ص ۲۴ تا ۴۶.

بىنچىنەو ئاگادارى سىيەم

((زۆرىدى مەسلە جۈزئىيەكانى خواپەرستىيەكان بە شىۋە چۆنىەتى جىاجىا دەكرىن و ھەمووشىيان ھەر لە بازىدى سۈننەتى پىنغەمبەر ﷺ دان، جا يان يەكسانن و ەك يەكن يان بۇ ھالەتە جىاجىاكان)).

دىارە ئەم ئەصل و يىنچىنەيەش زانين و تىگەيشتى دەورىكى يەكجار گرنگى ھەيە بۇ خۇپاراستى ئە كىشەو مەشت و مەر لاپەلاو بى سۈودەكان، كە لە ئەنجامى كەم شارەزايى و بىر كورتى و دەمارگىرىيەو پەيدا دەبن، ھەلبەتە بە تاقىكردنەو ەو تىۋەرپامانىش بۆم دەر كەوتوو كە ھۆى بىنەرەتى دەماگىرى (تەصەب) برىتيە لە نەزائى و نەفامىي و نەشارەزايى، چونكە كابرا لە ئەنجامى كەم زانستىدا ھەق و راستى و دىندارى تەنيا لە قەسەيەك و لە راۋبۇچوونىكدا دەبىنى و، وا دەزانى ئىسلام لەو بارەو بەس ئەو پايەى ھەيە! پاشان ەك ئەنجامىكى سۈشتى و بەپىي ياساى: (لكل تصرف خاطي ■ أساس تصوري خاطي) ھەر ھەئس و كەوتىكى ھەلە بىناغەكەى بۇچوونىكى ھەلەيە، ئەو تاقە پاۋ تەنھا بۇچوونە كە ئەو پىي گەيشتە لىي دەبى بە (دىن) ە ھەر قەسەو پايەكى دىكە كە لەو بارەو بخرىتە پروو ەك شىتىكى دژو پىچەوانەى دىن ەرىدەگرى و دژايەتى دەكات!!

ھەر بۆيەش كە دەبىن چ لە رابردوداۋ چ لە واقىيى ھاۋچەرخىشماندا زاناۋ پىشەواۋ شارەزايان نمۇنەى سىنگ فراۋانى و لىبوردەيى و بارقوۋلى بوون لە بوارى جىاۋازى بىرۋاۋ بابەتە ئىجتىھادىيەكاندا، بەلام شۈيىنكەوتوو لاساكرەو نەھالىي و كەم شارەزايەكان زۆر بە گرژىي و ھەلچوون دەمارگىرىيەو لەگەل ئەو باسو بابەتانەدا مامەلەيان كەردەو گەلىك جار ھەلۋىستى ھىندە نەفامانەو كىچ و كالىان لىش پشكوۋتۋتەو كە بوو ەتە نۇكتەى سەر زارى خەلگى.

جا ئیمه ئیره‌دا هه‌لۆیستی یه‌ك زاناو پێشه‌وای گه‌وره‌مان به‌ نمونه‌ دێینه‌وه له‌سه‌ر سه‌ماحه‌ت و سینگ فراوانی ئه‌وانه‌ی ئه‌هلێی عیلم و عه‌قل و شاره‌زایی. ئه‌ویش زانای پایه‌ به‌رز (ابن حزم الأندلسی)^(۱) یه‌ خاوه‌نی کتێبی (الغلی)، (ابن حزم) له‌ وه‌لامی بابایه‌کی مالیکی مه‌زه‌ب دا که پرسیاوی لێک‌دوه ده‌بارهی نوێژکردن له‌ پشت که‌سیکه‌وه که له‌ مه‌زه‌ب دا لێی جیاوازه‌ نایا دروسته‌ یان نه‌؟!

وه‌ دیاره‌ بابای پرسیار که‌ر هه‌موو شه‌و به‌رگانه‌ی که‌ کابرای ئیمام تیا‌اندا جیاوازه‌ له‌ بابای نوێژکه‌ر (مأموم) خستوونیه‌ روو، جا (ابن حزم) پاش پێشه‌کی یه‌ك وه‌لامه‌که‌ی ئاوا ئاراسته‌ی بابای پرسیارکه‌ر ده‌کات:-

۱- خوا ئیمه‌و تۆش سه‌رکه‌وتوو بکات بۆ زانیاریه‌که‌ که‌ له‌ومان نزیک ب‌خاته‌وه‌و کرده‌وه‌یه‌ك که‌ مایه‌ی په‌زنامه‌ندی بی‌ت! با‌ست کردوه‌ که‌ ئه‌و کابرایه‌ت بینیه‌و که‌ له‌ دوا‌ی ئیمامیکه‌وه‌ پۆزانیک‌ی زۆر نوێژی کردوه‌ که‌ نازانی مه‌زه‌به‌که‌ی چی‌ه‌! جا تۆ ئاگادار به‌ -خوا ئیمه‌یش و تۆش سه‌لامه‌ت بکات- که‌ به‌دوادا گه‌رانی شه‌و جۆره‌ مه‌سه‌لانه‌ خه‌وارێج دایان هێناو شه‌وان بوون که‌ له‌ بیه‌و‌ب‌چوونی خه‌لکیان ده‌کۆلییه‌وه‌و تاقییان ده‌کردنه‌وه‌، هه‌ر کام له‌ (مأمون) و (مع‌تصم) و (واثق) یش له‌ گه‌ڵ (ابن أبی دؤاد) و (بشر المریسی) و ئه‌وانه‌ی وه‌ك شه‌وان وان به‌دوا‌ی شه‌و رێبازه‌ی خه‌وارج که‌وتن، ئه‌گه‌ر نا هێچ کام له‌ هاوه‌لان

(۱) (ابن حزم) یه‌کێکه‌ له‌و زانا هه‌لکه‌وتوه‌و به‌یمه‌تانه‌ی که‌ گه‌یشته‌ به‌ پله‌ی ئیجتها‌دی مو‌تله‌ق و کتێبی (الغلی)ش با‌شترین به‌ره‌مه‌و شاهیده‌تی له‌وباره‌وه‌، بۆیه‌ش شه‌وم به‌ نمونه‌ هێنایه‌وه‌ چونکه‌ له‌ گه‌ڵ نه‌ندازه‌یه‌ك توندی و زیاده‌ رۆییشیدا له‌ گه‌ڵ نه‌پاره‌ فیکره‌یه‌کانیدا له‌ سۆنگه‌ی شه‌وه‌ که‌ شاره‌زایی و زانیاریه‌کی چاکی له‌ قورئان و سونه‌تدا هه‌بووه‌، ده‌بینن که‌ زۆر به‌ سینگ فراوانی و وێژدان و دادگه‌رانه‌وه له‌و مه‌سه‌لانه‌ ده‌دوێ که‌ پ‌اوی‌چوونی له‌باره‌یانوه‌ هه‌یه‌! که‌واته‌ با هێچ که‌س به‌ بی‌انوی پابه‌ندی به‌ قورئان و سونه‌ته‌وه‌ قسه‌و ره‌فتاری وای لێ نه‌پشکوێته‌وه‌ که‌ پێچه‌وانه‌ی قورئان و سونه‌ت بێ، لاقی شوێنکه‌وتنی سه‌له‌فی صالح لێنه‌دات له‌ حائیکدا که‌ له‌ رێبازی شه‌وان لای داوه‌و سه‌رپێچیان لێده‌کات.

خوا لیان رازی بی و هه لپاره‌ی تابعین نکو لیان نه‌بووه له نوێژ کردن له پشت هه ر ئیمامیکه‌و» که نوێژی بۆ کردن، ته‌نانه‌ت له پشت (حجاج) و (حبیش بن دلجة) و (نجدة الحروری) و (عتار) یشه‌وه که هه‌موویان به کوفر تۆمه‌تبار کراون!! وه له‌و باره‌وه پرسیار له (ابن عمر) کراوه‌و گوتویه‌تی: (إذا قالوا حي على الصلاة أجبناهم وإذا قالوا حي على سفك الدماء تركناهم) نه‌گه‌ر گوتیان وه‌رن بۆ نوێژ به ده‌نگیانه‌وه ده‌چین، به‌لام که گوتیان وه‌رن بۆ خوێن پێژی به قسه‌یان ناکه‌ین، وه (عثمان) خوا لیان رازی بی گوتویه‌تی: (إن الصلاة من أحسن ما عمل الناس، فإذا أحسنوا فأحسن معهم، وإذا أساؤا فاجتنب إساءتهم) نوێژ چاکترین کرده‌وی خه‌لکیه‌ جا هه‌ر کات چاکه‌یان کرد له‌گه‌لیان به‌شدار به‌و، نه‌گه‌ر خراپه‌شیان کرد لیان دووره‌ په‌ریژ به‌.

۲- پاشان گوتوته، که پیت گوتراوه: (که نه‌و که‌سه‌ی نوێژی له‌ دواوه‌ ده‌که‌ین مه‌سح له‌سه‌ر گۆزه‌وی (جورب) کردن بی‌ته‌وه‌ی چه‌رمین بن به‌ دروست ده‌زانێ)، جا برا گیان نه‌و قسه‌یه‌ سه‌یره! بزانه‌ که له‌ پتی راست (صحیح) وه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ گێپراوه‌ته‌وه‌ که مه‌سحی له‌سه‌ر گۆزه‌وی کرده‌ بی‌ته‌وه‌ی هیچ که‌س باسی چه‌رم (جلد) بکات، نه‌وه‌ هه‌ر کام له‌ (أبو مسعود البدری) و (البراء بن عازب) و (أنس بن مالك) و (ابن عمر) و (علي بن أبي طالب) و (عمر بن الخطاب) روونیان کردۆته‌وه‌و نه‌شزانراوه‌ هیچ کام له‌ هاوه‌لان خوا لیان رازی بی رای جیاوازی هه‌بی له‌وباره‌وه‌.

هه‌روه‌ها له‌ پتی راست (صحیح) وه‌ له‌ (سعيد بن المسيب) و (ابراهيم النخعي) و (الأعمش) یش گێپراوه‌ته‌وه‌، به‌لام بۆ (عطاء) رای جیا جیا هه‌ن نه‌وه‌نده‌ هه‌یه‌ که موباح بوونی —مه‌سح کردن له‌سه‌ر گۆزه‌وی— له‌ویشه‌وه‌ راست تهر.

وه له‌وباره‌وه پرسیار له‌ (أحمد بن حنبل) کراوه‌ گوتویه‌تی: (ته‌وه‌ له‌ حه‌وت یان هه‌شت له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گێپراوه‌ته‌وه‌)، جا نه‌گه‌ر به‌

دروستى نازانى نويژ له دواى ئەوانەوه بکەى که بۆم ناو بردى ئەوه بېگومان
زەرەرمەندو هەلەى!

۳- پاشان باست کردوه که لەبارەى ئەو ئىمامەوه گوتراوه که دەستنويژ گرتن بە
خۆشاو (نبیذ)^(۱) بەدروست دەزانى! جا براگيان بزانه هەرچەندە ئیمە دەستنويژ
گرتن بە (نبیذ) بەباش نازانین چونکە فەرموودهى راست (صحیح) لەوبارەوه له
پێغه مبهروه ﷺ نەهاتوه، بەلام دروستبوونى دەستنويژ بە (نبیذ) مان
گێپراوتهوه له (علي بن أبي طالب) و (عكرمة) و (أوزاعي) یهوه، وه گێپراوتهوه
له (حسن بن حي) و (حميد بن عبدالرحمن) وه غەیری ئەوانیش له شرع زانان،
جا ئەگەر نويژ له پشت ئەوانەوه بەپراوا نازانى ئەوه خۆت زانائى!

۴- پاشان گوتوته: که ئەو ئىمامە دەستنويژو خۆشۆردن لە گۆمى پراوестаوى
گەرماودا بە دروست دەزانى، ئەمەش براگيان جیتی سەر سورمانە! تايما
نەترانیو! که هاوێلە زۆر وردو ژیره کانی مالیک، وه (إسماعيل القاضي) و
ئەوانەى دى هەموویان ئەوه رایانە، وه هەر ئەو رایەشە که دەلێن بەراستی
مالیک هەر ئەوهى گوتوهو پشتگیری دەکەن؟! ئەویش ئەوهیه که هەر ئاویک
هەرچەندە پیسییه کی تیکەوتبێ بەلام پەنگو تامو بۆنى نەگۆپیى ئەوه پاکەو
دەستنويژى پێ دەگیرێ و خۆی پێ دەشۆرێ!

۵- دواى گوتوته: که ئەو ئىمامە خۆشۆردن بە پێویست نازانى مەگەر له
حاله‌تى ئاو هاتنەوه‌دا، جا تۆ بزانه! که ئەم قسه‌یه هەرچەندە ئیمە پامان لێى
نیه چونکە له پێى راست (صحیح) وه له پێغه مبهروه ﷺ پیمان گەشتو! که
بەبێ ئاو هاتنەوه (إنزال المني) خۆشۆردنى پێویست کردوه، ئیمەش ئەو

(۱) نبیذ: (خۆشاو) ئەو ئاوهیه که چەند دەنگە خورمایه‌کى تێ دەهاوێشتێن بۆ ئەوهى شەهین یێت بەلام
بێ ئەوهى زۆر بگورێ و بپێته سەر خۆشکەر، که بېگومان ئەو کاته -واته که سوو به سەر خۆشکەر-
خوگمە کهى جیایه و هەم به هەپام و هەم به پیس (تەس) یش داهەرنێ.

فرموده‌ی هیه‌مان له‌وباره‌وه وەرگرتوه، چونکه زیاده‌ی تێدایه له فرموده‌که‌ی دیکه، به‌لام له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا که‌سیکی وا نه‌و پرایه‌ی په‌سه‌ند کردوه که ته‌نها پوژتیک له پوژانی ژینانی بارته‌قای هه‌موو نه‌وانه‌یه که له دوا‌یی هاتوون و دین هه‌تا هاتنه‌ خواری مه‌سیح علیه‌ السلام، نه‌وانه‌ش (عثمان بن عفان) و (علي بن أبي طالب) و (طلحة) و (زید) و (سعد بن أبي وقاص) و (أبو أيوب الأنصاري) و (أبي بن كعب) و (عبدالله بن مسعود) و (أبو سعيد الخدري) و (زید بن ثابت) و (رافع بن خدیج) و (ابن عباس) و (النعمان بن بشیر) ن —خوا لی‌یان رازی بی‌ و پازیان بکات.

وه له زانیانی تابعین: (الأعمش) و (أبو سلمة بن عبد الرحمن بن عوف) و (هشام بن عروة) و (عطاء بن أبي رباح) و کۆمه‌لێکی دیکه له دوا‌ی نه‌وانه‌وه، جا نه‌گه‌ر خۆت به‌ به‌رز ده‌گری که له دوا‌ی نه‌وانه‌وه نوێژ بکه‌ی ئەوه ده‌چیه قیامه‌ت و ده‌زانی!!

٦- پاشان گوتوتوه: که له‌باره‌ی ئەوه ئیمامه‌وه گوتراوه که پیتی وایه که (قوم) یتیک له شه‌پاب هه‌پام نیه، وه دڵۆپه‌یه‌ک و دوو دڵۆپه له شه‌پاب به‌ده‌ن و پۆشاک پیس ناکات!

جا ئەوه جیا‌یه له‌وه‌ی ئێمه با‌سمان ده‌کرد، چونکه هه‌یج که‌س له مسو‌لمانان لاری له‌وه نیه که هه‌ر که‌سیک که‌م و زۆری شه‌پاب به‌ هه‌ڵاڵ بزانی ئەوه کافه‌رو هاو‌به‌ش دانه‌رو هه‌لگه‌راوه‌یه به‌لای ئێمه‌وه داوا‌ی په‌شیمان بو‌ونه‌وه‌ی لی ده‌کرئ، جا نه‌گه‌ر په‌شیمان بۆوه باشه، نه‌گه‌رنا ده‌کوژرئ و ماله‌که‌شی ده‌بیته ده‌ستکه‌وت و ده‌خریته (بیت المال) هوه.

به‌لام نه‌گه‌ر مه‌به‌ستت له شه‌پاب (خمر) خۆشاوی غه‌یری گوشراو (عصیر) تری بی، ئەوه هه‌رچه‌نده ئێمه پامان وانیه‌وه هه‌موو ئەوه جۆره خۆشاو

(نبیذ)^(۱) انه به شهراب و حرام ده زانین، به لام پیشه وایانیکی و ا به حه لایان زانیون که زور پایه بهر زترن له واندی که له دویانوه هاتون له واندی که دینیان لی و هره گیرئ، وهك (علقمه) و (ابراهیم النخعی) و (أعمش) و (سفيان الثوري) و (وكيع) که له ویاروه زور توند بووه، ههروه ها له که سانیکه و گپراوه ته وه که له واندش بهر زتر بوون، جا نه گهر خۆت پی له وه چاکتر که له پشت نه وانه وه نویژ بکهی، نه وه هینده نه فامیی و گیلی یهت به سه، وه نه وه نده سه ریچی یهت بو - زانیانی - تۆمهت به سه له ریزو حورمهت گرتنی نه و زانیانه و هر گرتنی دین و سوننه ته کانی پیغه مبه ر ﷺ لییان! وه بیگومان له دوی پیغه مبه ری خوا ﷺ هیچ کس له هه له پاریزاو نه بووه، به لام هه موو کۆششکه ر (مجتهد) يك پاداشتی ههیه، نه گهر هه له ی کرد پاداشتی که نه گهر پیکای دوو پاداشت، وه هه ر چۆن بی کۆششکه ری به هه له داچوو له لاسا که ره و ی پیکه ر چاکتره (والمجتهد المخطئ افضل من المقلد المصيب) چونکه به س زانا^(۲) ده توانئ کۆشش بکات و نه وه ی نه زانیش نه بی تهقلید ناکات.

به لام نه وه که شهراب هه رچی به ری بکه و ی پیسی ده کات، نه مانزانوو که س له وه نکو و ئی هه بی، جگه له قسه یه که هه ندئ له زانیان له (ریعه) وه به باسیان کردوه نه ویش قسه یه کی پووچه، وه (حسبنا الله ونعم الوكيل).

۷- پاشان باست کردوه که نه و ئیما مه به س مه سحی به شیک له سه ری ده کات، جا ناگادار به که نه مه ش کرده ویه که له ریی راست (صحیح) وه له پیغه مبه ر

(۱) دیاره مه به ستی (ابن حزم) نه و جو ره خۆشا و (نبیذ) انه ی که گزانیان به سه ردا هاته و، به لام جارئ نه چو نه ته قۆناغی شهراب و سه ر خۆشکه ری وه، بۆ زیاتر شاره زایی له ویار وه به وانه: (نیل الأوطار) ج ۹ ص ۷۵ تا ۷۸، (نبیذ) یش زیاتر به خۆشا و ی خورما ده گو ترئ.

(۲) که واته با که س خه یال بلا و نه کات و به ت ناماده یی و شایسته یی لافی (اجتهاد) لی نه دات، به بیانووی نه وه ی که (اجتهاد) چاکتره له (تقلید)، چونکه (اجتهاد) باشتره به لام بۆ نه هلی خۆی نه که بۆ هه ر که سیک که یفی لی بو، چونکه نه و کاته به (مشتهی) داده ری نه که (مجتهد)!!

ﷺ گپړاوه ته وه، هډروها له پټی راسته وه له (ابن عمر) وه هاتوه، دوايي له (ابراهيم النخعي) و (صفية بنت أبي عبيد) و (فاطمة بنت المنذر) و (شعبي) و (عبدالرحمن بن أبي لیلی) و (عكرمة) و (حسن البصري) و (عطاء) و (أبي العالية) و (الأوزاعي) و (اللیث) و جه ماوهری شهرع زانان و غهیری ته وانیش، جا ته گهر رازی نی له پشت ته وانه وه نوټو بکهی، ته وه له ودها کم و کوپی و عهیب ملی خوت ده گری نهک هی ته وان وه (حسبنا الله ونعم الوکیل).

۸- پاشان باست کرده که تهو تیمامه پاش دانیشن^(۱) هډه سټیته وه- بو رکاتی دووهم و چواره- جا تو بزانه که ته مه له پټی راست (صحیح) وه له پیغه مبر ﷺ و له (عمرو بن سامة الجرمي) که له سهرده می پیغه مبري خوادا ﷺ بهر نوټی بو هاوه لان کرده، هډروها کو مه لانیکی دی زور له زانایان له دواي ته وان ته وه پایان بووه، جا ته گهر خوت پی له وه ناو هشیته وه له پشت ته وانه وه نوټو بکهی که باسمان کردن تهو خوت بی عقل کرده و سته مت له خوت کرده، وه (حسبنا الله ونعم الوکیل).

تهو هس که ده لی: هندیك له زانایان قه ده غه یان کرده، ناگامان لی یه تی، به لام بشزانه که تهو زانایانه ی پایان و ابووه - بکری- و بوم باس کردی پایه بهر زترن له وانه ی قه ده غه یان کرده، وه بیگومان هندیك له زانایان به لگه نین له سهر هندیکیان، به لکو بهس پیغه مبري خوا ﷺ به لگه یه له سهر هموویان، خوی بهر ز فرمو یه تی: ﴿لَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ (النساء - ۵۹)، واته: جا له هر شتی کدا که وتنه کیشه تهو بیگپړنه وه بو لای

(۱) مه بهست دانیشن دواي سهجده ی دووهمه که به (جلسة الإستراحة) ناو ده بری.

خواو پیغه مبر ﷺ نه گهر پرواتان به خواو به رۆژی دواپی هدی، نهوه باشته و سهره نجامی چاکتره.

۹- وه له باره ی نهو ئیمامه وه ده لئیی: که (بسم الله) له سهره تای سووره تی فاتیحوه ده کات و به ئایه تیکی داده نی، جا تو بزانه که قورئان خوینه کوفه ییه کان که (عاصم) و (حمزة) و (کسانی) یان وایان کردوه و به ئایه تیکی فاتیحهدیان ژماردوه، وه نهوه قسه ی (علی) و (ابن عمر) و (أبي ابن كعب) و (أبي هريرة) و (ابن زبیر) و (ابن عباس) و (عبدالله بن مغفل) و (زهري) و (ابراهيم النخعي) و (سعید بن جبیر) و (سعید بن رباح) و (طاووس) و (الحکم بن عتیبه) و (أبي إسحاق السبيعي) یش هه مان رایان هه بووه.

وه کۆمه لانیکی زۆر له زانایانی دوا ی نهوان هه مان بۆچوونیان هه بووه، وه: (ابن المبارك) و (أحمد بن حنبل) و (إسحاق بن راهوية) و غهیری نهوانیش، ته نانه ت هه ندیکیان نوژی هه ر که سین که له سهره تای فاتیحوه نه یگوتبی به به تال زانیوه، جا ئیمه هه رچه نه ده نوژی نهو که سه که (بسم الله الرحمن الرحيم) ناخوینی به به تال دانانیین، به لام نهوانه ی باسما ن کردن رایان وابووه، وه نهو — واته نه خویندنی (بسم الله الرحمن الرحيم) له سهره تای فاتیحوه له جه ماوه ری هاوه لانو له (أبو بكر) و (عمر) یش خوا له هه موویان پازی بیت گێرپراوه ته وه، جا نه گهر نوژی له دوا ی نهوانه وه به پره وا نازانی، نهوه سته مت له خۆت کردوه و نه فامی خۆت پراگه یانده، وه (حسبنا الله ونعم الوكيل).

۱۰- وه له باره ی نهو ئیمامه وه گوتوته: که نهو ئیمامه — دوا ی ته واو کردنی نوژی— به لای راست و چه پدا سه لام ده داته وه^(۱): (السلام علیکم ورحمة الله)،

(۱) بۆیه نهو پرسیاره ی کردوه، چونکه مالیکییه کان یه ک جار سه لام ده داته وه پویه پروی قیبله به یی ناوردانه وه بۆ لای راست و چه پ.

(السلام علیکم ورحمه الله)! جا تۆ ناگادار به که تائهوه راستهوه له پیغه مبهری خوا ﷺ پاشان له (أبو بکر) و (ابن مسعود) و (علي بن أبي طالب) و (عمار بن یاسر) و (نافع بن الحارث بن عبد الحارث) دواپی له (علقمة) و (أبي عبد الرحمن السلمي) و (أسود بن یزید) و (أبراهیم النخعی) و (خیثمة)، وه لهوانه ی دوا ی تهوان: (سفيان الثوري) و (الحسن بن حي) و (أحمد بن حنبل) و (إسحاق) و (أبي ثور) و غهیری تهوانیش وه جه ماوهی زانایانی فرموده ناسهوه گپراوه تهوه، وه تهنانهت هه ندیک لهوانه ی باسمان کردن به فرهزی ده زانن.

ئنجا ته گهر خۆت له وه به بهرز ده گریت که له پشت تهوانه وه نوێژ بکهیت تهوه بئ گومان بهو پره فتارهت جگه له خۆت زیان له هیچ کهس نادهیت، وه (حسبنا الله ونعم الوکیل).

۱۱- پاشان باسی تهوهت کردوه له دوا ی نوێژ ده پارێتهوه، تهوهش شتیکی باشه، خوا ی بهرز فرمودیه تی: ﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ (غافر - ۶۰)، واته: لیم پیاپێنهوه به دهنگتانهوه دیم.

۱۲- وه گوتوته نوێژی نیوه پۆ له سه ره تایی لادانی رۆژ (أول زوال الشمس) دا ده کات، جا بئ گومان تهوه چاکتره مه گهر له هاوین له کاتی گهرمای به تیندا، چونکه له فرموده ی (صحیح) ی پیغه مبهردا ﷺ هاتوه که پرسیا ی لیکراوه ده رباره ی چاکترین کرده وه! تهویش فرمودیه تی: (الصلاة في أول وقتها) نوێژ له سه ره تایی کاته که یه وه، ههروه ها له پێیه کی راستهوه له هاوه لانی دوا ی خۆی و تهوانه ی دوا ی تهوانیش گپراوه تهوه، خوا لییان رازی بیته وه دوا خستنیشی مادام له کاتی خۆی نه چیتته ده رێ مهودای ههیه، وه هیچ که سیکمان پێ شک نایهت له مسولمانان که پێی له نوێژ کردن گرتبێ له سه ره تایی کاته که یه وه،

تاکو رئی تی بجی له نویژی نهو که سه پیرسی که له پشت که سیکه وه دهیکات که لهوکاته دا نویژ دهکات، وه (حسبنا الله نعم الوکیل).

۱۳- به لām عاده تی بهرز کردنه وهی ههردوک دهست له کاتی هه موو (الله اکبر) هکان دا نهوه له سونه تی (صحیح) پیغه مبهه دا هاتوه، وه سهیر نهویه که لهو کتیبه دی (الموطأ) یشدا هیه که پهنگه بینیبستان، به لām کتیبه کانی دیکه ی زانایان و کتیبه کانی فهرمووده (دواوین الحديث)، نهوه لهم ولاتانه ی نهنده لوسدا که متر کاریان پی ده کرئ، وه من ده مویت که نهوانت بۆ باس بکه م که نهوه یان نهقل کردوه و ژۆر به توندی جهختیان له سهه کردوه، به لām نهوهندهم بهسه که (أشهب) و (ابن وهب) و (أبا المصعب) فهرمووده ی دهست بهرز کردنه وه یان له پیش رکوع و دوا ی رکوع له قسهو کردوه ی مالیک گپراوه تهوه، جا نهگه رازی نی نویژی له دواوه بکه ی نهوه بیروپای خۆت لهوباره وه بهسه!

۱۴- وه براگیان بزانه که (ابن عمر) هه که سیکی دیبایه نویژی کردبا و ههردوک دهسته کانی له کاتی رکوع و سوچده دا بهرز نه کردبانه وه، دهنگه چهوی تیده گرت، نهوانهش که وایان کردوه ژۆر لهوه زیاترن که نهزانه کان نه یانناسن^(۱). پی م وایه نهو پوونکردنه وانه ی زانای پایه بهرز (ابن حزم) یش، ئاگاداری و بنچینه ی سییم پیویتی به هیچ پوونکردنه وه ی دیکه ناکات، خوا به چاکترین شیوه پاداشتی نهو که له زانا موخته هیده بداته وه.

(۱) پروانه: (رسالة في الإمامة في جواز الإقتداء بالمخالف في الفروع) نووسراوی: الإمام المجتهد أبي محمد علي بن حزم الظاهري الأندلسي، ص ۱۲۳ تا ۱۲۹، که له گهلا (رسالة الألفة بين المسلمين) چاپ کراوه.

بنچىنەو ئاگادارىيى چوارەم

((مادام ئەو خواپەرستىيانەي كە لە بازىنى سوننەتدا بە شىۋەي جۇراو جۇر دەكرىن ھەموويان دروستو پەوا بن، جا چ لە خىرو پاداشتدا يەكسان بن، چ بەرزىي و نزمىي (تفاضل) يان لە نىواندا ھەبن، ۋە چ باباي خواپەرست (عابد) سەرپشك (مختار) بى لە ھەلبۇاردنى جۇرئىكيانداو چ جياوازيەكەيان بۆ حالەتە جياجياكان بىت، بەلئى مادام وابى، سوننەت و پەسەند وايە ھەرچارە بە جۇرئىكيان رەفتار بكرى، نەك ھەر لەسەر جۇرئىكيان بەردەوام بى ياخود دوو جۇريان لە كاتىكدا كۆيكاتەو)).

ديارە پەچاوكردن و كارپىكردنى ئەو ئاگادارىيى و بنچىنە گرنگەش رۆئىكى گەورە دەگىرپىت لە پاراستنى براپەتى و تەبابى و يەك رىزى كۆمەل و كۆمەلگاي ئىسلامىداو بۇاركردنى و پاك كردنەوئى لە تىكگىران و شەپە دەندووكەي فامكالانەو فەقىر حالانە كە لەسەر حىسابى يەكلاکردنەوئى كىشە سەرەكى و چارەنووس سازەكان دىتە گۆرئى و كۆمەلئىك قولەشەپى و ھەمى نىتوخۆ لەنىو مسولماناندا پەيدا دەكەن و دوژمن و ناحەزانى خواو كۆمەل و كۆمەلگاي مسولمانىش شاد و خەنى دەكەن.

ئىنجا با ئەم ئاگادارىيى و بنچىنە گرنگەش بىنەينە بەر تىشك و رۆشنابى يەكى دىكە لە زانا پايدەبەرزو ھەلەكەوتوۋە پىشىنەكافان كە (شىخ الإسلام ابن تيمية) يە پەزاو پەحمەتى خواي لى بى، ئەو پىشەواو شارەزاو پارىژكارو فىداكارە لە يەكئىك

لە فەتواکانیدا^(۱) لەوبارەووە گوتوویەتی:

(...) تێکپرای جۆرە خواپەرستییهکان چ گوتەیی بن چ کردەیی، ئەگەر بەشیوەیهك گێتربانەووە کە دروست بێ پێیانەووە پابەند بێن، هیچ کامیان ناپەسەند نین، بەلکو هەموو ئەو جۆرانە شەرعیی و دروستن وەک لە جۆرەکانی نوێژی ترس (صلاة الخوف) دا باسمان کردووە، وە لە دوو جۆرەکانی بانگ داندا، بە (ترجیع) و بەبێ (ترجیع)، وە لە دوو جۆرەکانی قامەت کردندا، بە جووتیی یان بە تاکى^(۲)، وە هەر وەک جۆرەکانی تەحیات و جۆرەکانی (استفتاح) و جۆرەکانی (استعاذە)^(۳) و جۆرەکانی قورئان خوێندن و جۆرەکانی (الله اکبر) ه زیادەکانی جەژن و، جۆرەکانی

(۱) بروانە: (مجموع الفتاوى) ج ۲۴، ص ۲۴۲ تاكو ۲۵۲. زانای ناودارو پارێزگار (نوی)یش لەو بارەووە چەند قسەیهکی جوانی کردوون کە دەڵێ:

(...) فهو أن النبي ﷺ كانت له في الصلاة أحوال، حال يفعل فيها هذا، وحال يفعل فيها هذا، كما كانت له أحوال في تطويل القراءة وتخفيفها، وغير ذلك من أنواعها وكما توضحاً مرة مرة ومرتين مرتين وثلاثاً ثلاثاً، وكما طاف راکباً وطاف ماشياً، وكما أوتر أول الليل وآخره وأوسطه وانتهى وتره إلى السحر، وغير ذلك كما هو معلوم من أحواله ﷺ وكان يفعل العبادة على نوعين أو أنواع ليبيّن الرخصة والجواز مرة، أو مرات قليلة ويواظب على الأفضل بينهما على أنه المختار والأولى... (المجموع) ج ۳، ص ۴۰۱،

واتە: ... ئەویش لەبەر ئەوەیە کە پێغه مەبەر ﷺ لە نوێژکردنیدا چەند حالەتێکی هەبوون، لە حالەتێکدا ئەمەى کردووە لە حالەتێکی تردا ئەوێ کردووە، هەر وەک چۆن لە درێژکردنەوێ قورئان خوێندنی نیو نوێژ یان کورت کردنەوێ داو جۆرەکانی دیکەیدا حالەتی جیا جیای هەبوونە، وە هەروەک چۆن لە دەست نوێژگرتندا یەک یەک دوو دوو و سێ جار سێ جار ئەندامەکانی شۆردووە، وە هەروەک چۆن بە سواری و بە پیاده تەوافی کردووە، وە هەروەک چۆن لە سەرەتای شەو کۆتاییەکی و نێوەراستی دا نوێژی وەتری کردووە و سەرەهەم نوێژی وەتری گەیاننۆتە کاتی سەحەر (پێش بەرەبدیان و بانگ دان)، وە غەیری ئەوانەش کە لە حاڵ و بەتای پێغه مەبەر ﷺ ناشرکایە، وە بۆیە بە دوو جۆر یان زیاتر خواپەرستییهکانی ئەهەم داووە تاکو بەجاریک یان چەند جاریکی گەم مۆلەت و دروست (جائز) بێون بباتەپوو، وە بەهۆی دەوامیشی لەسەر حالەتێکیان پێشانی بدات کە ئەوەیان چاکتر و پەسەند ترە.

(۲) واتە: (الله اکبر) هەکان چوار جارو (أشهد أن لا إله إلا الله) و (وأشهد أن محمداً رسول الله) وەک بانگ دوو دوو بلێ، یان (الله اکبر) هەکان دووان و شایەتەکانیش تاک تاک بێ.

(۳) مەبەست (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) گوتنە کە چەند جۆریکی هەیە.

نويۇى مردوو و سەجەدى سەھوو و دووعاى قونووت و پيش يان پاش پكوعو (ھمىد) كردن بە ھىشتنەوى (و) يان بە لاېردنى، غەيرى ئەوانەش باسماش كروە. بەلى جارى واش ھەيە ھەندىك لەو گىپراوانە (مائورات) بەپەسەند ترو چاكتەر دادەنرئ و بەسەر ھەندىكى دىكەدا ھەلەبۇيرى، ھەركات بەلگەيەك ھەبئ ئەو پىويست بكات، بەلام ئەو دىكەش بە ناپەسەند دانانرئ.

و شتىكى روونە كە ئىنسان لە يەك كاتدا بۆى ناكرى كە لە جۆرەكانى خواپەرستىدا دوو جۆر كۆيكاتەو. بۆى نالوئ كە دوو تەحيات پىكەو ھەيئەت، يان دوو جۆرە قورئان خوئىندن پىكەو، وە ناتوانئ دوو جۆرە نوئىرى مردوو و پىكرا بكات، وە ئەگەر ئەو شتانە ھەمويان بەيەك جارو لەيەك كاتدا بكات ئەو شتىكە قەدەغەكراو كۆكردنەوى ئەو جۆرە خواپەرستىيانە جارى وا ھەيە ھەرامو جارى واش ھەيە ناپەسەندە.

و نەچى تەماشاي ئەوانە بكمى كە ھەز دەكات ھەندىك لەو شتانە پىكەو كۆيكاتەو ەك ئەو دىكە ھەندىكىان ھەموو جۆرە سەلەواتەكانى كە لە پىغەمبەر ﷺ گىپراونەو كۆى كروونەو ەك لىكى داوون ئەو جۆرە دووعايە لىكدراو (مەلق) ەي پى پەسەند بوو! وە دەربارەي ئەو فەرمودەيەي كە (بھارى و مسلم) لە (أبو بكر الصديق) -خوا لى رازى بى- دەگىپنەو كە لە كاتىكدا بە پىغەمبەرى ﷺ گوت: دووعايەكم فىر بكم كە لە نوئەكەم دا پى پىپارمەو، فەرمودى: (قل اللهم اني ظلمت نفسي ظلماً كبيراً، (وفي رواية كثيراً) إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت، فاغفر لي مغفرة من عندك وأرحمني إنك أنت الغفور الرحيم)، بەلئ لەبارەي ئەم فەرمودەيەو گوتوويەتى: واباشە بلئى: (كثيراً كبيراً) ھەروەھا لە وئەي ئەمەدا لە شتەكانى دىكەدا ھەمان پاي ھەبوو! جا پىگومان ئەم پايە بى ھىزە چونكە:

يەكەم: ئەمە سۈننەت نىيە بەلگۈ پېچەۋانەى سۈننەتتە، ئاخىر پېغەمبەر ﷺ ئەو دوو وشانەى وىكرا نەگۈتۈن، بەلگۈ جارىك ئەم جارىكى دى ئەو دىكەى فەرمۈۋە، جا مادام راست بى ھەردووكيان لەۋەو گېرپراپنەۋە كەۋاتە كۆكردنەۋەيان سۈننەت نىيە، بەلگۈ ھەرچەندە دروست (جائز) بى بىدعەتە.

دوۋەم: كۆكردنەۋەى ھەموو بىئە (لفظ) ھەكانى دوۋەيەك يان جۆرە زىكرىك بەمەبەستى خواپەرستى (تەبەد)، ۋەك كۆكردنەۋەى سەرچەم جۆرەكانى قورئان خويندنى قورئان خوينەكانە بەمەبەستى قورئان خويندنى بىر لىكردنەۋە لەگەل جۆراۋجۆربوونى واتاكان ئەك بە مەبەستى دەرس گوۋتنەۋەو لەبەرکردن كە ئەمە دروستە، ۋەك ئەۋەى كە لە نوژۇدا ئەم ئايەتە ئاۋا بچوئىن:

۱- ﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾ (البقرة - ۱۰) - ﴿بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾.

۲- ﴿رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا﴾ (السبا - ۱۹) - (بَعْدَ بَيْنَ أَسْفَارِنَا).

۳- ﴿وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (البقرة - ۸۵) - (عَمَّا يَعْمَلُونَ).

۴- ﴿وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ﴾ (الأعراف - ۱۵۷) - (أَصَارَهُم).

۵- ﴿...وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ (المائدة - ۶) - (وَأَرْجُلَكُمْ).

۶- ﴿وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ﴾ (البقرة - ۲۲۲) - (حَتَّى يَطْهَرْنَ).

۷- ﴿وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يُخَافَا...﴾ (البقرة - ۲۲۹) - (إِلَّا أَنْ يُخَافَا...).

۸- ﴿أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ﴾ (المائدة - ۶) - (أَوْ لَمَسْتُمْ...).

ۋە يىگۈمان ئەو جۆرە قورئان خويندە - بىدعەتتىكى ناپەسەندو ئاقۇلايە.

سېيەم: تەننەت زىكرە بەرۋا دانراۋەكانىش پەسەند نىيە كە لىك بىدرىن و زىكرىكى دىكەيان لى پىك بەئىرى، بۆ وئە: ئەگەر يەكەن بىنى ئەو

فەرموودەيەي كە (ابن مسعود) دەريارەي تەحيات گىپراوئەتتەو، وشەي (التحيات والصلوات) لەگەڵ وشەي: (الزكيات) تەحيياتي (عمر بن الخطاب) وشەي: (المباركات) ي (ابن عباس) پىكەو كۆبكاتەو كە سەرەنجام تەحياتەكەي ئاواي لى بى (التحيات لله والصلوات المباركات والزكيات) ئەو بەو شىوئە پەواو پەسەند نە.

چوارەم: ئەم رەفتار كەسەي كە دىكات كە پىي وايە هەتا پىت و بىژەكان زياتر بن چاكتەر، بەلام جارى واهەيە واتاكەي كە مەتر و بگرە گۆپانىشى بەسەردا دى، وە ئەو كەسە ئەگەر چاك لە فەرموودەكانەو پامابايە دەيزانى كە هەر كامپىكان مەبەست دىننە دى هەرچەندە هەندىكان باشتر بىهيتنە دى، چونكە كە دەلى: (ظلماً كثيراً) ئەو بىگومان هەر كاتىك شت زۆر بوو ئەو گەورەشە لە واتادا، وە هەر كاتىك گەورە بوو ئەو زۆریشە.

وە لە كاتىكدا دەلى: (اللهم صل على محمد وال محمد) يان دەلى: (اللهم صل على محمد وأزواجه وذريته) ئەو بىگومان هاوسەرەكانى و «چەكانىشى هەر لە جوغزى (آل)ەكەي دان يان خودى (آل)ەكەينى، جا كاتىك كۆيكرەنەو و گوتى: (على آل محمد وعلى أزواجه وذريته) ئەو ديارە لە دەقە شەرعييەكانەو پانەماو.

پوختەي قسان: ئەگەر يەكێك لە دوو زىكرەكان لە ئەسلى واتادا لەگەڵ ئەوى دى يەكى دەگرەو، ئەو وەك ئەو دوو جۆرە قورئان خوێندنەن كە يەك واتايان هەيە، بەلام ئەگەر واتايان جۆراوجۆر بوو، ئەو وەك ئەو دوو جۆرە قورئان خوێندنەن كە واتايان جياجيايە، وە لە هەردووك حالانىشدا لە يەك كاتدا كۆكردنەويان دروست نە.

بەلام كۆكردنەوئەي نوێژەكانى ترسو تەحيياتەكان يان قامەت كردنەكان... هەند دوو جۆريان پىكەو كۆيكرنەو «لەيەك كاتدا» ئەو بەيەك دەنگى هەموو مسولمانان قەدەغەيە، ئنجا ئەگەر ئەو خواپەرستىيە گوتەيى و كردەبيانە پىويست

بىي بە شىۋەيەك لى شىۋەكانى ھەر بىرگىن — وەك قورئان خويئندىن بەپىي ھەندىك لى جۆرەكانى قورئان خويئندىن — ئەو مەرج نىيە كە ھەركەسىك وا بىكات ھەقەن لىسەر چاكتىن شىۋەي — بەلاي خۇيەو — ئەنجامى دابى، بەلكو دەپىنى ئەو مەسەلەيە چاكتىر (أفضل)ى تىدا نىيە، بەلكو وەك رىيەكانى حاجىيانە بەرەو مەككە چونكە خەلگى ھەر ناۋچەيەك لى رىگاي خۇيانەو ھەج دەكەن و ھەلبۇاردىنىشان بۇ ئەو رىيە لەبەر ئەو نىيە كە باشترە، تاكو ھەجەكەيان لى ھەجى خەلگى باشتر بىي، بەلكو ھەر دەبوايە بە رىيەكدا بىچن و ئەو رىيەيان گرتوۋە يان لەبەر ئاسانى يان لەبەر ھۇيەكى دى، ھەرچەندە ھەمويان يەكسانن.

كەواتە پىيۋىستە جىياۋزى بىرئىتە نىۋان ھەلبۇاردىنى ھەندىك لى رپوۋە شەرىى يەكانى مەسەلەيەك لەبەر لى چاكى زاتى خۇيدا بەلاي ھەلبۇرئەريەو، وە ھەلبۇاردىنى يەككىيان لەبەر ناچارى و پىيۋىستى كە بە ھۇي ئاسانى يان ھۇيەكى دىكەو ھەلبۇرئەراو.

دىارە زانايانى پىشنىش ھەركامىكىيان بە شىۋەيەكى شەرىى قورئانى خويئندەو نوپۇزى كىردەو پاراۋەتەو زىكرى كىردەو، وە ھاۋەلە ھاۋشوپىن و ھاۋچەرخەكانىشى ئەو شىۋەيەيان لىي وەرگرتەو، جا دەپىنى ئەو شىۋانە يەكسانن يان ھەندىكىيان چاكتىن.

پاشان زانايانى پاشىن (خلف) ھى وايان تىدا پەيدا بوۋە كە ويستوۋىەتى وا پىشان بىدات كە ئەو رايەي ھەللى بۇاردەو لەبەر چاكى ھەللى بۇاردەو، يەكى دىكەش ھاتەو بەرپەرچى داۋەتەو ئىدى لەۋەو بەرگەو بەردەو مىشتومپى لەسەر ئارەزوۋ دامەزراۋ سەرلىشىۋىن سەرى ھەلداۋە! چونكە دەپىنى ھەردوۋك شىۋەكانى لەلاي خواۋ پىئەمبەرەكەي وەك يەكن، كەچى ھەر كۆمەللىك رىبازى خۇي پىي باشترە ھەركەسىكى خۇشەدەۋى كە لەو بارەو لەكەلەتەتى و پىشت لەۋانەش دەكات كە شىۋەكەي دى دەكەن، بەو جۆرە ئەۋەي كە خوا وەك يەكى

داناون بهرزیی و نزمیی یان تیدا پهیدا ده کهن و نه و هس که خوا بهرزیی و نزمیی تیدا داناون وه که یه کیان ته ماشا ده کهن!!

جا نه مه دهروازیه که لهو دهروازانهی که جیاوازی و په رته وازیان لیتوه هاتوته نیو نوموت، که ییگومان قورشان و سوننه نه هییان لئ کردوه، وه پیغه مبهرد ﷺ نهی له خودی نه م جوړه جیاوازی و کیشمه کیشه کردوه له فرموده ی پاست (صحیح) ی خوی دا^(۱)...

(۱) عن نزال بن سبرة عن ابن مسعود رضي الله عنه أنه سمع رجلا يقرأ آية سمع النبي ﷺ قرأ خلفها (قال) فأخذت بيده فانطلقت به إلى النبي ﷺ فقال: كلاهما عمن فاقروا... رواه البخاري. ، وانه: (ابن مسعود) ده لئ: گویم له پیاوړیک بو نایه ټیکی خویند که له پیغه مبهرد ﷺ پیستبو به جوړیکی تری خویندبو، بویه ده ستم گرتو بر دمه لای پیغه مبهرد ﷺ نهویش فرمودی: همدو وکتان چاکتان خویندوه پیخوینن...

(ابن تیمیه) رحمه الله خوی لئ یی دوی نهو فرموده یی هیناوه له کتیبی: (اقتضاء الصراط المستقیم) ج ۱، ص ۱۲۴، دا گوتویه تی: بزانه که زوړ بهی کیشه و جیاوازی نیو نوموت که ده بیته مایه ی شوینکوتنی ههواو تاره زوو، له مجوره یه: نهویش نهو یه که هرکام لهو دووانه ی رایان جیاوازه، له وده که نیسپاتی ده کات پینکاویتی به لآم له وده که نه فی کردو به ده لدها چووه همدو وکتان خویندو و قورشان خویندو که لهو جوړه خویندنه ده که خوی خویندوبوی پینکابوی، به لآم له به ده لدها دانی خویندنی بهرامبهرد که یدا به ده لدها چووبوی، وه ییگومان زوړ بهی نه زانی به هوی نه فی یه ویه که بریتیه له سپروا پی نه بوون و به درق دانا، نه که له نیسپات کردندا، چونکه ناگادار بوونی نیسان لهو شتانه ی که نیسپاتیان ده کات ناساتره له وده که نه فی یان ده کات...

تنجا جوړه کانی پاجایی (اختلاف) یش به گشتی دووان: جیاوازی جوړاوجوړ (اختلاف التنوع)، و جیاوازی پینکوه دژبون (اختلاف التضاد)، جیاوازی جوړاوجوړیش چهند شتویه کی هن، بق وینه: أ- نهو یه که همدو وکتان قسه کانی یان کرده و کانی پاستو روا بن، وه نه و جوړه قورشان خویندانه ی که هاوه لآن تیپاندا که وتونه مشتم و مروه: هه تا پیغه مبهردی خوا ﷺ سمر زه نشتی کرده وون له سمر مشتم و مپو فرموده یی: همدو وکتان چاکتان خویندوه، همدو ها جیاوازی له جوړه کانی بانگ دانو قامت خویندنو (استفتاح) و ده حیات و نویژی ترسو (الله اکبر) ده کانی نویژی جه نازو... هتد که همدو جوړه کانیان دوست، پیته و ی بگوئی بگوئی که همدی کیان چاکترن.

پاشان ده بینی زوړ له نوموت له مباره وه به جوړیک که وتونه ته کیشه و مشتم و مپوه که بزه هوی شرو کوشتار له نیو چهند کومه ټیپاندا له سمر نهو که نایا قامت و شه کانی دوو دوو بن یان تاک تاک، وه نه و جوړه بابته انه، وه ییگومان نه مهش حرام ټیکی گوره یه، وه همدی کیان به هوی نهو جوړه

جا پتویسته نهم جزره خواپهرستی یانه بهبئ بهلگهی شهرعی هندیکیان بهسهر هندیکیاندا بهرز نهکرتنهوهو که یهکیکیان لهبهر ناچاری جی بهجی کردنی نههرکی خواپهرستی دیاری دهکری، نهکرتنه بهلگهی چاکتر بسونی، چونکه نهکهر

بهرکردنهویه نهکهر نهگهیشتهبه نه پادهدی شهر کوشتار دهینی زوریان مهیل و شارهزوی یهکیک لهو جزرهیان چوته دلو پشتیان له جزرهکانی تر کردوه یاخود نههیان لئ دهکهنو، بهو جزره رهفتارانesh کهوتونهته بهر همرهشهو نههی پیغهمبهروه .

ب- نهویه که همردوک قسهکان یهک نیرهوکیان هیه بهلام دهبرینهکانیان جیاوازن، وهک نهوی زۆر له خهلکی دهکونه مشتومرو پای جیاوازهوه دهبارهی پیژهی سزا شهرعی بهکانو تهعهبری بهلگهکانو ناونانی ناوبراوهکانو دابهشکردنی یاساکانو...هتسد، پاشان نهقامی و سستم دهپیته فاکتهری مهدهکردنی کۆمهلتیک و نهکردنی نهوی دی.

ج- شیوهیکی تر نهویه که واتاکان له یهک جیان، بهلام دژی یهکتر نیه: نهم قسهیهش راستهوهوی تریش راسته، ههرچهنده مانای یهکیکیان عهینی نهوی دیکه نیه، نهمهیش له کیشهو مشتومرومهرهکاندا زۆر زۆره.

د- شیوهیکی دیکهش نهویه که همردوک رتیهکان دروست، بهلام پیاویک یان کۆمهلتیک نهم رتیهیان گرتوه، کۆمهلتیکی دیکهش رتیهکی ترو همردووکیشیان له نیسلامدا پهسندو چاکن، پاشان نهزانیی یان سستم دهپیته مایهی زهم کردن یان به چاکتر دانانی یهکیکیان بهبئ نیازیکی باش، یان بهبئ زانیاری....

وه نهم بهشه که ناومان لیتناوه: جیاوازی جزراو جزر (اختلاف النوع)، بئ دوودلی همردو تهرفی جیاوازی پتیکوایانه، بهلام خراب نهویهانه که سستم و دهستدریژی دهکاته سهر نهوی تر، وه قورنایش نهوی راگهیاوندوه که همرکام لهو دوو لایه لهو حالتهدا چاکن و شایستهی مهدهن به مهرجیک دهستدریژی پهیدا نهبن، وهک خوی پهرهردگار فرمویهتی: ﴿هَمَا قَطْعُكُمْ مِّنْ أُمَّةٍ أَوْ تُرْكُكُمْ﴾ قَائِمَةً عَلَىٰ أَسْوَأَ مَا كُنْتُمْ عَلَىٰ يَدَيْهِمْ فَهِيَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (الحشر - ۵)، واته: ههر دار خورمایدک که بهیوتانه یان لهسهر رهگو ریشهکی هیشتوتانهتهوه نهوه به فرمانی خوا بهوه... چونکه هاوهلانی پیغهمبهر ﷺ کهوتبونه کیشهو دهبارهی برینهوهی درهختهکان هندیکیان بریویان و نهوانی دیکهش نهیان بریون، وه وهک فرمویهتی: ﴿وَرَدَّاهُ وَوَسَّاهُ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَمُّ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ﴾ فَهَمَّتَاهَا سَلَامًا وَكُنَّا لَهَا حُكْمًا وَجَلْمًا... ﴿(الانباء - ۷۸، ۷۹).

وه لهوهدا که پیغهمبهر ﷺ له پۆژی (بنی قریظه)دا هم دانی به ههلوستی نهواندها هیتا که نوژیی عهسریان له کاتی خۆیدا کردو هم به هی نهوانهیشدا که دواياغت هتا گهیشته لای (بنی قریظه)، وه وهک له فرمودهی پیغهمبهر ﷺ دهبینی که فرمویهتی: (إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران وإذا اجتهد فأخطأ فله أجر) رواه البخاري، وه ویتنهی نهوه زۆرن.

خوا لەسەرى پێویست کردم کۆیلەیهك نازاد بكم یان نوێیك بە کۆمەڵ بكم ئەو
وا داخواز دەكات کە یەكێك نازاد بكم و نوێژ بە کۆمەڵ بكم، بەلام مەرج نیە
ئەو کارە لە غەیری خۆی چاکتر بێت، بگرە بە هیچ شتێهەك چاکتر نیە.

بەلکو بۆ بە چاکتر دانانی کاریك حەقەن دەبێ سەرنج بدرێ، پاشان ئەگەر
گریمان بە بەلگەى شەرعى دەرکەوت کە فلان کارە چاکترە، نابێ پەخنە لەو
کەسەش بگیرێ کە ئەوێ دیکەیان دەكات مادام دروستە، وە نابێ لە سۆنگەى
ئەووە کە چاکتر نیە خەلکی لێی بسلەمێنرێتەو، وە نابێ چاکیی چاکترەکەیش
لەو ئەندازەیدەو رادەیه کە شەریعدەت دیاری کردووە لێی زیاد بکری چونکە، دەبینی
بەرزیی و نزمییە کە شتیکی کەمە.

بەلام لێرەدا مەسەلەیهکی گەرم هەیە کە ئەوێ پێشمەو پەیدا دەبێت، ئەویش
ئەوێهە کە لە کاتی یەكسان بوون یان چاکتر بوونی باریکیان، کام لایە بۆ ئینسان
باشترە: هەر لەسەر جۆریکیان بەردەوام بێت، یاخود جارێک ئەم جۆریان و جارێکی
تر جۆرەکەى دیکەیان بکات، وەك چۆن پێغەمبەر ﷺ کردوویەتی؟!

هەندێك کەس هەیە لەسەر جۆریکیان کە هەلبژاردووە یان پێی چاکترە
بەردەوام دەبێ و پێی وایە کە بەردەوام بوونی لەسەر ئەو جۆرە چاکترە، بەلام
زۆریەى خەلکی بەردەوام بوونەکەى هەر نەریتێکەو بۆ دڵ راگرتنی دۆست و
نزیکانی و پەچاوکردنی ئەو عادەتەى کە هاوەڵانی و هاوڕێبازانی خویان پێوە گرتووە
پێشمەو پابەندە ئەک لەبەر ئەوێ پێی چاکترە.

به لام بیگومان هه لوئستی راست و پهوا

لیره دا نهوهیه که بگوتری:

ئه هه بامدانی هه موو جوړه کان که مایه ی شوئنه که وتنی پیغه مبه ره ﷺ و
بیگومان له وه دا پابه ندیی به پتیازی پیغه مبه رو کۆمه لئ مسوئمانانه وه و
زیندوو کردنه وه ی پتو شوئنه که ی و کۆکردنه وه ی دلی ئومعت و به هره مه ندیوون له
تاییه مه ندییه کانی هه ر کام له و جوړه خواپه رستیانه هه یه چاکتره له به رده وام بوون
له سه ر جوړیکی تاییه ت که پیغه مبه ریش ﷺ دهوامی له سه ر نه کردوه، له به ر نه م
هویانه:

یه که م: نه مه یه شوئنه که وتنی سوننه ت و شه ر یعت چونکه مادام پیغه مبه ر ﷺ
جاریک نه مه ی کردییت و جاریک نه مه ی دیکه و له سه ر یه کیکیان دهوامی
نه کردب، نه وه بیگومان وه که نه و کردن بریتیه له کردنه سه ر مه شقی و
شوئنه که وتنی، واته نه وه بکری و به و شیوه یه بکری که نه و کردوویه تی چونکه
نه و کردوویه تی.

دوه م: نه وه ده بیته مایه ی کۆکردنه وه ی دلی نه ندامانی کۆمه ل و پیکه وه هۆگر
بوونیان و لاچوونی زۆر جوړه جیاوازی و په رته وازه یی و شوئنه که وتنی ئاره زوو، وه
بیگومان نه وه ییش هه م به رژه وه ندییه کی گه و ره وه هه م لا بردنی زیانیکی زله که
قورئان و سوننه ت هانیان داوین نه و به رژه وه ندییه بیئینه دی و نه و زیانه دوور
بخه ی نه وه، خوی به رز له و باره وه فدرموویه تی:

﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...﴾ (آل عمران - ۱۰۳)، وه
فدرموویه تی: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ
الْبَيِّنَاتُ﴾ (آل عمران - ۱۰۵)، وه فدرموویه تی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَفَرَّقُوا دِينَهُمْ
وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ﴾ (الأنعام - ۱۵۹).

سییه: به هوی نهو رهفتارهوه شتی سوننهت و دروست لهوه دهچیته دهر که وهك فهرز ته ماشا بکری، چونکه بهردهوام بوون لهسهر سوننهت یان شتی دروست (جائز) وهك فهرزی لی دهکات، بویه دهیینی زۆر لهو کهسانه ی که دهاوم لهسهر نهو شته دروست و سوننهتانه دهکهن یه کیکیان نهگهر بگوازیتهوه بۆ جوریکی دیکه ههست به دلتهنگی و نامویی دهکات زیاتر لهوه ی که فهرزهکان بچوینی، له سۆنگه ی نهو خووپیه گرتنهوه که شتی پهسه ندو دروستی لهلا وهك فهرز لی کرده!!

چاره: وه بهم شیوازه که لک و بهرژه ونندی ههر کام لهو جورانه دهستگیر دهبی، چونکه ههر کام لهو جورانه تاییه تمه ندیه کی ههر ههیه نهگهر که میش بیت چ جای نهگهر یه کسانیش بی لهگه لا نهوه ی ترده، پیشتریش باسمان کرد که جاری وا ههیه شتیکی به سه ردا هه لیبژیراوه (مرجوح) له چهند حالیکدا ده بیته هه لیبژیراوه (راجع).

پینجه: وه بهو رهنگه زۆر لهو باره گرانه و کۆت و زنجیرانه ی که شهیتان به بی به لگه یه که له کتیبی خواو زانیارییه کی به جیماو خستوویه سه ر پشت و دهست و پیه و گهر دنی ئۆمه تهوه لاده چن، چونکه بهردهوام بوونی ئینسان له سه ر کاریکی دروست (جائز) به جوریک که هه لیبژیری به سه ر غهیری نهو کاره دا، وه وای لی بکات که هه رکه سیک وهک وی بکات خۆشی بوو و نهوه ی وا نهکات نهک ههر خۆشی نهو ی بگره بیبوغزینی له بهر نهوه ی وازی لهو کاره هیناوه که نهو دهیکات، پاشان نهوه ببیته فهوتانندی گه لیک هه ق و مافی برابه تی که ده بی بۆ جی به جی بکات، له نا کامی نهوه دا نهو جوره بۆچوونه هه لهو خواره ده بیته کۆلیکی قورس و کۆت و پیوه ندیک له دهست و گهر دیدا که نا هیلن هه ندیک لهو نه رکه نه انجام بدات که فهرمانی پی کراوه، به لکو تووشی هه ندیک لهو ناشه رعیا نه شی دهکات که قه دهغه کراون.

وه نه و نه د ناز په پام کې د باسې د زور پر وې د او، چونکه له نه نجامې به درده وام
بوون و هوځې به و حالته و که باسې د، پر و پې بوون و خوښوونې ناشوونې
په پيدا ده بې، پاشان نه مېش سرده کيښې بې مده و زه و فرمان پې کړنو
قه ده غه کړنې به ناهه ق، دوايېش نېنسان په لکيښ ده کات بې جوړيک له
دوښايه تې و دوژمنايه تې ناپه و له په گه زې خو و خدې نه فاميتي و هک خو و
خدې نه و س و خه زه ج له سرده مې نه فاميتيدا.

نجا دواي نه و سرده کيښې بې به خښ و ده سترگه نه و و کا بر ا ما له کي له و
پېنا و ده ده به خښ و هک سوننه و د فېر ز بېنه و هې که پر و پېکې شوونې هې، و
به پېچه و نه شه و نه و هې که شرع فرمانې به به خښې کړو له شېوې
فېر زو سوننه تدا نايه خښ، پاشان سرده نجام سر ده کيښې بې جهنگ و کوشتار
و هک له هندیک له سرده مېنې پر و هه لاندې پر وې د او^(۱).

د ياره سرچاوې نه و حالته ش بریتي له به چاکتر دانان و به درده وام بوون
له سر نه و هې که شریعت به چاکترې دانه و نه و، نجا نه گه بر و او قه ناعت
هې بوون به چاکي و په سندی نه و شته ش هوکاري هې لېواريښې نه بې، نه و
هر به ته نه له سونگې به درده وام بوون له سې، خا و نه کي دوو چاري
په فتاريکي نه هې لېکرا و يان به لای که مې به سر د هې لېواريښې (مفضل)
ده بېت، ناشکرا ش که جوړ او جوړ بوونې حالته کانېش له جوغزې شېر د او به و
جوړې که پېغه مېر کړدو و په تې چاکتر و ته و او تره.

شه شېم: و به هې به درده وام بوون له سر ته نه شېوېه کيان واز هېنان له به شېک له
شېرعت پر و ده دات و نه و ش ده بېته مایې له بېر چو نه و و پشترگوئ خستې،
هې وای لې دې که و هک شېکي جيا له نايېن د بېرې، به جوړيک که له دلي

(۱) مېه سې نه و سرده مېنېه که نېستا و لاني و هک نېن و پاکستان و نه فغانسان و نېراني لې هې، که لم
ر و زگار هېدا نه و جوړه بېر کورتي و ده مارگېري و گزېي په هې هېر به درده وام.

زۆر لہ خەلگى عەوامدا لہ بازىنەى شەرىعەت دەردە ھاویشترى، وە لہ دلى خەلگە تايبەتە يەكەشدا کردەو و زانىارى يان لەيەك دەترازىن، چونكە زانىەكان دلتیان كە ئەو جۆرە خواپەرستى يانە بەشىكەن لە ئايىن، بەلام پوونکردنەو و ئەو حەقىقەتە پشتگوى دەخەن يان لە ترسى خەلگ يان بەمەبەستى گۆرپنەو و نايەتەكانى خوا بە نرخىكى كەم لە سەرۆكايەتى و سامان وەك پيشەى ئەهلى كىتاب.

وەك چۆن دىتوو مانە كە ئەو كەسەى عادەتى بەو گرتو كە وشەكانى قامەت بە تاك يان بە جوت جوت بىيەستى، كاتىك: جۆرەكانى دى دەبىستى لى دەسلەمىتەو، وەك ئەو كە بانگىكى بىستى بانگى مسولمانان نەبووى!! ھەر وەھا ئەو كەسەى كە عادەتى بەدوعاى قونووتەو گرتو پيش يان پاش پكوع.

دىارە وازلەپىنانى بەشىكى شەرىعش دەبىتە ھۆى پەيدا بوونى دوژمانىەتى و بوغزو غەرەز لەنىو ئومەتدا، خاى بەرز فەرموویەتى: ﴿وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِنْ آلِهِمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا دُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ...﴾ (المائدة - ۱۴).

وەك دەبىنەن خاى تاك و پاك پايگەياندو كە لە سۆنگەى لەبەرچونەو و بەشىك لەو ئايىنەى پىيان راگەينرا بوو دوژمانىەتى و كىنەو غەرەزان لەنىو پەيدا بوو، جا لە كاتىكدا ئىنسان سەرجم جۆرەكانى سوننەت پەچاو بكات و ھەموو شىو شەرىعى و پەوايەكان بەكاربەيتى جارێك ئەمیان و جارێك ئەو يان ئەو ھەم سوننەتى پىغەمبەر ﷺ لە پووى زانىارى و کردەو (علماً و عملاً) وە پارىزراو، ھەم ئەو زەرەر و زيانە مەترسى لىكراو ھەش كە بە ھۆى گرتنى بەشىكى و واز لەپىنانى بەشىكى يەو سەر ھەلدەدات لەبەين چووە.

خەوتەم: ۋە لەبەرئەۋەي خوا فەرمانى بە دادگەرىي و چاكەكارىي كەردو، دادگەرىش ئەۋەيە كە ئەو شتانەي ۋەك يەك دەچن يەكسانىيان لەنئواندا بىكرى، ۋە خوا سەمى لەسەر خۆي قەدەغەكەردو ۋە لەنئو بەندەكانىشىدا قەدەغەي كەردو، جا ديارە كە گەورەترين دادگەرى دادگەرىيە لە كاروبارى ئايىنى دا، چونكە ھەرچەندە دادگەرى لە كاروبارى دنياشدا ۋەك تۆلەي خويىن و مەتاتى مالتو سامان پىويستەو پشت گويى خستنى سەمە، بەلام دادگەرى لە كاروبارى ئايىندا مەزترە كە برىتيە لە دادگەرى لە نئوان بەرنامەكانىداو لە نئوان شوئىنكەوتوانىدا.

مادام بەرنامەدانەر دوو كەردو ۋە يان ئەنجام دەراني دوو كەردو ۋەي يەكسان كەرد بن، بىگومان بە چاكتەر دانانى يەككىيان سەمەيكي گەورەيە، ھەرۋەھا ئەگەر يەككىيانى پەسەندتر كەردبى ئەو يەكسان كەردنيان سەمە، ئنجا بىگومان بە چاكتەر دانان يان ۋەك يەك تەماشاش كەردنى شت بە گويىرەي ھەواو ئارەزوو لەسەر بناغەي گومانىش لەرەگەزى ئايىنى كافرانە، چونكە تىكرپاي شوئىنكەوتوانى رىچكەو تاقەكان ھەركامىكيان ئايىن و پىيازى خۆي لەسەر بنچىنەي گومان يان ئارەزوو يان قەناعەت^(۱) پى بوون يان لاسا كەردنەۋەي كوئرانە ھەلدەبۆئىرئو ھەر ئەمەشە ھۆي پابەندىي و دەمارگىري كوئرانەيان بەو رىچكەو بىردۆزانەۋەو زەم كەردنيان بۆ غەيرى ئەو كە خۆيان لەسەرىنى.

ئنجا مادام پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەموو ئەو جۆرانەي بە دروست و پەوا دانابى چ بە قسە چ بە كەردو ۋە، ۋە زۆرەش ھىچى بەسەر ھىچى دا پەسەند نەكرابى، كەواتە يەكسان كەردنيان دادگەرىيەو بە چاكتەر دانانى ھەندىكى تر سەمە، ۋەك گەلەك جارن چەند دەستەو كۆمەلەك لە ئومەت دەكەونە كىشەو مەشت و مەپەو

(۱) دەبى مەبەست قەناعەت و پەوا ھىنانى بىن لىكۆئىنەۋەو ساغ كەردنەۋە بىت.

دەربارەى چەند خواپەستىيەك كە بەرزى و نزمىيان لە نيواندا نە بەلگە
يە كسانن، يان ئاستە كانيان لە يەكەو نزيكن، كەچى يەككە دەينى دەپرسى:

کامیان چاکتره نهم یان نهو؟! به لّام بیگومان نهو به پرسیاریکی هه لهیه چونکه مادام ته سلّی به زری و نزمیی و چاک و چاکتره که یان ئیسپات نه بوو بئ، دیاری کردنی به گنکیان به باشتر شتتکی بی جی به!

وہ پیویستہ لہو حالہدا بگوتری: ئەم دووانہ وەك یەكن، یان چاك و چاكترن،
ئەجا ئەگەر چاك و چاكتریش بن، ئایا بە موتڵەقی یان پیویستی بە ڕوونکردنەو
هەبە بە جۆرتك كە ئەمیان لە كاتێكدا چاكترەو ئەویان لە كاتێکی دیکەدا؟!

ئىنجا لە كاتىڭدا ئەو جۆرە پىرسىيارە دەكرى، دەيىنى زۆرىيە ۋە لا مەكان
 ھەلقولاي تارەزوو گومانى ھەلەو درۆن، گەورەترىن ھۆكارى ئەۋەش ۋەك
 پىشتىرىش چەند جار جەختمان لەسەر كىردە - عادەت گرتىن ۋە بەردەوام بولۇپ لەسەر
 شىپىك كە رەۋا نىيە دەۋامى لەسەر بىكرى^(۱).

(۱) پروانه (مجموع الفتاوی ج ۲۴، ص ۲۴۲-۲۵۲).

جا ئىستا مسولمانى بەرپزو خوشەويست با سەرنج بەدەين:

ئايا ئەگەر بىتتو ئەو چوار ئاگادارىيى يە گەورەو ئەو چوار بىنچىنە گىرنگە پەچاۋ بىكەينو بە گۆيرەي ئەو چوار دەستورە بەرزە رەفتار بىكەين، ۋەك لە سەدەتاي ئەم باسەۋە گۇتقان، كۆتايى بەو ھەموو مەشت و مېرو شەپە دەنوۋكە بىجىيانە ناھىيىن، كە مايەي سەرتىشەۋ ناكۆكى ۋە كات بە فېۋچونىكى زۆرن؟!

بۇ ۋەلا مى ئەو پىرسىيارە ھەر ئەۋەندە بە پىتويست دەزانم، كە دەقى ئەو چوار ئاگادارىيى ۋە بىنچىنە دەستورە گىرنگو مەزىنە بىخەمەۋ بەرچاۋ:

يەكەم: يەكپىزىي ۋە براپەتتى ۋە تەبابىي، يەكپەكە لە ئەسل ۋە بىنچىنە ھەرە گەورەكانى ئىسلام ۋە ھەر قەسە ۋە ئەۋىستىك، بىتتە مايەي مەككەم بوون ۋە پتەو بوونى ئەگەر فەرزىش نەبى سوننەتەۋ، بە پىچەۋانەۋەش ھەر شىتەك ھۆكارى لاۋازىي ۋە كەلپن تى كىردنى بىتت، ئەگەر ھەرپامىش نەبى ناپەسەند (مكروە)ە.

دوۋەم: سەرجەم يان زۆرىي ئەو مەشت و مېرو تىكگىراناھى، كە لە بوارى خواپەرسىيەكاندا پرودەدەن، لە جوغزى سوننەت، يان سوننەت، يان ئەۋپەرى سوننەت ۋە ناپەسەند ناچنە دەرى ۋە ناگەنە نىۋە بازىنەي فەرزو ھەرپام، كەۋاتە كەسانىك لەسەر ئەۋجۆرە بابەتەنە كىشەۋ دىم بەدەمە دەكەن، كە ۋەك پىتويست شارەزاي ئايىن نىن ۋە ھەر لە ئاستى خەللى عەۋام دان.

سىيەم: زۆرىي خواپەرسىيەكان بە شىۋە ۋە چۆنىەتتى جىاجىا دەكرىن ۋە ھەمووشىيان ھەر لە بازىنەي سوننەتتى پىغەمبەر ﷺ دان، جا يان ۋەك يەك ۋە يەكسانن، يان بۇ ھالەتە جۆراۋ جۆرەكانن، دىيارە ھىچ كەسىپكىش مافى ئەۋەي نىە، كە رىبازى پىغەمبەرى ﷺ لە جوغزى تەسكى تىگەشتىۋ

بۆچۈنەكانى خۇيدا كورت ھەللىنىۋېتىنى خاۋا پىيازى پىغەمبەرەكەي لە خەلكى تەسك و گچكە بكا تەۋە.

چۈرەم: مادام ئەۋ خواپەرستى يانەي لە بازنى سۈننەتدا بە شىۋەي جۇراۋجۇر ئەنجام دەدرىن، ھەمويان دروست و پەۋابن، جا چ لە خىرو پاداشتدا يەكسان بن چ جياۋاز بن بەرزى و ترمىى (تفاضل) يان لەنىۋاندا ھەي، ۋە چ باباي خواپەرست (عابد) سەرپشك بى لە ھەلپۇاردنى جۇرپىكانداۋ چ جياۋازى يەكەيان بۆ ھالەتە جياجياكان بى، مادام ۋابى سۈننەت و پەسەند ۋايە كە ھەر جارە بە جۇرپىكان پەفتار بگرىۋ لەسەر جۇرپىكان دەۋام نەكرىۋ لە يەك كاتدا دوو جۇر يان زياتريان كۆ نەكاتەۋە.

ئىدى بە ھىۋاي تەۋە كە ھەموومان ۋەك پىۋىست لەم ئاگادارىي و بنچىنە گەرۋە گرنگانە ھالى بىن، بەشىۋەيەكى راست و دروستىش پەفتاريان پى بكەين، كە تەگەر ۋابىن و ۋابكەين بىگومان زۇر چاك دەتۈانين لەسايەي ھەلئس و كەۋت و پەفتارى شەرعىيانەۋ ژىرانە لەگەل ئەۋ جۇر. مەسلانەدا كۆتايى بە گەلىك شەپە قسەۋ مەشت و مپو تىكگىرانى بىجىۋ زىانەخش بىنن، كە كات و رەنجىكى زۆرمان بى ھوۋدە بەفپۇ دەدەن، لە گەلىك تەركى گەرۋە گرنگ بىئاگامان دەكەن، لە چارەسەركردنى زۇر كىشەۋ گەرۋگرتى پىۋىست كە پەكمان لەسەر چارەسەريان كەۋتە، لامان دەدەن و دۈمان دەخەن پەكمان دەخەن. سەربارەش بىانوۋو پاساۋى ناھەق دەخەن بەردەستى دلئەخۇش و ناھەزان كە تۈانچ و پلار لە ئىسلام بگرن و خۇيان دۈۋرەپەرتىز بگرن، ۋە لايەنىك كە لە راستىدا نوختەي ھىزو پىستى ئىسلامە - كە مەۋدادانە بە ھەبوۋنى جياۋازى بىرۋا لە بابەتەكاندا - بەھۋى خراپ تىگەيشتن و پەفتارى ناشىيانەۋە ۋا پىشان دەدرى كە عەرەت و عەيىب و عار و ناتەۋاۋىيەۋ بەۋ شىۋەيە ئەۋ جۇرە كەسانە دەبنە موحامىيەكەي دۇراۋى كىشەيەكى ھەق و پەۋا!!.

باسی سیّیہم
پاک و خاویّنی (الطہارۃ)

- ئاۋ و جۆرەكانى.
- پىسى و جۆرەكانى و چۆنىەتى لابردنىان (النجاسة وأنواعها وكيفية إزالتها).
- لەش پىسى گەورەو گىچكە (الحدث الأكبر والأصغر).
- تارەت گرتن و خاۋىن پراگرتنى جەستەو پۆشاك و جىگاۋ شوين.
- خۆشۋوردن (الغسل).
- دەست نوپۆ گرتن (الوضوء).
- تەيەمموم كردن (التييم).

ريښه شو شکر د

خوښه رې بهرېز!

شتيکي ناشکراو زانراوه که نوږ بهرپاکردن و چهند جوړه خواپه رستي په کی دیکه ش بهی پاکیتی جهسته و خاویڼی بهرگو و پښاک دروست نین، که دیاره مه بهست له پاکیی جهسته (طهارة البدن) پاکیتی به له هدر د وک پیسی ماددی و حوکمی (العينية والحکمیة)، وه مه بهست له خاویڼی بهرگو و پښاک (نظافة اللباس) یش پاک خاویڼی ته په له هدر جوړه پیسی به که شرع به پیسی داناوه.

بویه به پیویستم زانی که بهرله وهی بهینه سهر توږینه وهی پیچ دروشه کانی خواپه رستي، به تاییه ت نوږ، باسی پاک و خاویڼی به کین و به گوشراوی هه موو نه و مه سه لانه بتوږینه وه که ده که ونه نیو باز نهی (پاک و خاویڼی) په وه و کم و زور ده بنه ریڅو شکر و پی شه کی بړ نه نجامدانی چهند جوړه خواپه رستي به که به تاییه ت نوږ، که پیغه مبر ﷺ فرمو یه تی: (مفتاح الصلاة الطهور) رواه أبو داود والترمذي وقال: حدیث حسن، واته: ریگا که ره وهی نوږ پاک و خاویڼی په.

نه و بابه تانه ش که خوا پشتیوان بی له م باسه دا ده یان توږینه وه، نه مانه ی خواره وهن^(۱):

۱- ناو و جوړه کانی.

۲- پیسی و جوړه کانی و چوڼی ته لابر دنیان (النجاسة وأنواعها وكيفية إزالتها).

۳- له ش پیسی گه وره و گچ که (الحدث الأكبر والأصغر).

۴- تاره ت گرتن و خاویڼی راگرتنی جهسته و پښاک و جیگا و شوین.

(۱) باسی ده ستونږ (وضوء) و تهیه مومنان خستو ته بهرگی دوهم، که تاییه ته به (نوږ بهرپاکردن) وه.

۵- خوشژورډن (الغسل).

۶- دهست نویژ گرتن (الوضوء).

۷- تهیه موم کردن (التیمم).

شایه‌نی باسیشه که باسی پاک و خاوینی به هه موو بابه‌ت و مه‌سه‌له‌کانیه‌وه زانایانی نیسلام بایه‌خیکی ژوریان داوه‌تی و په‌نگه ژورجار زیاده رویی (افراط) یشیان تیډا کردبی^(۱) له‌سه‌ر حیسابی گه‌لیک بابه‌تی گه‌وره و گرنه‌گ!

به‌لام خوی به‌خشمرو هیدایه‌ت‌ده‌ر پشتیوان بی هه‌ول ده‌ده‌م که له‌به‌ر تیشکی ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت و به‌ به‌هره وەرگرتن له‌ ده‌ریای پسر گه‌وه‌رو مرواری به‌ره‌م و که‌له‌پووری زانایان شیلو پوخته‌ی ته‌و باسه بنووسم، چونکه بیگومان پاک و خاوینی به‌ هه‌ردووک به‌شی مه‌عنه‌وی و ماددییه‌وه گرنه‌گی و بایه‌خیکی تاییه‌تی هه‌یه له‌ به‌رنامه‌ی خواداو مه‌گه‌ر چۆن ده‌نا شرع زانان (فقهاء) یش کتیه‌کانی خویانیان هه‌ر به‌ باسی پاک و خاوینی ده‌ست پئی‌کرده، خوی به‌ره‌ردگارو لی‌بوره‌ش ده‌ره‌ری هه‌ردووک جۆره پاکي مه‌عنه‌وی و ماددی فەرمویه‌تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة - ۲۲۲)، واته: بیگومان خوا تویه‌که‌ران و خویاکه‌ره‌وانی خۆش ده‌ویتن، ﴿چونکه (ته‌ویه) خویاکه‌ر‌ده‌وه‌ی مه‌عنه‌ویسه له‌ چلک و چه‌په‌ری هه‌له‌و گوناچه‌کان﴾.

پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فەرمویه‌تی: (الطهور شطر الايمان) رواه مسلم، واته: پاک و خاوینی نیوه‌ی ئیمان، به‌لئی ئیمان و مسوئمانیتی دوو به‌شی سه‌ره‌کی‌یه: نیوه‌ی پاک‌یه و نیوه‌شی چاکي، نیوه‌ی خویاکه‌ر‌ده‌وه‌و نیوه‌شی خۆ‌پازاندنه‌وه، خویاکه‌ر‌ده‌وه له‌ پیس و پۆخ‌ه‌لی دروونی و جه‌سته‌یی، وه خۆ‌پازاندنه‌وه به‌ ده‌روون و ده‌روه به‌ خه‌سه‌له‌ت و په‌وشته به‌رزو جوانه‌کان و به‌ به‌رگ و کالای پاک و هه‌لال.

(۱) بۆ وینه زاناو پیغمه‌وی پارێزگارو شاره‌زا (نوو) دوو به‌رگه‌ی یه‌که‌م و دووه‌می کتیبی (المجموع شرح المذهب) بۆ پاک و خاوینی و بابه‌ته‌کانی ته‌رخان کرده‌ه.

هروه‌ها خوی کار به جی و به به‌زهی له سهره‌تای پیغه مبه‌رایه‌تی و په‌یام و سروش (وحي) بۆ ناردینه‌وه و فهرمانی به پیغه مبه‌ری کۆتایی خوی محمد ﷺ کردوه که پڕوالته و روحی پاک بکاته‌وه و پاک رابگریت:

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبُّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَبَيْنَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾﴾ (المدثر ۱-۷)، واته: نهی خۆداپۆشه‌ر! هه‌سته و -خه‌لکی- ناگادار بکه‌وه، وه په‌روه‌ردگارت به گه‌وره بگره، وه به‌رگو و پۆشاکت خاوتین بکه‌وه، وه له پیسی -گوناح- خۆت دوور بگره، وه به‌هۆی به‌خشین (یان نامۆژگاری کردن) ده‌وه منته مه‌که‌و به زۆری مه‌زانه، وه له پیناوی په‌روه‌ردگادا خۆت راگره.

ئنجای بێگومان پاکێ ده‌روون و خاوتینی پڕوالته‌ش پێکه‌وه په‌یوه‌ستن به تایبته پاکێ ده‌روون و روح هه‌میشه خاوه‌نه‌که‌ی په‌لکیش ده‌کات بۆ خاوتین راگرتنی جه‌سته و پڕوالته‌تیشی، دیاره په‌رستن و به‌ندایه‌تی بۆ خوا کردنیش کارێکی هینده به‌رزو پیروۆژ که شایسته‌ی هه‌موو که‌سیک و هه‌موو حالیک نیه، به‌لکو ته‌نیا که‌سانیک له ته‌نجامدانی ده‌وه‌شینه‌وه که ده‌رو ده‌روون و روح و پڕوالته‌تیا پاک و خاوتین بیت، وه‌ک فهرموویه‌تی: ﴿الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ﴾ (الفور - ۲۶)، واته: ^(۱) کرده‌وه به‌دو پیسه‌کان بۆ که‌سانی پیسن و که‌سانی به‌دو پیس له کرده‌وه پیسه‌کان ده‌وه‌شینه‌وه، وه کرده‌وه پاک و چاکه‌کان شایسته‌ی که‌سانی پاک و چاک و که‌سانی پاک و چاکیش له کرده‌وه پاک و چاکه‌کان ده‌وه‌شینه‌وه.

(۱) ئهم نایه‌ته ته‌فسیر لیک‌دانه‌وه‌ی دیکه‌شی هه‌یه که ته‌ویشیان له‌گه‌ڵ سیاق و زه‌بیره‌ی نایه‌ته‌کان گره‌بواتره که مه‌به‌ست له (خبیثات و خبیثین) و (طبیبات و طیبین) نافرته‌تان و پیاوانی پیس و به‌د و چاک و پاکه‌وه ئهم نایه‌ته‌ش به‌گێکه‌ له‌و نایه‌ته‌نیه‌ی که به‌ بۆنه‌ی تۆمه‌ت بۆ هه‌لبه‌سترا‌نی (عائشه) وه خوی لێ رازی بێ و پاک و چاکێ خسته‌نه‌ پووی هاتنه‌ خوار، به‌لام ئهو مانایه‌ش که ئێمه‌ هه‌ناومانه‌ هه‌ر دیگرتیه‌وه ته‌فسیره‌کانیش هه‌ناویاته.

۱- ناو و جوړه کانی

وهك زانایان گوتوویانه: ناو به گشتی دوو به شه:

أ- نهوهی که له ناسمانه وه هاتو ته خوارې (ما نزل من السماء)، وهك خواى بالادهست فدرموویه تی: ﴿وَيُنَزَّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَ كُمْ بِهِ﴾ (الانفال - ۱۱)، واته: وه له ناسمانه وه ناو یکتان بؤ ده نیریت ته خوار تاكو پیی پاک و خاوین بینه وه.

که نه مهیش سى جوړه: باران (مطر) و به فر (ثلج) و تهرزه (برد)، وهك پیغه مېدر ﷺ له پارانه وه په کیدا فدرموویه تی: (اللهم اغسل خطيائي بالماء والثلج والبرد) رواه مسلم وأحمد والنسائي وأبو داود وابن ماجه والبيهقي..

ب- نهوهی که له زه ویدایه یان دیته ده ری و هه لده قو لی، که نه مهیش چوار جوړه: ده ریا (بحر) و پروبار (نهر) و کانیو (ينبوع) و پیر (بئر)، ناشکرا شه که ناوی پروبارو کانی و پیرو کاریزه کانی ش هدر له ناوی ناسمانه وه په وهك خواى په روه ردگار فدرموویه تی: ﴿أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنْبِيعَ فِي الْأَرْضِ﴾ (الزمر - ۲۴)، واته: خوا له ناسمانه وه ناوی ناردو ته خوارې وه له سرچا وه کانی نیو زه ویدا عدمباری کرده. هه روه ها ناشکرایه که نه سلی ناوی شیرین له ناوی ناسمانه وه په وه نه سلی ناوی سر زه ویش به گشتی ناوی ده ریا کانه که سوپرو تالو تفتو به که لکی خواردنه وه نایهت، به لام خواى کار به چی به هوی باراندنی له ناسمانه وه به هدر سیک شیوه کانی باران و به فرو تهرزه لهو تالی و سوپری و تفتیه ی بؤ مان ده پالیتی و ناویکی شیرین و زولا لمان بؤ په یدا ده کات، وهك فدرموویه تی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي كُشِرْتُمْ بِهِ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ﴾ ﴿لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾ (الواقعه ۶۸ - ۷۰)، واته: نایا نهو ناو هتان نه دیوه

که ده بخورده؟ جا نایا نیوه له هه وران ده نێرنه خوارێ یان خۆمان نارد و ومانه ته خوارێ؟ ته گهر و یستبامان سوێرو تالمان ده کرد، ده بوايه له سهر شهو نيعمه تانه سوپاسگوزاری بکهن.

دیاره که هه ر کام له ناوی ئاسمان که هه موو جوژه شیوه کانی ناوی شیرین ده گرێته وه، ناوی ده ریا که ناوی سوێره و تهسلێ ناوه کانه به گشتی به سوێرو شیرینیانه وه، پاکنو پاککهره وه شن^(۱)، چونکه خوای پهروه ردگار ده رباره ی ناوی ئاسمان فەرموویه تی: ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا﴾ (الفرقان - ۲۸)، واته: وه له ئاسمانه وه ناویکی پاکو پاککهره وه مان نارد و ته خوارێ.

پیغه مبهری خواش ﷺ له باره ی ناوی ده ریا وه که پیاویک لیتی پرسى ئایا به ناوی ده ریا ده ستنویژ بگرین؟! (أفتتوضأ بماء البحر؟) فەرمووی: (هو الطهور ماؤ الحِلِّ مِيتَتُهُ) رواه مالك وأحمد وأصحاب السنن وصححه البخاري. كما قال الترمذي، وصححه الحاكم ووافقه الذهبي، وأخرجه كل من ابن حبان والطبراني والبيهقي والدارقطني وصححه ابن خزيمة وابن المنذر والبيهقي^(۲). واته: ده ریا ناوه که ی پاکو پاککهره وه یه و مرداره وه بوه که ی حه لاله.

ههروه ها شایه نی باسه که ئاو (ماء) تهسله له پاکو خاوینی داو شته کانی دیکه جێدار (بدیل) نی و له کاتی نه بوونی دا، یان نه گونجانی به کاره ی نانی دا که لکیان لێ وهرده گیرئ^(۳).

ئنجا شه وه که ئاو به گشتی پاکو پاککهره وه (طاهر و مطهر) یه زانایان له سه ری یه کده نگن و جیاوازی له نێوانیاندا نیه^(۴)، ههروه ها له سهر شهو ه یه کده نگن که

(۱) وشه ی (طهور) یانی پاکو پاککهره وه، به وانه: (المعجم الوسيط) وشه ی (طهر).

(۲) به وانه: (المجموع) ج ۱، ص ۱۲۳، ۱۲۴.

(۳) به وانه (بدایة المجتهد) ج ۱، ص ۲۴.

(۴) به وانه: (الروضة النذیة شرح الدرر البهیة)، ج ۱، ص ۲۱.

ههركاټيځ ناو پيسى (نجاسة) يه كى ټيځه وټ كه تام (طعم) ى يان بؤن (ريح) ى يان رهنګ (لون) ى بگړپړئ نه وه ټاوه زړې يان كه م، وه راوه ستاو بى يان پږيشتو به پيس (نجس) داده نړى وه پاك (طاهر) ده ميتى وه پاك كره وه (مطهر) يش^(۱).

ههروهه زۆری ههروه زۆری نزیك به یهك دهنگی (إجماع) زانایان رایان وایه که ههركاتیک ئاو ههه مادهیهکی دیکهی تیکهڵ بوو که له حالهتی ئاوی پرووت (الماء المطلق) بیهاته دهڕۆ و نه گوئجی پیتی بگوتری (ئاو)، ئهوه هههچهنده ئهگهر مادهه که پاک بێت - ههه به پاک دادهنری، بهلام به کهلکی پاککردنهوه نایهت و له پاکههروهیی دهشۆری^(٢)، بهلام ئهگهر ئهوه مادهیهی که ئاویتتهی ئاوهه که بهوه وێرای پاکي نهشگوئجی له ئاوهه جیا بکریتهوه له (ئاو)یتیشی نهباته دهڕۆ، وهه کههوهه گهلاهی درهخت و قوڕو لیتهوه زهعهفران و... هتد، ئهوه دیسان له پاکههروهیی ناشۆری و وێرای پاکي به پاکههروههش دادهنری^(٣).

به لکھی تھوہش کہ رابر ■ تھم دھقہیہ :

(عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه): قيل يا رسول الله ﷺ أتوضأ من بئر بضاعة وهي بئر يلقي فيها الحيض ولحم الكلاب والنتن؟! فقال رسول الله ﷺ: إن الماء طهور لا ينجسه شيء) رواه مالك في الموطأ والشافعي وأحمد وأبو داود والترمذي والنسائي وغيرهم وقال الترمذي: حسن صحيح * واته: گوئند که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در بئر بضاعة (بضاعة) ده ستونیز ده گری که بیری که پدیزی حیزو گزشتی سده گان و شتی بؤگنی تی فزی ددیزی؟! پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم خواش ﷺ فدرمووی: بیگومان ناو پاک و پاکه ره و ده و هیچ شتی که پیسی ناکات.

(۱) پروانه: (بدایه المجتهد)، ج ۱، ص ۲۴.

(٢) بروانه: (الأدلة الرضوية شرح الدرر البهية)، ص ١٩.

(۳) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص (۱۵۵، ۱۵۶).

(* هه‌مان بەرگ و سەرچاوه، ص (١٢٤، ١٢٥) وه بڕوانه (الروضة الندية)، ج ١، ص ٢٣.

بہ لگہی تہوہش کہ ہمرکاتیک ناو بہ ہوی پیسیہوہ یہ کیٹک لہ تامو بۆنو
 رہنگی گۆران بہ پیس دادہ نریو سیفہتی پاکئی و پاکہرہوہیی نامیتن، یہ کدہنگی
 (اجماعی زانایانہ، وک زۆر لہ زانایان نہ قلیان کردوہ بۆ ویتنہ، (نوی) ^(۱) و (ابن
 المنذر) ^(۲) و (ابن قدامة) ^(۳) و (ابن الملکن) ^(۴)۔

واش پین دہچن تہو پایہی ہمدیک لہ زانایان کہ دہلین: {ہمرکاتیک ناو لہ
 (قلتین) ^(۵) کہ متر بوو تہگہر پیسی یہ کی کہ میشی کہوتہ نیو ہەر بہ پیس
 دادہ نری، با ہیچ کام لہ تامو بۆنو رہنگیشی نہ گۆرئ { پایہ کی بی ہیتر بیتو، تہو
 پایہ بہ ہیتر بی، کہ جیاوازی ناخاتہ نیوان ناوی کہم و زۆرہوہو، گۆرانی یہ کیٹک
 یان زیاتر لہ تامو بۆنو رہنگی ناو بہ ہوی پیسی تیکہوتنہوہ بہ سنووری نیوان
 پاکئی و پیسی ناو دادہ نری، کہ رای زۆرہی ^(۶) ہەرہ زۆری زانایانہ، چونکہ: تہو
 فہرمودہیہی، کہ کراوہ بہ بہ لگہی رای ناوبراو، کہ بہ (حدیث القلتین) ناسراوہو
 تہمہ دہقہ کہیہتی: (عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما قال: سمعت رسول الله
 ﷺ وهو يُسأل عن الماء يكون في الفلاة من الأرض وما ينويه من السباع والدواب
 فقال: إذا كان الماء قلتين لم يحمل الخبث) وفي لفظ أحمد: (لم ينجسه شيء) وفي لفظ
 لأبي داود (لم ينجس) رواه أحمد وأصحاب السنن والشافعي وابن خزيمة وابن حبان

(۱) پروانہ: (المجموع) ج ۱ ص ۱۶۳۔

(۲) پروانہ: ہمان سفرچاوہو ہمان لاپرہ۔

(۳) پروانہ: (المغني والشرح الكبير) ج ۱ ص ۲۴۔

(۴) پروانہ: (الأدلة الرضية) ص ۱۹۔

(۵) (قلتين) واتہ دوو گۆزہ (جرّة) یان کوپہ۔

(۶) (نوی) گوتویہتی: تہو رایہ کہ دہلن ناو چ کہم بن چ زۆر بہ پیسی تیکہوتن پیس نابن ہمتا نہ گۆرئ،
 رای: (ابو هريرة وابن عباس وابن المسيب والحسن البصري وعكرمة وسعيد بن الجبير وابن أبي ليلى وجابر
 بن زيد ويحيى بن سعيد القطان وعبدالرحمن بن مهدي ومالك والأوزاعي والثوري والنخعي وداود وابن
 المنذر) و پستندکراوی (غزالي و روياني) و ژمارہیہک لہ زانایانی شافیعی مہزہ بہ لہ (خۆراسانو عیراق)،
 پروانہ: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۶۶، ۱۶۷۔

والحاكم والدار القطني والبيهقي وصححه الحاكم على شرط الشيخين^(۱)، واته: گویم له پیغمبهری خوا ﷺ بوو که دهرباره ی ناوېک پرسیاری لیکرا، که له دهشتو بیابانیکدا ده بئو و درنده و ناژهل هاموشوی ده کهن، فهرمووی: هدرکاتیک ناو دوو گۆزه (کووپه) بوو، پیسی هه لئناگری.

به لئ، ثم فهرمووده یه وپرای نهوه، که زانایان مشت و مپی زوریان له سهری کردوه و هندیکیان گوتوویانه: * (وقع الإضطراب في إسناده ومتنه)، وه (ابن عبدالبر) له باره یه وه گوتوویه تی: (ما ذهب إليه الشافعي من حديث القلتين مذهب ضعيف من جهة النظر، غير ثابت من جهة الأثر، لأنه حديث تكلم فيه جماعة من أهل العلم، ولأن القلتين لم يوقف على حقيقة مبلغهما في أثر ثابت ولا إجماع)^(۲)، واته: بۆچوونی شافیعی دهرباره ی فهرمووده ی دوو گۆزه کان له پرووی عه قله وه بی هیزه و له پرووی نه قلیشه وه سه لئناو نیه، چونکه فهرمووده ی گۆزین کۆمه لئیک له زانایان قسه یان له سه ر کردوه، چونکه هیچ به لنگه یه کی نه قلی، یان ئیجماعی له باره ی دیاری کردنی نه ندازه ی دوو گۆزه کانه و به دهسته و نیه^(۳).

و پرای نهوه وه ک خاوه نی (الروضة الندية) گوتوویه تی: ^(۴) فهرمووده ی ناوبراو نه وه ده گه یه نی که هه ر کاتیک ناو گه یشته نه ندازه ی دوو گۆزه پیسی هه لئناگری، به للام نه گه ر که مته ر بی پیسی هه لئده گری، جا هه روه ک چۆن فهرمووده ی: (الماء

(۱) بروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۱۲۴.

(*) (بروانه: الروضة الندية)، ج ۱، ص ۲۴، واته: ناوېکی و په شتوی هم له زنجیره ی راوی یه کانی، هم له دهق (متن) ده کشی دا هدیه.

(۲) بروانه: پدراوئزی (المجموع شرح المذهب)، ج ۱، ص ۱۶۵.

(۳) دهرباره ی نه ندازه ی (قلتین) زۆر قسه کراون، بروانه: (الأدلة الرضية) ص ۲۰، به للام رای شافیعیه کانو حه نه بلیه کان نه وه یه که پینچ کونده (خمس قرب) تاون که ده که نه (۵۰۰) ره تل به ره تلئ عیراقی، بروانه:

(المغنی)، ج ۱، ص ۲۳، وه: (المجموع)، ج ۱، ص ۱۷۹.

(۴) بروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۲۵، ۲۶.

طهور لا ينجسه شيء) بە رېستەي: (الا ما غير طعمه أو ريحه أو لونه)^(۱) پابەند (مقيد) كراوه، پېيويستە فەرموودەي (قلتین)یش بە ھەمان بەند (قيد)ەو ھەستەيتەو ھەو بگوتري ئاۋ مادام گەشتەيتە دوو گۆزە لە ھېچ ھاڭىدا پىسى ھەلناگرى، مەگەر بە ھۆي ئەو پىسى يەو، تام يان بۆن يان پەنگى بگۆپى، بە واتا يەكەي دىكە، ئاۋىك كە لە ئەندازەي دوو گۆزە زياتر بى ئەگەر پىسىيەكەي تىكەوت كە يەكەك لە سىفەتەكانى بگۆپى ئەو پىس بوو ھاۋا پاكە ھەو ھەو نەماو، بەلام ئەگەر پىسىيەكە ھېچ كام لە سىفەتەكانى نەگۆپى، ئەو ئەو پىسى تىكەوتنەي ما يەي پىس بوون لە پاكى و پاكە ھەو شۆران نەي.

ئاۋى بەكارھيئەت

لەبارەي ئاۋى بەكارھيئەت (الماء المستعمل)یش، كە برىتيە لەو ئاۋەي كە بۆ لا بردنى بى نويزىي گەورەو گچكە (الحدث الأكبر والأصغر)، يان لا بردنى پىسى (نجاسة) يەك بەكار ھاتبى، زۆرىيە ھەرە زۆريان، مادام تام يان بۆن يان پەنگى نەگۆپى، ھەر بە پاك (طاهر)ى دەزانن^(۲)، بەلام زۆرىيە بە پاكە ھەو (مُطَهَّر)ى نازانن لەو بارە ھەو مەشت و مەپتەكى زۆريان كەردەو، مەيش پاش سەرنج دان و لى ورد بوونەو بەلگەكانى ھەردووك لا يان گەشتەو ئەو قەناعەتە، كە ھېچ كاميان واتە نە ئەوانەي كە ئاۋى بەكارھيئەت بە پاكە ھەو دەزانن، نە ئەوانەش كە بە پاكە ھەو نازانن - بەلگەي ئەوتۆيان بە دەستەو نە، كە لا يەكەي دىكە بى قەسە بکات و ئىسپاتى دەعوای خۆي پى بکات، بۆيە من ھېچ

(۱) ھەرچەندە ئەو رېستەيە زانا يان لەسەري يەك دەنگن، بەلام فەرموودەيەكەش لەو بارە ھەيە كە (أبن ماجه) گېتاپەتەو، ئەوئەدە ھەيە زۆر بە ھېز نە، بۆيە زانا يان پەشتيان بە (إجماع)ەكە بەستەو.

(۲) ئەمە پاي (مالك و شافيعى و أحمد) پاي باۋى (أبو حنيفة) ھەماو ھەي زانا يانە، ھەوانە: (المجموع)، ج ۱، ص ۲۰۷.

کام لهو دوو پایه زال ناکهم به سهر نهوی دیکه داو دوور بیني (احتياط) یش نهو هیه، که له به کارهینانی ناوی به کارهینراو پاریز بکړی، به لام پيشم وانیه، که به دهست تیڅست یان هه لچورانی چهند دلږه یه که ناوی به کارهینراو ناو ته بوونی له گه ل ناویکی که می به کار نه هینراو دا، نو ناو دهست تیڅراو یان دلږه تیدا هه لچور او ته نیا به ونده له پاکه رهوه یی ده شوړی، وه که هندی که له شرع زانان (فقهاء) گوتو ویانه و هیچ به لگه یه کی نه و توښیان له و باره وه به دهسته وه نیه.^(۱)

ننجا هه چنده من له باره ی پاکه رهوه یی و پاکه رهوه یی ناوی به کارهینراو (توقف) م هه لېژاردوه و هیچ کامیان (ترجیح) ناکهم، به لام بۆ نهو هی و نه زانری که پای زوړ به شپوه یه که، که پای به رامبه ریان هیژو پیژیکي نه بی! به په سندی ده زانم ثامزه بکهم بۆ ژماره یه که له زانایانه ی که پیچوه وانه ی پای زوړ به یان په سهند کردوه:

(سفيان الثوري و أبو ثور وأهل الظاهر) و (أبو حنيفة و مالك و الشافعي) یش په کي له رایه کیاندا^(۲) وه هه ر کام له (ابن حزم)^(۳) و (شوکانی)^(۴) و (قنوجی)^(۵) و (سید سابق)^(۶) یش.. رایان وایه که ناوی به کارهینراو و پرای پاکیی، پاکه رهوه شه، هه لېته به به مرجی نه گورانی تام یان بۆن یان رهنگی.

وه (ابن المنذر) له و باره و گوتو یه تی:^(۷) {له هه ر کام له: (علي و ابن عمرو أبي أمامة و عطاء و الحسن و مکحول و النخعي) یه وه گپړاوه ته وه که گوتو ویانه: که سی که

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۲۱۹، وه پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۳۰، ۳۱.

(۲) پروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۳۱.

(۳) پروانه (الغلی شرح الغلی)، ج ۱، ص ۱۹۶ تا ۱۹۸، مسأله: ۱۴۱.

(۴) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۳۱، وه: (الأدلة الرضية)، ص ۲۰، ۲۱.

(۵) پروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۳۱.

(۶) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۲، ۲۳.

(۷) پروانه: (سهرچاوه ی پیشرو)، ج ۱، ص ۲۳.

له بیری چو ویی سهری مهسح بکات و ئاوو ته پایی، به ږدینیوه مایی ده توانی
سهری پی مهسح بکات ئه مهش ئه وه ده گیه نی که ئه و زانایانه - ئاوی
به کار هیئراویان به پاکه ره وه زانیوه و منیش هه مان رام ههیه {.

تواندهش که به پاککهرهوه (مطهری) نازان زۆربهی زانیان و ههر کام له (أحمد ولیث وأوزاعي وشافعي و مالك وأبو حنیفة) یان له نیودا هههه، نهونده ههیه (أبو حنیفه و مالك و شافعی) رای دیکهشیان ههیه وهك پێشتر گوتمان^(۱).

(١) برونه: (الروضة الندية)، ج ١، ص ٣٠.

۲- پىسى و جورەكانى (النجاسة وأنواعها) و چۆنیه تی لابردنیان

پىسى (نجاسة) بریتیه له هەر شتێك كه سروشتى ساغ به پىسى بزانی و بێزى لى بێتیهو قیزهون بێت و شهرعیش به پىسى دانابى، وهك میزو پىسایى و تهرسو مردارهوهبوو.

جا له سۆنگهى ئەوهوه كه یاسای: ئەسڵ له ههموو شتێكدا پاکىیه مهگەر بەلگه ههبن لهسهر پىسى و بنچینهى (الأصل في الأشياء الطهارة إلا ما دل الدليل على نجاسته) بنچینهیهكه زانایان لهسهرى رێككهوتوون، نابى هیچ شتێك به پىس دابنرێ مهگەر شهرع به پىسى لهقهلهم دابى، جا ئەوه له خوارهوه ههموو ئەو شتانهى كه بەلگهى شهرعیهى لهسهر پىس (نجس) بوونیان ههیه بهرپز دهیان نووسینو ئەو شتانهش كه زانایان لهبارهیانهوه رایان جیاوازه دهیانخهینه كۆتایى یهوهو ناماژهش به راجیایى (اختلاف)ى زانایان دهكهین:

یهك: پاشهپۆكى ئینسان (الغائط):

لهوبارهشهو» بهلگه زۆرن بۆ وینه:

(عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: إذا جاء أحدكم المسجد فليقلب نعليه ولينظر فيهما إن رأى خبثا فليمسح بالأرض ثم ليصل فيهما) رواه أحمد وأبو داود وهو حديث حسن، واته: ئەگەر یهكێكتان هاته مزگهوت با پێلاوهكانى سهرهوبن بكات و تهماشایان بكات جا ئەگەر پىسایى پێوه بینن با بهزهوى بپسپێتهوه، پاشان نوێزیان پێوه بكات.

ههچهنده وشهى (خبث) هەر جورە پىسیدهك دهگرێتهوه بهلام زانایان گوتویانه لێره» | مهبهست پىسایى ئینسانه.

دوو میزی ئینسان (بول الإنسان):

نه میش به لگی زوری له سهر ههن، بۆ وینه نهم فهرمودهیه:
(عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قام أعرابي فبال في المسجد فتناوله الناس فقال لهم النبي ﷺ دعوه و هريقوا على بوله سجلا من ماء - أو ذنوبا من ماء -
فإنما بعثتم ميسرين ولم تبعثوا معسرين) (رواه البخاري وأصحاب السنن)، واته:
عاره بیتی خێله کی ههستاو له مزگهوتی میزی کرد، خه لکیش کهوتنه قسه
پی گووتنی، پیغه مبه ریش ﷺ پیی فهرموون: لپی بگه پین با میزه کهی ته واو
بکات- پاشان دۆلکه یه ک تاو به شوینی میزه کهیدا بکهن، چونکه ئیوه نیروان -
بۆ مرۆفایه تی- که ئاسانکه ر بن نه که وه زه حمه قهههه.

وه شایانی باسه که زانایان له پیسی یه تی (پیسایی و میزی ئینسان) دا
یه که دهنگن^(۱).

سێ: لیکاوێ سهگ (لعاب الكلب):

چونکه پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی: (عن أبي هريرة رضي الله عنه قال:
قال رسول الله ﷺ: طهور إناء أحكم إذا ولغ فيه الكلب أن يغسل سبع مرات
أولاهن بالتراب) رواه مسلم.

واته: پاکه ره وهی ده فری^(۲) یه کیکتان نه گهر سهگ ده می تینا نه وه یه، که
حهوت که ره تان بشوړی، یه که میان به گل بێ.

(۱) بروانه: (بداية المجتهد)، ج ۱، ص ۸۲، وه پروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۳۲، ۳۳.

(۲) وشه (إناء) که کۆیه کهی (أواني) یه به ههر شتی که ده ئین که خواردن و خواردنه وهی تی بکری، که واته
قاپ و مه نه ل و نه شت و... هتد ده گرته وه، پروانه: (المعجم الوسيط) وشه (إناء).

چوار: گوشتی بهران (لحم الخنزیر):

چونکه خوی پورهردگار و پنهان بین فرموده‌تی: ﴿قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ...﴾ (الأنعام - ۱۴۵)، واته: بلن له‌ودا که خوا وه‌جی بۆم ناردوه نابینم هیچ شتی که لسه‌ر بابای بخور قده‌ده‌غه کرابی مه‌گه‌ر مرداره‌وه بووی یان خوینی ریژراو یان گوشتی به‌راز که بی‌گومان پیسه...

پینج: ته‌رسی که‌رو ئیسترو پاشه‌رو‌ی هه‌ر ئازهل و درنده‌و**گیانداریک که گوشتی نه‌خوری:**

به‌لگه‌ی ته‌وه‌ش ئه‌م فرموده‌یه: (عن ابن مسعود رضي الله عنه قال: أتى النبي ﷺ الغائط فأمرني أن آتیه بثلاثة أحجار، فوجدت حجرين والتمست الثالث فلم أجده فأخذت روثه فأتيته بها، فأخذ الحجرين وألقى الروثه وقال هذا ركس) رواه البخاري وأصحاب السنن إلا أبو داود، واته: پیغه‌مبه‌ر ﷺ چوو تاره‌ت بگری و پیی فرموده که (سی) به‌ردی بۆ به‌ینم، منیش (دوو) به‌ردم بۆ په‌یدا‌کردو بۆ سییه‌میش که‌رام چنگم نه‌که‌وت، بۆیه ته‌رسه‌قولیکم هه‌لگرت و بۆیم هی‌نا، ته‌ویش دوو به‌رده‌که‌ی وه‌رگرتن و ته‌رسه‌قوله‌که‌ی فیه‌داو فرمودی: ته‌مه پیسه.

شایانی باسیشه که پیسی پاشه‌رۆک (رجیع) و هه‌موو ته‌و ئازهل و درنده‌و گیاندارانه‌ی که گوشتیان ناخوری به‌کده‌نگی (اجماع)ی زانایانی له‌سه‌ره، هه‌رچه‌نده‌ خواوه‌نی (بداية المجتهد) گوتویه‌تی^(۱): هه‌ندیک له‌ زانایان به‌ پیسیان داناین، به‌لام

(۱) بروهانه: (بداية المجتهد)، ج ۱، ص ۸۲.

وا پښ دهچې پای (رافعي) راستر بیت که دهلی: زانایان له سهر پیسی میزو
پاشه پړکی هر گیانداریک که گوشتی ناخوړی یه کدهنگن^(۱).

شهش: خوینی حهیز (دم الحیض):

به لگهی نه وهش نهم فدرمووده یه یه: (عن أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنها
قالت: سألت امرأة رسول الله ﷺ فقالت: أرأيت إحدانا إذا أصاب ثوبها الدم من
الحیضة، كيف تصنع؟ فقال رسول الله ﷺ: إذا أصاب ثوب إحداكن الدم من
الحیضة فلتقرضه ثم لتنضحه بماء ثم لتصلي فيه) رواه البخاري ومسلم وأصحاب
السنن، واته: ژنیک له پیغه مبهری خوی ﷺ پرسى گوتی: نایا نه گهر یه کی کمان
خوینی حهیز بهر پوښاکه کی کهوت چی بکات؟ پیغه مبهری خواش ﷺ
فدرمووی: نه گهر یه کی کتان خوینی حهیز بهر پوښاکه کی کهوت با هه لی گوشو
بیکړینې پاشان ناوی لی بیرژینې، ننجا نویژی پیو بکات.

کهوت و هه شت: ناشقاو و ناوی میز (المذي والودي):

ناشقاو (مذي) ناویکی سپی و خه ستو لینجه له کاتی ناره زووی جینسی
جوولان و ده ستازی (ملاعبة) دا له نه ندای جینسی پیاو و نافرته دا په یدا ده بیت و
زوری هه زوری زانایان به پیسی ده زانن، به به لگهی نهم ده قه:
(عن علي رضي الله عنه قال: كنت رجلاً مدّاءاً وكنت أستحي أن أسأل النبي
ﷺ لِمَا كَانَ ابْنَتُهُ، فَأَمَرْتُ الْمُقَدَّادَ بْنَ الْأَسَدِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ)
متفق عليه واللفظ للبخاري، واته: علی خوا لی رازی بی گوتوویه تی: من
پیایکی زور به ناشقاو بووم و له بهر کچه کدیشی که له لام بوو شهرم ده کرد که له

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۲۹۱، په راویزه کی، به ناشکراش دیاره که پاشه پړکی سه گو به رازو گورگو
چه قدر و پشيله یه کجار پیسو بوگنه.

پېغەمبەر ﷺ پېرسم جا بە (مقداد بن الاسود) م گوت: ئەۋىش لىي پىرسى، ئەو — پېغەمبەر-ىش فەرموۋى: با چوۋكى بشوات و دەستنوئىز بگرئ.

ئاۋى دۋاى مىز (ودى) ىش ئاۋىكى مەيلەو بۆرى خەستەو بەبى ئارەزوو جوولان پاش مىزدىتە دەرىۋ: (نوي) گوتوۋىتى^(۱): زانايان لەسەر ئەۋە يەكەدەنگن كە پىسە، (ابن عباس) ىش خوا لە خۆى و بابى رازى بى ئەبارەى ھەر كام لە (منى) وودى و مەنى يەۋە گوتوۋىتى: (المنى والودى والمذى، أما المنى فهو الذى منه الغسل، وأما الودى والمذى، فقال: أغسل ذكرك أو مذاكيرك وتوضأ وضوءك للصلاة) رواه أبو داود والبيهقى.

(شوكانى) گوتوۋىتى: {زانايان لەسەر پىسى ئاشقاۋ يەكەدەنگن و تەنيا ھەندىك لە — شىعە — ئىمامى يەكان رايان جىايەو بە پاكى دەزانن بە بيانۋى ئەۋە كە پېغەمبەر ﷺ تەنيا فەرمانى كىردە بە ئاۋ لىي پىرزانى و ئاۋ لىي پىرزاندىش لاي ئابات، كەۋاتە پىس نىيە ئەگەر نا فەرمانى دەكرە بە شۆردنى! جا ئەگەر ئەمە ۋابىي دەبىي (پىسايى ئىنسان) ىش پاك بىي چونكە پېغەمبەر ﷺ فەرمانى كىردە بە سىپىنەۋەى (مسح) ى بەزەۋى و پاشان نوئىز پىۋە كىردنى، كە بىيگومان سىپىنەۋەش بە زەۋى بە تەۋاۋى لاي ئابات!!}.

نۆ: مردارەۋەبۈۋ (الميتة):

بەلگەى پىسىي مردار (الميتة) ىش ئەۋەيە كە پېغەمبەرى خوا ﷺ فەرموۋىتى: وَهكَ (ابن عباس) لىي گىپراۋەتەۋە: (إِذَا دُبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طَهُرَ) رواه مسلم وأصحاب السنن، واتە: ھەركاتىك پىستە دەباغ (خۆش) كرا ئەۋە مسۆگەر پاك بۆتەۋە. كەۋاتە بەر لەۋەى خۆش بىرى پىسەۋ دىيار ئەۋە گۆشتەش كە ئەۋە پىستەيەى بەدەۋەۋە بۈۋە ھەر پىسە.

(۱) بروانە: (المجموع)، ج ۱، ص ۵۱۰، كە گوتوۋىتى: (أجمعت الأمة على نجاسة المذى والودى).

هدهدها پیغه مبهری خوا ﷺ فەرموویه تی: (لا تنجسوا موتاکم فإن المؤمن لا ینجس حیا ومیتاً) رواه الحاكم والبيهقي عن ابن عباس رضي الله عنهما وقال الحاكم: هذا حديث صحيح على شرط الشيخين، واته: مردووه کانتان به پیس مهزائن چونکه برودار پیس نیه نه به زیندوویی نه به مردوویی.

لهم فەرمووده یهش ده فامریتته و که غهیری مسولمان به مردوویی به پیس داده نرئ، دیاره بیتجگه له مردووی ئینسان، دوو گیاندار ی دیکهش به مردوویی به پاک داده نرئ، که بریتین له ماسی و کولله (السمک والجراد) چونکه (ابن عمر) خوا له خۆی و بابی پازی بی گوتوویه تی: ﴿أَحِلَّتْ لَنَا مِيتَتَانِ وَدَمَانِ: فَاَلْمِيتَتَانِ، السَّمَكُ وَالْجَرَادُ، وَالدَّمَانِ: الْكَبِدُ وَالطَّحَالُ﴾ رواه البيهقي وهو صحيح وفي حكم المرفوع كما قال النووي^(۱)، واته: دوو مردارو دوو خوینمان بۆ حه لال کران: دوو مرداره کان ماسی و کولله، وه دوو خوینه کانش جهرگو سپلن.

ئهم شتانه ی رابردن، تیکرایی زانایان یان به لای که مهوه زۆربه ی هه ره زۆریان به پیسیان داده نرئ، چهند شتیکی دیکهش هه ن که زانایان تیایاندا جیاوازن که ته مانه ی خوارئ سهره کی یه کانیانن:

ده: پشانه وه (القيء):

که وهك (نوی) گوتوویه تی^(۲): زۆربه ی جه ماوه ری زانایان به پیسی ده زائن به هه ر شتیه وه كه له هه ر گیانداریکه وه بی، ئینسان و غهیری ئینسان.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۵۱۶.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۰۹، وه پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۹.

یازده: خوین (الدم):

نه‌میش زانایان تئیدا راجیایی (اختلاف) یان هه‌یه‌و، هه‌ندیکیان بۆ وئنه: (نووی) گوتویه‌تی^(۱): (والدلائل على نجاسة الدم متظاهرة ولا أعلم فيه خلافاً عن أحد من المسلمين إلا ما حكاه صاحب الحاوي عن بعض من المتكلمين أنه قال: هو طاهر، ولكن المتكلمين لا يعتد بهم في الأجماع والخلاف على المذهب الصحيح..)، واته: وه به‌لگه له‌سه‌ر پیسیی خوین زۆرو زه‌وه‌ندن و نه‌مزانیه هه‌یچ که‌س له‌ مسوڵمانان له‌وباره‌وه پای جیاوازی بۆ جگه له‌وه که‌ خاوه‌نی (الحاوي) له‌ هه‌ندیکی له‌ زانایانی (علم الکلام) وه‌ه گێپراویه‌تیه‌وه که‌ گوتویه‌تی: خوین پاکه‌، به‌لام زانایانی که‌لام له‌ بواری تیجماع و خیلافدا به‌ پیتی بۆچوونی راست گۆییان نادریتتی. هه‌شیانه پیتی وایه که‌ خوین پاکه‌ بێجگه له‌ خوینی بێنویژی (دم الحیض)^(۲)، به‌لام وا پتی ده‌چێ رای نه‌وانه‌ راستترو به‌هێتر بیت که‌ هه‌موو جوړه‌کانی خوین به‌ پیس ده‌زانن، نه‌وه‌نده هه‌یه له‌ کاتی ناچاری و تیگیراوی دا وه‌ک کاتی جه‌نگو بریندار بوون، چاوپۆشی له‌ خوینی زۆرو له‌ کاتی ئاساییشدا چاوپۆشی له‌ خوینیکی که‌مه‌کراوه‌، وه‌ک له‌ ده‌قه‌کانی سونه‌تدا گێپراوه‌ته‌وه، بۆ وئنه: (عن الحسن البصري رحمه الله قال: مازال المسلمون يصلون في جراحاتهم) رواه البخاري، واته: به‌رده‌وام مسوڵمانان به‌ برینه‌کانیانه‌وه نوێژیان کردوه.

هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی (عمر بن الخطاب) خوا لیتی رازی بۆ گێپراوه‌ته‌وه که‌ پاش بریندار کرانی له‌لایه‌ن (أبو لؤلؤة الجوسي) یه‌وه نوێژی کردوه و برینه‌که‌شی خوینی له‌به‌ر رۆیشته‌وه.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌ و به‌رگه‌، ص ۵۱۴.

(۲) به‌روانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۳۹، ۴۰، وه‌ به‌روانه: (الأدلة الرضیة)، ص ۲۴.

دوازده: پاشه روک و میزی نهو گیاندارانه ی که گوشتیان ده خوری:

زانایان لهوباره شهوه رایان جیاوازه و به شینکیان که (مالك و احمد و أوزاعي و نفعي و زهري و.....) و همدنیک له شافیعییه کان، وهک (رافعي و أبو سعید الاصطوي والقاضي الروياني وابن خزيمة وابن المنذر وابن حبان)^(۱) یان له نیودان ده لئین: هدر گیاندارنیک گوشت و یان گوشت و شیر ی بخورئ، میزو پاشه روکیشی پاکه، همدنیکیشیان وهک همدنیه کان و همدنیک له شافیعییه کان میزو پاشه روکی همدو گیاندارنیک به پیس ده زانن، به لام رای یه کم که رای زورییه له راستیه وه نزیک تره، به لگه شیان هم فهرمووده ییه: (عن أنس ابن مالك أن رهطاً من عُكْلٍ أو قال عرينة قدموا فاجتوا المدينة فأمر لهم رسول الله ﷺ بلقاح وأمرهم أن يخرجوا فيشربوا من أبوالها وألبانها) متفق علیه، واته: کومه لئیک له عوکل یان گوتی عوریه نه هاتن - بؤ مدهینه - به لام ناوو هه وای مدهینه یان پی نه کهوت، جا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی کره که چند حوشتریکی شیرده ریان بؤ تهرخان بکری و فهرمانی کرد بچنه ده ری و له میزو شیر حوشته کان بخورنه وه.

(ابن المنذر) گوتوویه تی^(۲): (هدر که سیک پیی وایی که نه وه تاییه ته بهو کومه نه وه نه ییپکاوه، چونکه به به لگه نه بی نه وه نیسپات نابئ، همدروها دان پیده یئانی زانایان که قشپلی مدهو بزن له بازار بفروشرئ و به کاره یئانی میزی حوشت له داوو دهرماندا به لگه ی پاکیی پاشه روک و میزی نهو جوره گیاندارانه یه)^(۳).

(۱) بروانه: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۶۰.

(۲) بروانه: سهراوه ی پیشو همدان بهرگ و لاپه ره.

(۳) (ابن تیمیة) گوتوویه تی: (پاشه روک و میزی نهو گیاندارانه که گوشتیان ده خورئ به ری زورییه زانایان پاکنو گه لئیک به لگه ی شهرعی لهوباره وه همدن)، بروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۲۲، ص ۲۴.

شایه‌نی باسیشه که میزی سهرجهم گیاداران و نینسانیش هدر ناویکی هدیہ که بریتیه له (بول)، به‌لام پاشه‌روکیان ناوی جیاجیای هدیہ، جاری ناوی گشتی پاشه‌روکی هه‌موویان (رجیع)ه، که وشه‌ی: (پاشه‌روک) له کوردیدا پر به پیستیه‌تی، پاشان گیاندارانی یه‌ک سم (حافر) پاشه‌روکه‌کیان پی‌ی ده‌گوتری: تهرس (روث)، واته: که‌رو ئیسترو نه‌سپو ماین، وه پاشه‌روکی حوشترو مه‌رو بزن پی‌ی ده‌گوتری قشیل - پشقل - (بعر)، وه پاشه‌روکی ره‌شه‌ولاخ (گاو مانگا و که‌لو گامیش) پی‌ی ده‌گوتری: ریخ - شیاکه - (سرجین) وه (زیل)، به ئیشک بووه‌وه‌یش به کوردی (ته‌پاله‌ی پی‌ی ده‌لین).

پاشه‌روکی بالنده‌و په‌له‌وه‌ریش به گشتی جیقنه (ذرق‌ی پی‌ی ده‌گوتری).

سینده: گیاندارای پیسای خۆر (الحيوان الجلالة):

بۆیه به‌و جوړه گیاندارانه ده‌گوتری (جلالة) که پیسای و جیقنه و تهرس و ریخ ده‌خۆن، چونکه (جله) ناوه بۆ قشیل و تهرس و پاشه‌روک به گشتی.

ئه‌و گیاندارانه‌ش که جاری وا هدیہ به خواردنی پیساییه‌وه رادین، ده‌گونجی حوشتریان مانگا یان مه‌رو بزن یان مریشک و مراوی و قاز بن، جا ئه‌و جوړه گیاندارانه هه‌م گۆشتیان و هه‌م شیریان و هه‌م سواربوونیشیان قه‌ده‌غه‌یه و له‌وباره‌وه چه‌ندان ده‌ق هه‌ن، بۆ وینه: ((عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: نهی رسول الله ﷺ عن شرب لبن الجلالة)) رواه الحمسة إلا ابن ماجه وصححه الترمذي.

(عن عمر بن شعيب عن أبيه عن جده رضي الله عنهم قال: نهی رسول الله ﷺ عن لحوم الحمر الأهلية وعن الجلالة، عن ركبها وأكل لحومها) رواه أحمد والنسائي وأبو داود، واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گۆشتی که‌ری مائی قه‌ده‌غه‌ کردوه، وه گیاندارای (جه‌لاله‌ی) قه‌ده‌غه‌ کردوه سواربوونی و خواردنی گۆشته‌کی.

چواردە: بەرماۋەى گيانداران (سۇر الحيوانات):

ۋشەى (سۇر) كە كۆيەكەى (آسار) ۋە بە كوردى (بەرماۋى) پىتى دەلتىن، بە پاشماۋەى ئەۋ خواردن ۋ خواردنەۋەى دەگوترى كە ئىنسان يان گياندار دەيخۇن ۋ دەيخۇنەۋەى لىيان دەمىنەتەۋەى.

جا زانايان دەربارەى (بەرماۋى) ئىنسان چ مسولمان بى چ كافرو چ نىرو چ مى زۆربەيان رايان وايە كە پاكە^(۱).

ۋە تىكپرايان^(۲) دەربارەى بەرماۋى سەگو زۆربەى^(۳) ھەرەزۆرىشيان دەربارەى ھى بەراز (خنزىر) يەك دەنگن كە پىسەۋ دەبى ئەۋ دەفر (اناء) ھى كە تىشياندا خواردۋەۋ خواردۋەتەۋەى بشۆردى ۋ پاك بىكىتەۋەى.

ۋە دەربارەى بەرماۋى سەرجم گياندارانى دىكەش بە يەك سىم ئاژەل (أنعام) ۋ دىرندەۋ پەلەۋەرەۋە، زۆربەيان^(۴) رايان وايە كە پاكەۋ بە كەلكى خواردنەۋەۋ پاك خاۋىتىش دى مادام نەگۇرايى.

ئەمەش چەند دەقەك كە زانايان بى ئىسپاتى قسەۋ بىرورايەكانيان بە بەلگەيان ھىناۋەتەۋەى:

جائى بى ئىسپاتى ئەۋە كە بەرماۋى ئىنسان ئەگەر كافرو ھاۋبەش بى خوا دانەر (مشرك) ىش بىت، ھەر پاكە ئەۋەيان بە بەلگە ھىناۋەتەۋەى كە چەندان جار نۆتەر (ۋەدى) كافران بە خاۋەن كىتب ۋ ھاۋبەش دانەرەۋەى ھاتونە خزمەت پىغەمبەرى خوا ﷺ ۋ خواردن ۋ خواردنەۋەشيان خواردۋەۋ چاكى ۋ چۆنى ۋ تىكەلىشيان لەگەل پىغەمبەرو ﷺ مسولماناندا بوۋە ھاتونەتە مزگەۋت ۋ

(۱) بىروانە: (الادلة الرضية)، ص ۲۵، ۋە: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۵.

(۲) ۋەك پىشتىش باسان كىرد.

(۳) بىروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۲۴، بەلام (مالك) راي وايە تا زىندو بى پاكە.

(۴) بىروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۴۰، ۋە بىروانە: (بدایة المجتهد)، ج ۱، ص ۳۰، ۳۱.

پیغمبریش ﷺ نه یفه رموو ده شتانه بشونه وه که نه وان خواردن و خوار دنده وان تیدا خوار دون، خوی پوره ردگاریش فهرموویه تی: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ...﴾ (العوبة - ۶)، واته: وه نه گهر یه کیك له هاویه شدانه ره کان په نای لی خواستی په نای بده، بۆ نه وهی گوی بیستی فهرمایشتی خوا بیست که (قورئان) ه پاشان (نه گهر مسولمان) نه بوو بیگه یه نه وه شوینی ناسایش و دنیایی خوی.

جا بیگومان لهو هه موو په نادان و هه واندنه وه و کین و بهینه دا بابای (مشرک) پیویستی به جزمه ت و خوار دنده وه و شتن و شوار ده کات و، نه شزانراوه مسولمانان هیچ پاریتیکیان له و باره وه له (مشرک) ه کان کرد بی.

بۆ خاوهن کتیبه کان (أهل الكتاب) یش خوی پوره ردگار فهرموویه تی: ﴿وَوَطَّعُوا الَّذِينَ آوَوْا إِلَى الْكِتَابِ حِلًّا لَكُمْ وَطَّعَاكُمْ حِلًّا لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ آوَوْا إِلَى الْكِتَابِ مِنْ قَبْلِكُمْ...﴾ (المائدة - ۵)، واته: وه خواردنی نه وانهی کتیبیان پی دراوه بۆ نیو پاک و په وایه وه خواردنی تیوهش بۆ نه وان پاک و په وایه، وه نافره تانی پاکیزه ی پروادارو نافره ته پاکیزه کانی نه وانه که بهر له نیوه کتیبیان دراوه تی - بۆتان په وان -، وه نایه تی: ﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نجس﴾ (العوبة - ۲۸)، واته: بیگومان هدر هاویهش دانره کان پیسن، وه زانایان گوتوویانه مده بست پی پیسی مده نه وییه که شیرک و کوفرو خراپه کانیانه نه ک پیسی جهسته و نه ندانه کانیان.

بۆ بهرماوی سه گیش پیشت فهرمووده مان له سه ره هیناوه و، بۆ هی به رازیش له بهر زیده پیسی و پۆخلی و قیزه ونی و زانایان گوتوویانه: ^(۱) له سه گ پیسترو خراپه تیسه، وه (ابن المنذر) گوتوویه تی ^(۲): زانایان له سه ره پیسی به راز یه ک

(۱) بهروانه: (الجموع)، ج ۲، ص ۵۲۴، وه بهروانه: (بداية المجتهد)، ج ۱، ص ۱، وه بهروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۶.

(۲) هه مان سه رچاوه.

دهنگن، به لام وهك (نوي) گوتويه تی: ^(۱) مادام (مالك) به زیندوویی به پیسی
نه زانیبی یه کدهنگی (اجماع) ی له سهر دانه مه زراوه.

به لگهی پاکیی بهرماوی گیاندارانی دیکهیش نه مه دهقانه:

أ- (كبشة بنت كعب بنت مالك) كه هاوسهری كوری (أبو قتاده) بووه،
گپراویه تهوه كه پوژتیک (أبو قتاده) هاتوتهوه و نهویش ناوی دهست نوژی بۆ پۆ
کردوه و پشیلویه کیش هاتوه و لئی خورادوتهوه، نهویش (واته أبو قتاده)
دهفدهکی بۆ لارکردوتهوه تا خواردوویه تیهوه، (كبشة) ده لئ: كه دیتمی
ته ماشا ده کم، گووتی: نهی کچی برام پیت سهیره؟! گوتم: به لئ، گوتی:
پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: (إنها ليست بنجس إنها من الطوافين
عليكم والطوافات) رواه الخمسة وقال الترمذي: حديث حسن صحيح ^(۲)، واته:
نه مه (واته پشيله) پیس نیه چونکه نهو گیاندارانهیه كه زۆر به سهرتان دا
ده گه پین و ده سووپین.

ب- (عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: سأل رسول الله عن الحياض التي بين
مكة والمدينة، فقيل أن الكلاب والسباع ترد عليها، فقال: لها ما أخذت في
بطونها ولنا ما بقي شراب وطهور) أخرجه الدار قطني، واته: پیغه مبهری خوا
ﷺ ده رباره ی نهو گوماوانه ی نیوان مه ککهو مه دینه پرسپاری لی کراو گوترا:
سه گو درنده کان ده چنه سهریان و لییان ده خوتهوه! فهرمووی: بۆ شهوان (واته:
سه گو درنده کان) نهو مافه هیه که له زگی خویان دا هه لیگرن، نهویش که
بۆ نیمه ده مینیتتهوه بۆ خواردنه وهیه و پاک و پاکه ره وهیشه.

(۱) هه مان سه رچاوه.

(۲) بهروانه: (نیل الاوطار)، ج ۱، ص ۴۳، ۴۴.

پازده: شه‌راب (الخمير):

زۆرىدى جەماوهرى^(۱) زانايان شه‌راب به پيس دەزانو ئەم ئايەتەش بە بەلگە دەهێنەوه: ﴿إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ﴾ (المائدة - ۹)، واتە: بێگومان شه‌راب و قومارو بته‌كانو (زەلەم)^(*) هەكان پيسن لە كرده‌وى شه‌يتانو و خۆيان لى دوور بگرن...

به‌شيك^(۲) له زانايانیش لايان وايه كه شه‌راب هەرچەنده حەرامە، بەلام پيس نيه و ده‌لێن ئايەتى ناوبراويش پيسى شه‌راب ناگەيەنى و چونكه مەبەست له پيسيان پيسى مەعنه‌وييه به بەلگه‌ى ئەوه لهريزى (قومارو بت و تير) دا هاتوهو، بێگومان هېچ كام لهو سيپانه‌ش ئينسان بەدهست لێدانيان دەستى پيس نابى، كه‌واته شه‌راپيش به‌همان شيوه، هەلبەتە مەرچيش نيه هەر شتيك حەرام بيت پيسيش بيت بەلكو زۆر شت پيس نيهو حەراميشه، بۆ وێنه پارەى دزراو، تووتن، تلياك، ژه‌هر...هتد.

به بۆچوونى بەنده‌ش پاى دووهم راستترو بەلگەدارتره، چونكه ئەصل له هەموو شتيكدا پاكيبه (الأصل في الأشياء الطهارة) و بەبى بەلگه‌يه‌كى پوون و بى چەندو چوونيش بۆمان نيه شتيكى به پاك دانراو به پيس دابنێن.

(۱) كه (ابو حنيفة ومالك وشافعي وأحمد)يان له‌ئێودان، بەلام (نوي) و (غزالي)يش رايان بەلاى پيس نه‌بوون دايه، به‌وانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۳، ۴۴، وه به‌وانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۲، ۳۳.

(*) (أزلام) كۆزى (زله) كه تهرى بېئووكه‌و بۆ (يانسيپ) به‌كاريان هێناوه.

(۲) به‌وانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۴۳ و ۴۴، وه به‌وانه: (الأدلة الرضوية)، ص ۲۳ و ۲۴.

شانزده: تۆو (منی):

دهرباره‌ی تۆو (منی) زانایان رایان جیاوازه و زۆریه‌یان^(۱) که (سعید بن المسیب وعطا = وإسحاق بن راهویه وأبو ثور و داود والشافعی وابن المنذر وأحمد فی أصح الروایتین) یان له نیتودان به پاکی ده‌زانن و، (ثوری وأوزاعی وأبو حنیفة ومالك)یش^(۲) به پیسی ده‌زانن، واش پین ده‌چن پای جه‌ماوه‌رو زۆریه‌ پاستتر بیت که نهم فەرمووده‌یه یه‌کیکه له به‌لگه‌کانیان: (عن عائشة رضي الله عنها قالت: لقد رأيتني أفرکه من ثوب رسول الله ﷺ فَرَكاً فيصلي فيه) رواه مسلم وأصحاب السنن، واته: جاری وابوه که له پۆشاک ییغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرواندوومه به پرواندن وه نویژی پیوه‌کردوه، (واته: مەنی یه‌که‌ی لئ پرواندوه).

جا ده‌ئین ته‌گەر مەنی پیس بوایه نه‌ده‌بوو به‌یتر پێیه‌وه ئیشک بیته‌وه وه نه‌ده‌بوو به پرواندنیش وازی لئ به‌یتر و، ده‌بوایه بشۆردری وه‌ک پیسیه‌کانی دیکه، به‌لام وه‌ک (نووی) گوتویه‌تی^(۳) و (المحافظ ابن حجر)یش پشتگیری کردوه،^(۴) ته‌گەر حوکم به پاکیتی (منی)یش بکری، بیگومان شۆردنه‌وه‌ی به‌رگ و پۆشاک و خاوین کردنه‌وه‌ی لئی، هەر شتیکی سوننه‌ت و په‌سه‌نده، چونکه هه‌ندی که له فەرمووده‌کان باسی شۆردنه‌وه‌یان تێدایه، به‌تایبه‌تی ته‌گەر مەنی یه‌که ته‌ر (رطب) بئ، که نهمه یه‌کیکیانه: (عن عائشة رضي الله عنها قالت: كنت أغسل الجنابة من ثوب النبي ﷺ ..) متفق عليه وهذا لفظ البخاري، واته: من شوینه‌واری له‌ش پیسیم له به‌رگ و پۆشاک ییغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌شۆریه‌وه.

ناشکراشه که له هەر مه‌سه‌له‌یه‌کدا به‌لگه‌کان له به‌هێزیدا له یه‌ک نزیک بوون، وا باشه ئینسان ئیحتیات بکات و لای خۆپاریزی له گوناح بگری.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۱۱، ۵۱۲، وه پروانه: (الأدلة الرضیة)، ص ۳، ۲۴.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه.

(۳) پروانه: (المجموع)، ج ۲، چ ۵۱۱، وه پروانه: (نبیل الأوطار)، ج ۱ ص ۶۷.

(۴) پروانه هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو.

ھەققىدە: كىم ۋ زووخاۋ (القيح وما القروح):

ئەمىش ۋەك (نوي) گوتۇيەتى^(۱): بەبى راجىيى (اختلاف) پىسە، مەگەر بە شىۋەيەك بى كە ئاۋىكى روون يىت ۋ زەردكاۋىكى سادە يىت، ئەۋەي راستىر ئەۋەيە كە پاك يىت.

ھۆكارى بە پىس لەقەلەمدانى كىم ۋ زووخاۋىش ۋەك (نوي) گوتۇيەتى^(۲) ۋە لە روۋى زانستى پزىشكى (علم الطب) يىشەۋە سەلپىتراۋە، ئەۋەيە كە كىم ۋ زووخاۋ لە ئەسلدا خوۋىن بوۋە ۋ پاشان گۆراۋە ۋ بۆگەنىش بوۋە، جا ئەگەر ئەسلەكەي پىس بى، دەبى خۇى چاكتەر بە پىس دابىرى.

بەلام ئەۋ شتەنى دىكە كە لە جەستەي^(۳) ئىنسان پەيدا دەبن، ۋەك ئارەقە (العرق) ۋ لىكاۋ (لعاب) ۋ تف (بصاق) ۋ بەلغەم ۋ چلم (مخاط) ۋ فرمىسك.. ئەۋە زانايان بە پاكىيان داناون، ھەرۋەھا ئەگەر ھى گياندارانى دىكەش بن جگە لە سەگو بەراز^(۴).

ئىستاش كە جۆرەكانى پىسى (نجاسە) مان سەرژمىركردن، با بەكورتى باسى لابردنىشيان بىكەين، ئەۋىش لە چوار خالى سەرەكىدا:

يەكەم: ۋەك پىشتىرىش گوتقان ئەسل لە پاك ۋ خاۋىنىداۋ لە پاكىردنەۋەدا ئاۋە، كەۋاتە دەبى ھەموو شتەك كە پىس بوۋ بە ئاۋ پاك بىكرىتەۋ مەگەر ئاۋ نەبى، ئەۋ كاتە دروستە ئەگەر بە شىۋەيەكى كاتى (مۇقت) يىش بى جىدار (بىدل) ۋەكەي كە گل (تراب) ۋ بەكار بېيىرى بە مەرجىك شەرى رى دابى كە لەۋ ھالەت ۋ شتەدا بەكاربېيىرى.

(۱) پروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۱۵.

(۲) ھەمان سەرچاۋە بەرگۈ لاپەرە.

(۳) چ مەسۇلمان بىن مەسۇلمان، پروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۱۶.

(۴) سەرچاۋەي پىشۋو ھەمان بەرگۈ لاپەرە، بىگومان تف ۋ بەلغەم ۋ چلم لىكاۋ قىزەۋون ۋ بىزلىكراۋون خۇ لى پاراستىيان پىتۋستە، بەلام نۆزىيان پىۋەيە لە روۋى شەرىعەۋە پىس نىن.

دوۋەم : بەللام بىگومان خاۋىن كۈندەۋەي شتە پىس بوۋەكان بەپىتى جىاۋازى شتەكانو جۆرى پىسىيەكەيان جىا جىايە، بۆ ۋىتە:

أ- **جەستەو پۆشاك:** ھەركاتىك جەستەي ئىنسانو بەرگۈ پۆشاكى پىس بوون، پىتۈستە بە ئاۋى پاك بىكرىنەۋەو ھىندە بشۆرپىن ھەتا ھىچ شوپىنەۋارىكى ئەو پىسىيە لە تامو بۆن ۋەنگ بەو شوپىنەۋە نامىتنى.

بەللام ئەگەر ئاۋ چىنگ نەكەۋت ئايا گل لە جىياتى ۋى بەكاردەھىنرى؟! جارى بۆ بەرگۈ پۆشاك ئەۋە زانايان يەك قسەن كە نابى، بۆ جەستەش جەماۋەريان دىسان رايان وايە كە نابى، بەللام ھەندىكىيان ۋەك (شورى ۋاۋزاعى ۋابو شور) گوتۈۋىانە: بە گل شوپىنەكەي دەسپىتەۋەو نۆپزەكەي دەكات، بەللام بىگومان راي جەماۋەر بەھىزترە، چونكە بىگومان گل (تراب) جىدارى ئاۋەو دەپى بەس لەو شتەنەداۋ لەو شوپىنەشدا جىدارى بكات كە شەرع مۆلەتى داۋە^(۱).

پىشتىش ئەۋە فەرموودەيەمان ھىنايەۋە كە (بخارى ۋە مسلم) لە (أسماء بنت أبي بكر) ۋە گىپراۋىانەتەۋە دەربارەي چۆنيەتى پاك كۈندەۋەي بەرگ لەخوئىنى ھەيز. بەللام دامىتنى كراسى ئافرەت لەم ھوكمە گىشتىيە ھەلاۋىرداۋە ۋەك لەم فەرموودەيەدا دەردەكەۋى:

(عن أم ولد لأبراهيم بن عبدالرحمن بن عوف أنها سألت أم سلمة زوج النبي ﷺ فقالت: إني امرأة أطيل ذيلي وأمشي في المكان القذر؟ فقالت أم سلمة: قال النبي ﷺ يطهره ما بعده) رواه مالك وأصحاب السنن إلا النسائي وصححه الألباني^(۲)، واتە: ئافرەتتىك لە (أم سلمة) ى ھاۋسەرى پىتغەمبەرى ﷺ پرسى و گوتى: من ئافرەتتىكم دامىتنى كراس درىژ دەكەم بە شوپىنى پىسىشدا دەپۆم؟ (أم سلمة) -خۋاى لى ئى رازى بى- گوتى: پىتغەمبەر ﷺ فەرموۋىەتى ئەۋ -زەۋى يە- ھى دۋايە پاكى دەكاتەۋە.

(۱) بىروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۴۰.

(۲) بىروانە: (الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز)، عبدالعظيم بن بدوي، ص ۲۲.

ھەرۋەھا مىزى مىندالى شىرەخۇرۇ ئىرىنە، كە بەرجەستە، يان بەرگ بەكەۋى،
 وەك ھى كىچ شۆردنى ناۋىۋ بەس ناۋى لىپىرژاندنى دەۋى، چۈنكە پىغەمبەر
 ﷺ فەرمۇيەتتى: (يغسل من بول الجارية ويرش من بول الغلام) رواه أبو داود
 والنسائي، واتە: مىزى كىچۆلە — ئەگەر بەر جەستە، يان بەر بەرگ كەۋت-
 دەشۆرپتەۋە، بەلام بۆ مىزى كوپۆكە ناۋى لىپىرژاندنى.

پىشتىش باسما كىرە ئاشقاۋ (مەنى) پىش شۆيىنك لە جەستە، كە بەرى
 كەۋتە دەشۆرپ، بەلام بۆ بەرگە پۆشاك ناۋى لىپىرژاندنى بەسە.

ب- زەۋى پاك دەپىتەۋە نەعل: ئەمىش وەك پىشتىش باسما كىرە بە ھۆى سىپىنەۋە
 بە زەۋى پاك دەپىتەۋە، وەك پىغەمبەر ﷺ فەرمۇيەتتى: (إذا وطأ
 أحدكم بنعله الأذى فإن التراب له طهور) رواه أبو داود: ئەگەر يەككىكتان بە
 نەعلەكەى پىتى لە پىسايى نا، ئەۋ گىل پاككەرەۋەيەتتى.

ج- زەۋى خاك: ئەمىش ئەۋ پىسايى كە كەۋتۆتە سەرىۋ چۈۋ بوۋە نىۋى بۆ
 وىنە مىز- ئەۋە بە ئاۋ پىداكردن پاك دەپىتەۋە، وەك پىشتىش باسما كىرە
 ئەۋ فەرمۇدەيەمان لەسەر ھىنايەۋە، كە (بخاري وأصحاب السنن) دەربارەى
 (أعرابي) يەكە گىپراۋيانەتەۋە، بەلام ئەگەر جورمى ھەبۋو بۆ وىنە پىسايى-
 ئەۋە دەپى لا بىرىۋ پاشان شۆيىنەكەى بشۆرپ.

ھەرۋەھا ئەگەر پىسايەكە جورمى نەبۋو، بە ئىشك بوۋنەۋەش ھەر پاك
 دەپىتەۋە، چۈنكە (عائشة) خوا لىپى رازى بىن گوتۇۋيەتتى: (زكاة الأرض
 يبسها) رواه ابن أبي شيبة^(۱)، واتە: ئىشك بوۋنەۋەى زەۋى، پاكبوۋنەۋەيەتتى.

د- پىستى مردارەۋەبۋو: پىشتىر باسما كىرە، كە بە خۆش كىرەن دەباغ كىرەن پاك
 دەپىتەۋە، كە ئەۋە پاي زۆرىەى ھەرە زۆرى^(۲) زانايانەۋە ھەنىكىشىيان بۆ

(۱) بىروانە: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۴.

(۲) بىروانە: (مجموع الفتاوى)، ج ۲۲، ص ۵۳، ۵۴.

وینہ - (مالک) لہ پای باو (مشہور) یدیا پییان وایہ پیستی مردار (میتہ) بہ خوشکردن (دباغ) پاک ناییتھوہ، بہ لَام، پای زوریہ راست ترہو فہرموودہی زور پشتگیری دہکەن، بۆ وینہ: (عن ابن عباس أن النبی ﷺ مر بشاة ميتة فقال: هلا أستمعتم بأهابها! قالوا: يا رسول الله إنها ميتة! قال: إنما حرم من الميتة أكلها) متفق علیہ، واتہ: پیغہمبەر ﷺ بہ لای مہرکی مرداردا تیہری فہرمووی: دہبواہ کەلک لہ پیستہکەہی وەرہگرن! گوتیان: ئەہی پیغہمبەرہی خوا ئەوہ مردارہ، فہرمووی: مردار تەہیا خواردنی حەرەمە.

ئىنجا لەويارەوہ کہ ئايا چ جوړه گيانداريک پيستی له دہباغ دئ و، چ جوړه گيانداريک پيستی له دہباغ نايەت، زانايان رايان جياوازه:

(داود الظاهري وأبو يوسف) رایان وایه، پیستی هموو شتیک تهنانت بهراز
(خنزیر)یش به دهباغ پاک دهیتهوه، بهلام (أبو حنیفه) رای وایه، که بهس پیستی
بهراز به دهباغ پاک نایتهوه^(۱).

(شافعي) و (أحمد) یش له قسديه كذا رايان وايه، كه جگه له (سه گو بهران)
بيستی همرو گيانداريك له ده باغ ديؤ و پاك ده بيته وه^(۲).

زور له فرموده ناسانو (أحمد)یش له قسهیه کی دیکه دا پایان وایه که هر گیانداریک به سربړین (ذکاة) گوشته کی بو خواردن حلال نه بی پیستی شی به دهباغ پاک نایسته وه^(۳) واش پی ده چی نهم رایه ی دواپی له هه موویان راستر بیټ، چونکه له چهند فرموده ده کدا هاتوه که پیغه مبر وَعَلَّاهُ به کارهینانی پیستی درنده کان (سباع) ی قه دهغه کرده، بو وینه: (عن أسامة بن عمير الذهلي أن النبي ﷺ نهی عن جلود السباع) رواه أحمد وأبو داود والنسائي.

(۱) پروانه: سهرچاوه‌ی پیشو هه‌مان به‌رگ، ص ۵۵، ۵۶ و؛ (انجمن) ج ۱ ص ۲۷۱، ۲۷۲.

(۲) هدمان سدرچاوه.

(۳) هدمان سدرچاوه.

روونکړدنه وه په کی گړنگ دمر باره ی پاکیتی، ئیسک و سم و پیچک و قوچ و نینوک و ددان و موو ۱ خوری و تووک و په ری مرداره وه بوو؛

زانایان له باره ی ثوانه ی سهری که به عاره یی به ریز ناوه کانیان ناوایه:
(عظم) و (حافر) و (ظلف) و (قرن) و (ظفر) و (سن) و (شعر) و (صوف) و (وبر) و (ریش)،
سبارت به پاکیی و پیسی یان نه گهر هی مرداره وه بوو (میتة) بن پایان جیاوازه:
هرچی (شافعی) یه له پای باو (مشهوری) داو (أحمد) له ریوایه ټیکیدا پییان
وایه هه موویان پیسن.

(مالك و أحمد) یش له پای باویاندا پییان وایه، ئیسک و هاویننه کانی پیسن و
(موو) و هاویننه کانیشی پاکن.

(أبو حنیفة) و هرکام له (مالك و أحمد) یش یه کی له قسه یه کیاندا هه موو ندو
شتانه به پاک ده زانن، هه روه ها (داود الظاهري) یش هه مان پای هه یه (*).

واش پی ده چی که هر پای سییم راست و دروست بی وه (ابن تیمیة)
گوتوویه تی (**): چونکه وه زورجاری دیکه گوتراوه: نه سل له هه موو شټیکدا
پاکیی، مه گهر به لگه هه بی له سهر پیسی.

به لگه ی راستی پای هه لېږدراویش نه ویش نه ویه، که خوی په روه ردگار
فهرموویه تی: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ﴾ (المائدة - ۳)، واته: مردارتان لی قده غه
کراوه، جا بیگومان مردار (میتة) پیچه وانه ی زیندو (حي) وه، زیندوویه تی و ژیان
(حياة) یش دوو جوړه: ژیانداریی (حيواني) و پوه کیسی (نباتی)، وه تاییه تمندی
ژیاندار پیچ هه سته کان و جمو جولی نازادانه (الحس والحركة الإرادية) یه، به لام
تاییه تمندی پوه که شه کردن (النمو) ه، جا ناشکراشه که مه به ست له (حُرِّمَتْ

(* بېوانه: (مجموعه الفتاوى) ج ۲ ص ۵۷، وه بېوانه: (المجموع) ج ۱ ص ۲۹۵، ۲۹۶.

(** بېوانه: (مجموعه الفتاوى) ج ۲۲ ص ۵۷.

عَلَيْكُمْ الْمَوْتُ) نهو شتانه به که ژيانی ژيانداري (حيواني) يان ناميتی، نهك پروه کي، به به لگهی نهو که درهخت و پروهك (الشجر والزرع) پاش بران و ئيشك بوونیان به پیس دانانرین و به مردوو ناو نابرین، ههروهه خوی کاربه جی، که فهرموویه تی: ﴿وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاصْبَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ (النحل - ۶۵)، واته: وه خوا له ناسمانی وه ناوی ناردۆته خواری و زهوی پاش مردنی پی زیندوو کردۆته وه، ناشکراشه که به مردوو ناو بردنی زهوی و خاك نابیته مایه به پیس دانرانی.

جا ئیستا با سه رنج بدهین: بیگومان (موو^(۱)، تووک^(۲)، خوری^(۳)، پهروپۆ^(۴)) ژیان و زیندوویه تیهك، که هه یانه له شیوه ره گهزی ژيانی پروه که نهك ژياندار، واته: ژيانیکی ژياندارانه یی، تاكو به نه مانی به مردوو دابنری و سه ره بجام هوکمی مردار و هه برگری له پیستییدا، ههروهه نه گه هاتباو (مووو تووک و پهروپۆ) به به شیکي نهو ژياندارانه دانرابان، که لییان دهروین، نهو به بیگومان دروست نه ده بوو به زیندوویه تی لییان بپرین، چونکه پرسیار له پیغه مبهری خوا ﷺ کراوه ده رباره ی که سانیك که به زیندوویی (سنام)^(۴) خوشتر و دونگی مه پ ده برن؟ فهرموویه تی: (ما أبین من البهیمه وهي حیه فهو میت) رواه أبو داود وأبن ماجه وقال: هذا حیث حسن غریب، واته: هه پاره یهك به زیندوویی له ئاوهل بکریته وه به مردار داده نری.

جا مادام سه رجه زانیان له سهر مرداریتی پاره گۆشتی به زیندوویه تی له ئاوهل پچرینراو پاکیی و هه لالیی (خوری و مووو تووک و پهروپۆ) به زیندوویه تی

(۱) موو (شعر) وهك هی بز و په شه ولاخ.

(۲) تووک (ویر) هی خوشتره.

(۳) خوری هی مه پره.

(*) پهروپۆ (ریش) هی په له وهی وهك مریشك و قاز و قهل و مرای به.

(۴) وهك دونگی (دوگ) مه پ وایه بۆ ووشت، به لام له سهر لوتکه ی پشتی به تی.

له ئاژهل برارو له پهره و دهركيشراو، يه كدهنگن، كهواته نهو شتانه وهك گۆشت
نېن و به هۆى مرداربوونى نهو ژياندارانهوه به مردارو پيس دانانرېن.

دهربارهى ئيسقان و پېچك^(۱) و سم و قۆچ و نينۆك و ددانيش تهگه ر بگوتري له بهر
تهوهى ههست و نازاريان ههيه به بهشيك له جهستهى ژياندارى مردار دادهنرېن!

له وهلامدا دهگوتري: زۆربهى هههه زۆرى زانايان پايان وايه كه نهو زيندهوههراڻهى
خوينيان نيه، كه له زاراوى شهرع دا به وشهى (ما لا نفس له سائلة) تهعبيريان
لى دراوهتهوه، وهك: مېش (ذباب) و قالۆنچهو سيسر كهو دووپشكو زهردهوالهوه
ههنگ و پهپولهو... هتد به پيس دانانرېن و تهگه ر بكهونه نيئوا و پان شلهمهنى
(سائل) يشهوه پيس نابن، وهك پيغه مبهري خوا ﷺ فەرموويه تي: (إذا وقع
الذباب في إناء أحدكم ليغمسه ثم لينزعه، فإن في أحد جناحيه داءاً وفي الآخر
شفاء) رواه البخاري، واته: تهگه ر مېش كهوته دهفرى يه كيكتانهوه با نوقمى
بكات و پاشان فرتي بدات (وه خواردنه كهى واز لى نههينى) چونكه له بالئيكيدا
دهرد ههيه و لهوى ديكه ياندا چاره سههرا!^(۲)

كهواته: هۆى پيسى مردارهوه بوو تهوهيه كه نهو خوينهى تييدا يه ماوه تهوهوه
حهپس بووه، جا نهو زيندهوههراڻهى خوينيان تييدا نيه مادام به مردنيان ههچ
خوينيان تييدا قهتيس ناميئى به پيس دانانرېن، دهجا بيگومان ئيسقان و نهو
شتانهش كه وهك وين ههچ خوينيان تييدا نيه، مادام وابى ههچ پاساو (مبهري
پيس بوونيان تييدا نيه).

له كۆتاييدا دهليين: مادام پيغه مبهري خوا ﷺ وهك پيشتر فەرمووده كه مان
هيئا دهربارهى مردار فەرموويه تي: (إنما حرم من الميتة أكلها) متفق عليه، كهواته
جگه له خواردنى گۆشت و بهزو چهورى مردار، هه موو جوژه كه لگ لى وه رگرتنيكى

(۱) پېچك (ظلف) بۆ مەرو بۆن و پەشە و لاخ له جىي (سم) كهرو ئىسترو نهسپه، بۆيهش له كورده وارييدا بهو
جوژه گياندارانه دهگوتري (دوو سم) و بهوانى ديكهش يهك سم.

(۲) زانيارى پزىشكى گهري (علم الطب) يش نهو راستيهى سهلماندهوه.

دیکه‌ی ره‌وايه، جا هه‌رچی پێسته‌که‌یه‌تی پاش ده‌باغ، شته‌کانی دیکه‌یش به شیوه‌یه‌کی ئاسایی، وه‌ه‌ك پێشتریش ئاماژه‌مان پێ دا ئهم رایه‌ هی زۆریه‌ی زانایانه هه‌رچهنده‌ راست و هه‌له به زۆری و که‌می لایه‌نگران و شوێنکه‌وتووایان ناپیۆرین، به‌لام وه‌ك له ئه‌ه‌مامی توێژینه‌وه‌و لێکۆڵینه‌وه‌کا‌ماندا ده‌ده‌که‌وی مه‌گه‌ر چۆن ده‌نا که‌مه‌تر وایه‌ رایه‌ك زۆریه‌ی زانایان له‌سه‌ری یه‌ك ده‌نگ بن بچ‌ه‌یزو بار لار (مرجوح) بێت، کۆتایی ئهم روونکردنه‌وه‌یه‌ش که به پێویست و گرنگم زانی ئه‌ندازه‌یه‌کی له‌سه‌ر بڕۆم چونکه زۆر که‌س پێویستی به زانیاری و شاره‌زایی هه‌یه ده‌رباره‌ی هوکمی پاکیی و پیسی ئهو شتانه که باسکران، به‌ئێ کۆتایی ئهم روونکردنه‌وه‌یه به قسه‌یه‌کی یه‌کیك له گه‌وره پێشه‌وايانی شوێنکه‌وتوو (التابعین) دینم که (الزهري) یه‌ گوتویه‌تی^(١): (كان خيار هذه الأمة يتمشطون بأمشاط من عظام الفيل)، واته: چا‌کان و صالحانی ئهم ئۆمه‌ته به جۆره شانه‌یه‌ك سه‌رو ریشیان داده‌هێناو شانه ده‌کرد که له ئێسقانی فیل دروست کرابوو^(٢).

ه- ئاوێنمو شووشو چه‌ك و چه‌قزو ئێسك و نینۆك و ... هتد: ئه‌مانیش سه‌رجه‌م به سه‌رانه‌وه (مسح) پاك ده‌بنه‌وه، واته نه‌گه‌ر به شتیکی پاك به‌سه‌رپێنه‌وه خاوێن ده‌بنه‌وه، چونکه، هاوه‌لانی به‌پێزی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ر به چه‌ك و چۆل و شمشیره‌کانیانوه نوێژیان کردوه وه‌ك خوای کاربه‌جێ فەرموویه‌تی: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ﴾ (النساء - ۲- ۱)، واته: وه نه‌گه‌ر -ئهی موحه‌مه‌د!- تۆ له نێوانیان بووی و نوێژی -ی ترس- ت بۆ به‌ریاکردن با کۆمه‌لیک له‌وان -بۆ پرکاتی یه‌که‌م- له‌گه‌ڵت رابه‌وست، وه با چه‌که‌کانیان به ده‌سته‌وه بگرن..

ناشکراشه که شمشیره‌کانیان زۆرجار به خوێن بوون و هه‌ر به سه‌رپێنه‌وه‌شیان قه‌ناعه‌تیان کردوه.

(١) بروانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ٢٢، ص ٥٩.

(٢) بۆ نووسینی ئهو (روونکردنه‌وه‌) یه‌ سه‌ودم له (مجموعه الفتاوى)، ج ٢٢، ص (٥٧ تا ٥٩) وه‌رگرتوه.

و- ړۆڼو خوږاده مه نې په توندو شله کان: (الحافظ ابن حجر) گوتوويه تي^(۱): (أبن عبدالبر) هیناويه تي که زانايان له سر نه وه په کدهنگن که نه گهر خوږاده مه نېه کی توندو خه ست پیسیه کی چوه نیو، ده بی پیسیه کهو ده ورپه ره کهیشی له گه ل فری بدریو، نه وهی دیکه به پاک داده نری، به لگه شیان ثم فرموده یه یه: (عن ابن عباس عن میمونه رضي الله عنهم أن النبي ﷺ سأل عن فأرة سقطت في سمن، فقال: ألقوها وما حولها فاطرحوه وكلوا سمنكم) رواه البخاري، واته: ده باره ی مشکیک که کهوتوته پرونی کهوه پرسیار له پیغه مبه ر ﷺ کرا؟ فرمودی مشکه کهو نه وهی ده ورپه ریشی فری بدهنو ړۆنه که تان بخون.

به لām نه گهر شله مه نې بوو نه وه زانايان ده لین: تازه پیس بووه به که لک نه ماوه هندی کی شیان ده لین: خوږاده مه نېه شله کان (ماتعات) یش هر حوکی تاویان هیهو مادام هیچ کام له تامو بونو پهنگی نه گزپابی هر به پاک داده نری، نه مهش رای (زهري و أوزاعي و بخاري) یه^(۲)، به لām هر چه نده خاوه نی (فقه السنة) گوتوويه تي^(۳): (وهو الصحيح) هر نه وه پاسته! من پیم وایه له پاستیه وه دووره پیسی و میکرؤی و اهیه به بی گزپینی تامو بونو پهنگی روا ته تی، خواردن و لئ ده کات هر کهس بیخوات لینگان نه گریو نان و دوی بابی خوی نه خواته وه.

سییه م: شتیکی ناشکراو پرونه که بو پاک کردنه وهی شتی پیس چ به ناو چ به گل و به ردو... هتد ده بی پاک کردنه وه که به جوریک بی که به ته وای نه وه پیسی یه شوینه واره کانی لابیات، هر بزیهش ده بینین پیغه مبه ری خوا ﷺ بو پاک کردنه وهی جیگای زارو لیکي سهگ (حموت که پرت شوردن که یه که میان

(۱) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۵.

(۲) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۵.

(۳) همان سفرچاوه و بهرگو لاپهړه.

بەگل بىن داناۋە^(۱)، چونكە وا ديارە بەر نەندازەو شىۋە شۆردنە نەبى ئەو پىسىيە لاناچى!

دىسان شتىكى پوونو بىن چەندوچوونە، كە بەكارهينانى ھەر ماددەيەكى دىكە وەك تايىتو صابوونو سىم ولفكە... ھتد بە مەبەستى چاكترو زياتر پاككردنەو، شتىكى پەسەندو پەوايە، چونكە ئامانچ لە شۆردن و پاككردنەو بە چ شىۋەيەك ئەو ئامانچ (ھەف)ە باشتەر دابىن بكرى چاكترو پەسەندترە.

چوارەم: ئىنجا ئەگەر ئىنسان تواناي خۇي بەكارهينە لە پاككردنەو شتىكىدا بەلام شوئىنەواری پىسىيەكەي ھەر پىتو ماو لانەچو ئەو لەو ھالەتەدا قەيدى ناكات، چونكە: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ (البقرة - ۲۸۶)، وە ئەم فەرمودەيەش لەوبارەو ھەيە:

■ (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن خولة بنت يسار قالت: يا رسول الله ليس لي إلا ثوب واحد، وأنا أحيض فيه؟ قال: فإذا طهرت فاغسلي موضع الدم ثم صلي فيه، قالت: يا رسول الله إن لم يخرج أثره؟! قال: يكفيك الماء ولا يضر أثره) رواه أبو داود والبيهقي وصححه الألباني، واثه^(۲): (خەولەي كچى يەسار) خوا لىي رازى بىن گوتى: ئەي پىغەمبەرى خوا بەس كراسىيكم ھەيەو تىشىدا دەكەومە ھەيزەو؟ فەرمووى: ئەگەر پاك بوويەو ئەو شوئىنە بشۆ كە خوئىنى بەركەوتە پاشان نوئى پىتو بکە، گوتى: ئەي پىغەمبەرى خوا! ئەدى ئەگەر شوئىنى ھەر ما؟ فەرمووى: ئەوئەندەت بەسە، كە بە ناوى بىشۆي وە مانەو شىۋىنەواری زىانت لى نادات.

لێرەش كۆتايى بەم باسە دىنين لە باسىيكي سەربەخۆشدا باسى تارەت گرتن و خۆپاككردنەو لە ميزو پىسايى دەكەين، بۆيە لێرە لىي گەراين.

(۱) پىشتەر ئەو فەرمودەيەمان ھىناو (مسلم) گىپراويەتيەو.

(۲) بېوانە: (الوجيز) ص ۲۱.

۳- لهش پیسی گه وره و گچکه (الحدث الاکبر والاصغر)

لهش پیسی گه وره (الحدث الاکبر، الجنابة) بریتیه لهو حالتیه که به سهر مرؤفا دیت و شوردن (غسل)ی هه موو جهسته له سهر پیویست ده بی بۆ پاکبونه وهی، لهش پیسی گچکه (الحدث الاصغر) یش بریتیه له حالتیه بی دهستنیوی که به دهستنیوی گرتن لاده چی.

جا له سۆنگهی نه وه که لهش پیسی گچکه (الحدث الاصغر) بهس بریتیه له نه بوونی دهستنیوی به دهستنیوی گرتیش لاده چی، لیره دا له سهری زۆر نادوین هه تا له برگی شه شه مدا به تایبته باسی ده کهن، به لام لهش پیسی گه وره (جنابة) پیویستی به تووینه وه یه له چهند خالیکی کورتدا هه یه نه روو:

یهک: هویه کانی لهش پیسی (اسباب الجنابة):

۱- ده رچوونی توو (مني) به تاره زوه وه (خروج المني بشهوة) به به لگهی نهم فهرمووده یه:

(عن علي رضي الله عنه قال: سألت النبي ﷺ عن المذي؟ فقال، من المذي الوضوء ومن المني الغسل) رواه ابن ماجه والترمذي وقال حديث حسن صحيح، واته: ده باره ی ناشقاو پرسیارم له پیغه مبه ر ﷺ کرد؟ فهرمووی ناشقاو دهست نیوی ده وی و توو (مني) هاتنه وهش خو شوردن.

۲- پیکه وه جووت بوونی پیاو ئافرهت (الجماع)، با توویشیان نه یه ته وه، به به لگهی نهم فهرمووده یه:

(عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: إذا جلس بين شعبها الأربع ثم جهدها فقد وجب الغسل) وفي رواية مسلم (وإن لم ينزل) متفق عليه،

واته: هدرکاتیک (میرد) له بهینې چوار په له کانی (ژن) دانیشت پاشان به خویه وه گوشې نه وه خوځوږدن (بڼ هدر دوکیان) فهرزه، وه له ریوایه تیکی (مسلم) دا هاتوه: نه گهر تږویشی نه هاتیبته وو.

۳- له خهوندا ناو هاتنه وه (الإحتلام) وپړای هه بونۍ نیشانه (قرینه)، به به لگه ی نه م دهقه:

(عن أم سلمة رضي الله عنها قالت: جاءت أم سليم امرأة أبي طلحة إلى رسول الله ﷺ فقالت: يا رسول الله إن الله لا يستحي من الحق، هل على المرأة من غسل إذا هي احتلمت؟ فقال رسول الله ﷺ: نعم إذا رأت الماء) متفق عليه، واته: ﴿(أم سليم) هاوسه ری (أبي طلحة) هاته لای پیغه مبهری خوا ﷺ وه گوئی: نه ی پیغه مبهری خوا بیگومان خوا له ههقی دا شهرمی ناکات، جا نایا نه گهر نافرهت نیحتیلامی بوو خوځوږدن له سهره؟ پیغه مبهری خوا ﷺ فدرمووی: به لئ نه گهر ناوی بیڼی.

۴- کوټایی پی هاتنی بی نوژی (انقطاع الحيض)، به به لگه ی نه م نایه ته: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدْنَىٰ فاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ...﴾ (البقرة - ۲۲۲)، واته: وه ده رباره ی کهوتنه حهیزه وه پرسپارت لئ ده کهن، بلئ نه وه نازار سر نه خوځشیه - جا له کاتی بی نوژییدا له (چوونه لای) نافره تان دووره په ریژبن، وه ههتا پاک نه بنه وو توخنیان مه کهون، جا کاتیک که خوین شورد لهو شوینه وو که خوا فدرمانی پی کردوون بچنه لایان.

۵- کوټایی پی هاتنی زیستانی (انقطاع النفاس)، به لگه ی نه م ههش په کدهنگی (اجماع) زانایانه، وه هدر کام له (ابن المنذر)^(۱) و (ابن جریر الطبري)^(۲) و

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۶۷، وه پروانه: (الأدلة الرضیة)، ص ۳۷.

(۲) هه مان سرچاوه ی پیشوو.

(نویی)^(۱) نه قلیان کردوه.

۶- مسولمان بوون، زانایان دهرباره ی پیتیست بوون یان نه بوونی خوشۆردن بههۆی هاتنه نیو ئیسلام و مسولمان بوونهوه رایان جیاوازه، بهشیکیان که (مالک و أحمد و أبو ثور) یان له نیودان و (أبن المنذر) و (خطابی)، و (شوکانی) یش ههلیان بۆاردوه به پیتیستی دهرزانو، بهشیکیشیان که (أبو حنیفة و شافعی) و به پیتی قسهی (نویی) زۆریه ی زانایانیان له نیودان، ده ئین: ته نیا سوونه ته و فەرزی نه^(۲)، دیاره نهواندهش که خوشردنی بابای کافر له کاتی مسولمان بوونی دا به پیتیست دهرزان به لگهیان زۆرن بۆ وینه:

■ به سه رهاتی مسولمان بوونی (ثمامة بن أثال) که له کۆتایی یه کهیدا نه مه هاتوه: (فقال رسول الله ﷺ أطلقوا ثمامة فانطلق إلى غل قريب، من المسجد فأغتسل ثم دخل المسجد فقال: أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله) متفق علیه، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: (ثمامة) ئازاد بکهن، نه و جا یه کسه ر چوو بۆ نیو باغیکی خورما که له مزگه وته وه نزیک بوو، خو ی شوۆرد، پاشان هاته وه مزگه وت و گوتی: شایه دی ده ده م که جگه له خوا هیچ په رستراویک نه، وه که موچه مده پیغه مبهری خوا یه.

* عن قيس بن عاصم أسلم فأمره النبي ﷺ أن يغتسل بماء وسدر رواه النسائي وأبو داود والترمذي وصححه الألباني^(۳).

۷- مردن، مردنیش یه کی دیکه یه له و هۆکارانه ی که شوۆردنی ئینسان پیتیست ده کهن، دیاره شوۆردنی مردووش له سه ر مسولمانان فهرزه و زانایانیش له سه ر نه وه یه که ده نگن^(۴)، ههرچه نه ده فهرمووده ش له و باره وه زۆرن بۆ وینه:

(۱) هه مان سه رچاوه ی پیشوو.

(۲) به وانه: المجموع، ج ۲، ص ۱۷۲.

(۳) به وانه: (الوجيز)، ص ۴۴.

(۴) به وانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۷۳، و به وانه: (المغني والشرح الكبير)، ج ۱، ص ۲۰۶.

* (عن أم عطية الأنصارية رضي الله عنها قالت: دخل علينا رسول الله ﷺ حين توفيت ابنته، فقال: أغسلنها ثلاثاً أو خمساً أو أكثر من ذلك...) متفق عليه، واته: پیغه مبهري خوا ﷺ لیمان وه ژور کدوت کاتیک که کچه کدی مردبوو، فهرمووی: سئ که پرتان بیشون یان پینجان یان زیاتریش..

پوونکردنه وهیه ک دهرباره ی بی نوژی (حیض) زه پستانې (نفاس) و خوښه هرکه (استحاضه):

۱- بی نوژی (حیض): وشه ی (حیض) له نه سلې زماندا به مانای پړان (سیلان) دی و له شعر و عور فیشدا بهو خوښه ده گوتی، که له داوینې ثافه دیته ده ری له حالتی ساغیدا، به بی هوې منداډ بوون و پهرده ی کچینی لاچوون^(۱).

وه زوری زانیان پایان وایه که بهر له تمه نی (۹) سالی ثافه نایبینی، وه ده گونجی هتا کوتایی ته من دریزه بکیشی^(۲).

وه په نگی خوینی بی نوژی ده گونجی سووړیکی توخی مه یله و پشه، یان سووړی ناسایی، یان مه یله و زهر، یان لیل و بوړ بیت^(۳).

به لگه ی رنګ سووړی ته وهیه، که رنګی نه سلې خوښه و، به لگه ی رنګ پشه بووینی فهرمووده ی پیغه مبهره ﷺ: ((إذا كان دم الحيضة فإنه أسود يعرف)) رواه أبو داود والنسائي وابن حبان والدارقطني ورواه الحاكم وقال: على شرط مسلم.

به لگه ی په نگی زهر دی لیل و بوړیش ته م ده قیه: (عن أم عطية رضي الله عنها قالت: كنا لا نعد الصفرة والكدره بعد الطهر شيئاً) رواه أبو داود، و رواه

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۵۰، وه (فقه السنة)، ج ۱، ص ۹۱.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۷۴.

(۳) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۹۱، وه پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۹۲.

البخاری. بدون کلمه بعد الطهر، واته: نيمه پاش پاکبونه وه مان — له خوینی بئ نوئی — زهردی و لیلائی مان به هیچ نه ده زانی. واته: (له کاتی بئ نوئییدا به نیشانهی حهزیان زانیوه، به لام پاش پاکبونه وه به سهرچوونی حهزی حیسابی خوینی حهزیان بۆ نه کرده) ^(۱).

وه دهربارهی ماوهی کهوتنه بئ نوئی و ماوهی پاکبونه وه پاکیی نیتوان دوو حهزیه وه زانیان قسهیان زۆر کردوون، به لام له راستیدا هیچ به لگهیهکی متمانه پیکراو له باره وه نیه ^(۲)، که واته بۆ پهی بردن به کاتی بئ نوئی و پاکبونه وه، چاره ههر نه وهیه که نه وهی عادهتی خوئی بزانی، عادهتی خوئی ده کاته بنه ماو پیوه، نه گهر نا، ده بئ ههول بدات به نیشانه کانی خوینی حهزی بناسیته وه له غهیری خوئی — غهیری حهزی — جیای بکاته وه ^(۳).

ب- زهستانی (نفاس): بهو خوینه ده گوترئ که له دامینی ئافرهت دیته ده رئ به هۆی منداڵ بوونه وه، لای کهمی ماوهی هاتنه کهی تاو (لحظة) یکهو لای زۆری یه کهشی چل (۴۰) پۆزه، چونکه (أم سلمة) خوا لینی پازی بئ گوتوویه تی: (كانت النفس تجلس على عهد رسول الله ﷺ أربعين يوما) (رواه الخمسة إلا النسائي)، واته: ئافرهتی زهستان له رۆژگاری پیغه مبهری خوادا ﷺ چل پۆژ داده نیشته (و نوئی نه ده کردو پۆژووی نه ده گرت).

(۱) نهمه رای زۆریه زانیانه، وهك (أبو حنيفة)، مالك، سفیان، أوزاعي، شافعي، أحمد، أسحاق، بروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۹۲.

(۲) بروانه: (الأدلة الرضوية)، ص ۴۲، وه بروانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ۲۲، ص ۳۵۳.

(۳) هه مان سهرچاوه.

بەلام ئەگەر لە چل رۆژ زياتر خوينى دى ئەو بەپاي زۆرىيە^(۱) ھەر زۆرى زانايان بە خوينى منداڵ بوونو زەيستانى دانانئى و نابى لە چل رۆژ زياتر واز لە نوێژ بھيئى، وە (ترمذى) گوتويەتى: (وقد أجمع أصحاب النبي ﷺ والتابعين ومن بعدهم على أن النفساء تدع الصلاة أربعين يوماً، إلا أن ترى الطهر قبل ذلك فإنها تغتسل وتصلّي...) واتە: وە سەرچەم ھاوولانى پيغەمبەر و ﷺ شويئەکتەر و تروانيان لە دوایانەو یەكدەنگن كە ژنى زەيستان چل رۆژ واز لە نوێژ دىئى، مەگەر بەرلەو پاكیى بھيئى، ئەو دەبى خۆى بشوات و نوێژ بكات.

دیارە لە کاتى خوین زەيستانیشدا وەك حالەتى حەيز شافەرە نوێژى لەسەر نیەو بۆى نیە بیکات، ھەرەھا نابیت پۆژووش بگري، بەلام دەبى دوايى پۆژووەکانى بگريئەو، وە وەك (شوكانى) گوتويەتى: زانايان لەسەر ئەو یەكدەنگن كە زەيستانى لە ھەموو شتێكدا كە حەرام دەكرى یان بە پەوا دادەنرى، وەك حەيز وایە، بەلگەى ئەو ھەش كە رابەر ئەم دەقەيە:

(عن عاصم عن معاذا قالت سألت عائشة: ما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصلاة، قالت عائشة: كان يصيبنا ذلك فنؤمر بقضاء الصوم ولا نؤمر بقضاء الصلاة) رواه مسلم ورواه البخاري بلفظ قريب منه، واتە: پرسىيارم لە (عائشة) كرد: بۆچى حەيزدار پۆژوو دەگريئەو بەلام نوێژ ناگريئەو؟ عائشە گوتى: ئیئە کاتى خۆى ئەم حالەتەمان تووش دەبوو، جا فەرمانمان پى دەکرا كە پۆژوو بگريئەو بەلام فەرمانمان پى نەدەکرا نوێژ بگريئەو.

(۱) پەوانە: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۳۵۸، وە (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۹۳، بەلام (ابن حزم) دەئى: (ولا حد لأقل النفس وأما أكثره فسبعة أيام لا مزيد) واتە: لای كەمى زەيستان سەنورى نیە، بەلام لای زۆرییەكەى تەنیا ھەوت رۆژ! پەوانە: (الغلى)، ج ۲، ص ۱۲۸. مسأله: ۲۶۸، بەلام بێگومان رایەكەى ھەتەر سەيرو پيچەوانەى واقیعیە!

ج- خوینہ چرکہ (الإستحاضة)^(۱): نہمیش بریتیه له خوین هاتن له داوینسی

نافرہت به بدرہوامی له غہیری کات و حالہتی ناسایی خویدا.

نافرہتیش کہ تووشی نهم نہخوشیہ دہبئ وہک هی پاک (طاهرة) دادہنری، دہبئ له کاتی ہر نویتیکدا پاش خوپاکردنہوہ له خوین و خوبہستن، دہستنوئژ بگریو نویتہکھی بکات، ہندیک له زانایانیش رایان وایہ کہ پیویستہ بۆ ہر فہرزیک خوی بشوات، بہلام رایہکیان بیہیزو وہک (ابن تیمیہ) گوتوویہتی^(۲): هیچ کام له چوار پیشہوا سدرمہزہبہکان (أبو حنیفہ و مالک و شافعی و أحمد) خوشوردنی نافرہتی (مستحاضة) بۆ ہر نویتیک بہ فہر زانان و، نہو فہرمودہیہش کہ لہویارہو ہاتوہ:

■ (عن عائشة رضي الله عنها أن أم حبيبة أستحيضت سبع سنين فسألت رسول الله ﷺ عن ذلك فأمرها أن تغتسل لكل صلاة) رواه مسلم، واتہ: أم حبيبہ خوا لیتی رازی بی حموت سالان له حالہتی (استحاضة) دابوو جا لہویارہوہ پرساری له پیغہمبہری خوا ﷺ کرد: نہویش فہرمانی پی کرہ کہ بۆ ہہموو نویتیک خوی بشوات.

بہلئ نهم فہرمودہیہ زۆریہو جہماوہری زانایان گوتوویانہ یان مہبہست له خوشوردن خوپاککردنہوہو خوشوردنہوہیہ له خوین و دہستنوئژ گرتنہ، یان خوشوردنہک سوننہتہ، واتہ: فہرمان (أمر) ہکہ بۆ (تدب) ہ نہک (وجوب) بہلگہی نہوہش کہ دہریارہی نافرہتی خوینہ چرکہدار (مستحاضة) گوتمان، نهم فہرمودہیہیہ:

(۱) خۆم نہو تہرجومہیم بۆ وشہی (استحاضة) دانا، چونکہ (استحاضة)ش وہک (سلس البول) میزہ چرکہ وایدو بدرہوام دئ ہرچہندہ له ہہموو چرکہ (ثانیة) یہکیشدا ہدرنایت بہلام زۆر زیادہپۆی (مبالغة) یان تہندایدو چاوپۆشی کراوہ.

(۲) پروانہ: (مجموعہ الفتاوی)، ج ۲۲، ص (۳۵۵ تا ۳۵۹).

■ (عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت: فاطمة بنت أبي حبيش لرسول الله ﷺ يا رسول الله إني لا أطهر أفادع الصلاة فقال رسول الله ﷺ: إنما ذلك عرق وليس بالحیضة، فإذا أقبلت الحيضة فأتركي الصلاة، فإذا ذهب قدرها فاغسلي عنك الدم وصلي) رواه البخاري، واته: (فاطمة بنت أبي حبيش) به پیغمبەرى خوا ﷺ گوت: ئەى پیغمبەرى خوا من — لە خوین — پاک نابمەوه، جا ئایا واز لە نوێژ بهیتم؟! پیغمبەرى خوا ﷺ فەرمووی: ئەوه ھەیز نیە دەمارێکە، جا کاتێک کەوتیە ھەیزەوه واز لە نوێژ بهیتمە وه کە زانیتم ئەندازەى کەوتنە ھەیزەکەت پابردو، ئەوجار خوینەکەت لە خۆت بشۆوه و سە دەستنوێژ بگرە — وه نوێژەکەت بکە.

وهک پێشتریش گۆتمان چاکترین پێوەر — کە رەنگە جێدار (بەدیل)یشی نەبێ — بۆ لەیەک جیاکردنەوهی خوینی ھەیزو غەیری ھەیز — کە بە زۆری ھەر خوینە چرکەیه — ئەو یە کە:

أ- ئەگەر ئافەرەتەکە عادیاتی کەوتنە ھەیزی خۆی دەزانێ ئەوه ئەندازە پۆژانەى جارێ تێیاندا کەوتۆتە ھەیزەوه بە ھەیزیان ھەساب دەکات، ئەو یە مایەوه بە خوینە چرکە (استحاضة)ی دادەنێ.

ب- ئەگەر عادیاتیکی زانراویشی نەبوو وەک ئەو یە ھەر لە سەرەتاوە ئەو نەخۆشی خوینە چرکەى گرتبێ، ئەو دەبێ بە ھۆی نیشانەو سیفەتەکانی خوینی ھەیزەوه ئەو دوو ھالەتە لەیەک جیا بکاتەوه^(۱).

(۱) پروانە: (الأدلة الرطبية)، ص ۴۲، کە لەسەر (مەن)ی (الدرر البهية)ی (شوکانی)یەو لە (مەن)دا گۆتوویەتی: (فذا العادة المتقررة تعمل عليها، وغيرها ترجع إلى القرائن).

دووا! به لهش پیسی (جنابة) شتیک له ټینسان قه دهغه دهکړی؟

نو شتانهی که به هوی لهش پیسی گوره (جنابة) هو! له ټینسانی مسولمان
حرام دهن نه مانه:

۱- نویژ به فپرزو سوننه تیهوه، چونکه پیغه مېر ﷺ فرموویه تی: (لا یقبل الله صلاة بغير طهور ولا صدقة من غلول) رواه مسلم وأحمد وأصحاب السنن،
واته: خوا نه نویژی بی لهش پاکیی و نه خیر له مائی غنیمت دزراو
وه رناکړی.

۲- ته وافی مائی خوا چونکه پیغه مېر ﷺ فرموویه تی: (الطواف صلاة إلا إن الله تعالى أحل فيه الكلام فمن تكلم فلا يتكلم إلا بخير) رواه الترمذي والدار
قطني. وصححه الحاكم وأبن خزيمة عن ابن عباس، واته: ته وافی نویژه، نه وهنده
هیه خوی بهرز قسه کردنی تیدا حلال کرده، جا هر که سیک قسهی کرد، با
شتی چاکه نه بی نه بییژی.

۳- دهست له قورثان دان، چونکه پیغه مېر ﷺ فرموویه تی (لا یس القرآن إلا طاهر) رواه النسائي والدار قطني والبيهقي عن أبوبکر بن محمد بن عمر وابن
حزم عن أبيه عن جده، واته: ټینسانی پاک نه بیټ نابی دهست له قورثانی
بدات، وه پای زوریو جه ماوهری زانایانه، که (أبو حنيفة ومالك وشافعي
وأحمد) یشیان له نیودان^(۱)، که نه که به لهش پیسی گوره وه بگر به بی
دهست نویژیش دروست نیه دهست له قورثان بدری، به لام هندی که زانایان بـ
بابای لهش پاکي بی دهست نویژ به دروستی دهزانن، که (ابن عباس وشعبي و
ضحاك وزید بن علي و داود الظاهري و ابن حزم و حماد بن أبي سليمان) یان له

(۱) پروانه: (مجموعه الفتاوی) ابن تیمیة، ج ۲۲، ص ۱۵۲.

نیودان، به لکو (داودو ابن حزم) بۆ بابای لهش پیس (مجنب) یش دهست له قورئان دانیان به دروست (جائز) داناوه^(۱)! که بیگومان رایه که یان بی هیژهو، نهو فهرموده یه سهری، که (ابن عبدالبر) گوئویه تی: (انه أشبه بالتواتر لتلقي الناس له بالقبول) به لگه یه که له سهریان^(۲).

۴- قورئان خویندن، نه میس به پای زۆریه^(۳) زۆری زانیان له بابای لهش پیس حه پامه ده قیش له وباره و زۆر به به لگه هیتراونوه، که پهنگه به هیترینیان نه مه بیته:

* (عن علي رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ كان لا يحجبه عن القرآن شيء ليس الجنبه) رواه أصحاب السنن وصححه الترمذي وغيره، واته: هیچ شتیک بیجگه له لهش پیسی پیغه مبه ری خوی ﷺ له قورئان خویندن نه ده گپ رایه وهو پیسگیری لینه ده کرد.

شایه نی باسیشه که هندی که زانیان که (بخاری و طبرانی و داودو ابن حزم) یان له نیودا هه، قورئان خویندنیان بۆ بابای لهش پیس به دروست (جائز) داناوه^(۴).

۵- مانه وه له مزگهوت دا (المکث فی المسجد)، نه میس زۆریه زانیان بۆ بابای لهش پیسی به حه پام ده زانن^(۵)، بگره هندیکیان پیدا په تبوونیش هه به حه پام ده زانن^(۶)، که میکیشیان وه (داود الظاهری) و (ابن المنذر و المزنی) به موته قی هه مانه وه هه تپه په بوونیش به دروست ده زانن، (نوی) یش، که

(۱) بهوانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۶۳.

(۲) هه مان سهرچاوه.

(۳) بهوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۷۹.

(۴) بهوانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۷۵، وه بهوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۷۹.

(۵) بهوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۸۱.

(۶) هه مان سهرچاوه.

گوتوویه تی: (و احسن ما یوجه به هذا المذهب: إن الأصل عدم التحريم، وليس لمن حرم دلیل صحیح صریح)^(۱)، واته: چاکترین به لگه که نه م پایه ی پی پشتگیری بکری نه ویه: که نه سل حرام نه بوون سی مانه وه و تیپه ربوون-ه وه نه وانیش که حرامیان کردو به لگه یه کی راستو راشکاو یان به ده ستعو نیه). به لئ (نوی) یش له م قسه یه وه ده رده که وی که پای دو وه می لاپه سهندو به هیژ بیّت.

واش پی ده چی پای راستو ریگ نه وه بی که بگوتری: په سهندو سوننه ت وایه که به بی له ش پاکي -همم گه وره وه همم گچکه ش- نینسان له مزگه وتدا نه مینیتته وه پیشیدا تیپه ربوون، به لام فله ز نیه و دروسته، به تاییه ت له کاتی ناچاری و تیگیرا ویدا که هم پییدا تیپه ربوون و هم تییشیدا بمینیتته وه. ۷۶- ثافره تی حه یزدارو زه یستان جگه له و شتانه ی که رابردن رۆژوو گرتن و جووت بوون (جماع) یشیان لی قه ده غه کراوه، که به لگه ی هه ردو و کیشیان خراوته روو.

به لام لی ره دا دو مه سه له هه ن به پیویستی ده زانم تۆزیک تیشکیان بجهینه سه ر: یه کم: زانایان پاش نه وه ی له سه ر نه وه ریگ که وتوون که جووت بوون له گه ل ثافره تی حه یزدارو زه یستان دا حه رامدو یه کی که له گونا هه زله کان و ته نانه ت هه ندیکیان رایان وایه (کفارة) یشی ده که ویتته سه ر ویرای گونا هه باری یه کی زۆر^(۲)، له و باره وه که تایا میترد چی بۆ ره وایه له کاتی حه یزو زه یستان ییتی هاوسه ره که ی دا! رایان جیا وازه و، به شیکیان که (أبو حنیفة و شافعی و مالک) یان له نیوان، ویرای (سعید بن المسيب و طاووس و شریح و قتادة و

(۱) هه مان سه رچاوه ی پی شوو، ج ۲، ص ۱۸۲.

(۲) (نوی) گوتوویه تی: (أجمع المسلمون على تحريم وطأ الحائض للآية الكريمة وللأحاديث الصحيحة) به روانه: (المجموع) ج ۲ ص ۳۶۲، به لام پای (کفارة) که وتنه سه ر به هیژ، (المجموع)، ج ۲، ص ۳۶۳.

سلیمان بن یسار^(۱) پایان وایه که لهززه وهرگرتن (استمتاع) به نیتوان نیکو نه ژنۆشی ههر هه پاره.

زۆریه شیان که وێرایی: (عکرمه و مجاهدو شعبي و نفعي و الحاکم) ههر کام له (ثوري و أوزاعي و محمد بن الحسن و أحمد و أصبغ المالکي و أبو ثور و إسحاق و أبو داود و أبو المنذر)، وه هه نديک له شافيعی یه کانیان له نیتوان^(۲)، پایان وایه جگه له جووت بوون^(۳) (جماع) دروسته لهززه تی لئ وه ریکرئ، که له زارای شهرع زاناندا پیتی ده لئین، (المباشرة) واته: پیتست (بشرة) به پیتست کهوتن به ههر شتیه که بئ^(۴) به لگه شیان ئهم فەرمووده یه: (اصنعوا کل شیء إلا النکاح) رواه مسلم، واته: جگه له جیماع هه موو شتیک بکهن.

دووه م: پاش پاکبوونه وهی ئافرهت له خوینی بئ نوێژی (حیض) به پای زۆریه هه ره زۆری زانیان که (سالم بن عبدالله و سلیمان بن یسار و زهري و ربيعه و مالک و ثوري و لیث و أحمد و شافعي و إسحاق و أبو ثور و ابن المنذر) یان له نیتوان هه، هه تا خۆی نه شوات یان ته یه موم نه کات ته گهر ئاوی بۆ نه گونجا، دروست نیه میرده که ی له گه لئ جووت بیت، به لام (داوود الظاهري) گوتویه تی: ههر تاره تی گرت و داوینی خۆی له خوین و خۆر پاک کرده وه له گه لئا جووت بوون په وایه، (أبو حنیفه) ش پای وایه که ته گهر ماوهی بئ نوێژی یه که ی ده رۆژ بوو — که به لای ته وه وه لای زۆری کهوتنه هه یزه وه یه، ته وه یه کسهر پاش خاوین بوونه وهی له خوین، جیماع کردنی و له گه ل کرانی په وایه^(۵).

(۱) بپوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۶۷.

(۲) هه مان سه رچاوه.

(۳) ئاشکرایه که دواوه (دبری) ئافرهت به هه موو شتیه که هه مانو گوناھی گهر ده یه.

(۴) (نوی) یش رای زۆریه ی په سه ند کرده و گوتویه تی: (وهو اقرب من حیث الدلیل)، بپوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۶۶، واته: له پووی به لگه وه ته رایه به هیتزته.

(۵) بپوانه: (المجموع)، ج ۲، ص (۳۶۹، ۳۷۰).

بە ئاشكراس ديارە كە پاى زۆرىيە بەھىزترە، چونكە ئەم ئايەتە زۆر روون و بى چەندو چوونە لەو مەسەلەيدا: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة - ٢٢٢)، كە پىشتەر مانامان كرد.

چونكە وەك زانايان گوتويانە^(١): خواى كاريەجى پاش فەرمانكردنى بە دوورە پەريزىي لە جىماعى ژنى بىنويژ (حائض)، دوو شتى كردوون بە مەرج بۆ كۆتايى هينان بەو دوورە پەريزىيە: (ولا تقربوهن حتى) وە لىيان نزيك مەكەونەو هەتا:

أ- (يَطْهُرْنَ) پاك دەبنەو، وە بە (يَطْهُرْنَ) ش خويندراو تەو و لە حەوت جۆرە خويندەو كانيشە، كە بىنگومان بە خويندەو (قراءة)ى دوو مە راشكاو (صريح)ە لە خۆشۆردندا.

ب- (فَإِذَا تَطَهَّرْنَ) كە خويان پاككردەو، كە بىنگومان ئەمەيان مەبەسەت پىي خۆشۆردنيانە.

كەواتە: دەرکەوت كە پاى زۆرىيە نزيك بە يەكەدەنگى زانايان بەھىزترەو ژنى حەيزدار پاش كۆتايى هاتنى حەيزەكەى هەتا خۆى نەشۆریت يان تەيەعموم نەكات دروست نىە ميژدى بچيپتە لاى.

بەلام بۆ رۆژوو گرتن ئەو زانايان لەسەر ئەو يەكەدەنگى كە بە كۆتايى پىي هاتنى خويى حەيزەكەى، ئەك هەر بۆى هەيە بەلكو لەسەريشى فەپزە نيەتى رۆژووى بەياني بەيىنى با لە شەويدا فرياي خۆشۆردنيش نەكەوى^(٢).

(١) بپوانە: (المجموع)، ج ٢، ص ٣٧٠.

(٢) چونكە رۆژووگرتن لەسەر حەيزدار حەرامەو ئەو ئافەتەش بە كۆتايى پىي هاتنى خويندەكەى حەيزدار نەماو، بپوانە: (المجموع)، ج ٢، ص ٣٧١، وە بپوانە: (مكتى) (المهذب)، ج ٢، ص ٣٦٧.

سئ: حوکمی لابر دنی لهش پیسی (حکم رفع الجنابة):

شتیکی ناشکراو پوونه که نسل له ئینسانی مسولمان دا لهش پاکبوونه و لهش پیسی ته نیا حاله تیکی زوو تیپه (طاری) و پیوسته له نزیکترین دهره تدا لاجی، چونکه وه پیشتر باسما کرد زویره ی خواهرستیه مه زنه کان په کیان له سر لهش پاکیی (طهارة) و خاوینی (نظافة) که وتوه.

به لئ لابر دنی لهش پیسی فدره و خوی کار به جی و پیغه مبهری پی شه و له چندان دهق دا فرمانیان پی کرده، بۆ وینه: خوی زانا فرمویه تی:

■ ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطْهَرُوا﴾ (المائدة - ۶)، واته: وه نه گهر له شتان پیس بوو خۆتان بشۆن.

■ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا﴾ (النساء - ۴۳)، واته: نهی نه وانه ی پرواتان هیناره له کاتی کدا که سهرخوشتن توخنی نویژ مه که ون هتا ده زان چي ده لئین، هدره ها به لهش پیسی نویژ مه که ون هتا خۆتان نه شۆن مه گهر ریبار بن شه و کاته مادام ناو نه بی تهیه موم دروسته.

یان وه هندی که توژ هره وان (مفسرین) گوتویه انه: ﴿وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا﴾ یانی: وه نه گهر له شتان پیس بوو مه گهر به پرپهوی نه گهر نا مه چنه مزگهوت - که شوینی نویژه - هتا خۆتان نه شۆن.

■ ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ...﴾ (المائدة - ۶).

که له باسی تهیه مومدا مانای ده که ی و کورته که ی نهویه که تهیه موم کردن به خاک یان پووی زهوی، جیدار (بدیل) ی خوژوردن و ده ستنویژه بۆ که سیک ناوی چنگ

نەكەوی یان هەبێ، بەلام بۆی نەبێ بەکاری بهێنێ، بەلام ئایا لابردنی لەش پیسیی پیۆستییه کی دەست بەجێ (واجب فوری)یە، یان بەکاوهخۆ (علی التراخی)یە؟! ئەوەندە سەرئەو کتیبەکانی سوننەت و شەرعم دا شتێکم چنگ نەكەوت، كە بەلگەبێ لەسەر دەست بەجێ (فوری) بوونی، بە پێچەوانەش بەلگە ی زۆرو زوهند هەن لەسەر ئیسپاتی بەکاوهخۆ بوونی، بەلام بێگومان هەر کاتیك ئەنجامدانی فەرزیك پەکی لەسەر ئەو پاکییە کەوتبێو، ئەگەر دەست و بردیش لە لابردنی لەش پیسییه کە نەكات فەرزه کە ی بچێ، ئەو لەسەری پیۆستە دەستبەجێ خۆی پاک بکاتەو، بە سستی کردنی گوناچارە، زانایانیش وەك بنچینه یەکی شەری گوتویانە: هەر شتێك ئەنجامدانی فەرزیك پەکی لەسەر کەوتبێ ئەویش دەبیته فەرز (ما لا یتم الواجب إلا به فهو واجب).

چوار: لەش پیسیی بەچی لادەچی؟!

لە باسەکانی پابردوودا پروون بۆو، کە هۆکاری ئەسلی لابردنی لەش پیسیی (جنابة) ئاوه، ئەگەر ئاوه نەبوو بەکاربهێنرێ، جێدار (بدیل)ە کە یان پرووی زهوی یە، کە دەمو چاوو هەردووک دەستی پێ مەسح بکری. جا لەبەر ئەوەی لە برگەکانی (۵، ۶، ۷)دا باسی هەر کام لە خۆشۆردن و دەستنیژو تەیه موم دەکەین، لێرە بەم ئەندازەیه لەم باسە دەگەرێن.

وێنێکێکی مەکتەبی مەسڵە ئالی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

وێنێکێکی مەکتەبی مەسڵە ئالی بابیر

هە نوێ ژێمانە، مەسڵە ئالی بابیر

ئەو سەم بێ مەسڵە ئالی بابیر

www.alibapir.net

وێنێکێکی مەکتەبی مەسڵە ئالی بابیر

عەل بابیر/ AliBapir

عەل بابیر/ AliBapir

وێنێکێکی مەکتەبی مەسڵە ئالی بابیر

٤- تارەت گرتن (الإستنجاء) و خاویڤن پاگرتنی

جەستەو پۆشاک و جیگا و شوڤن

وهك پێشتر ئاماژەمان پێكردوه پاك و خاویڤنی مەرجی بئەرەتی ئەنجامدانی زۆر لە خواپەرستییهكانە بە تاییبەتی نوێژ، جا ئەو لەم بڕگەیدا خوا یاریی بە كورتی و لە چەند خائێكدا هەم باسی تارەت گرتن -واتە خۆپاكردنەو لە میزو پیسایی، و هەم باسی خاویڤن پاگرتنی جەستە بەهۆی جێبەجێکردنی خەسلەتە سروشتیەكان (خصال الفطرة) هەو.

یهكەم: تارەت گرتن:

١- تارەت گرتن چی یە؟!

مەبەست لە تارەت گرتن یان^(١) دەست بە ئاو گەیاندن، خۆپاكردنەو یە لە شوێنەوارو پاشاوهی میزو پیسایی دواي خۆ خائێ كردنەو (التخلي)، جا لە كتێبەكانی سوننەت و شەرع (فقہ) دا چەند وشەو زاراوەیەك بەكارهاتوون بۆ تەعبیر لەو مەسەلەیه كە ئەمانەن:

(الإستنجاء، الإستجمار، الاستطابة، الاستنقاء، الاستنزاء، الاستبراء) كە ماناكەیان لەیهك نزیكەن:

الإستنجاء: یانی لاگردنی پیسی و پیسایی چونكە (نجو)^(٢) ناو بۆ پیسایی.
الاستجمار: یانی پەیداگردنی بەردووچكە بۆ خۆپاكکردنەو، چونكە (جمرة) بەردی گچكەیه.

(١) لە زمانی كوردی دا -ژار (لهجة)ی سوڤانی- بە زۆری ئەو دوو وشەیه بەكاردێن.

(٢) پروانە: (المعجم الوسيط)، ص ٩٠٥، وشە (نجو).

الاستطابة: واتە: خۇپاككردنەو، چونكە (طیب) پاك و چاكە.
الاستنزاء: واتە: وەدەست ھېنانى (نزاهة) كە برىتيە لە دووربون لە پىسىي.
الاستبراء: واتە: وەدەست ھېنانى دوورىي و بەرى بون لە ميزو پىسايى.
الاستنقاء: يانى خۇخاوين كەردنەو، چونكە (نقاء) خاوينى يەو (نقى) ■
 (خاوين)ە.

۲- ھوكمى تارەت گرتن:

خۇپاككردنەو ■ لە شوينەواری ميزو پىسايى بە پای زۆرىەى ھەرەزۆرى زانايان فەرزە، بەلام (أبو حنيفة) و (مالك) یش لە قەسەيە كيدا بە سوننەتيان داناو، ئەوئەندە ھەيە ئەوانیش گوتوويانە: ئەگەر لە قەبارەى درەميك زياتر بىت فەرزە بشۆرى و بە غەيرى ئاويش پاك نابىتتەو^(۱).

بەلام بى گومان پای جەماوەر زۆرىەى ھەرەزۆرى زانايان راستەو تەوہى دىكە بە تەئكىد ھەلەيە، چونكە پىغەمبەرى خوا ﷺ لە چەندان فەرمودەدا فەرمانى كەردو بە خۇپاككردنەو تارەت گرتن و ئەگەر گريمان پىغەمبەرىش ﷺ نەيانفەرمووبايە ■ ھەر پىويست بوو چونكە بە ھوكمى عەقل و فیتەرەت شتيكى ئاشكراو بەلگەنەويستە.

ئەمەش چەند فەرمودەيەك لەو فەرمودانە:

■ (عن سلمان رضي الله عنه قال: نهانا رسول الله ﷺ أن يستنجي أحدنا بأقل من ثلاثة أحجار) رواه مسلم، واتە: پىغەمبەرى خوا ﷺ لىي قەدەغە كەردوين كە يەككىمان بە كەمتر لە سى بەردووچكە (لە كاتى نەبوونى ئاودا) خۆى پاك بكاتەو.

(۱) پەرۋانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۱۴، ۱۱۵.

❖ (عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ قال: إذا ذهب أحدكم إلى الغائط فليذهب بعد بثلاثة أحجار يستطيب بهن فإنها تُجزيء عنه) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا الترمذي، وابن حبان والنووي^(١)، واته: نه گهر یه کیکتان چوه سدر پیشاو با سئ بدر دوو چکه له گهلا خوی بیات، خو پئ پاک بکاته وه، بوی بدره کمون (واته له جیاتی تاو به پاکه ره وه بوی حیساب ده کرین).

❖ (عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت لنسوة: مرن أزواجكن أن يستنجوا بالماء فإني أستحييهم وأن النبي ﷺ كان يفعل) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا أبو داود وصححه الترمذي وابن حبان والنووي^(٢)، واته: عایشه خوا لئی رازی بیت به چند ژنیکی گووت: به میرده کانتان بلین با به تاو تارهت بگرن، چونکه پیغمبر ﷺ وای ده کرد، به لام من شهرمی ده کم پیمان بلیم.

۳- تارهت گرتن و خوپا کردنه به چی ده بی؟!

ناشکرایه و چندنان جاریش گوتوومانه، که (تاو) نه سلّه له پاک و خاوینیدا، بویه بو تارهت گرتیش (تاو) به پله یه که دم دیت، به لام نه گهر تاو به چنگ نه کهوت نه وه به پای هره زوری زانایان به رد (حجر) و هدر شتیکی دیکه ی وهك ویش، که بگوئجی خوی پئ خاوین بکریته وه^(٣) دروسته.

وه نه گهر بگوئجی به هردو وکیشیان خوی پاک بکاته وه چاکتره، سهره تا به به رد یان هدر شتیکی دیکه ی پیسی لابه ری ریز نه گیراو (غیر محترم) پیسی یه که لابه ری، پاشان به تاوه کهش به ته وای خوی پاک بکاته وه^(٤).

(١) سهرچاوه ی پیشوو، هه مان بهرگ، ص ١١٥.

(٢) هه مان سهرچاوه بهرگ، ص ١٢١.

(٣) پروانه: (المجموع)، ج ٢، ص ١٣٢، نه مه رای سهرجم زانایانه جگه له (داود الظاهري)، به لام (القاضي أبو الطيب) گوتویه تی: ته ویش هه مان پای هه یه، وه پروانه: (المغنی)، ج ١، ص ١٥٠.

(٤) نه مهش پای زوری زانایانه، پروانه: (المجموع)، ج ٢، ص ١٤٢.

بەلام زانايان لەسەر ئەو يەك دەنگن، كە مەرجى خۆپاك كەردنەو بە غەيرى ئاو ئەو يە كە لە شوئنى تايبەتى ميزو پيسايى پىداهاتن بەولاه، پيس نەبووى و تيو نەچووى، ئەگەر نا پيوستە هەر بە ئاو خۆى پاك بکاتەو بە غەيرى ئاو بەرناكەوى^(۱).

ئەمەش چەند دەقيك لەوبارەو كە بەچى تارەت دەگەرى:

■ (عن أنس رضي الله عنه كان النبي ﷺ إذا أتى الخلاء أتيت بهاء في ركوة فاستنجى ثم مسح يده على الأرض ثم أتيت بهاء آخر فتوضأ) رواه أحمد وأبو داود وأبن ماجه والبيهقي وقال النووي: إسناده صحيح، واته: ينفه مبر ﷺ عادەتى وابو، كە دەچووە ئاودەست من لە قايىكى چەرم دا ئاوم بۆ دەبردو تارەتى دەگرتو، پاشان دەستى بە زەوى دەسپى، دوايى قايىكى ديكە ئاو- م بۆ دەهيناو دەست نوێزى دەگرت.

■ پىشتريش ئەو فەرموودانەمان هينانەو، كە (مسلم) لە (سلمان الفارسي) و (أحمد وأصحاب السنن) لە (عائشة) وە گىپاويانەو خوا لىيان پازى بى، دەبارەى خۆ پاك كەردنەو بە سى بەردو وچكە لەكاتى نەبوونى ئاودا.

شايانى باسيشە كە زۆرەى زانايان پايان وايە، ئەگەر باباي تارەت گر لەبەر نەبوونى ئاو بە بەردو وئەنى وى خۆى پاك كەردەو، نابى لە سى بەرد كەمتر بن^(۲)، هەرەها زۆرەش پايان وايە، كە ئەگەر بە سى بەرديش پاك نەبۆو دەبى بەردى تر بەكاربەيتن، تا دلتيا دەبى^(۳)، ئەگەر لە بەرلا و بونەو پيسى يەكەش بە جەستەيدەو، نەگنجا بە غەيرى ئاو خۆى پاك بکاتەو، فەرزە ئاو بەكاربەيتن وەك پىشتريش گومان.

(۱) بروانە: (المغني والشرح الكبير)، ج ۱، ص ۱۵۱، وە (المجموع)، ج ۲، ص ۱۴۳.

(۲) بروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۲۱ تا ۱۲۵، وە بروانە: (الأدلة الرضوية)، ص ۲۷، وە بروانە: (الفقه الإسلامي وأدلته) د. وهبة الزحيلي، ج ۱، ص (۳۴۷ تا ۳۵۱).

(۳) هەمان سەرچاوەو بەرگ و لاپەرە.

۱- نه دده بو ره وشته کانی تاره ت گرتن:

(۱) هدرکاتیک ویستی بچن بۆ شوینی خو لای خالی کردنه وه (التخلی) و خۆپا کردنه وه (الاستنجا) بهر له وهی پتی بچیتنه نیو سنووری نهو شوینه وه بلن: (بسم الله) به ناوی خوا، چونکه پیغه مبهرد ﷺ فهرموویه تی: (ستر ما بین الجن وعورات بني آدم إذا دخل أحدهم الخلاء أن يقول بسم الله) رواه الترمذي وابن ماجه وصححه الألباني^(۱)، واته: پهردهی نیوان جندو عه وه تی ئاده میزاده کان کاتیک یه کیکیان ده چیتنه سهر ئاو نه وه یه که بلن: به ناوی خوا، وه سوننه ته بلن: (اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث) چونکه پیغه مبهردی خوا ﷺ وای فهرمووه وهك (أنس) گیراویه ته وه:

■ (كان رسول الله ﷺ إذا دخل الخلاء قال: اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث) رواه البخاري ومسلم وأصحاب السنن، واته: نهی خواجه په نات پتی ده گرم له شیطانه نیرو مییه کان.

دیاره ده توانی هدر جاره یه کیکی لهو دوو زیکره بلنی، یان پیکه وهو ویکرا بیانلی ی.

(۲) وه سوننه ته له چووندا لاقی چهپ وه له هاتنه ده ره وه دا لاقی راستی پیش بخت، چونکه چندان دهقی سوننه ت هه نه وه ده گیه نن که واباشه ئینسان بۆ ههر شتیک وه ههر شوینیکی چاک و پاک لای راست سچ ده ست چ لاق- پیش بخت و بۆ پیچه وانهی نه وه ش لای چهپ، نه مهش چهند ده قیک له وباره وه:

■ (عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان رسول الله يعجبه التيمن في شأنه كله في طهوره وترجله وتنعله) متفق عليه، واته: پیغه مبهردی خوا ههزی ده کرد له هه موو کاروباریکیدا به لای راست ده ست پی بکات له ده ستوئیزگرتنی و سهرو پیش شانه کردنی و نه عمل به سهرو پیوه کردنیدا.

(۱) برهوانه: (الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز)، ص ۲۶، عبدالعظيم بن بدوي.

• (عن عائشة رضي الله عنها قالت: كانت يد رسول الله اليمنى لظهوره وطعامه وكانت اليسرى لخلاته وما كان من أذى) رواه أبو داود وغيره بإسناد صحيح، واته: دهستی راستی پیغمبره خا ﷺ بۆ دهست نویژگرتن و خواردنی بوو، وه دهسته چه پیش بۆ تاره تگرتن و شتی پیس بوو.

۳) وه سوننه ته پاش ته و ابو بونی و هاتنه دهره وهی بلی: (غفرانك)، چونكه (عائشة) خوالیتی رازی بی گپراویه ته وه: (كان رسول الله ﷺ إذا خرج من الغائط قال: غفرانك) رواه أصحاب السنن وحسنه الترمذي وصححه ابن خزيمة والحاكم وابن حبان، واته: پیغمبره خا ﷺ كه له شوینی تاره تگرتن ده هاته دهری دهیفرموو: لیبوردنت (داوا ده كه م ئی په روه ردگارم).

به لآم ته وه قهی، كه ده ئی پیغمبره ﷺ فدرموویه تی: (الحمد لله الذي أذهب عني الأذى وعافاني) رواه النسائي وابن ماجه عن أبي ذر رضي الله عنه، واته: ستایش بۆ ته و خاویه كه پیسی له كۆل كردمه وه و سه لامه تی كردووم، ته وه زۆر له پسپورانی سوننه ت به بی هیژ (ضعيف) بیان داناوه ^(۱).

۴) وه ته گهر له دهشت و چۆلایی تاره تی گرت ده بی له خه لکی دوور بکه ویتته وه واپه سنده بچیتته پدنا و نه دیو یکیش، چونكه:

■ (عن المغيرة رض كان ﷺ إذا أراد الحاجة أبعد في المذهب) رواه أحمد وأصحاب السنن وصححه الترمذي والنووي، واته: پیغمبره ﷺ عاده تی و ابو كه ده یوست تاره ت بگری ده چوو ده شوینی کی دوور.

* (عن عبدالله بن جعفر رضي الله عنهما كان أحب ما استتر به النبي ﷺ هدف أو حائش فغل) رواه أحمد ومسلم وأبو داود وابن ماجه، واته: چا کترین شت، كه پیغمبره ﷺ حزی ده کرد — له کاتی تاره ت گرتندا — خزی بی

(۱) هه مان سه رچا وه بدرگ، ص ۹۴، هه نیک له ژانایانیش به راست (صحيح) بیان داناوه، پروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۶۲.

په نهان بکات، ته پۆلگه و بهرزاییهك، یان كۆمه لێك دار خورمای چروپریون.

(۵) وه سوننه ته ههتا له زهوی نزیك نه بیته و بهرگ و پۆشاکى خۆى هه لئه داته وه

چونكه پێغه مبهرد ﷺ وای کردوه وهك لهم فهرموده یه دا ده بیئری:

■ (عن ابن عمر رضي الله عنهما أن النبي ﷺ كان إذا أراد الحاجة لا يرفع ثوبه حتى يدنو من الأرض) رواه أبوداود والترمذي وابن ماجه.

(۶) وه به پای زۆریه ی زۆری زانیان هه پامه، كه بابای تارهت گر مادام له دهشت و ساراو چۆلایی بیته، پوو یان پشت بکاته قیبله، چونکه:

■ (عن أبي أيوب رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: إذا أتى أحدكم الغائط فلا يستقبل القبلة ولا يولها ظهره، شرقوا أو غربوا) رواه البخاري ومسلم وأحمد وأصحاب السنن، لكن بعضهم عن أبي هريرة رضي الله عنه، واته: نه گهر یه کیکتان چوه سهر پێشاو، با پوو نه کاته قیبله و پشتیشی تی نه کات، پوو بکهنه رۆژه لاته یان رۆژتاوا.

وه له باره ی پوو، یان پشت کردنه قیبله وه له کاتی تارهت گرتندا، زانیان رایان جیاوازه بهم شیوه یه^(۱) خواریه:

(مالك و شافعي و إسحاق) و (أحمد) یش له ریوایه تیکی دا ده لێن: له دهشت و سارا هه پامه، به لām له نێو خانویه ره دا دروسته.

(ثوري وأبو ثور) و (أحمد) له ریوایه ته که ی دیکه دا ده لێن: له هیچ شوینی کدا دروست نیه و به موله قی هه پامه.

(داود الظاهري) یش به موله قی به دروستی ده زانی.

(أبو حنيفة) ش له هه موو شوینی ک پوو تی کردنی قیبله له حاله تی تارهت گرتندا به هه پام، به لām پشت تی کردنی له شارو دهشت به ره وا ده زانی، واش پێ ده چی رای یه کهم له هه موویان به هیتر بیته، به لگه شیان نه م چهند ده قه یه:

(۱) بهوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۹۹، وه بهوانه: (تیل الاوطار)، ج ۱، ص (۹۳ تا ۹۷).

■ (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: رقيت على ظهر بيت فرأيت رسول الله ﷺ قاعداً على لبنتين مستقبلاً بيت المقدس مستدبراً الكعبة) متفق عليه، واته: سهر که و تمه سهر بانی خانوویه ک پیغه مبهری خوام ﷺ بینی له سهر دوو خشته (بۆ تارهت گرتن) دانیشته و پرووی له (بیت المقدس) و پشتی له که عبده. ■ (عن مروان الأصغر قال رأيت ابن عمر أناخ راحلته مستقبلاً القبلة ثم جلس يبول إليها، فقلنا يا أبا عبد الرحمن أليس قد نهى عن هذا؟! قال: بلى، إنما نهى عن ذلك في الفضاء فإذا كان بينك وبين القبلة شيء يسترك فلا بأس) رواه أبو داود والدارقطني والحاكم وقال هو صحيح على شرط البخاري ووافقه الذهبي، واته: (ابن عمر) م بینی حوشتره که ی روو به قبیله یه خ دابوو، پاشان دانیشته به ره و پرووی حوشتره که ی میزی کرد، گوتمان نهی (أبو عبد الرحمن) نه دی نه مه قه ده غه نه کراوه؟! گووتی با، به لام نه هی له وه کراوه، نه گهر له دهشت و سارا بی، به لام نه گهر شتی که له نیوان تۆو قبیله دا هه بی بتشاریتته وه قهیدی ناکات.

وه وه لامی قسه که ی (أبو أيوب) یشیان خوا لئی رازی بی، که گو توویه تی (فقدمننا الشام فوجدنا مراحيض قد بنيت نحو الكعبة، فننحرف عنها ونستغفر الله تعالى) متفق عليه، واته: جا کاتی که چوینه شامی دیتمان ناوده سته کانیان به ره وه که عبه دروست کراون، بۆیه له کاتی دانیشته دا خو مان ده سوو پاندو داوای لیبور دغان له خوای بهرز ده کرد، به لئ وه لامی نه م قسه یه یان به دوو شت داوه ته وه:

یه که م: له سۆنگه ی نه وه که گومانی هه بوو له وه دا نایا نه هیه که ی پیغه مبه ر ﷺ گشتی یه بۆ هه ردووک حالته تی و له ناوه دانی بوون و له دهشت و سارا بوونه، یان نا؟! جا نه و دووور بینی (احتیاط) ی کردوه.

دووهم: نه وه پای خو یه تی هاوه لانی دیکه ش پای دیکه یان هه بووه و (أبو

ایوب) یش بۆچونده که ی خۆی پالنه داوه ته لای پیغه مبهەر ﷺ (۱).

پیویسته شهوش بگوتری که هندیك له زانیانیش پریان وایه که هه پام بوونی پروو و پاش کردنه قیبله له کاتی تارهت گرتندا نه سخ کراوه شهوه، وه شه فهرمووده یهش به به لگه ده هیئنه وه:

* (عن جابر رضي الله عنه قال: نهى نبي الله أن نستقبل القبلة ببول، فرأيتُه قبل أن يقبض بعام يستقبلها) رواه أحمد وأبو داود والترمذي وحسنه، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ لی قه دهغه کرد بوین، که له کاتی میز کردندا پروو بکهینه قیبله، به لام سائیک بهرله وهی گیانی بکیشری دیتم پرووی تی کرد بوو. به لام وهك (نوی) گوتوویه تی (۲): شه رایه که ده لی: شه فهرموودانه نه سخ کراونه به پی هیزه له ههر باب ته کیشدا چهند فهرمووده یه که هه بن چاکتر وایه هه موویان کاریان پی بکری نهک بکرینه (ناسخ و منسوخ) ی یه کتر ناشکرشه که به پی شه رایه که زۆریه ی زانیان له سهری کۆکن که ده لی: قه دهغه کردنی پروو یان پاش کردنه قیبله بۆ دهشت و ساریه به رهوا دانانی پروو و پشت تی کردنیشی بۆ نیو شه دانی و خانویه رهیه، سهر جهم دهقه کانی سوننهت کار پی ده کات و ههر کامیان له شوینی تاییه تی خۆیدا به کار دینی.

(۷) وه زانیان هه موو له سهر شه یه کده نگن که قسه کردن له کاتی تارهت کردندا شتیکی ناپه سهنده ته نانهت شه گهر سه لامیشی لی کرا و اباشه وه لام نه داته وه ههر چهنده وه لامی سه لام له کاتی ناساییدا فهرزیشه، ههروه ها زیکری خوا کردنیش مه گهر له دلی خۆیدا پی شه گهر نا زۆریه ی زانیان پییان شتیکی ناپه سهندو نه شیاوه (۳)، به لگه ی شه وهیش که گوترا شه فهرموودانه ن:

(۱) بهروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۰۱.

(۲) هه مان سه چاو وه بهرگو لاپه ره.

(۳) هه مان سه چاو وه بهرگ، ص (۱۰۷، ۱۰۸)، وه بهروانه (نیل الأوطار)، ج ۱، ص (۹۰، ۹۱).

■ (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: مر رجل بالنبي ﷺ وهو يبول فسلم عليه فلم يرد عليه) رواه مسلم وأصحاب السنن إلا ابن ماجه، واته: پیاویک به لای پیغه مبهردا ﷺ روت بوو که لهو کاته دا میزی ده کرد، سه لای لای کرد به لایم پیغه مبهردا - وه لایم نه دایه وه.

۸) ههروه ها زۆره ی^(۱) زۆر له سه ر شه وه کۆک (متفق)ن، که مه گهر له بهر ناچار ی و عوزرێک، نه گهر نا هه رچه نه ده به پیوه ش دروسته، به لایم په سه نه د وایه به دانیشه نه وه. میز بکات به به لگه ی:

* (عن عائشة رضي الله عنها قالت: من حدثكم أن النبي ﷺ كان يبول قائماً فلا تصدقوه، ما كان يبول إلا قاعداً) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا أبو داود، واسناده جيد وحسنه النووي، واته: هه ر که سیک پی پی گوته که پیغه مبهردا ﷺ به پیوه میزی کردوه، بر وای پی مه که نه چونکه به دانیشه نه وه نه به ی میزی نه ده کرد.

■ (عن حذيفة بن اليمان رضي الله عنه أن النبي ﷺ انتهى إلى سباطة قوم، فبال قائماً فتنحيت فقال أدنو فدنوت حتى قمت عند عقبه فتوضأ ومسح على خفيه) رواه البخاري ومسلم وأحمد وأصحاب السنن، واته: پیغه مبهردا ﷺ هات که یشته لای زبلدانی خه لکێک وه به پیوه میزی کرد، منیش لپی دوور که وه مه وه، که چی فهرمووی نزیک به وه. منیش نزیک بوومه وه. هه تا لای پاژنه پییه کانیه وه. وه ستام، ئنجا ده ستنوێژی گرت و مه سحی خوفه کانی کرد. ئنجا وه ک زانایان گوته وایانه^(۲) - عائشه خوا لپی رازی بێ دیاره به گوێره ی زانیاری خۆی وه وه ی که له ماله وه له پیغه مبهردی دیوه قسه ی کردوه، (حذيفة)ش به پی پی دیتن و زانیاری خۆی قسه ی کردوه وه، (حذيفة) شتیکی دیوه

۱) به وانه: (نبیل الاوطار)، ج ۱، ص (۱۰۷ تا ۱۱۰)، وه (المجموع)، ج ۲، ص (۱۹۳، ۱۰۴).

۲) به وانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۱۰۳، په راوێژ.

له دهروهی مال که عاتیشه نهییینیوه بۆیه ئینکاری کردوه.

■ (ابن المنذر گوتویهتی: (البول جالساً أحب ألي، وقائماً مباح وكل ذلك ثابت عن رسول الله ﷺ) واته: به دانیشتنهوه میزکردنم پێ پهسندتره وه به پیوهش پهوایهوه ههردووک لاش له پیغه مبهری خواوه ﷺ هاتوون و چهسپاون.

۹) دهست سپینهوه به زهوی یان شوژندهوهی به صابوون و وینهی وی پاش تارهت گرتن، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ وای کردوه، وهك لهو فهرمودهیه دا هاتوه که پیشتەر هینامان و (أحمد وابن ماجه وبيهقي) له (أبو هريرة) گێڕاویانهتهوه و پستهی (فاستنجدی ثم مسح يده على الأرض)، واته: تارهت گرتن پاشان دهستی به زهوی سپی.

۱۰) حهرامه که به دهستی راستی تارهت بگرێ، وهك لهو فهرمودهیه دا هاتوه که (عبدالرحمن بن زيد) بهم شیویه گێڕاویه تیهوه، که له زاری (سلمان الفارسی) یهوهیه:

■ (قيل له: قد علمكم نبيكم كل شيء حتى الخراءة! قال نعم لقد نهانا أن نستقبل القبلة لغائط أو بول أو أن نستنجي بيمين، أو أن نستنجي بأقل من ثلاثة أحجار، أو أن نستنجي برجيع أو عظم) رواه مسلم وأبو داود وابن ماجه والبيهقي. واته: پێی گوترا: پیغه مبهره که تان هه موو شتیکی فیترکردوون ته نانهت چوونه سه ریڤشوايش! (سلمان) گوتی: به ئێ، لێی قه دهغه کردوین که له کاتی پیسایی و میزکردندا پوو له قیبله بکهین، یان به دهستی راست تارهت بگرین، یان به سێ بهردو که متر خۆمان پاک بکهینهوه، یان که به پاشه پۆک یان به ئیسقان خۆمان پاک بکهینهوه.

۱۱- حهراپ یان به لای که مهوه زۆر ناپهسهنده که له چهند شوێنێکدا میز یان پیسایی بکرێ، که نه مانه گرن گرتینیان:

سهر ریگاویان، ریگای ناوهینان، سیبهره شوینی دانیشتنی خه لکی، شوینی خولیشوردن، ناوی راهوستاو، بن دارودره ختی میوه دار، کون و کهلین، نه مهش نه ده قانهی که به لگهی قه دهغه کرانی میزو پیسای کردن له شوینانه دا:

* (عن معاذ رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: إتقوا الملاعن الثلاثة، البراز في الموارد، وقارعة الطريق والظل) رواه أبو داود وابن ماجه والبيهقي والحاكم وصححه، واته: خوتان له سئ له عننه هینه ره کان بپاریزن: پیسای کردن له سهر ریگاکانی ناوهینان، وه نیوه پاستی ریگا، وه ژیر سیبهر.

* (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: أتقوا اللعائن، قالوا، قالوا وما اللعائن يا رسول الله؟! قال: الذي يتخلى في طريق الناس أو في ظلهم) رواه مسلم. که مانای روژنه.

■ (عن عبدالله بن مغفل أن النبي ﷺ قال: لا يبولن أحدكم في مستحمه..)

رواه الخمسة، واته: با یه کیکتان له شوینی خو شوردنی میز نه کات.

■ (عن جابر رضي الله عنه أن النبي ﷺ نهی أن یبال في الماء الراكد) رواه أحمد ومسلم والنسائي وابن ماجه، واته: پیغه مبهه ره ﷺ میز کردنی له ناوی وه ستاودا قه دهغه کردوه.

■ (عن عبدالله بن سرجس قال: نهی رسول الله ﷺ أن یبال في المحر..)

رواه أحمد والنسائي وأبو داود والحاكم والبيهقي وصححه ابن خزيمة، واته: پیغه مبهه ری خوا ﷺ قه دهغه کردوه که میز بکریته کون و که له به ره وه..

■ ده رباره میزو پیسای نه کردنیش له بن دره ختی به ردار، (نووی) گوتوویه تی: نه وه شتی که یه کده نگیی له سه ره^(۱).

(۱) بهوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۱۰۶، وه بهوانه: (المغني والشرح الكبير)، ج ۱، ص (۱۵۶، ۱۵۷).

دوهم: خاویښ راگرتنی جهستهو پۆشاک و جیگاو شوین:

خویننه‌ری به‌ریز!

وهك پیتشتیش پوویمان کردوه پاك و خاویښی به هه‌ردووك جوړی ماددی و مه‌عنه‌وییه‌و. پله‌و پاییه‌کی گه‌وره‌و گرنگی له ئیسلامدا هه‌یه‌و نه‌وه‌نده به‌سه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ به نیوه‌ی ئیمانی داناوه: (الظهور شطر الايمان) رواه مسلم، وه خوا‌ی کاربه‌جی به جووت و هاوشانی (توبه‌ی) داناوه‌و خۆشه‌ویستی خۆی بۆ خاوه‌نه‌کی بریارداوه: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة - ۲۲۲).

جا دیاره‌ ئه‌و پاك و خاویښیه‌ش تایبته‌ نیه به شتیکی دیاری کراوه‌وه‌و هه‌موو شته‌کان ده‌گریته‌وه: هه‌م جهسته (بدن)، هه‌م به‌رگ و پۆشاک، هه‌م جیگا و ریگا، جا ئیمه‌ لی‌ره‌دا له پێشه‌و. چه‌ند ده‌قیك له‌سه‌ر پاك و خاویښ راگرتنی جیگا و ریگا و به‌رگ و پۆشاک دینینه‌وه‌و پاشان باسی پاك و خاویښی جهسته‌ش ده‌که‌ین:

أ- پاك و خاویښ راگرتنی جیگا شوین و به‌رگ و پۆشاک:

❖ (عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قام أعرابي فبال في المسجد فتناوله الناس فقال لهم النبي ﷺ: دعوه وهريقوا على بوله سجلاً من ماء - أو ذنوباً من ماء - فإنما بعثتم ميسرين ولا تبعثوا معسرين) رواه البخاري وأصحاب السنن. که پێشت مانامان کردوه‌و ئه‌و ده‌که‌یه‌نێ که ده‌بی مسوئمانان جیگا و ریگیان پاك و خاویښ رابگرن، به تایبته‌تی مزگه‌وت که شوینی خواپه‌رستییه‌کی گه‌وره‌ی وهك نوێوه‌.

❖ (عن أبي سعيد رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: إذا جاء أحدكم المسجد فليقلب نعليه ولينظر فيما فإن رأى خبثاً فليمسحه بالأرض..) رواه أحمد وأبو داود وغيرهما، که پێشت مانامان کردوه‌.

خواپ پەرورەردگار فەرمووێتی: ﴿وَكَيْفَ أَفْطَهْرُ﴾ (المندر - ۴)، واتە: وه بەرگو پۆشاكت پاك بكوه.

■ (عن جابر بن سمرة رضي الله عنه قال: سمعت رجلاً سأل رسول الله ﷺ: أصلي في الثوب الذي آتي فيه أهلي؟ قال: نعم إلا أن ترى فيه فتغسله) روه أحمد وابن ماجه بسند رجاله ثقات، واتە: گویم لئبوو پیاویک له پیغه مبهري ﷺ پرسی: ئایا لهو بەرگه مەدا کە پیتی دەچمه لای هاوسەرەکم نوێژ بکەم؟ فەرمووی: بەلێ، مەگەر شتیکی سپیسی پیتو بپینی، دەبی بيشۆی.

■ (عن أبي سعيد أنه ﷺ صلى فخلع نعليه فخلع الناس نعالهم، فلما انصرف قال: لم خلعتم؟! قالوا رأيناك خلعت فخلعنا، فقال: إن جبريل أتاني فأخبرني إن بهما خَبَأٌ..). رواه أحمد وأبو داود والحاكم وابن حبان وأبن خزيمة وصححه، واتە: پیغه مبهري ﷺ نەعلەکانی دانا، خەلکیش نەعلەکانیان دانا جاکاتیکی تەواو بوو فەرمووی بۆچی نەعلەکانتان دانا؟! گوئیان دیتمان تۆ داتنان ئیمەش داماننان، فەرمووی: ئەوه من جبرائیل هاته لام و هەوائی دامی، کە پیسیه کیان پیتو یه.

■ (عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه قال: أتانا رسول الله ﷺ زائراً في منزلنا فرأى رجلاً شعاً فقال: ما كان هذا يحد ما يُسَكَن به رأسه! ورأى رجلاً عليه ثيابٌ وسخة فقال: أما كان هذا يحد ما يغسل به ثوبه؟! رواه أبو داود والنسائي، واتە: پیغه مبهري ﷺ هاته لامان له مالهوه سەردانی کردین، پیاویکی سەر چلکن و ئاڵۆزی دی، فەرمووی ئەوه ئەو کابرایه شتیکی دەست نەکەوتو، کە سەرو قۆی خۆی پێ رێک بجات؟ وه پیاویکی دی بەرگیکی چلکنی لەبەر بوو، فەرمووی ئەوه ئەم کابرایه هیچی چنگ نەکەوتو و جل و بەرگی خۆی پێ بشۆی؟!.

ب- پاك خاۋىن راگرتنى جەستە:

بەشىۋەيەكى گىشتى بە سى شتان دېتە دى:

(۱) خۆشۋەردن و خۆگۈزپىن.

(۲) خۆبۆن خۆشكردن و خۇپاراستن لە بۆن و بەرامەى ناخۆش.

(۳) جىيەجىيە كىردنى خەسلەتە سىروشتىيەكان (خصال الفطرة).

(۱) خۆشۋەردن و خۆگۈزپىن: سوننەتلىكى داکۆكى لەسەر كراۋە، ھەندىكىش دەلەين فەزە^(۱)، كە بەلای كەمەۋە ھەفتەى جارىك مسولمان خۆى بشوات و خۆى بگۈزپى لە رۆزى جومەداۋ بە چلكنى و دژوئىنى نەچىتە نىۋ خەلگى بە بەلگەى:

■ (عن أبي سعيد رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: على كل مسلم الغسل يوم الجمعة ويلبس من صالح ثيابه وإن كان له طيب مس منه) رواه أحمد والشيخان، واته: لەسەر ھەر مسولمانىك پىۋىستە كە رۆزى جومە خۆى بشۆرئ و بەرگى پاك و چاكى دەبەر بكات، ۋە ئەگەر بۆنى خۆشيشى ھەبوو دەستى بگەيەنئىتى.

■ (عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ أنه قال: حق الله على كل مسلم أن يغتسل في كل سبعة أيام: يغسل رأسه وجسمه) متفق عليه. واته: ھەقى خۋايە لەسەر ھەر مسولمانىك كە ھەر ھەوت رۆژىك خۆى بشوات، سەرى و جەستەى بشوات.

ئەم فەرمۇدەيەش ۋەك (ابن تيمية) گوتۇيەتى^(۲): بەلگەيە لەسەر فەزەبۇونى پاك و خاۋىنى و خۆشۋەردن ھەر ھەفتەى جارىك، با ئىنسان نۆئىزى جومەش نەكات.

(۱) بېروانە: (الهللى شرح المجلى)، ج ۲، ص ۹. مسالە ۱۷۸، كە گوتۇيەتى: (وغسل يوم الجمعة فرض لازم لكل بالغ من الرجال والنساء وكذلك الطيب و السواك).

(۲) بېروانە: (مجموع الفتاوى) ج ۲۲ ص ۱۷۵.

۲) خۇيۇن خۇشكردن و خۇ پاراستن له بۇن و بەرامەى ناخۇش: پېغەمبەر ﷺ له زۆر فەرمودەيدا باسى بەكارهينانى بۇنى خۇش و خۇ دوورگرتن له بۇن و بەرامەى ناخۇشى کردوه، بۇ ويته:

■ (حق على كل مسلم الغسل والطيب والسواك يوم الجمعة) رواه أحمد بأسناد صحيح، واته: رۆزى جومعه خۇشۇردن و سيواك كردن و خۇيۇن خۇشكردن له سەر هەموو مسولمانىك پيويسته.

■ (عن أنس رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ حُبَّتْ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ وَجَعَلْتُ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ) رواه أحمد والنسائي، واته: له نيعمهته كانى — دنيا — ئافرهت و بۇنى خۇش له لا خۇشهويستن، وه تروسكايى چاوانم نويۇكردنه.

■ (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: من عرض عليه طيب فلا يردّه فإنه خفيف المحمل طيب الرائحة) رواه مسلم والنسائي وأبو داود، واته: هەركەسيك بۇنى خۇشى بۇ رانويئراو پيشكەش كرا، با نەيگيرپيته دواوه، چونكه هەلگرتنى سووكو بوئيشى خۇشه.

■ (عن جابر رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: من أكل من هذه الشجرة: الثوم - قال: ثم قال بعد الثوم والبصل والكراث - فلا يقربنا في مسجدنا، فإن الملائكة تتأذى مما يتأذى منه الإنسان) متفق عليه، واته: هەركەسيك لهم روهكه: (سېرى) خواردېن — گوتى: پاشان دواى سېر فەرمووى پيوازو كهوهريش سېر له مزگهوتەكه ماندا نزيكمان نەكهويتهوه، چونكه فريشتهكانيش بهوهى، كه ئينسان پيى نارهحت دهبي (كه بۇنى ناخۇشه) نارهحت دهبن.

ناشكرايه كه پيويسته مسولمان هەميشه پاك و خاويىن و بۇن خۇش بيت و دوورېن له پيس و پۇخلىي بۇن و بەرامەى ناخۇش، بهلام بۇ نيو خەلك و بۇ مزگهوت و شوينه گشتى و قەلەبالغهكان پيويست تره، بويه لهو حالانهدا زياتر

داکړي له سهر کراوه، همدروها بڼی ناخوښ ته نیا سړو پیوازو که وهر نیه، به لکو هدرشتیکي دیکه ی بڼ ناخوښی وهک وانیښ همدان هوکمی هیده، بڼ وینه: توور (فجل) و جگه ره کیشان و بڼ چلک و ناره وه... هتد.

(۳) جی به جی کردنی خه سلته سروشتیه کان:

مده ست لهو خه سلته فیتړی و سروشتیه کان نهو جوړه پاک و خاوپنیانه ن که عه قل و سروشتی ساغ په سندیان ده کات و له پیبازی همدو پیغه مبه رانی خوادا (عليهم الصلاه والسلام) همدوون و فدرمانیان پی کراوه خه لکی دیندارو خواپهرستیان پی له خه لکی بی دین و خوانه ناس و گنده ل جیا ده کریتسه وه، جا همدچنده سه دواتر فدرمووده کان دینین له چنده فدرمووده یه کدا ژماره یه کی دیاریکراو وهک پینج یان ده (۱۰) بڼ نهو خه سلته به رزانه دانراوه، به لام وهک زانایان گوتوویانه: نهو خه سلته تانه لهو ژمارانه دا کورت همدنه هاتوون و زیاترن، فدرمووده کانیش همد نهو یان لی ده فامریتسه وه، چونکه به شیوه ی: (خمس من الفطرة) وه (عشر من الفطرة) هاتوون، نیستاش با سدرنجیکي خیرا لهو خه سلته سروشتیه بده یی له بهر تیشکی چنده فدرمووده یه کدا، که بیگومان نه گهر نهو خه سلته تانه به ته وای جی به جی بکړین کاریگه ریه کی گهره یان له سهر پاک و خاوپن راگرتنی جهسته ی نیسان و جوان وړک و پیک کردنی سیمو که سایه تی ده بیت:

* (عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ خمس من الفطرة: الاستحداد والختان وقص الشارب ونتف الإبط وتقليم الأظافر) رواه البخاري ومسلم وأصحاب السنن، واته: پینج خه سلته له سروشتی ساغده ون (یان له ریبازی پیغه مبه رانه ون): تووکه به رتاشین و سوننه ت کردن و سمل کورت کردنه وه و موی بن همدگل کردن و نینوک کردن.

* (عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قال: من السنة^(۱): قص الشارب ونتف الإبط وتقليم الأظافر) رواه البخاري، واته: سميل كورت كرده وه بن ههنگل كرده و نينوك كرده له ريبازي - پيغه مبهران - (عليهم الصلاة والسلام).

* (عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله ﷺ: عشر من الفطرة: قص الشارب وإعفاء اللحية والسواك واستنشاق الماء وقص الأظافر وغسل البراجم ونتف الإبط وحلق العانة وانتقاص الماء، قال مصعب بن شيبة أحد رواته: ونسيت العاشرة إلا أن تكون: المضمضة) رواه مسلم وأبو داود، واته: ده خهسلهت له سروشتي ساغ (يان ريبازي پيغه مبهران) وهن: سميل كورت كرده وه و پيش هيشتنه وه سيواك كرده و ئاو له لووت و هردان و نينوك كرده و شوردي گري و جومگه كاني په نجه كان و مووي بن ههنگل هه لكيشان و توو كه بهر تاشين و تارهت به ئاو گرتن، (مصعب بن شيبة) كه يه كيكه له گير ره وه كاني ئهم فهرمايشته گوتويه تي: دهيه ميش مه گهر (ئاو له زار و هركردن) بيت ته گهرنا له يادم چوته وه.

(۱) وشه (السنة) ليره دا به مانا (فقهی) و (أصولی) و عورفيه كه يه كه بريته له شتي خير (تطوع) وه بهرام بهري فهرز (واجب)، بهلكو به ماناي ريبازي پيغه مبهري يان سهرجهم پيغه مبهرا نه (صلى الله عليهم وسلم) به فهرزو سونه تيه وه، وه ئهم فهرموده يه بهلگه يه له سهرته وه كه وشه (فطرة) پيش له فهرموده كاني ديكه دا هه ريبازي پيغه مبهرا نه كه بيگومان پر به پيستي فيتره و سروشتي ساغي تينسانه كانه.

نیستاش با سهرنجیکی نهو خه سلهته په سنده

سروشتیانه بدهین لمبر تیشکی بیروپرواو بوجوونی زانایان دا:

۱- دهرباره ی سوننه ت کردن (ختان) به تایبیت بؤ نیرینه پای زوریه ی زانایان وایه که فدرزه، به لّام (أبو حنیفة ومالك) به سوننه تی ده زانن^(۱)، پای جه ماوه ریش به هیتره به تایبیت^(۲) بؤ پیاوان که جگه لهو فدرموده یه هیناومانه وه فدرموده ی دیکه ش پشتگیری ده کهن، بؤ وینه:

■ (عن أبي هريرة رضي الله أن النبي ﷺ قال: اختن ابراهيم خليل الرحمن بعد ما أتت عليه ثمانون سنة) متفق عليه، واته: ئیبراهیم علیه الصلاه والسلام - خو شه ویستو دوستی خوا پاش تیپه ربوونی هه شتا (۸۰) سال خو ی خه تنه کرد.

* پیغه مبر ﷺ به کابرایه کی فدرموو که تازه مسولمان بوو بوو: (ألقِ عنك شعر الکفر واختن) رواه ابوداود وابن ماجه والبيهقي واحمد عن عثیم بن کلب عن أبيه عن جده، واته: مووی کافریتی به خو ته وه «مه هیله و خو ت خه تنه بکه. ۳و۲- دهرباره ی ریش هیشتنه وه سمیل کورت کردنه وهش زانایان رایان جیاوازه، جاری بؤ ریش هیشتنه وه «نهو» مالیکی یه کان و حنه به لی یه کان به فدرزی ده زانن و تاشینی به حه رام ده زانن، هدره ها پای حنه فی یه کانیش له حه رامه وه نزیکتره، چونکه ده لّین (یکره تحریم)، به لّام شافعی یه کان بهس به ناپه سندن (مکروه) ی ده زانن بتاشری که واته هیشتنه وه ی به سوننه ت ده زانن^(۳).

(۱) برهانه: (المجموع)، ج ۲، ص (۳۶۶، ۳۶۷) وه برهانه (المغنی)، ج ۱، ص ۷۰.

(۲) چونکه بؤ نافرتهان پای سوننه ت (تطوع) بوونی به هیتره، برهانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۷۰، به لکو هیچ به لگه یه کی وا له سهر سوننه تبونیشی نه.

(۳) برهانه: (الفقه الاسلامی وادلته)، ج ۱، ص ۴۶۲.

بۆ کورت کردنهوهی سمیلش زۆریه‌ی هه‌ره‌ زۆریان به‌ سوننه‌تی ده‌زانو هه‌ندیکیشیان که (ابن حزم)^(۱) یه‌کیکیانه، ده‌لێن: فه‌رزه.

به‌ سه‌رنج دانی ده‌قه‌کانی سوننه‌تیش به‌ پای به‌نده‌- پرون ده‌بیته‌وه که پای به‌ فه‌رز زانیی هیشتنه‌وه‌ی پێشو و فه‌رز زانیی سمیل کورت کردنه‌وه به‌هێزتره، به‌ مه‌رجێک گۆرانی مانای (سنة) له‌ چه‌مکه‌ نه‌سلییه‌که‌یه‌وه که (پێبان)ه، بۆ چه‌مکی عورفی و فیه‌ی سه‌رمان لێ تێک نه‌دات، که پێم وایه سه‌ری له‌ زۆر که‌س شیواندوه له‌ زۆر مه‌سه‌لاند، به‌لێ مادام له‌ چه‌ندان فه‌رمووده‌دا فه‌رمان کراوه به‌ هیشتنه‌وه‌ی پدین و سمیل کورت کردنه‌وه، ناگۆنجی هه‌موو ئه‌و ده‌قه‌ داکوکیکه‌رانه به‌س بۆ کاریکی خێرو (تطوع) بن! که ئه‌مه‌ یه‌کیکیانه:

* (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ خالفوا المشركين وفروا للحي وأحفوا الشوارب) رواه احمد والشيخان، واته: پێچه‌وانه‌ی هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌کان بکه‌ن: پدینان به‌یلتنه‌وه و سمیلان کورت بکه‌نه‌وه، وه ئه‌مه‌ش یه‌کیکی دیکه‌یانه:

■ (عن زيد بن أرقم رضي الله عنه قال: قال النبي ﷺ من لم يأخذ من شاربه فليس منّا) رواه احمد والنسائي والترمذي وصححه، واته: هه‌رکه‌سیک له‌ سمیلی کورت نه‌کاته‌وه له‌ ئێمه‌ نه‌.

ئنجا زانایان پاش یه‌که‌ده‌نگ بوونیان له‌سه‌ر فه‌رزیوون یان په‌سندبوونی هیشتنه‌وه‌ی پێش، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ پرایان جیاوازه که تایا دروسته‌ پێش له‌ پانایی و درێژایی بگه‌ی وێک بخری یان نا؟!

به‌لام وا پێ ده‌چێ پای ته‌وانه به‌هێزتر بیت که پێک و پێککردنی و لێ گرتنیان به‌ دروست و په‌وا زانیوه که جگه له‌ (ابو هريرة و ابن عمر) خوا لێیان

(۱) بروانه: (الغلي)، ج ۲، ص ۱۳۸، مسألة: ۲۷۰.

پازى بى، كە بىگومان زۆر ئەوجۆرە شتانەدا وردبىن و شارەزا بوون و ئىيان گىرراوئەتەو كە پىشى خۆيانيان پىك و پىك كىردو، ژمارەيەك لە زانايانى (تابەين) یش وەك (ابن سىرىن و شەبى) ھەمان پايان ھەبوو، و ھەركام لە (طبرى) و (الحافظ و ابن حجر) یش ئەو پايەيان پەسەند كىردو و (طبرى) بە زنجەرە (سەند) پىك بەردووئەتەو سەر (عمر) خوا لى پازى بى كە پىشى پياوئىكى ئاوا پىك و پىك كىردو، وە لە ھەركام لە (أبو هريرة) و (ابن عمر) یش گىرراوئەتەو كە وایان كىردو^(۱).

ھەندىكىش لە زانايان وەك (حسن البصري و قتادة) لى كەمكىردنەو پىشيان بە ناپەسەند (مكروە) زانیو^(۲)، بەلام لە راستیدا ھىچ بەلگەيەكیان بە دەستەو نە كە بابى ئىسپاتى ئەو دەعوایەيان بكات، جگە لە دەست گرتن بە روالەت (ظاھرى) ئەو فەرموودانەى كە فەرمان دەكەن بە پىش ھىشتنەو، ئاشكراشە كە پىك و پىك كىردنى پىش لەگەڵ ھىشتنەو دا دژ نە، بگرە دەبىتە مايمى چاكتر جىبەجى كىردنى ئەو خەسلەتە پەسەندە، بەلام بە مەرجىك پىك و پىك كىردنى پىش نەكرىتە بىيانووى ھىندە كورت كىردنەو كە بە قوربانى تاشىنى بكات!!

۴ و ۵ و ۶- دەربارەى ھەركام لە: (نينۆك كىردن و مووى بن ھەنگل كىردن و توو كەبەر تاشىن) یش كە سەرچەم زانايان تەنانت (ابن حزم)^(۳) یش دەلێن؛ سوننەتن و كارىكى خىرو (تطوع)ن، من پىم سەيرەو پام وایە ئەگەر ئەو زاناو پىشەوا بەرزو پايەبەلەندەمان^(۴) وێنەو بىچمى كەسىكىان ھىتابايە بەرچاو كە

(۱) بېوانە: (المجموع)، ج ۲، ص (۳۵۷، ۳۵۸) و ئىزى پەرەوئىزى (محقق) وەك.

(۲) بېوانە (المغنى)، ج ۲، ص ۱۳۸.

(۳) بېوانە (المغنى)، ج ۲، ص ۱۳۸.

(۴) بېوانە (المغنى)، ج ۱، ص (۷۰-۷۲)، وە بېوانە: (المجموع)، ج ۲، ص (۳۵۲ و ۳۵۵ و ۳۵۶).

بۆ ماوهیهکی زۆر نینۆک و .. هتدیان نه کردبێ، وایان نه ده گوت و نه وانیشیان وهک گهلێک شتی دیکهی پێویست به پێویست داده نا^(۱).

(۷) - ههروهها تارهت به ئاو گرتن (انتقاص الماء) یش مه گهر له حالێکدا، که جێدار (بدیل)ی هه بێ نهویش به مه رجێک، که جۆری خۆپاک کردنه وه که ده بێ، که به غهیری ئاویش بکری، نه گهرنا وهک له باسی تارهت گرتندا پووتمان کردو تهوه نه میش سوننهت نیه و فه رزه .

۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱) - به لām بۆ سیواک کردن و ئاو له زار و لوت و هردان و گری و جومگهی په نجه کانی ده ست و پێ شۆردن، نه وه پێی تی ده چێ، که به س به په سند (سنه) دابنرێ و به فه رز، نه زانرێن، هه رچه نه ده بۆ سیواکیش زانیان مشت و مریان له سهر فه رز، یان په سند بوونی هه یه، به لām رای په سند بوونی به هیزتره له رای فه رز بوونی، که ئه م رایه ته نیا له (داود الظاهري و إسحاق بن راهویه) گێراوه ته وه و دوو دلی و پارایش هه یه له وه دا که راسته یان نا^(۲).

به لگهی سوننهت بوونی سیواکیش چهند فه رمووده یه که، که ئه مه یه کێکیانه: * (عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قال: لولا ان اشق على أمتي لأمرتهم بالسواك عند كل صلاة) متفق عليه، واته: نه گهر له بهر نه وه نه بوایه، که ئۆمه ته که م سه غله ت بکه م، فه رمانم پێ ده کردن که له کاتی هه ر نوێۆیکدا سیواک بکه ن. که واته: فه رمانه که ی نه کردوه و فه رز نیه و شتیکی په سند و سوننه ته.

ئنجا با شتیکیش به یه نه سهر سه له ی کات و چۆنیه تی نه بهام دانی نه و خه سه له ته سروشتیانه:

(۱) به لگه شم نه وه یه که وشه ی (فطره) و (سنه) فه رز په سند ده گرنه وه و هه ر کام له و شتانه ش نه گهر تینسان نه بهامیان نه دات نه بهام و نا کامی هه رامیان لێ ده که وێ ته وه وهک پیس و پۆ خه لێ و بۆن و به رامه ی ناخۆش و ده ن دزێوی و نه خۆشی و ده رد.

(۲) به وانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۳۳۷.

• (عن انس رضي الله عنه قال: وقت لنا رسول الله ﷺ في قص الشارب وتقيم الأظافر وتنف الأبط وحلق العانة ان لا نترك أكثر من أربعين ليلة). رواه مسلم بدون لفظ (رسول الله) و رواه ابوداود والبيهقي بهذا اللفظ واته: پیغمبر صلی الله علیه و آله له سبیل کورت کردنه وهو نینۆک کردن و بن ههنگل کردن و تووکه بهرکردندا بۆی دیاری کردوین که له چل شهو زیاتر لییان نهگه پێن.

(نسوي) گوتویهتی: ^(۱) {مانای نهم فەرموده یه نهو یه که نهو جوژه شتانه له کاتی خۆی دوانه خه ن، وه نهگه ر دوايان خستن له چل شهو تینه پهری، نهگه ر نا مه بهست نهو نه یه که به موله قی مؤله تی دواخستنیان درابی}، وه واباشه له میان ی ههفته دا نه فحام بدرین ^(۲).

بۆ سیواک کردنیش نهو له فەرموده کاندا دیاری کراره له کاتی هه ر نوێژێک یان دهست نوێژێک دا بکری، به لای که مه وه: (عند كل صلاة) متفق علیه عن أبي هريرة، (مع كل وضوء) رواه ابن خزيمة والحاكم وصحاحه، به لام بێگومان لهو کاتانهش دا هه ر سونده ته، چونکه عایشه خوا لی ی رازی بی گێراویه ته وه که پیغمبر ﷺ کاتی که دهاته وه مال یه کسه ر سیواکی ده کر: (كان إذا دخل بيته يبدأ بالسواك) رواه مسلم وأصحاب السنن إلا الترمذي.

دیاره کاتی سروشتی و گونجانی ئاو له زارو لووت و هه ردان و گری و جومگی په نجه کان شوێرنیش کاتی ده ست نوێژ گرتنه، وه که له باسی ده ست نوێژ گرتندا ده یخه ی نه روو.

بۆ کاتی خه ته نه کردنیش زۆری زانیان رایان وایه که له کاتی هه وتووچوونی مندالی مه لۆتکه دا بی و نه گه ر دواتریش بی هه ر ده گوئی ^(۳)، به لام زۆری زانیان به هه رپامی ده زانن که به ریتته پال با لگ بوونه وه ^(۴).

(۱) هه مان سه رچاو وه به رگ، ص ۳۳.

(۲) به تایبەت نینۆک کردن و به رسمیل، پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۳۵۳.

(۳) پروانه: (المجموع)، ص (۳۶۷ و ۳۶۸).

(۴) هه مان سه رچاو وه به رگ و لاپه ره.

کوتایای نهم باسهش بهم جهند ورده تیبینی به دینین:

(۱) هه‌لکیشانی مووی سپی له ریش و سهر چه‌پامه^(۱) یان لانی کهم ناپه‌سه‌نده له‌وباره‌شه‌وه چهند فەرمووده‌یه‌ک هه‌ن، که نهمه یه‌کێکیانه:

■ (لا تنتفوا الشيب فإنه نور المسلم يوم القيامة) رواه أصحاب السنن وحسن والترمذي عن عمر وبن شعيب عن أبيه عن جده عن النبي ﷺ، واته: مووی سپی هه‌لمه‌کیشن، چونکه له رۆژی قیامه‌تدا رووناکییه بۆ مسوڵمان.

(۲) هه‌ر کاتێک ئینسان مووی سه‌ری هه‌یشته‌وه فه‌رزه یان لانی کهم سوننه‌ته خزمه‌تی بکات، به‌لام به‌بێ زیاده‌پۆیی له‌به‌ر نهم فەرموودانه:

■ (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: من كان له شعر فليكرمه) رواه أبو داود بإسناد حسن، واته: هه‌ر که‌سێک قژی هه‌بوو با ریزی بگری. (مه‌به‌ست خزمه‌ت کردنیه‌تی به‌هۆی داھێنان و چه‌ورکردن و بۆغۆشکردنیه‌وه).

■ (عن عبدالله بن المغفل رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ نهى عن الترجل إلا غيباً) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا ابن ماجه وقال الترمذي: حديث صحيح، واته: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌ر شانه‌کردنی قه‌ده‌غه‌کردوه مه‌گه‌ر به‌ین به‌ین. (واته: نابێ مسوڵمان هه‌میشه‌ خه‌ریکی سه‌رو ریشی بێت و هه‌ر خه‌ریکی ده‌ست به‌خۆدا هێنان بێت)^(۲).

(۳) زۆریه‌ی هه‌ره‌زۆری^(۳) زانایان په‌نگکردنی سه‌رو ریشی سپی به‌ ره‌نگی گونجاو وه‌ک زه‌رد و قاوه‌یی به‌ سوننه‌ت ده‌زانن^(۴)، به‌لام به‌ ره‌نگی په‌ش به‌ چه‌پام یان

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص ۳۵۹.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص ۳۶۰، په‌راویزی (عق) ده‌که.

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص ۳۶۰.

(۴) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ و لاپه‌ره‌.

به لای که موه به ناپه سهند (مکروه) ده زانن^(۱)، به لām له حالته تی جهنگ و جیهادا به دروست (جائز) ده زانن^(۲)، هندی کیشیان رهنگ کردنی پیشی سپی به سوننه نازانن و ده لّین وازلّیه نانی چاکتره^(۳)، ههروه ها هندی: له زانیانیش پایان وایه که رهنگی ره شیش هه دروسته^(۴)، وه رهنگی رهش به کارهینان له: (عثمان بن عفان والحسن والحسين ابني علي وعقبة بن عامر وابن سيرين وأبي بردة) خوا لییان رازی بی گپراوته وه^(۵).

ئهممهش جهند ده قیک که زۆربه ی زانیان بو دهربرینی رایه گانیان له وباره وه پشتیان بی به ستوون:

* (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: إن اليهود والنصارى لا يصبغون فخالفوهم) رواه البخاري ومسلم وأصحاب السنن إلا ابن ماجه وأحمد، واته: جووله که دیانه کان —سهر و پیشی سپی بوویان— رهنگ ناکه، جا ئیوه پیچه وانه ئه وان بکه، ئهمه به لگهی سوننه بوونی رهنگ کردنه.

به لگهی هه پامی رهنگی ره شیش ئهم ده قیه:

■ (عن جابر رضي الله عنه قال: أتني بأبي قحافة والد أبي بكر الصديق رضي الله عنهما يوم فتح مكة ورأسه ولحيته كالثغامة بياضا فقال رسول الله ﷺ غيّرُوا هذا واجتنبوا السواد) رواه مسلم وأصحاب السنن إلا الترمذي، واته: سالی نازاد کردنی شاری مه که (أبو قحافة) بابی (أبو بكر الصديق) هینرا که

(۱) هه مان سه چاوه بهرگ، ص ۳۶۰، ۳۶۱، پهراویز.

(۲) هه مان سه چاوه بهرگ و لاپه.

(۳) هه مان سه چاوه بهرگ، ص ۳۶۱. پهراویز.

(۴) بهوانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۳۶۱، پهراویزی (محقق).

(۵) هه مان سه چاوه بهرگ و لاپه.

سەرو ریشی وەك (ثغامة)^(۱) سپی بوو، جا پێغه مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: ئەم سەرو ریشە سپی یە بگۆژن، بە‌لام خۆتان لە رەنگی ڕەش دوور بگرن. هەروەها ئەم دەقه‌شه:

* (عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ: يكون قوم يحضبون في آخر الزمان بالسواد كحواصل الحمام لا يريحون رائحة الجنة) رواه أبو داود والنسائي، واته: كۆمه‌لێك له‌كۆتایی دنیادا —سەرو ریشی سپی خۆیان- به‌ ڕەنگی ڕەش ڕەنگ دە‌كەن وەك سینگی كۆترسی ڕەش- جا ئەوانه‌ بۆنی به‌هەشت ناكەن.

شایه‌نی باسیشه‌ كه‌ زۆربه‌ی^(۲) هەره‌زۆری زانایان ڕایان وایه‌، كه‌ ژن و پیاو له‌و مه‌سه‌له‌یدا وەك یه‌كن، به‌‌لام (اسحاق بن راهویه‌) ڕای وایه‌، كه‌ بۆ ژن دروسته‌ مادام بۆ می‌ردی خۆی خۆی جوان بكات^۳

۴) زۆربه‌ی هەره‌ زۆری زانایان ڕایان وایه‌، كه‌ هەر كام له‌ هیشتنه‌وه‌و كه‌مكردنه‌وه‌و تاشینی سەر بۆ پیاوان دروستن، وه‌ وا په‌سه‌نده‌ نه‌گەر هیشتیه‌وه‌ ڕێکی بخت و هە‌لی بداته‌وه‌، نه‌ك لێی بگه‌ڕێ وەك خۆی بیته‌ خوارێ، به‌‌لام هەموویان له‌سەر ئەو^۴ یه‌كده‌نگن، كه‌ په‌له‌ تێخستن، واته‌: تاشینی هەندیکی و هیشتنه‌وه‌ی هەندیکی هه‌ڕام، یان لانی كه‌م ناپه‌سه‌نده‌ كه‌ له‌ سوننه‌ت دا (قزع) ی پێ ده‌گوترێ^(۵).

ئەو ده‌قانه‌ش كه‌ له‌و باره‌وه‌ به‌ به‌لگه‌ هێنراونه‌وه‌ ئەمانه‌ن:

* (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: نهى رسول الله ﷺ عن القزع) رواه البخاري ومسلم وأحمد وأصحاب السنن إلا الترمذي.

(۱) ثغامة: ڕووه‌کیه‌ گۆلێکی زۆر سپی ده‌رده‌كات، ڕوانه‌: (المعجم الوسيط)، ص ۹۷.

(۲) ڕوانه‌: (المجموع)، ج ۱، ص (۳۶۰، ۳۶۲).

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ و لایه‌ره‌.

(۴) ڕوانه‌: سه‌رچاوه‌ی پێشوو، هه‌مان به‌رگ، ص ۳۶۳، ۳۶۴.

■ (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: رأى رسول الله ﷺ صبيا قد حلق بعض رأسه وترك بعضه فنهاهم عن ذلك وقال: أحلقوه كله أو أتركوه كله) رواه أبو داود والنسائي وأحمد وابن حبان بإسناد صحيح على شرط الشيخين، واته: پیغمبره سهری خوا ﷺ کورژکه یه کی دی به شیکی سهری تاشرابوو، وه به شیکی هیترابوه، جا نهوی لی قه دهغه کردن و فهرمووی: یان هه مووی بتاشن، یان هه مووی بهیته وه.

■ (عن ابن عباس رضي الله عنهما كان أهل الكتاب يسدلون أشعارهم، وكان المشركون يفرقون رؤوسهم وكان رسول الله ﷺ يحب موافقة أهل الكتاب فيما لم يؤمر به، فسدل رسول الله ﷺ ناصيته ثم فرق بعده) متفق عليه، واته: خاوهن کتیبه کان عاده تیان وابوو قژیانیان وه خوی بهرده دایه وه، وه هاویه ش دانره کان هه لیان ده دایه وه، پیغمبره سهری خواش ﷺ مه گهر له شتیکدا، که فهرمانی پی کرابایه، دهنا پی خۆش بوو وه خاوهن کتیبه کانی کردبایه، جا له سهره تاوه پیغمبره سهری خوا ﷺ قژی پیشه سهری بهرده دایه وه، به لام دواپی هه لیدایه وه.

۵) وه تیکرای زانیان له سهر نهوه ریککه وتوون که ئافرهت بۆ هه یه سوننه تیشه که دهست و پی خۆی به خه نه (حناء) پهنگ بکات بۆ میرده که ی خۆی، به لام بۆ پیوان مه گهر له بهر چاره سهر (علاج)، نه گهرنا دروست نیه، چونکه جوړیکه له خۆ به ژنان چواندن که قه دهغه کراوه، هه روه ها نهو جوړه بۆنانه ی، که تایبه تن به ئافره تانه وه، وه زه عفهران و خه لوق دیسان بۆ پیوان هه رامن^(۱)، له بهر هه مان هۆ.

واته: له بهر خۆ به ئافرهت چواندن (التشبه بالنساء) نه مه ش چهند ده قیکی سوننهت لهو باره وه:

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص (۳۶۲، ۳۶۳).

■ (عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي ﷺ أتني بمخنث قد خضب يديه ورجليه بالحناء فقال: ما بال هذا؟ فقلت يا رسول الله يشبه بالنساء! فأمر به فنفي إلى النقيع، فقالوا يا رسول الله ألا نقتله؟! فقال: إني نهيت عن قتل المصلين) رواه أبو داود، واته: پیاویتیکی سهرژنانه یان هیئایه لای پیغه مبهري ﷺ که دهستو لاقی خوی به خنده پهنگ کردبوو، فهرمووی: نهوه بۆ وای کردوه؟ گوترا: نهی پیغه مبهري خوا خوی به ژنان دهچوینی! جا فهرمانی کرد که بۆ (نقیع)* دوورمهریتهوه، گوتیان نهی پیغه مبهري خوا نهیکوژین؟ فهرمووی: کوشتنی نویژکه رانم لئ قه دهغه کراوه.

* (عن أنس رضي الله عنه أن النبي ﷺ نهى أن يتزعفر الرجل) متفق عليه، واته: پیغه مبهري ﷺ قه دهغه ی کردوه، که پیاو زهعهفران له خوی بدات.

■ (عن يعلى بن مرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ رأى رجلا عليه خلوق، فقال: اذْهَبْ فاغسله ثم لا تُعَدْ) رواه ابوداود والترمذي و حسن. واته: پیغه مبهري خوا ﷺ پیاویتیکی دی خه لووقی^(۲) پیوه بوو، فهرمووی: برۆ بیشووه، تنجا دووباره ی مه که وه.

■ دیاره ههرچۆره بۆن و پهنگ له خۆدان و ههئس و کهوتیکی دیکهش، که ژنانه بی و تاییهت بی بهوانه و هه مان حوکی ههیه، ههروه ها به پیچهوانه شه و ههرچۆره شتیك و ههئس و کهوت و پهفتاریك، که پیاوانه بی و تاییهت بی پییانه وه، بۆ ئافره تانیش هه رانه، به کورتی:

له سه ر هه ر کام له پیاوان و ژنان هه رانه که خزیان به یه کتر بچوینن له هه ر ههئس و کهوت و پهفتاریکدا جا که تاییهت بی به یه کیکیانه وه پیغه مبهري خوا ﷺ نهفرینی له و چۆره ژن و پیاوانه کردوه:

(۱) (نقیع) ناوی شوینیکه.

(۲) (خلوق) یان (خلاق) چۆره بۆنیکی پهنگداره، که له جهنم شتیك پینکئ، یه کیکیان زهعهفرانه و تاییهت به ئافره تانه وه، بهوانه: (المعجم الوسيط).

۵- خۇشۇردن (الفصل)

مەبەستمان لە خۇشۇردن لىرەدا خۇشۇردنە بۆ لابرەنى لەش پىسىيى، جا لەبەر ئەۋەي لە بېرگى سىيەمدا بە درىۋى باسى ھۆيەكانى لەش پىسىيى (جناۋە)مان كىردۈ، ھەرۋەھا باسى ئەۋ شتەنەمان كىردۈ كە لە سۆنگەي لەش پىسىيەۋە لە ئىنسان ھەرام دەبن، دىسان باسى ھوكمى لابرەنى لەش پىسىيى ھۆي لابرەنى مان كىردۈ، لىرە دوۋبارەيان ناكەينەۋە يەكسەر دەچىنە سەر باسى خۇشۇردن كە ھۆي ئەسلىيى و بىنەرەتى لابرەنى لەش پىسىيەۋە لە بېرگى ھەۋتەمىشدا - خوا يارىي - باسى تەيەموم دەكەين كە جىدار (بىدىل)ى ھەركام لە خۇشۇردن دەستىۋىگرتنە لەكاتى نەبۋونى يان نەلوانى بەكارھىتەننى ئاۋدا.

ئەم بېرگى پىنچەمەش لەم خالانە پىك دى:

يەك: خۇشۇردن چىەو پاىەكانى چىن.

دوۋەم: چۆنەتى خۇشۇردنى پىاۋ و ئافرەت.

سى: خۇشۇردنە فەرزەكان و سۈننەتەكان.

چۈار: چەند ۋەدە تىبىنىيەك دەربارەي خۇشۇردن.

يەك: خۇشۇردن چىەو پاىەكانى چىن؟!

خۇشۇردن (الفصل، الفصل) بىرىتە لە ئاۋ پىداكردن و ئاۋ پىگرتنەۋەي سەرتاپاي جەستە، ۋاتە سەرچەم ئەندامە ۋاۋاۋەتەيەكانى.

پاىەكانى خۇشۇردنىش دوۋان:

۱) نىازو مەبەست ھەبۋون (النبة) كە جىياكەرەۋەي عىبادەت و عادەتە لە يەكترو

شۈننەكەيشى دۆۋ دەروۋنە ھىچ پەيۋەندى بە زمان و دەربىنەۋە نىە، ۋەك خوا

ياريى له نيهت هيئنانى نوێژدا به وردى پوونى دهكهينهوه. بهلگهى فهرزبون يان مهرج بوونى نيهتيش بۆ دامهزراندن و قبول کرانى هەر کردهويهكى خيرو چاکه ئەم فهرمودهيهيه:

■ (عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول إنما الاعمال بالنيات وإنما لكل امرئ ما نوى...) متفق عليه، واته: بێگومان هه موو کردهوه -چاکه- کان به گوێرهی نیازو مەبەستهکان وەردهگیرین، وه بێگومان هەر کهسیک به پیتی نیازو مەبەستهکەى پاداشتی ههيه.

(۲) شۆردنى هه موو ئەندامه پڕوالهتیهه کانی جهسته، چ به شیوهی ئاو به خۆداکردن وه چ به شیوهی خۆ له ئاودا نقووم کردن.

ئهمه رای زۆربهی^(۱) هه ره زۆری زانایانه وه هه مووشیان له سه ره ئه وه یه کدهنگن که نه گهر بابای خۆشۆر (مُغْتَسِل) پیسییهک له سه ره جهستهی هه بوو پێویسته به ره له خۆشۆردن لای به ری^(۲).

به لآم هه ندیک له زانایان -وهك (مالك والمزني) دهست پێداهینان (ذلك)ی ئەندامه کان هه م بۆ خۆشۆردن وه هه م دستنویژیش به فهرز ده زانن^(۳)، جا هه رچه نه ده زۆریه وه جه ماوه ره بس به سوننه تی ده زانن، به لآم وا پێده چێ نه گهر به بی ده ست پێداهینان جهسته باش ته پ نه بی، ده ست پێداهینان (ذلك)ی ئەندامه کان فهرز بیته، چونکه ته ریوونی سه رتا پای جهسته فه رزه.

هه روه ها سه ره جه م زانایان -وهك دواتریش باسی ده کهین- ده ست نوێژگرتن له پێش خۆشۆردندا به فه رز نازانن و به س به سوننه ت و په سه ندی ده زانن، به لآم (أبو

(۱) بڕوانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۱۴، وه بڕوانه: (الفقه الاسلامی)، ج ۱، ص (۲۲) تا (۲۷) هـ.

(۲) بڕوانه: (المهذب) للشیرازی له (المجموع) ج ۲، ص ۲۰۹.

(۳) بڕوانه: (الروضة النديه)، ج ۱، ص (۸۹، ۹۰) وه بڕوانه (المجموع)، ج ۲، ص ۲۱۴.

شور و داود الظاهري) بە پىئويستى دەزانن و، (طبري) یش یە کەدەنگى زانايان (إجماع العلماء) ى نەقل کردوہ لەسەر فەرز نەبوونی^(۱).

ھەرچەندە دەعوای فەرزبوونی دەست نوێژ پێش خۆشۆردن بە لگە یە کى لەسەر نیدو پای جەماوەرى زانايان بە ھێزتر بە لگە دارترە، بە لām دەعوای یە کەدەنگى زانايانیش وێپای ھەبوونی پای جیا لە لایەن دوو کە ئە زانای وەك (أبو شور و داود) ھوہ دیسان دەعوایە کى لاوازو بێ بە لگە یە.

ھەر و ھا ھەندیکیش لە زانايان ئاو لە زارو لووت و ھەردانیش بۆ خۆشۆردن بە فەرز دەزانن، بە لām پای سوننەت و پەسەندبوونیان، کە پای زۆریەى زاناiane بە ھێزترە^(۲).

دوو: چۆنیەتى خۆشۆردنى پیاو و ئافەرەت:

دەربارەى چۆنیەتى خۆشۆردن و لەش پیسی لەخۆ دەرکردن، ھەراکام لە (عائشە و میمونە) دایکانى مسوڵمانان، خوا لییان پازى بێ چەند دەقیکیان لە پیغەمبەرى خواوہ ﷺ گێراونەوہ، کە بە وردى چۆنیەتى خۆشۆردنى پیغەمبەرى خوا ﷺ روون دەکەنەوہ بە ھەموو ئەو شتانەوہ، کە فەرزى یان پەسەندن لە خۆشۆردندا، ئەمەش دوو دەقى سەرەکى لەو بارەوہ:

* (عن عائشة رضي الله عنها ان النبي ﷺ كان إذا اغتسل من الجنابة يبدأ فيغسل يديه، ثم يُفرغُ بيمينه على شماله فيغسل فرجه، ثم يتوضأ وضوءه للصلاة، ثم يأخذ الماء ويدخل أصابعه في أصول الشعر حتى إذا رأى أن قد استبرأ حفن على رأسه ثلاث حثيات ثم أفاض على سائر جسده ثم غسل رجليه (وفي رواية أخرى) ثم يخلل يديه شعره حتى إذا ظن أنه قد أروى بشرته أفاض عليه الماء ثلاث مرات) متفق عليه، واتە: پیغەمبەر ﷺ کاتیك، کە

(۱) بېوانە: (نبیل الأوطار)، ج ۱، ص (۳۰۶، ۳۰۷)، وە (المجموع)، ج ۲، ص ۲۱۴.

(۲) بېوانە: (الفقه الاسلامي)، ج ۱، ص ۵۲۶، وە بېوانە (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۹۰.

خۆی له لهش پیسی دهشۆرد به شۆردنی ههردووک دهستی، دهستی پێدهکرد، پاشان به دهستی راستی ئاوی دهکرد دهستی چهپی و داوینی خۆی دهشۆرد، ئنجا وهك دهستنوژی نوێژ دهستنوژی دهگرت، پاشان به چهنگی ئاوی دهگرت و قامكهكانی دهخستنه بنی سهری یهوه، جا کاتیك دلتیا دهبوو كه قژی تهپبووه سێ مستی به سهری خۆیدا دهکردن، پاشان ئاوی به سهرتاپای خۆیدا دهکرد، ئنجا له کۆتاییدا ههردووک لاقی خۆی دهشۆرد، (وه له رپوایهتیک دیکه دا) پاشان به ههردووک دهستی پهنجهکانی دهخستنه بنج و نیوان مووهکانیهوه، جا کاتیك دلتیا دهبوو كه پیستی سهری- ئاوی گهیهتێ سێ کهپهتان ئاوی به خۆیدا دهکرد.

■ (عن میمونة رضي الله عنها قالت: وضعت للنبي ﷺ ماء يغتسل به فأفرغ على يديه فغسلهما مرتين أو ثلاثا، ثم أفرغ بيمينه على شماله فغسل مذاكيره، ثم ذلك يده بالأرض ثم مضمض، واستنشق، ثم غسل وجهه ويديه، ثم غسل رأسه ثلاثا، ثم أفرغ على جسده ثم تنحى من مقامه فغسل قدميه، قالت: فأتيته بخرقة فلم يردها وجعل ينفذ الماء بيده) متفق عليه، واته: ئاوێکم بۆ پیغه مبهه ﷺ دانا كه خۆی پێ بشوات، جا ئاوی به ههردووک دهستی دادهکردو دوو یان سێ جار شۆردنی، پاشان به دهستی راستی ئاوی کرده دهستی چهپیهوه و گهڵ و گونی خۆی شۆری، ئنجا دهستی به زهوی خشاندا، (بۆ تهوهی چاك خاوین بیتهوه) دواپی ئاوی له زارو لووتی وهردا، پاشان پروو و ههردووک دهستی (وێپای ئانیشكهکانی) شۆری، ئنجا سێ جار سهری شۆری، جا پاشان ئاوی به جهستهی خۆیدا کرد، وه له کۆتاییدا لهو جیهی لێی بوو لاچوو وه پێیهکانیشی شۆری، (میمونة) گوتویهتی: وه پارچه پۆشاکێکم بۆ هینا نهویست، وه به دهستی ئاوی له خۆی دهکردهوه و دادهشۆری.

پىم وايە پاش ئەم دوو فەرموودەيەش پىتويست بە هيچ روونکردنەوئەيەكى دىكە ناکات، بەلام دەربارەى خۆشۆردنى ئافرەت دوو تىبىنى پىتويست:

۱- خۆشۆردنى ئافرەتەش بەپای تىکراى زانايان کتو مت وەك ھى پياوہو هيچ جياوازی يان نيە^(۱).

۲- زانايان لەوبارەيەوہ کە ئافرەتان بۆ خۆشۆردن لەسەريان پىتويستە ئەگەر پرچيان ھۆنبييتەوہو کردبيان بە کەزى (ضغيرة) کەزى يەکەيان بکەنەوہ يان نا؟ رايان جياوازو (نوي) گوتويەتى: (زۆربەيان رايان وايە کە ئەگەر بەبى کردنەوہى کەزى يەکانيان پىستى سەريان تەربىي ئەوہ کردنەوہى ناو، ئەگەر نا دەيەو، ھەندىکەش لە زانايان رايان وايە کە بە مۆتلەقى پىتويست نيە).

منيش پىم وايە بە سەرنج دانى دەقەکانى سوننەت لەوبارەوہ هيچ ئىشکالىکمان نامىتى و دلتيا دەبين کە راي سىيەم لە رايەکانى دىکە راست ترو بەلگەدارترە^(۲)، چونکە:

أ- (أم سلمة) خوا لى رازى بيت دەگيريتەوہ کە بە پىغەمبەرى خوا ﷺ گوتە: من ژنيکم قوم بە کەزى دەھۆمەو! جا ئايا بۆ خۆشۆردن و لەش پىسى لەخۆ دەرکردن کەزى يەکانم بکەمەو؟! پىغەمبەرىش ﷺ فەرمويەتى: (لا إغيا يكفيك أن تحشي على رأسك ثلاث حثيات ثم تفيضين عليك الماء فتطهرين) رواه مسلم وأصحاب السنن^(۳)، واتە: نەء (پىتويست ناکات کەزىيەکانت بکەيەوہ) بەلگو ئەوئەندەت بەسە کە سى مستان بەسەرى خۆتدا

(۱) برۋانە: (المجموع) ج ۲ ص ۲۱۴، وە برۋانە: (فقه السنه) ج ۱ ص ۸۱، وە برۋانە: (المغنى والشرح الكبير) ج ۱ ص ۲۱۸، ۲۱۹.

(۲) برۋانە: (نيل الأوطار) ج ۱ ص ۳۱۲ ۳۱۳، وە برۋانە: (الغلى) ج ۲ ص ۲۸، ۲۹. بەلام (ابن حزم) بەس بۆ خۆشۆردنى (جناہ) بە فەپزى نازانى.

(۳) بۆ ئاگادارى: خواوہنى (فقه السنه) ئەو فەرموودەيەى وا ھىشاوہ کە (أم سلمة) لە ئافرەتەى دىکەى بىستوہ بەلام وا نيەو راستەخۆ قسەى خۆيەتى، برۋانە: ج ۱، ص ۸۱.

بکە ی (و سەرو پرچت هەلگوشی تاکو باش تەر بیّت) پاشان ئاو بەخۆتدا
بکە ی و پاک دەبیتهوه.

ب- (عبید بن عمیر) دەگێڕێتەوه کە (عائشە) خوا لێی رازی بیّت کە (ابن
عمر) خوا لێیان رازی بیّت فەرمان بە ئافەرەتان دەکات کە لە کاتی
خۆشۆردندا کەزی یەکانیان بکەنەوه ئەویش بە سەرسوڤمانەوه گوتی: (یا
عجبا لأبن عمر وهو يأمر النساء إذا اغتسلن بنقض رؤوسهن، أو ما
یأمرهن أن یلقن رؤوسهن! لقد كنت أغتسل أنا و رسول الله ﷺ من إناء
واحد وما أزيد علی أن أفرغ علی رأسی ثلاث إفرافات) رواه أحمد ومسلم،
واته: ئای لە (ابن عمر) چەند سەیره فەرمان بە ئافەرەتان دەکات کە خۆیان
شۆری قووی سەریان بکەنەوه! ئەدی پێشیان نالێ سەریشیان بتاشن!! ئاخر
من و پیغەمبەری خوا ﷺ لە یەك دەفردا خۆمان دەشۆردو ئەوه زیاترم
نەدەکر کە سێ کەرەتان ئاوم بەسەری خۆمدا کرد.

شایانی باسیشە کە هەندێک لە زانایان جیاوازی یان خستۆتە نێوان خۆشۆردن بۆ
لابردنی بێنۆژی (حیض) و خۆشۆردنی لەش پیسی و گوتوویانە، بۆ حەیز پێویستە
کەزی یەکانی بکاتەوه بەلام بۆ لەش پیسی (جنابة) پێویست ناکات! بەلام لە
پاستیدا بەلگە یەکی ئەوتۆیان بەدەستەوه نیە کە بایی ئیسپاتی قسەکیان بکات^(۱).

سێ: خۆشۆردنە فەرەکان و خۆشۆردنە سوننەتەکان:

پێشتر باسی هۆی خۆشۆردنە فەرەکانمان کرد لە پرگە ی سێیەمدا کە ئەم
حەوتەن:

۱- تۆو هاتنەو بە ئارەزوو.

۲- پێکەوه جووت بوونی ژن و میژدو با ئاویشیان نەیتەوه.

(۱) بڕوانە: (تیل الأوطار)، ج ۲، ص ۳۱۳.

۳- ئىحتىلام بوون لەگەڭ ھەبوونى نىشانەيدە كدا.

۴، ۵- كۆتايى پىن ھاتنى پىن نوپىيى و زەيستانىي.

۶- مسولمان بوون.

۷- مردن.

بەلام خوشۆردنە سوننەتەكان ھەرچەندە ھەندىك لە شەرعزانان (فقھاء)، بۆ وئە (نووي) لە (المجموع)^(۱) دا ژمارەيدەكى زۆريان ريز كردوون، بەلام بىگومان ھوكمى شەرى (واتە بە فەرز يان سوننەت يان ھەرام، يان ناپەسەند زانىنى كەردەوھەيدەك) بەبى بەلگەى قورپان و سوننەت ناچەسپى، بە تايبەت لە بواری خوداپەرستىيە پروتەكان (العبادات المحضة) دا، بۆيە ئىمە تەنيا ئەو خوشۆردنانە دەنوسىن، كە بەلگەيدەكى شەرى يان لەسەر ھەبى:

۱- خوشۆردنى پۆزى جومعە:

پىغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: ((إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ)) رواه البخاري ومسلم وأصحاب السنن، واتە: ئەگەر يەك كىكتان ھاتە نوپىي جومعە، با خۆى بشوات.

كە پىشتىش باسماي كەردو و ئاماژەشمان بەو كەردو، كە ژمارەيدەك لە زانايان ئەو خوشۆردنەى رۆزى جومعە بە پىويست دەزانن و، واش پىدەچى پايەكەيان لە پاي ئەوانە بەھىزتر بىت، كە بەس بە پەسند (تطوع) دەزانن^(۲).

۲، ۳- خوشۆردن بۆ نوپىي جەژنى پەمەزان و قوربان:

لەبارەى خوشۆردن بۆ نوپىي دوو جەژنەكان چەند دەقيك لە پىغەمبەرى خواوھ ﷺ گىپراونەو، كە لە مەحەكى فەرموودە ناسان (محدثين)، سەلامەت

(۱) بېوانە: (المجموع)، ج ۲، ص (۲۳۱ تا ۲۳۳)، (فصل: في الإغتسلات المسنونة).

(۲) بېوانە: (تيل الاوطان)، ج ۱، ص (۲۹۲، ۲۹۳).

دەرنەچوونو بە بىھىز (ضعيف) يان داناون^(۱)، بەلام چەند ھەوايىكى راست لەوبارەو لە ھاوئلانەو ھاوئلان پازى بى ھاتوون بۆ وىنە:

* (عن نافع أن عبد الله بن عمر كان يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ يَغْدُوا إِلَى الْمُصَلَّى) رواه مالك في الموطأ^(۲)، واتە: عەبدوللاى كورپى عومەر (ھاوئلان پازى بى)، عادەتى وابوو رۆژى جەژنى رەمەزان بەر لەو ھى بەچىتە نوێژەكە خۆى دەشۆرى.

۴- خۆشۆردن بە ھۆى مردووشۆرینەو:

چونكە پىغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: ((مَنْ غَسَلَ الْمَيِّتَ فَلْيَغْتَسِلْ، وَمَنْ حَمَلَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ)) رواه أصحاب السنن إلا النسائي عن أبي هريرة، واتە: ھەر كەسێك مردووى شۆرى با خۆى بشوات، وە ھەر كەسێكیش ھەلیگرت با دەستنوێژ بگرێ.

بۆیەش زانایان بە فەرزێان نەزانێو، چونكە فەرموودەى دیکە ھەبە دەقە لەسەر سوننەت بوونى: ((ليس عليكم في غَسْلِ مَيِّتِكُمْ غُسْلٌ إِذَا غَسَلْتُمُوهُ فَإِنَّ مَيِّتَكُمْ لَيْسَ بِنَجَسٍ فَحَسْبُكُمْ أَنْ تَغْتَسِلُوا أَيَّدِيَكُمْ)) رواه البيهقي والحاكم عن ابن عباس وهو حديث حسن^(۳)، كە ماناكەى ئاسان و ئاشكرايە.

۵- خۆشۆردنى باباى لەھۆش خو چوو پاش ھۆشیار بوونەو:

یەكی دیکە لە خۆشۆردنە سوننەتەكان ئەو ھەبە، كە ئینسان پاش ھاتنەو ھۆشى دواى لە خۆچوون خۆى بشوات، چونكە پىغەمبەرى ھاوئلان ﷺ لە نەخۆشى مەرگیدا سى جار پاش ھاتنەو ھۆش خۆى شۆردو، وەك (بخاري و مسلم) لە (عائشة)یان گێڕاوەتەو لە فەرموودەيەكی درێژدا^(۴).

(۱) بېوانە ھەمان سەرچاوە بەرگ، ص ۲۹۷.

(۲) بېوانە: (الموطأ)، ص ۱۴۷.

(۳) بېوانە: (الأدلة الرضوية) ص ۳۹.

(۴) بېوانە: (تيل الأوطار)، ج ۱، ص (۳۰۵، ۳۰۶) كە فەرموودەى ئاويراوى بە تەواوى ھێناو.

٦، ٧، ٨ - خوشۆردن بۇ ئىحرام بەستىن چۈنە شارى مەككە پراۋەستان لە
غەرەفات:

لەوبارەشەو چەند شەيئەوارىك لە ھاۋەلان (أصحاب) ھوۋا خا لىيان رازى بى
گىپراۋنەو، بۇ وىنە

* (عن جعفر بن محمد عن أبيه أن علياً رضي الله عنه كان يغتسل يوم
العِيدَيْن، ويَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَوْمَ عَرَفَةَ وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَحْرِمَ) رواه الشافعي، واته:
عدلى خا لىيان رازى بى عادتى وابو پۆزى دوو جەژنەكانو پۆزى جوممەو
پۆزى غەرەفەو كە دەيويست ئىحرام بېستى خۇي دەشۆرى.

■ (عن ابن عمر رضي الله عنه أنه كان لا يقدم مكة إلا بات بذي طوى حتى
يصبح ويغتسل ثم يدخل مكة نهراً، ويذكر عن النبي ﷺ أنه فعله) رواه
مسلم والبخاري بمعناه، واته: عبدوللاى كورپى عومەر خا لە خۇي و بابى
پازى بى، عادتى وابو نەدەچوۋە نىو شارى مەككەو لە (ذي طوى) شەوئ
نەمابايەو پاشان بەيانى دەكردەو خۇي دەشۆرد، ئنجا بە رۆژ دەچوۋە
مەككەو، ۋە باسى دەكرە كە پىغەمبەر ﷺ ھەر وای كردو.

چوار: چەند وردە تىيىنىيەك دەربارەي خوشۆردن:

١ - زيادە رۆي نەكرن لە بەكارھىنانى ئاودا:

زانايان سەرجم لەسەر ئەو يەكدەنگن كە زۆر بەكارھىنانى ئاۋ بۇ خوشۆردن و
دەستنوئۆر ھەرام يان بەلاى كەمەو ناپەسەندە ئەگەر ئىنسان لەسەر پووباريش
بىت^(١)، لەوبارەشەو فەرموودە زۆرن بۇ وىنە:

* (عن أنس رضي الله عنه كان النبي ﷺ يغتسل بالصاع إلى خمسة أمداد
ويتوضأ بالمد) متفق عليه، واته: پىغەمبەر ﷺ بە صاعىك ئاۋ تا پىنج

(١) پراۋە: (نيل الأوطار)، ج ١، ص (٣١٤ تا ٣١٧)، ۋە پراۋە: (فتح الباري)، ج ١، ص ٣١٣.

مست خۆی دەشۆری و بە مستیکی دەستنویژی دەگرت.

تییینی: مست (مد) ٥٤٤) گرامه، كهواته: ٥٤٤×٤-٢,١٧٦ گرام، چونكه (صاع) ٤ چوار مسته، كه دهكاتە دوو كیلۆو سەدو هەفتاو شەش گرام^(١).

٢- بەرووتی خوشۆردنی پیاو لەنیو پیاوان و ئافرهت لەنیو ئافرهتان دا هەپامه:

چونكه زانایان لەسەر ئەوه یەكدهنگن كه دروست نیه بێجگه له ژنو مێرد هیچ كەس عەوڕەتی یەكدی ببینن، بەلام ئەگەر شوینەكه چۆل و خالی بوو ئەو زۆری هەرە زۆری زانایان بە دروست (جائز)ی دەزانن، ئەمەش چەند دەقیكه لەوبارەوه:

* (أحفظ عورتك إلا من زوجتك أو ما ملكت يمينك) رواه أصحاب السنن وحسنه الترمذي عن بهز بن حكيم بن معاوية بن حيدة ان أبيه عن جده، واته: عەوڕەتی خۆت بپارێزه (واته بپارەوه) مەگەر لە خێزانت یان كەنیزەكەت. * (عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ أن موسى اغتسل عرياناً فذهب الحجر بشوبه) متفق عليه، واته: مووسا (عليه السلام) بە پرووتی خۆی شۆردو بەردەكه پۆشاكەكە پفاند... (دیاره شوینەكە چۆل و خالی بوو).

٣- دروسته ژنو مێرد وێكرا خۆیان بشۆن^(٢)، وه به پاشاوهی ئاوی یەكتر خۆیان بشۆن^(٣).

بە بەلگە:

* (عن عائشة رضي الله عنها أنها كانت تغتسل هي والنبي ﷺ في إناء واحد...) رواه مسلم، واته: عائشە خوا لێی رازی بێت باسی کردوه له گەڵ پێغه مبهردا ﷺ بێكهوه له دهفرێكدا (واته به ئاوی دهفرێك) خۆیان دەشۆرد.

(١) بڕوانه: (الأدلة الرضوية)، ص ١٢٣، وه بڕوانه: (الفقه الاسلامي)، ج ١، ص ١٤٢.

(٢) (نوي) گوتوبیهتی: ئەمە زانایان لەسەری یەكدهنگن، بڕوانه: (المجموع)، ج ٢، ص (٢٢١، ٢٢٢).

(٣) ئەمیش وەك (نوي) گوتوبیهتی: پای زۆری زانایان، سەرچاوه بەرگی پێشوو، ص ٢٢١.

بەرھەمە چاپکراوەکانی دانەر

- ۱- پوختەیهك دەربارەى ئىسلام. چاپى ۲/ ۲۰۰۶.
  - ۲- دەبەرىك راچوونى ئىسلام و پێچكان. چاپى ۳/ ۲۰۰۶
  - ۳- یادى خوا، گرنگى یادى خوا لە ژيانى مرۆڤ دا. چاپى ۱/ ۱۹۸۷
  - ۴- کۆمەڵى خوا. چاپى ۱/ ۱۹۸۸
  - ۵- پێشمەرگەى ئىسلام، یان مسوڵمانى موحاهید کى یەو چۆنە؟ چاپى ۳/ ۲۰۰۱
  - ۶- دەر دو دەرمانى بزوتنەوەى ئىسلامى. چاپى ۱/ ۱۹۸۹
  - ۷- رێبازى پێغه مېر ﷺ کامەیه؟! چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- تێبینى: ((دواتر خرایه نێو کتیبى (مسوڵمانى کامل : بەشى یەكەم: بیروپروای مسوڵمان) وه دواتر ئەمیش خرایه نێو کتیبى (ئیمان و عەقیدەى ئىسلامى)) یەو .
- ۸- رێگای صالح بوون و بەرەو خوا چوون. چاپى ۲/ ۲۰۰۵
  - ۹- کوردستان بۆ وێران بوو و چۆن ئاوەدان دەبێتەو؟! چاپى ۱/ ۱۹۸۹
  - ۱۰- حوکمی گەڕانەوێ ژێر نېرى طاغوت. چاپ ۲/ ۲۰۰۵
  - ۱۱- سۆزى نەتەوايەتى و بېرى ناسیۆنالیزم لە تەرازووى ئىسلامدا. چاپى ۳/ ۲۰۰۵ .
  - ۱۲- مسوڵمانى کامل/ بەشى یەكەم: بیروپروای مسوڵمان چاپى ۱/ ۱۹۹۷
- تێبینى: ((دواتر خرایه نێو کتیبى (ئیمان و عەقیدەى ئىسلامى)) یەو)).
- ۱۳- چارەسەرى کێشەى کورد لە نێوان ئیمان و پەرلەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۲
  - ۱۴- بزوتنەوەى ئىسلامى لە دوو پانی مان و نەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۳

- ۱۵- بزوتنەوێ ئیسلامیی و ئایندهیهکی گەش و پوون. چاپی ۱ / ۱۹۹۵
- ۱۶- پرۆژەی بەرنامەی فیکری کاری ئیسلامیی. چاپی ۱ / ۱۹۹۶
- ۱۷- چەند رێپروونییهك بۆ ئیسلامییەکانی کوردستان. چاپی ۱ / ۱۹۹۶
- ۱۸- ئیسلام و کێشه هەنووکەییەکان چاپی ۱ / ۱۹۹۵
- ۱۹- با وریا بین! دارووخانی رەوشت کۆمەڵگاکەمان بەرو هەڵدێر نەبات. چاپی ۲ / ۲۰۰۶.
- ۲۰- مسوڵمانی کامل: بەشی دووهم / خواپەرستی مسوڵمان - بەرگی یەكەم. چاپی ۱ / ۲۰۰۰.
- ۲۱- مسوڵمانی کامل: بەشی دووهم / خواپەرستی مسوڵمان - بەرگی دووهم. چاپی ۱ / ۲۰۰۰.
- تێبینی: ئەم کتێبە بە هەردووک بەرگەکیەو» لەم چاپی دووهمەو لە چوار بەرگداو بەناوونیشانی (خواپەرستی ئیسلامیی) دەبێ.
- ۲۲- گەڕانەوێ لای خوا (عزّوجلّ). چاپی ۴ / ۲۰۰۵
- ۲۳- زانیانی ئیسلام و کێش و چۆن؟! چاپی ۲ / ۲۰۰۲
- تێبینی: بۆ زمانی عەرەبیش وەرگیراوه.
- ۲۴- بنچینه گرنه‌گەکانی هەتس وکەوتی شەرعییانەو ژیرانە لە گەڵ وردە بابەتە خێلافییەکان دا چاپی ۱ / ۱۹۹۹.
- تێبینی: ئەم نامیلکەیه باسیکی بەرگی یەكەمی کتێبی» (خواپەرستی ئیسلامیی) یە.
- ۲۵- مزگەوتەکانی کوردستان لە نێوان ئاوەدان کردنەو و وێران کردن دا. چاپی ۱ / ۲۰۰۰
- ۲۶- تاقیکردنەوێ خوا بۆ بەندەکانی چی یەو چۆنە؟ چاپی ۱ / ۲۰۰۰
- ۲۷- بنەما شەرعییەکان و هێڵە گشتیەکانی کۆمەڵگای ئیسلامیی پەسەن.

تېيىنى: (ئەم نامىلىكەيە ۋەرگىپراۋەتە سەر زىمانى عەرەبى)

۲۸- كۆمەللى ئىسلامىي: ئامانچ ۋە ھەلۋىستەكانى. چاپى ۱ / ۲۰۰۱

۲۹- پاساۋ بەلگە شەرىيەكانى بىياتنانى كۆمەللى ئىسلامىي، ئالغەكانى: ۱۰

۲ و ۳ . چاپى ۱ / ۲۰۰۱

۳۰- ئافرەتى مەسۇلمانى كورد مافە شەرىيەكانى ۋە ئەرگە گۈنگەكانى.

چاپى ۱ / ۲۰۰۰.

۳۱- ئافرەت ۋە خىزان لە سايدى شەرىيەت دا . چاپى ۲ / ۲۰۰۵

۳۲- چەند مەسەلەيەكى باۋى سەردەم . چاپى ۵ / ۲۰۰۵

تېيىنى: ۋەرگىپراۋەتە سەر زىمانى عەرەبى.

۳۳- چەند رېپروۋىيەك بۇ خوشك ۋە برايمان لە ھەندەران. چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۴- سنوور قەدەغەكان مەشكىنن! (چاۋپىكەۋتنى دكتور حسين محمد عزيز) .

چاپى ۲ / ۲۰۰۳

۳۵- چۆن ھەلەسۋەكەت لەگەل خەللى دا بەكەين؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

تېيىنى: ۋەرگىپراۋەتە سەر زىمانى عەرەبى.

۳۶- شەھىد كىيەۋچ پلەۋپايەكى ھەيە؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۷- جىھاد لە رېئى خۇداد ۋە چەند سەرنج ۋە ئاگادارىيەك. چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۸- بۆتەۋە لە سەر جىھاد كەردمان قەرزدار نەبىنەۋە! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۹- جىھاد لە رېئى خۇدادا چىيەۋ بۆچى دەكەي ۋە چۆن دەكەي؟ چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۴۰- ئەشكەغەۋ زىندان (چاۋپىكەۋتنى ھاۋزىن غومەر) چاپى ۲ / ۲۰۰۶ .

تېيىنى: ۋەرگىپراۋەتە سەر زىمانى عەرەبى.

۴۱- كارو پرۆۋەى ئىسلامىيمان (ۋتارى كۆنگرەي يەكەمى كۆمەللى ئىسلامىي)

چاپى ۲ / ۲۰۰۶ .

۴۲- ئىسلام و مسولمانەتى و كارى ئىسلامىي لەبەر پۇشنایى قورئان و سوننەتدا.
چاپى ۱ / ۲۰۰۶ .

۴۳- ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي بەرگى / ۱، ئيمان و عەقىدەى ئىسلامى
چى يەو چۆنە؟! ۱ تا ۱۲ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶ .

۴۴- ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي بەرگى / ۲، خوا بە يەكگرتن (التوحيد) لە
بەدیهینەرايەتیی و پەرورەدگاريتى دا. ۱۳ تا ۲۶ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶ .

۴۵- ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي بەرگى / ۳، خوا بەيەكگرتن لە ناو و سيفەت و
لە پەرستراويتى دا، ۲۷ تا ۳۶ . چاپى ۱ / ۲۰۰۷ .

۴۶- ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي بەرگى / ۴، ئيمان بە فریشتەکانى خوا
(عزوجل)، کتیبەکانى خوا (عزوجل)، پیغەمبەرانى خوا (عليهم الصلاة
والسلام). ۳۷ تا ۴۰ . چاپى ۱ / ۲۰۰۷ .

۴۷- ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي بەرگى / ۵، ئيمان بە پۇژى دوايى و قەزاو
قەدەر ۴۱ تا ۴۵ . چاپى ۱ / ۲۰۰۸ .

۴۸- ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي بەرگى / ۶، تايبەقەندىي و دیدو بۆچوونەکانى
پەیرەوانى رېبازى راست. ۴۶ تا ۵۰ . چاپى ۱ / ۲۰۰۸ .

۴۹- تەوژمى ئىسلامىي و عدلمانىي و خالە ھاوبەش و جیاوازهکانیان. چاپى
۱ / ۲۰۰۷ .

تېيىنى: زۆربەى بە (۲۴) ئالغە لە ھەفتەنامەى (ھاوولائى) و ئەوہى دیکەش بە
(۹) ئالغە لە ھەفتەنامەى (ئاوینە) دا بلاوکراوہتەوہ.

۵۰- گەنجەکاغان لە نىوان رەسەنايەتیی و لاسايى کردنەوہدا.

۵۱- بە دوورخستەنەوہى ئافرەت لە ئىسلام چ زيانتيك دەکەين؟

- ۵۲- سیاستی ئیسلامیی و چهند رونکردنه وه یهك.
- ۵۳- چۆنیه تی بوونه پیشهنگ و بنیاتنانی بنكهی جهماوهریی.
- ۵۴- چهند بنه مایه کی گرنگی وتارییژی.
- ۵۵- قوتابیانی زانیاری شهرعی چهند سهرنج و پڕنماییی یهك.
- ۵۶- خوو رهوشتی بهرزو پهسند سهنگی مهحه کی مسوڵمانه تی یه.
- ۵۷- بانگهواز بۆ لای خوا .
- ۵۸- قوتابیانی لهم هه‌ل و مه‌رحه‌دا پیویسته چۆن بن و چی بکه‌ن؟!
- ۵۹- ضیف و قضیه (مقابله مع قناة العربیه).
- ۶۰- حوار خاص (مقابله مع قناة العالم).
- ۶۱- (خواناسیی، ئایین ، ئیمان).
- ۶۲- (واقیعی هه‌ریمی کوردستان ... دیدیکی ئیسلامییانه.

ئهو به‌ره‌مانه‌ی له‌ژێر چاپن

- ۱- به‌ حدوت قۆناغ له‌گه‌ڵ کتییی خوادا: بۆ ئه‌وه‌ی چاکتر له‌ قورئان به‌هره‌مه‌ند بین .
- ۲- چهند بابه‌تیکی هونه‌ریی له‌به‌ر تیشکی قورئان و سونه‌ت دا .
- ۳- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى.
- ۴- پوخته‌ی ژياننامه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ .

پیرست

لاپه‌ره	سه‌رباسه‌کان
۸	پیشکەش بۆ .
۹	پیشەکی چاپی دووهم .
۱۰	پیشەکی .
۲۳	پێ خوشکردنیککی گشتی .
۲۷	بەرگی یه کهم: خواپهرستی به گشتی- ورده بابەتە خیلافییەکان - پاک و خاوێنی .
۲۹	باسی یه کهم: خواپهرستی به گشتی .
۵۱	گرنگی و پلهو پایهی خواپهرستی له ئیسلامدا .
۶۱	لاباسیك دهرباره‌ی خەلیفە‌ی خواپوونی ئینسان لەسەر زەوی.
۱۰۲	شوێنه‌وارو به‌رهممه‌ گرنگه‌کانی خواپهرستی.
۱۰۳	خاڵی یه کهم: خواپهرستی خۆراك و بژێوی دڵ و گیانه .
۱۱۰	خاڵی دووهم: خواپهرستی تاقه‌ پێگای ئازادبێ پاسته‌قینه .
۱۱۵	خاڵی سێیهم: خواپهرستی ده‌روونی مرۆڤ ده‌شوات و چلک و چه‌په‌ری گوناح لاده‌بات.
۱۲۰	خاڵی چوارهم: خواپهرستی سه‌رچاوه‌ی هه‌موو په‌وشتیکی به‌رزو په‌سنده .
۱۲۴	خاڵی پێنجهم: تاقه‌پێی له‌ دۆزه‌خ قوتاریبۆن و چوونه‌ به‌هه‌شت خواپهرستیه .
۱۳۲	خاڵی شه‌شهم: پۆلی خواپهرستی له‌ پێکه‌وه‌ جۆش‌دانی پیزه‌کانی کۆمه‌ڵی ئیسلامی و تۆکمه‌و توندو تۆلکردنی توێژه‌کانی کۆمه‌ڵگای ئیسلامی دا.
۱۵۷	دابەش بوونی خواپهرستی به‌سەر هه‌موو نه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌دا.

۱۹۳	بابەتی دووهم: بنچینه گرنه کانی هەلئس وکەوتی شەرعیانەو ژیرانە لەگەڵ وردە بابەتە خیلافیەکاندا.
۱۹۵	ئەم بابەتەو روونکردنەویەک.
۱۹۸	پێی خوشکردن.
۲۰۴	پێناسەی ئەم کورتە باسە.
۲۰۷	بنچینهو ناگاداری یەکەم.
۲۱۴	بنچینهو ناگاداری دووهم.
۲۱۹	بنچینهو ناگاداری سێهەم.
۲۲۹	بنچینهو ناگاداری چوارەم.
۲۴۷	بابەتی سێهەم: پاک و خاوێنی (الطهارة).
۲۵۰	پێی خوشکردن.
۲۵۴	۱- ئاو و جوهره کانی
۲۵۹	ئاوی بەکارهێنراو (الماء المستعمل).
۲۶۲	۲- پیسی (النجاسة وانواعها) و چۆنیەتی لابردنیان.
۲۸۰	روونکردنەویەکی گرنه دەربارە ی پاک یەتی.
۲۸۶	۳- لەش پیسی گهوره (الحدث الاکبر والاصغر).
۲۸۶	یەک : هۆیه کانی لەش پیسی (اسباب الجنابة).
۲۸۹	روونکردنەویەک دەربارە ی (حيض ونفاس واستحاضة).
۲۹۴	دوو: بە لەش پیسی (جنابه) چ شتیێک لە ئینسان قەدەغە دەکری؟
۲۹۹	سێ: حوکمی لابردنی لەش پیسی.
۳۰۰	چوار: لەش پیسی بە چی لادەچێ.
۳۰۱	۴- تارەت گرتن و خاوێن راگرتنی جەستەو پۆشاک و جیگا و شوین.
۳۰۱	یەکەم: تارەت گرتن: پێناسە ی، حوکمی، بە چی دەکری، نادابەکانی... هتد.
۳۱۳	دووهم: خاوێن راگرتنی جەستەو پۆشاک جیگا و شوین .

۳۱۹	خەسلەتە سىرۇشتىەكان (خصال الفطرة).
۳۳۰	۵- خۇشۇردن (الفصل)
۳۳۰	يەك: خۇشۇردن چىيەو پايدەكانى چىن؟
۳۳۲	دوو: چۇنيەتى خۇشۇردنى پياوو ئافرەت.
۳۳۵	سى: خۇشۇردنە فەرۋەكان و سونئەتەكان.
۳۳۸	چار: چەند وردە تىيىنيەك دەربارەى خۇشۇردن.
۳۴۱	پىرست.

بۇ بۇرۇنچىلىق مەكتەپنىڭ تەشكىلاتى

www.alibapir.net

English - ۋېب - كۆرۈش

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

پښتانه دندې مکتبه ماموستا علي بابير

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - گوزی

پښتانه دندې مکتبه ماموستا علي بابير

له لورې کوشه پښتانه دندې مکتبه ماموستا علي بابير

www.alibapir.net

English - عربي - گوزی

علي بابير/ AliBapir

علي بابير/ AliBapir

پښتانه دندې مکتبه ماموستا علي بابير

www.alibapir.net

English - عربي - گوزی

پښتانه دندې مکتبه ماموستا علي بابير

ډاګه یانډی مېکنه یې ماوېستا علی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code 1

QR Code 2

له خوره څخه ډاګه یانډی مېکنه یې ماوېستا علی بابیر

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

علی بابیر/Alibapir

علی بابیر/Alibapir

QR Code 3

QR Code 4

QR Code 5

ډاګه یانډی مېکنه یې ماوېستا علی بابیر

ډاگه پانډی مه کله یی ماموستا عالی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

نه نوره خوښه نارینه پوښتلی نه کله یی
نارینه نارینه نارینه نارینه نارینه
نارینه نارینه نارینه نارینه نارینه

www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

علی بابیر/ AliBapir

علی بابیر/ AliBapir

45-نالی

ډاگه پانډی مه کله یی ماموستا عالی بابیر

